BEROSI
ET ALIORVM EIVS ARGVMENTI AVTORUM *De Chronologica priscæ memoriæ historia*

TOMVS ALTER.

Cuius ſcriptores,& cõſequentem eorum ordinem pro ratione temporum verſa pagina indicabit Apodeixis.

LVGDVNI,
Apud Ioannem Temporalem.
1554.

IN ALTERVM VETERIS HISTORIAE TOMVM PRAEFATIO.

POST vetera Berosi, Archilochi, Xenophontis, Manethonis, Metasthenis, Philonis, antiquißimorũ & probatißimorum in Chronologica Historia autorũ, monumẽta & cõmentarios F. Ioannis Annij viterbensis, ac superadditos ab eo libros De primis temporibus, & Regibus Hispaniæ: itemque de antiquitate, & Rebus Etruriæ: Visum est in alterũ tomum (ne grandior vnius voluminis moles modum excederet) transfundere reliquos similis, & consequentis argumenti autores, nempe Fabium Pictorem De aureo seculo, Myrsilum de bello Pelasgico. M. Catonem De originibus, M. Antonij Itinerarium Sempronium De diuisione Italiæ, & Propertij De Vertumno Elegiam, quæ casu prætermissa in vltimum necessariò locum translata fuit, ac super ijs commentarios F. Ioannis Annij, eiusdémque scriptiones. De Ethrusca, & Italica Chronographia. Annianas Quæstiones de Thuscia. Item CL. Marij Aretij Chorographian Siciliæ, & Caliphonis Dialogum. Ac in omnibus eiusmodi scriptoribus rectè & loco suo disponendis (cum prius intermixti & conturbati forent) seruare tem

temporum quibus alij alijs ſucceſſerunt ordinem, & Hiſtoriarum rerúmque geſtarũ conſequentiam, eo nimirum conſilio, ne illa χρονολογίας, καὶ ἀκολουθίας confuſio operi iam per longè remotam antiquitatem ſatis obſcuro tenebras induceret: néue commentator Annius aut obliuionis, aut ineptæ προλήψεως multis in locis iure redargui poſſet: dum pleraque confirmat velut ex prius à ſe dictis, quæ poſtea tamen ſequerentur: vt in prioribus editionibus frequenter eueniebat. Quamobrem quæ anteà tranſpoſita erant, ſuo ordini duximus reſtituenda.

*

ALTERO TOMO HAEC CONTINENTVR

* * *

PRIMO, commentaria super Q. Fabium Pictorem, de aureo sæculo, & origine vrbis Romæ.
Secundo, commentaria in Myrsilum Lesbium de origine Italiæ, ac Turrheniæ.
Tertio, commentaria super duodeuiginti fragmenta M. Catonis de Originibus.
Quarto, commentaria super Itinerarium Antonini Pij. Cæs. Augusti.
Quinto, cõmentaria super C. Semproniũ, de Chorographia siue descriptione Italiæ, & eius origine.
Sexto, de Ethrusca simul & Italica Chronographia.
Septimo, quæstiones quadraginta de Thuscia.
Octauo, commentaria in Vertumnianam Propertij.

Q. FAB

A Q. FABII PICTORIS LIBER PRIMVS, DE AVREO SECVLO, & origine Vrbis Romæ, ac Vocabulorum eius, cum commentariis Annij.

B

C QVINTVS Fabius Pictor illustris familia Fabia, & bonarum disciplinarũ gloria, vt qui etiam à nobilissimis authoribus in testimonium aduocetur, de aureo seculo, quo sub Iano & Saturno & Ca-
D mese Roma cœpit, itémque de forma regionis septem collium, & origine Romæ hoc opus edidit, admodum necessarium iis, quibus antiquitas Italiæ atq; Romæ curæ sit. Diuiditur autẽ in duos libellos. In pri-
E mo originẽ Romæ tradit ab aureo seculo vsque ad Romulũ. In secundo quæ fuerunt sub Romulo. Primus libellus duas habet partes. Prima de aureo seculo. Secunda de forma septicollis regionis prisca tractat.

DE PRIMA PARTE HAEC SCRIBIT. A

ITaliæ Imperiũ penes duos populos principes extitit. Posterius Romani principio Thusci sub Iano cœperũt in aureo seculo. Aurea ætas primo ortu generis huma B ni fuit, sic dicta, quòd posterioribus seculis comparata, æquè atque aurũ inter metalla effulsit. Eam cœpisse sub Ogyge ante Ninum annis circiter ducẽtis & quinquaginta, Xenophon atque maiores prodiderunt. C Is Ianus sub initium aurei seculi læuum latus Tyberis in Etruria tenuit. Cameses verò ac Saturnus circa finem eiusdem ætatis dextrũ incoluerunt. Ea ætate nulla erat monarchia, quia mortalibus pectoribus D nondum hæserat vlla regnandi cupiditas. Principes quia iusti erant, & religionibus dediti, iure habiti dii & dicti. Non enim arbitria illorũ ab æquo vel populus à iure innato, discedebãt. Nullo tunc vindice aut E metu, sed sua spõte retinebãt fidẽ & rectũ. Pudor ipse regebat populos, & ius principes. Domus illis nõ extructę vel ornatæ luxuriaq́; insignes erant & splendidæ, sed vel cryptæ aut viminũ tuguria & caua arborũ F ligna erãt. Victum sponte nascẽtia præbebant, aut in diem victus quærebatur venatu. Vinum & far primus illis docuit Ianus

A ad ſacrificia & religionem magis quàm ad
eſum & potũ. Primus enim aras & pomœ-
ria & ſacra docuit, & ob id illi in omni ſa-
crificio perpetua præfatio præmittitur,
farque illi ac vinũ primò prælibatur. Vxor
B illi fuit Veſta quæ prima ſacrorum regina
ſempiternũ ſacrificiorũ ignem virginibus
credidit. Bella tunc non ignota modo, ſed
ne cogitata quidem in mentem venerant.
Ad pudorem & ſanctimoniam domorum,
C primus valuas, ſeras & claues excogitauit
& inuenit, & ab eo dictæ Ianuæ. Olympo
regio Etruriæ, fanoq; ſacrato, duodenis co-
loniis totidem pomœria araſq; ſacrauit, &
ad continendum recentes tum colonias in
D officio aureo, virgas faſceſq; ſingulis ſingu
las dedit. Vnde ipſe in manu virgã & clauẽ,
ſubque pedibus bis ſenas aras habet. Circa
finẽ aurei ſeculi, primus omniũ Ninus rex
Aſſyriorũ hos aureos mores noua regnãdi
E cupiditate mutauit, & primus limites trãſ-
greſſus, bella finitimis mouit, & totius Aſię
populos perdomuit, ſub quo Cameſes præ-
fectus fuit Aboriginibus. Et paulò poſt fre
mentibus vndiq; cõtra ſe armis, toto prius
F peterrato orbe Saturnus ad Ianũ ſe cõtulit.
Eum comi hoſpitio Ianus receptũ, Latio &
Aboriginibus pręfecit. Et more, quãuis tũc
finientis aurei ſeculi, intra fines ſuos ſeſe

quiſq; continuit, Ianus in Etruria & Saturnus in Latio, Tyberímq; fines imperij eſſe inſtituit. Intra enim ſuã cuiq; patriã tũc de more regnũ finiebatur. Limes igitur erat inter eos Tyberis, aræ verò limitum erant Ianiculũ & Saturnia Capitolina. Etruriã à Ianiculo Ianus, Latiũ à Saturno Saturnus cognominauit. Ad radices enim Capitolij Saturnus condiderat, vt Ianus Ianiculum. Hæc igitur fuit prima Romæ origo ad radices Capitolij, vbi tũc paſcua bobus erãt. A B C

Quia ex his fermè pendent omniũ antiquitates & origines, quibus aureo ſeculo natæ ſunt gentes humanæ ante arma & Iouẽ Ninum: qui Saturnum Caſpiũ pepulit in Latium, vt in ſuperioribus vtcunque vidimus, idcirco plura ſunt notanda. Primùm, quòd poſt diluuium primum antequam bella Ninus & tyrannidem inchoaret: mira ſimplicitate & innocentia viuebant homines, & ſi quidam etiam inſoleſcerent. Sed mox deprimebantur, quia dij atque numina regebant orbẽ, id eſt, iuſti principes, quorum arbitria, quia errare non poterant pro legibus habebantur, vt authores ſunt Trog. & Iuſt. in j. lib. Verũ quia Fabius multa dicit, quæ ab alijs ſubobſcurè dicuntur, idcirco quæ alij dicant audiamus. Primò quòd ante Ninũ fuit primus ortus generis humani, & aurea ætas. Quòd enim longè ante Ninũ mũdus iam creuerit à primo ortu, D E F

A est argumento, quòd innumeras gentes iam ipse
subegit, & ante illũ innumeri homines iam orti
fuerant, quos debellauit antequam illũ præcesse-
runt eius pater, auus, proauus, abauus, & ata-
uus, reges, vt Beros. Xenophon atq; alij tradunt.
B Quòd verò in tali primo ortu fuerit aurea ætas
omnes tradunt, siue Ogyges fuerit post diluuiũ,
siue alius, vt Ouid. in j. Metamor. tradit, dicẽs
de principio ortus generis humani. Siue recens
tellus, seductáq; nuper ab alto Aethere cognati
C retinebat semina Cœli. Quam satus Iapeto com-
mixtam fluminis vndis Finxit in effigiem mo-
derantum cuncta deorũ. Aurea prima sata est
ætas, quæ vindice nullo, Spõte sua, sine lege fidem
rectũq; colebat. Pœna metusq; aberant, nec ver-
D ba minantia fixo Aere ligabantur, nec supplex
turba timebat Iudicis ora sui sed erant sine iu-
dice tuti. Nondum cæsa suis peregrinum vt vi-
seret orbem Montibus in liquidas pinus descen-
derat vndas, Nullaq; mortales præter sua litto-
E ra norant. Nondum præcipites cingebant oppi-
da fossæ. Non tuba directi, nõ æris cornua flexi,
Non galeæ nõ ensis erat, sine militis vsu Mollia
securæ peragebant otia gentes, Ipsa quoque im-
munis, rastróq; intacta, nec vllis Saucia vulne-
F ribus, per se dabat omnia tellus. Durauit hæc
pacifica & aurea ætas teste Trogo vsque ad Ni-
num, qui primus aureũ seculum gentibus sustu-
lit, & arma finitimis atq; remotissimis primus

intulit. Quod eius abbreuiator Iustinus in primo Epitomatum breuibus absoluens. Principio, inquit rerum gentium, & nationum imperium penes reges erat, quos ad fastigium huius dignitatis non ambitio popularis, sed spectata inter bonos moderatio prouehebat. Populus nullis legibus tenebatur, quia iustorum principum arbitria pro legibus erant. Fines imperij tueri, magis quàm proferre mos erat. Intra suam cuique patriam, regna finiebantur. Primus omnium Ninus rex Assyriorum, gentibus quasi auitum morem, noua imperij cupiditate mutauit, & finitimis bella intulit, & rudes adhuc ad resistendum populos, facilè terminos vsque Libyæ perdomuit. Itaque probatum est quod Sempronius & alij scribunt hac argumentatione. Primus ortus humani generis, & innumera gentium multitudo fuit ante Ninum. Ergo aurea ætas fuit ante Ninum, quia in primo ortu generis humani sata est aurea ætas. Item qui primus bella & turbas ciuit post aureum seculum, fuit Ninus. Quare finita est aurea ætas, & cœpit argentea, fugato Saturno in inferna tartara, id est, ad infernũ mare Tuscum ad Ianum. Quod mysticè Ouidius in primo Metamorphoseos lepideq; describens ait. Postquam Saturno tenebrosa in tartara misso. Sub Ioue mundus erat, subiitq; argentea proles, Auro deterior, & reliqua. Quòd vero aurea ætas durauerit annis vno

minus

A minus ducentis & quinquaginta, vtique Graeci non potuerũt à suis rescire, quia primus qui Graecos scriptores assequutus est, fuit Ninus, vt ait Diodorus in quarto libro. Et vt in primo fatetur, nondum illis compertum erat, qui primi in
B orbe reges, sed à Barbaris didicerunt, qui se primos scriptores & indagatores rerum vtilium asserunt, & multorum temporum memoriam apud se seruari affirmant. Vnde & Xenophon quem producit hic in testem Fabius vtitur te-
C stimonio inscriptionis Babylonicæ, & Archilochus testimonio Masseæ Phœnicis, vt in commentariis eius videbimus, & Cato in procemio de originibus similiter. Hi omnes consentientes etiam Beroso in quinto antiquitatum,
D affirmant à diluuio primo vsque ad Ninum fuisse annos nouem & quadraginta supra ducentos. Quare aurea ætas durauit ante Ninum non minus annis supradictis. Quòd verò Ianus floruerit sub initium eius ætatis, ipse Ianus in
E primo de Fastis asserit, dicens:

Tunc ego regnabam, patiens cum terra deorum
Esset, & humanis numina mixta locis.
Nondum iustitiam facinus mortale fugarat,
Vltima de superis illa reliquit humum.
F Proq; metu populum, sine vi, pudor ipse regebat.
Nullus erat iustis reddere iura labor.
Nil mihi cum bello, postes, pacemq; tuebar,
Et clauem ostendens, hæc (ait) arma gero.

Ergo Ianus fuit sub initium aurei seculi, quoniam longè post eum fuerunt Camæses & Saturnus reguli, circa finem potißimè Saturnus, quia clarè omnes scribunt, ideo venisse in Italiã, quia iam cõtra eum Iuppiter sub quo cœpit argentea proles, mouerat. Quod verò ait Ianum inuenisse primum far & vinum magis ad sacrificia quàm esum, non negat quin etiam præbuerit ad esum & potum sobrium. Et id videtur significare Ouidius in primo de Fastis, & Acron & alij. Cur hæc offerantur soli Iano? Quia, inquiunt, significãt parsimoniam & rudem victum illius ætatis. Et in Satyra, Atticus eximie, Iuuenalis dicit: Ponebãt igitur Thusco farrata catino. Omnia nunc quibus inuideas si liuidulus sis. Porrò quòd aras, ritus & templa primus Italos docuerit, & ob id perpetuã præfationem & libamen ante alia sacrificia deorum promeruerit, vtique Xenophon tradit, vt asserit Macrobius in primo Saturnalium; Ouidius quoque adiicit in primo de Fastis aliam rationem, quia est Deus introituũ & ianua. Et ideo nõ potest adiri ad aliorum deorum sacrificia, nisi per ipsum. Quod si quæris, cur ipse sit omnium ianua? Respondent omnes, quia est pater omnium deorum & hominum, vt ait Berosus in secundo Antiquitatum. Et Iuuenalis in Satyra, Credo pudicitiam. Dic (inquit) mihi nunc quæso, dic antiquißime diuûm? Respõdes his Iane pater. Et Propert. in Elegia

A B C D E F

A gia ad Vertumnũ, qui eſt idem quod Ianus, vt
poſterius ſuis locis videbitur inducit Vertumnũ
ſeſe appellantem patrem diuûm. Nam cœlum aſ-
ſeritur pater omniũ deorũ, & Ianus eſt cœlum,
vt Beroſus docet, & Ouidius ſcribit primo de Fa
B ſtis. Et ob id, teſte Macrobio in primo Saturna.
& Seruio ſuper Aeneida, Ianus apud Tuſcos
erat quadrifrõs ob quatuor partes cœli, cauſan-
tes quatuor partes anni, hyemem, ver, æſtatem,
autumnũ. Et Cicero Ianum dixit dictum, quaſi
C Eanum, quòd eat & vertatur cœlum & annus.
Hinc Ianus, Eanus, Vertumnus eadem ſunt. Ex
his patet, Saturnũ qui venit ad Ianum nõ fuiſſe
Græculum illum Cretenſem antiquiſſimũ Apte-
ram. Cui argumento ſunt multa. Primò quidem
D tempus, quoniam Saturnus qui ad Ianum ve-
nit, fuit aureo ſeculo, tempeſtate Nini, quum
adhuc homines viuerent victu rudi, vt Iginus
ait & Macrobius refert, & homines rudi trun-
co cauaq; arbore atque tugurio vterentur: &
E nondum compoſitos hic Saturnus (quia iuſtus
erat) lege compoſuit, vt ornato carmine Vergi-
lius in octauo Aeneidos deſcripſit, dicens de ipſis
Aboriginibus Latij:

Hæc nemora indigenæ Fauni, nymphæq; tene-
F bant,
Gensq; virûm truncis, & duro robore nata.
Quîs neque mos, neque cultus erat, nec iungere
tauros,

Aut componere opes norant, nec parcere parto. A
Sed rami, atque asper victu venatus alebat.
Primus ab æthereo venit Saturnus olympo,
Arma Iouis fugiens, & regnis exul ademptis.
Is genus indocile, & dispersum montibus altis,
Composuit, legesq; dedit, Latiumq; vocari B
Maluit, his quoniam tutus latuisset in oris.
Aureaq; (vt perhibent) illo sub rege fuêre
Secula, sic populos tranquilla in pace regebat.

Cæterùm Apteras fuit domesticato orbe, & ætate ferrea, post Ninum quingentis annis & amplius, videlicet interfecto Iasio à fratre Dardano, & ante conditam Dardaniam paulominus triginta annis, vt Græci confitentur, & Eusebius notat. Quinetiã iniustissimus & ferreus Apteras atque impiissimus, patri testes eruit, filios occidit, Titanibus nepotibus ac fratri bellum intulit, & totum Cretæ regnũ perturbauit. Rursus Saturnus, qui ad Ianum venit, denominatam Italiam à se Saturniam mortuus reliquit, vt Macrobius in primo Saturnaliũ dicit. Porrò iam cessauerat ætate Apteræ nomen Saturnia, & dicebatur Italia, vt Beros. indicat, & tempus probat, quia vt diximus, minus triginta annis, ante fugam Dardani & conditã Dardaniã floruit scelestus & ferreus, nõ aureus Saturnus Apteras. Porrò antea regnauerat Iasius, & ante Iasiũ pater eius Coritus gener Itali Atlantis ex filia Electra, matre Iasij, & ante Coritum

C, D, E, F

tum

A *tum Morges cognatus Coriti ex Electra sorore, & ante filium Morgetem regnauit Italus Atlas, à quo Italia, & ante Italum Apis, à quo Apenina & taurina dicta fuit, & antè Apim siue Taurum dicta erat Saturnia, vt su-*
B *per Berosum inexpugnabiliter comprobatur. Non fuit igitur Græculus Apteras, ille Saturnus aureus, collega Iani aurei, à quo Italia quondam Saturnia dicta fuit. Quis verò hic Saturnus fuerit, & vnde, aut qua ratione fugatus, &*
C *à quo Ioue, & quando, & quo pacto cōtinuerit Aborigines, in aliis commentariis, præcipuè Berosianis demonstratur. Nec te moueat, quòd Vergilius dicat eũ venisse ab Olympo æthereo, quia non in Creta solùm, sed etiam in Peloponesso &*
D *Asia & Aegypto inueniuntur montes dicti Olympi, quinetiam & in qualibet regione mons altior dicitur Olympus, quales sunt montes Caspij, à quibus ad Ianum venit pius & iustus & Saga Saturnus. Præcellunt enim altitudine oēs*
E *montes, etiã in ipsa Scythia, quæ est altior pars orbis, vt omnes Geographi cum experientia concedunt. Et ideo Mythici dicunt, quòd Iuppiter Saturnũ in tartara & inferos misit, quia ab suprema parte orbis ad inferiorẽ, inferumq; vocatũ*
F *mare fugauit, iã inclinãte in vitia aureo seculo. Quod verò Fabius dicit, quoniã ante Ninũ nulla extitit vniuersalis monarchia, quia intra limites patriæ suæ quisq; regebat, vt Saturnus in*

Latio

Latio, & Ianus in Ianicula Etruria, id argu- A
mentũ facit, quare ante Ninũ nõ inchoauit sua tẽpora Eusebius, sed à Nino, & quidẽ nõ à principio Nini, sed à XLIII. *eius anno. Ratio vna est, quia vsq; ad* XLIII. *annũ nõ explicuit acies, sed solùm assuefaciebat militem ad incognitã mili-* B
tiam & inusitatum exercitium, vt Diod. Siculus in iij. lib. insinuat. Nouem enim vltimis annis bella intulit, & totam Asiam vsque terminos Lybiæ domuit, Si enim magnus Alexander xij. solum annis, eam Asiam & Aegyptum, C
iam toto orbe armato, & ad alios inuadendum nedum ad resistendum potentissimo subegit, nihil mirum si, vt ait Trogus & Iustinus, tam breui tempore Ninus rudes adhuc ad resistendum populos & inermes, terminos vsque Libyæ D
perdomuit. Est item argumento, quòd nouissimis annis cœperit vitiare aureum seculum, quia primum finitimis bella intulit, vti omnes concedunt. Bactrij autem, quibus imperabat Saga Saturnus, teste Beroso, vtique sunt finitimi As- E
syriis. Quare principio eos aggressus est. Cæterùm dum hos debellaret, venit ad eum Semiramis Ascalonitis, ex eaq; filium Niniaden sustulit, & infantulum moriens Ninus reliquit, pro quo Semiramis regnauit, vt Diodo. in iij. libr. F
scribit, & alij consentiunt. Quare circa finem sui imperij vitiare cœpit aureum seculum. Quod verò ait Ianum suscepisse Saturnum in dextro

latere

A *latere Tyberis, & in læuo Etruriaq; Ianum consedisse, sciendum est, quòd dextrum & læuum Tyberis, dupliciter accipitur, vel eundo ab vrbe ad Ostia; vel ab Ostiis ad vrbem. Primo modo rate nauiganti Tyberim, Latium est à sini-*
B *stris, & Etruria à dextris. Econtrà verò ab Ostiis nauiganti ad vrbem, à dextris est solum terraq; Latij, & ad læuam solum Etruriæ. Et ita hic loquitur Fabius habendo rationem ad aduentum Saturni ab Ostiis in Capitolium, vbi*
C *Ianus illum visitans præfecit Aboriginibus, & Saturniam Latium dici voluit, sicut Etruriam Ianiculam. Et hoc itinere ab Ostiis vsus est etiã Ouidius, qui in primo de Fastis inducit Ianum ita de receptione & aduentu Saturni dicentẽ:*
D *Caussa ratis superest, Thuscum rate venit in amnem*
Primus oberrato falcifer orbe Deus:
Hac ego Saturnum (memini) tellure recepi.
Cœlitibus regnis à Ioue pulsus erat.
E *At bona posteritas puppim formauit in ære,*
Hospitis aduentum testificata Dei.
Inde diu genti mansit Saturnia nomen,
Et dicta est Latium terra, volente Deo.
Et paulo pòst.
F *Ipse solum colui, cuius placidißima læuum*
Radit arenosi Tybridis vnda latus.
Ara mea est colli, quem vulgus nomine nostro
Nuncupat hæc ætas, Ianiculumq; vocat.

Aram

Aram ergo Ianiculam Etruscam, læuo Tyberis lateri hærentem vocat, quia pro sacro limite atque fine imperij sui Tyberim posuit. Qui limes communi impensa factus & sacratus est, vt idem Ouidius in secundo de fastis ad sacrum limitem loquens dicit: A B

Te duo, diuersa domini de parte coronant,
Binaq; serta tibi, binaq; liba ferunt.
Ara fit, hic ignem curta fert rustica testa, &c.
Spargitur & cæso communis terminus agno.

Ergo Ianiculum & oppidum dicitur, quia ibi posuit Ianus Ianiculas colonias, & Ara quoque, quia ibi pro sacro limite inter se & Camesem atque Saturnum facta est Ara, & cæso agno, pro communi termino sparsus est Tyberis. Saturnia verò ad radices Capitolij, non ara, sed vrbs dicitur in octauo Aeneidos, à Vergil. dicente: C D

Hæc duo præterea disiectis oppida muris,
Relliquias veterumq; vides monumenta virorũ.
Hanc Ianus pater, hanc Saturnus cõdidit vrbẽ, E
Ianiculum huic, illi fuerat Saturnia nomen.

Neque disiectis oppida muris, aut seorsum propria impensa singulum singulam vrbem condidisse significare voluit Vergilius, vt eum Macrobius incusat in primo Saturnalium, sed solùm significat disiecta fuisse limite sacro, quia ea ætate cuique regi intra suam patriam finiebatur regnũ, vt hoc loci Fabius & Trogus atq; F

Iustin

A *Iustinus in primo Epitomatum significant. Itē ædificata cōmuni impensa vrbe, singulo regi tribuebatur, vt Saturnia Saturno, à qua Latium Saturnia: & Ianiculum Iano, à quo Etruria Ianicula primum nomen habuit, vt hoc loco docet*
B *Fabius. Vnde is eam condidisse dicitur, cuius nomen personabat, sed non propria impensa, quibus peculium & patrimonium aureo illo seculo erat commune, vt tam ipse Macrobius & Vergilius, quàm Trogus atque Iustinus vltimo*
C *Epitomatum scribunt, & alij consentiunt. Ad hoc commune peculium & aureum seculum Euangelia reducunt homines: & nulla lex alia, sicut copiosé ostendimus in commentariis super Euangelia, Epistolas, & Acta Apostolorum.*
D *De Vesta verò & fascibus, & XII. aris & pomœriis Iani, super fragmenta Catonis diximus, nunc de primo instituto Fabij, de origine vrbis Romæ, aureo seculo sub Saturno & Iano dicendum est. Varro in primo de lingua Latina.*
E *sic dicit: Capitolium dictum à capite humano ibi inuento, & Tarpeius collis antea à Tarpeia virgine Vestali dicebatur, ibi scutis Sabinorum obruta & sepulta. Verùm prius Saturnia dicebatur, & ab eo latè Saturnia terra. Quod & Iu-*
F *no in sexto de Fastis ab Ouidio introducta fatetur dicens:*

Si genus aspicitur, Saturnū ego prima parentē
Feci, Saturno sors ego prima fui.

A patr

A patre dicta meo quondã Saturnia Roma est, A
Iunctaq; Tarpeio sunt mea templa Ioui.

Plinius quoque in sexto capitulo tertij libri naturalis historiæ distinguens vtramque originem, Latij videlicet & Etruriæ, Saturnia, inquit, est vbi nunc Roma, Antipolis verò vbi Ianiculum in parte Romæ, non tamen eadem, sicut paulò suprà dixit. Volturreni, cognomine Etrusci, in eadem parte Volsinienses. Hæc igitur prima Romæ origo. B

DE SECVNDA PARTE PRIMI BELLI. C

IAm Fabius Pictor explanauit ad integrum ea in quibus omnes cõueniunt de origine antiquissima vrbis Romæ in primo ortu generis humani, quo fata est aurea ætas sub Iano & Saturno: Nunc depingit atque describit, qualis erat regio septicollis antequam inhabitaretur, Sed pascua bobus erat. Ad cuius intellectum descripsi in plano totum quod scribit Fabius, vt melius noui. Non enim profiteor artem pictoriã. Qui magis assuetus est Romæ, atque melius intelligit Fabium, ipse emendet sicubi in pingendo erraui. Describens ergo agrum septicollem Romanum tempore Saturni inhabitatum, qualis ei facies, vultus, atq; dispositio esset, hæc dicit. D E F

A FAcies tunc agri huius inſtar arcus erat, cuius chorda eſſet alueus Tyberis. Cornua, ad ſolis quidem ortum rupes Auentina, & ad occaſum Capitolina, media Palatina. Eadem Palatina rupes Tyberim
B à fronte proſpicit, à ſiniſtris Cælio, à dextris Exquilino iungitur. Auentinus item à fronte Tyberim & Capenam tenet, ad dextram Cæliolo ac Viminali hæret. Capitolium ante ſe Tyberim & portam Carmen
C talem cernit, hæret illi Quirinalis. Has rupes antiqui ſeptem colles & ſeptem montes appellauerunt. Area huius arcus eſt quicquid campi iacet inter Auentinum & Capitolium, & à Palatio ad Tyberim Li-
D byſſus antea, inde Argeus, poſt vicus Thuſcus dicitur. Paludes plures eo paſsim Tyberina inundatio efficiebat, quæ hanc areã non ſatis idoneam habitationi reddebant, ante quàm factis Vertumno ſacrificiis in
E alueum ſuum Tyberis verteretur. Prima igitur origo Romæ fuit, collis Capitolinus, antea Saturnia dictus. Sequens hunc Auentinus fuit habitatus ab Atlante Italo, è Sicilia aduecto eo contra fratrem ſuũ
F Heſperum, in cuius tutela erat Etruriæ imperiũ adhuc Iano puero, & immaturo ad munera regia & regni. Porrò Italus dimicare à Iano & Etruſcis prohibitus, in Auen

tino conſedit, ad cuius radices iuxta Ty- A
berim ope atque conſilio Iani Capenam
oppidulum condidit, & regionem eius per-
miſſu Italiam dixit. Mox Heſpero fra-
tre rebus humanis exempto, Italus in tu-
telam Ianum & Etruriam ſuſcipiens, o- B
mnem circa Tyberim regionem, extin-
ctis vltro citróque aliis cognominibus, à ſe
Italiam nuncupauit. Hæc eſt priſca Italia,
cuius nomen ſenſim ab alpium radicibus
ad fretum Siculum, ac ipſi Siciliæ com- C
municatum eſt. Denominare enim aut
imponere gentibus & locis noua nomina,
tantum regum ducúmque ius eſt. Suſcepto
igitur Italus Italiæ imperio, tum filiam
ſuam Romam nomine, Siculis & Abori- D
ginibus in Latio præfecit. Quæ relicta Ca-
pena medium Palatinum tenuit, & in ver-
tice vbi hæret Exquilino, Romam oppi-
dulum condidit, quod Valentiam ſonat.
Poſt eius obitum ob paludes neglectum E
oppidum fuit vſque ad aduentum Euan-
dri, qui cum oppido ſimul reſtituit nomē.
Subſidens ſeptem collibus, campus Ar-
geus dictus eſt ab Argo Euandri hoſpite, &
comitibus Argiui Herculis, qui ad Euan- F
drum venerunt, & in Saturnia ſubſederũt.
Hinc extrema Argileta dicuntur. Supe-
rior Argiletus dicitur in principio vici Tu-
ſci

A sci sub Cæliolo inter circum maximum &
Auentinum, vbi lethum Argi simul & se-
pulchrum est. Imus verò Argiletus est, vbi
Ianus quadrifrons, qui & Vertumnus, in fi-
ne vici Thusci ad radices Capitolij in foro
B boario vbi Saturniæ vestigia. Tres igitur
colles primùm coluere ante Romulum,
medium quidem Roma filia Itali, extre-
mos verò Saturnus & Italus.

Vides itaque Tyberim veluti chordam ar-
C *cus. Cernis septem rupes, quas antiquiorum alij*
montes, alij colles vocauerunt. Aspice eos instar
arcus tensi sibi mutuo succedere. Cornua vides
duo: ab occasu quidem rupem Tarpeiam siue Ca
pitolinam, vbi principio fuit Saturnia, & à
D *qua latè Saturnia dicta est terra, vt ait Varro*
in primo de lingua Latina. Ab ortu verò solis
Auentinam rupem, vbi Italus Capenam condi-
dit, à qua primùm porta Capena, quæ postea
Ostiensis, quia ad vrbem ducit Ostiam, nunc
E *sancti Pauli dicitur, quia ducit ad eius sacrum*
locum. Iuuenalis autem noster Aquinas in Sa-
tyra dixit: Madidamq; Capenam, ob proximũ
illi Tyberim atque vdas tum paludes, vt paulò
pòst exponemus. Vides item in medio arcus Pala
F *tinum omnibus maiorem collem, & ideo antono*
masticè dictus est tã ab antiquis quàm iuniori-
bus Palatium maius, scilicet aliis sex collibus, tã
metsi quidã in hoc aberrẽt, vt existimo, & alibi

aperui. De his collibus prius, postea de Tyberi, A
postremò de tota area, origines & tempora exponenda occurrunt. Vt autem Fabius significat, & Varro in primo de lingua Latina exprimit, tribus præcipuè nominibus Capitolium cognominatum est, scilicet Capitolium dictum est B
ab humano capite ibi inuento, dum foderentur in cacumine rupis fundamenta templi Iouis à Tarquinio superbo, qui vltimus à Romulo rex fuit. Alio nomine sub Romulo dicebatur rupes Tarpeia, à virgine Vestali ibi occisa & sepul- C
ta, dum Romulus Sabinum bellum gereret. Prisco verò nomine dicebatur Saturnius mons, à Saturnia in cliuo montis condita. Et vt ait Varro, tempore suo, tria vestigia & argumenta manebant, quòd Saturni Fanum in faucibus, D
quòd Saturnia porta, quam Iunius scribit, ibi: Quam tunc vocabant Pandanam, & quòd post ædem Saturni in ædificiorum legibus priuatis pariete, postici muri sunt scripti. Hic mons, vt hoc loci Fabius dicit, à fronte habet Tyberim & E
portam Carmentalem. Carmentalis porta erat, vbi pons Carmentalis, quo trecenti Fabij contra Veientes transeuntes Tyberim, relinquebant Ianiculum ad dexteram, vt patet in Liuio. Quare ab hac porta transmisso Tyberi & Ianiculi F
radicibus, per planitiem sub Ianiculi dextro illis, perrexerunt contra Veientes, cognomine Larthenianos, vt Antonius dicit in Itinerario: aut

Enetan

A *Enetanos, vt Plutarchus aut Enianos, vt alij dicunt. Quin reliquerunt etiam à dextris Ianum sub Capitolio quadrifrontem, vt patet in figura discedendo à Romano foro ad Carmentalem transitum, dicente Ouidio in Fastis:*

B *Carmentis portæ dextro est via proxima Iano,*
Ire per hanc noli quisquis es, omen habet.
Illa fama refert Fabios exisse trecentos.
Porta vacat culpa, sed tamen omen habet.

Ex his patent errores, quorum primus est, quia
C *scribunt Carmentalem portam fuisse veteris Romæ à Romulo conditæ. Patens vtique error est, quia Roma condita à Romulo solam rupem Palatinam cingebat, vt omnes fatentur. Quare Carmentalis non erat porta Romæ veteris, quia*
D *circa Tyberim erat, dextro illi Iano venienti à palatio. Secundus error est, quia existimant quidam Veientes Enianos esse circa Tyberim qui est xiij. milibus passuum à Fidenis ad Vaticanum & Ianiculum, vt videtur significare Pli-*
E *nius in iij. nat. hist. ca. vj. Verùm Plinius non dicit ibi quantum spatij tenuerint Veientes per Tyberim, sed quoto Tyberis spatio Veiens ager à Latio disterminabatur. Nam idem Plinius à Ianiculo vsque in Phalarim fuisse agrum Veientem*
F *asserit in secundo nat. hist. ca. XCVIII. dicens: In sylua Cyminia, & ad aras Mutias in Veiente, infixa terra, euelli non possunt. Est autem oppidum ara Mutia, quod rustici AremuZa*

vocant, non procul Phalerio & Fescennio, nunc A
ciuitas Castellana. Quare multò amplius tredecim milibus passuum diffundebatur Veiens ager. Imò etiam Cyminia iuga quæ sunt limites Etruriæ vrbis, attingebant, dicente Liuio in j. ab vrbe condita. Erat, inquit, Sabinis vicina B
Etruria, & proximi Etruriæ Veientes. Tertius error est, quia quidam asserunt Ciuitam Castellanam esse vrbem Veientem, quod falsum esse probant via, & spatium, & cognomen. Via quidem, quia Fabij sub Ianiculo versus lacum Sa- C
batium, non versus Tyberim Ciuitæ Castellanæ, contra vrbem Veientem iuerunt. Rursus spatio distat Veiens ab vrbe Roma minus viginti milibus passuũ, vt significauit Appius, & Liuius refert in v. ab vrbe condita. Quantum autem D
minus sit, Dionysius Halic. exprimit, qui Romæ diu moratus multa didicit. Is in ij. lib. tradit, à loco vbi Tyberis mari mergitur. vsque Romam esse spatium centum & viginti stadiorum. Et rursus in eodem libro dicit Veientem vrbem esse E
in colle munito tantæ quãtitatis quantã Athenæ habẽt, & c. fermè stadiis distare ab vrbe Roma. In eodem dicit Romulũ in Palatino colle quadratam fecisse vrbem tantæ quantitatis, quantã habent Athenæ. Ex quo patet non magnas vr- F
bes fuisse Veientum Athenas, & priscam Romã quæ solum Palatinum collem tenebat. Verùm ea ætate pergrandes existimabãtur respectu aliarum

rum

A rum,quia teste eodem Dionysio Halic.in 1.lib.
mos condendarũ vrbium fuit antiquis,eas fun-
dare non magnas sed locis munitas & crebras.
Igitur quoniam stadium est octaua pars milia-
rij,vt Ptolemæus & alij concedunt,consequens
B necessariò est,vt non vulgari mensura,sed com-
muni & probata ab mari Ostiensi ad vrbẽ sint
x v.miliaria,& ab vrbe per dextrum euntibus
Ianiculum vsque Veientem vrbem sint circiter
x i i.Hoc itinere si procedimus versus Sabatios
C inuenimus fermè duodecim milibus passuum di-
stantem Larthenianũ in colle munito,quod vul-
gus mutata prima litera dicunt Marthenianũ.
Non est igitur vel via vel spatio definito Veiens
vrbs & Ciuita Castellana eadem.Tertio patet
D ex cognomine.Nam licet Phalarim & Phescen-
nium prius fuerint vrbes habitatæ à Siculis &
Etruscis,tamen eas postea cum Enos vrbẽ Pe-
lasgorum Eniani Pelasgi inhabitauerunt,vt si-
gnificat Dionysius Halic.in primo libr.Porrò
E pulsis Pelasgis Enianis siue Enotanis Thusci so-
li coluerunt & cognomina Etrusca adiecerunt.
Phesce, id est,arces simul & acies,& Larth,
id est,princeps omnium, vt in Etrusca histo-
ria probauimus, quam septem & sexaginta
F Epitomatum libris iam absoluimus, à Iano
vsque ad nostram ætatem. Quare Larthe-
nianum est princeps & Metropolis Eniana,
cognomine Veiens à progenitoribus Veiis Etru-

scis,& Phescenium est id quod arces Eniæ, & A
à Vergilio dictæ arces & acies Soractinæ &
Phescenine.Vulgò Castellanæ,quia arx castellum
vulgò dicitur.Hinc & illis acierum suarū
est insigne eques armatus.Igitur hactenus de
itinere à Romano foro in Veientes per portam B
Carmentalem,quæ ad Capitolium & initia vici
Thusci sub Capitolio magis spectat quàm ad
Romam Palatinam.De Auentino dicendum
est postea,vnde dicatur Auentinus.Nunc quo
pacto secundus post Capitolium locus fuerit habitatus,
est explanandum.Teste Igino cui con- C
cordat Berosus,Atlanti Italo à quo Italia di-
cta est,frater fuit Hesperus rex Hispaniæ,inter
quos Bello orto ob regnandi cupiditatem superior
fuit Atlas Italus,qui pulso Hespero in Ita- D
liam,regnauit in Hispania atque Sicilia.Hesperus
in Italia ad Thuscos se conferens,tutor
regni factus est,Iano tum infante,vt hic innuit
Fabius.Sed nota vnum fuisse Ianum priscum,
plures verò posteriores,quorum hic fuit vnus E
cui nomen Cambol lascon, & cognomentum
fuit Coritus,socer Atlantis Itali,vt in quinto
antiquitatum Berosus prodit.Ab hoc Hespero
Italia & Hispania Hesperiæ dictæ sunt,quia
vtrobique regnauit,vt Iginus scribit,& Ser- F
uius super Aeneida refert.Græci quibus prauū
ingenium semper fuit ad obscurandos aliorum
splendores antiquos,audent mentiri, & dicere
Ita

A *Italiam & Hiſpaniam dici Heſperias à ſydere, qui eo nauigant ab Italia in Hiſpaniam. Ergo & Gallia erit Heſperia, quia eodem ſydere nauigant ab Italia in Gallias. Ita dum voluerunt inducere Italicæ antiquitati caliginem, ſe omni-*
B *no Dialecticam, & hiſtorias, & Geographiam ignorare oſtenderunt. Verùm paulò ante obitum Heſperi Italus ab Hiſpania in Siciliam, & à Sicilia in Italiam, contra fratrem dimicaturus conceſſit in Latium vbi Etruſci cum Iano*
C *puero obuiantes, prohibuerunt Italum cum fratre arma conferre, permiſerunt tamen & ſpem cum conſilio adiecerunt, vt è regione Saturniæ, collem Auentinum teneret, & condito oppido Capena, etiam agrum eius à ſe Italiam diceret,*
D *vt hoc loci aſſerit Fabius, quem plures ſequuntur. Tortellius verò noſter in litera Roma ait, hoc dictum etiam Solinum ſequutum. Ergo mox mortuo Heſpero, tutor Iani qui & Coriti ſucceſſit Italus in Vetulenia, vt in v. antiquit.*
E *Beroſus tradit, in qua etiam argumenta, patria & genitura Pleiadum Italicarum, loca nominibus earum, & matris Pleiadis dicata. & patris Atlantis nomina, cognomina, exaltationis eius locus, tituli ad ſempiternam memoriam, &*
F *eiuſmodi multa. Quod verò ait circa Tyberim vltro citroq; mox ſuſcepto regno à ſe nominaſſe Italiam extinctis aliis cognominibus, videlicet Ianicula, Saturnia, Apenina, ſiue Taurina, Ca-*

mesena, Hesperia, vt idem insinuat Seruius super Aene. dicens: Italus rex à Sicilia cum Siculis in Italiam venit, & loca circa Tyberim tenuit, & à se Italiam nominauit. Argumento huic antiquitati manere aiunt tam ipse Seruius quàm Dionysius Halicarnas. in 1. lib. quia circa Tybur loca dicta Siciliensia sunt, & in Etruria circa Tyberim sunt vrbes Phalaris & Phescenium, quas prius inhabitauerunt Siculi, & circa Ardeam Latij, sunt fines dicti Sicani, & in Etruria vallis Sicania, & monumenta Atlantis Itali, & Pleiadum, quæ in Berosianis commentariis explicatæ sunt. Nunc de area huius Arcus dicendum. Primo dictus est campus Libyssus teste Festo, à Cerere frugifera, quæ ex Libya primũ fruges illo aduexit, à quo & campus Libyssus, & ipsa Libyssa dicta est. Ceres enim ipsa frugifera & legifera, Libyca & Aegyptia, soror Osiridis, vt author est Diod. in 1. li. docuit in Italia, Attica, & Sicilia molere, & panes conficere, cũ antea glande vescerentur, vt docet Plinius in vij. natural. histo. cap. vltimo. Primos autẽ panes obtulit in gratiam Iasij regis in nuptiis Cybeles, vt authores tradunt, & Cybelaria marmora excisa produnt. Et hoc ante Troiam conditam. Paulò verò ante Troianum excidiũ Euander Argo hospiti suo à sociis occiso sepulchrũ fecit, à cuius leto primum Argiletũ superiorẽ dixerunt, & non à somniata Argila,

di

A de quo Verg. in Aene. viij. Nec non & sacri mōstrat nemus Argileti, Testatúrque locum, & letum docet hospitis Argi. Rursus paulò pòst ad eundem Euandrū venit cum Argonautis Hercules, qui in Saturnia hospitati sunt. Et ab his
B dicitur etiam Argeus campus, vt Varro in j. de lingua Latina, & nunc Fabius insinuat. Et dicitur Argiletus imus à Seruio, & infimus à Liuio in primo ab vrbe condita: vt, inquit, animos feroces reuocaret Numa, ad infimū Argi-
C letum, Ianum facit indicem belli & pacis. Et super vij. Aen. ibi: Sunt geminæ portæ belli, sic habet Seruius, id est, gemina Iani templa iuncta. Sacrarium (inquit) hoc Numa instituit circa imum Argiletum, iuxta Theatrum Marcelli
D in breuissimis duobus templis. Duobus inquam propter Ianū bifrontem. Posteà verò captis Phaliscis vrbe Tusciæ, inuentū est simulachrum Iani cum frontibus quatuor. Vnde quod Numa instituerat translatum est ad forum transitorium,
E & templum quatuor portarum ibi substitutum est. Hæc Seruius. Tertio dictus est campus vicus Tuscus, vt supra insinuauit. Contra hoc videtur quòd Dionysius Halicarnas. scribit de vico Tusco dicens in quinto libro. Vicus Tuscus est con-
F uallis extensa fermè quatuor stadiis à Capitolio vsque ad palatium, à quo quidem est transitus in circum maximum Ergo non pertingit à Capitolio vsque ad Cæliolum & vltra.

Dic

Dicendum est quòd non bene vidit Halicar- A
nasseus quod scribit Varro eo doctior, & Roma-
nam regionem plenius edoctus. Is in primo de
lingua Latina post Cælij Tusci obitum, Cælia-
nos Tuscos tenuisse Cæliclum, & Tuscos Luce-
res subsidentem conuallem asserit. Eius verba B
sunt ad hanc sententiam. Post mortem Cælij Tu-
sci, quia non suspicione carebant, iussi sunt in
conuallem descendere, & ab eis dicitur vicus
Tuscus, vbi est & templum Vertumni, qui est
princeps deus Etruriæ. Et subdit: Cælianis verò C
quia suspicione carebant datus est Cæliolus con-
iunctus Cælio. Et ideo rectè Fabius dicit princi-
piũ vici Tusci incipere sub Cæliolo versus Auẽ-
tinum, & terminari ad radices Capitolij. De eo
verò quod ait Romam filiam Itali principio D
Romam à se dictam cœpisse in Palatino colle,
etiam Berosus in quinto, & Plutarchus in vita
Romuli conscribunt. Porrò neglectum fuisse ob
aërem palustralem, & dictum Valentiam, &
ab Euandro restitutũ, & Solinus in collecta- E
neis, & alij nonnulli consentiunt. Item vt ait
hoc loco Fabius, inundatio Tyberis ante Romu-
lum reddebat hunc campum minus idoneum ad
habitandum. Quod patet, primo quia à palatio
per subsidentem vallem disiungebatur vrbs ab F
Auentino, & per paludes nauigabatur, vt ait
Varro, quippe quòd Germallia est pars veteris
Romæ vbi expositi fuerunt Remus & Romu-

lus

A *lus, vt idem Varro & Dionysius, & hic Fabius refert. Erat & Curtius Lacus palus magna, in quem se armatus cum equo iniecit Curtius, siue Metius Sabinus is fuerit, siue alius siue vterque. De eo verò quod ait Ianum & Vertumnū* B *esse eundem, id consonat, & propria eorum epitheta & interpretationes demonstrant, de quibus loco suo dicturi sumus. Ianus enim vt Cicero ait, & Macrobius in primo Saturnalium significat, quasi Eanus ab eundo dicitur, quod eat* C *& vertat cœlum & res omnes. Apud Ianum enim solùm est omne ius vertendi cardinis.*

Q. FABII PICTORIS LIBER SECVNDVS.

D POstquam Fabius in superiore libello declarauit quòd ab Iano & aureo seculo vsq; ad Romulū cœpti sunt habitari tres E colles, à Saturno quidem Capitolinus, ab Italo Auentinus, & à filia eius Palatinus. Nunc in hoc libello edocet quo pacto palatium Romulus in vrbem quadratam cōuertit, & deinde quo pacto reliqui colles in-F tra vrbem Romam computati fuerint, & demum de nominibus & locis eius. Primo ergo dicit quo pacto palatium Romulus in vrbem formauerit his verbis:

Deni

DEnique Romulus potitus rerũ Alba- A
narum & vſus maxima familiaritate
regũ Etruriæ,& rex primus ex regulis Ita-
liæ creatus in Latio Romam oppidulũ in
regiam tetrapolim vertit,inque Palatino
colle fundauit.Aſcito enim ex Etruria va- B
te atq; ſacerdote,Olympum fecit, pomœ-
riúmque ſacrauit,& aratro ab Olympo in
vico Thuſco per palatium circumducens
ab imo collis ad verticem,quadratam vr-
bem ſignauit.In vertice collis hærente Ex- C
quilino Romam oppidulum ampliauit,&
è regione loco proximo Cælio Velliam
extruxit.Cæterùm in decliuo ad ima ver-
ſus circum maximum Germalliam fun-
dauit, vbi iuſſu Amulij fuerant expoſiti. D
Hac enim antea labebatur Tyberis. Ab
ea autem verſus Exquilias forum Roma-
num ædificauit. Et ita Romulus ex regu-
lo primus rex à Thuſcis declaratus eſt.
Quam rem per occaſionem acceptam Mi- E
thridates rex Aſiæ pro ignominia Roma-
nis oppoſuit quòd vernæ fuiſſent Thu-
ſcorum. Quarto autem menſe ab vrbe
condita perpetratum eſt audax facinus in
raptu Latinarum & Sabinarum. Primi ex F
Latinis bellum mouerunt in Romulum
Ceninenſes, Antemnates autem & Cru-
ſtumeni. Romulus auxilio implorato à
Thu-

A Thuſcis,cum Cælio rege Etruriæ,primùm
ex his triumphum retulit,& ob id quartus
vrbis collis à Thuſcis habitari cœptus eſt,
& Cælius dictus. Subinde Sabini bellum
ingens orſi,coëgerunt Romulum denuo
B à Lucumonibus ſocios milites expetere.
Galerito Lucumoni Arbeæ negotium datum
eſt qui magna Etruſcorũ,exque vrbe
Salpinatum manu venit.Qui quum offendiſſet
Capitolium captum à Sabinis,ipſe
C proximũ Capitolio Quirinalem pro Romulo
muniuit.Verùm quũ Romulus audax
ſub Capitolio Sabinos aggreſſus,vulneratus
fugeret,illúmque ad portam Palatinam
ſequuti Sabini Roma potituri vide
D rentur,ilico Galeritus è Quirinali delapſus,
viámque retrò in Capitolium pedem
ferẽdi adimens,vbi nũc Ianus quadrifrons,
à tergo Sabinos aggreſſus,vnde fabula eiaculatæ
aquæ ſulphureæ eſt,in fugã vertit.
E Animaduerſa re Romulus reintegratis viribus
& ipſe à fronte cædebat, adeò vt
Metius in paludem ſeſe cũ equo armatus
iniiceret.Cædes ingens fiebat.Et ne vnus
quidem euaſiſſet,ni fœminæ occurriſſent.
F Fœdere icto Romulus vrbis agrum diuiſit
in partes tris, æquis collibus. Sabinis &
Tatio Capitolium & Quirinalis, Romulo
ſequentes Exquilinus & Palatinus
in-

in quo Roma,Galerito & Luceribus Tuscis Cælius & Cæliolus obuenerunt.Auentinum Romulus neminem passus est habitare.Nam fratri Rhemo illum sacrũ esse voluit vsque Helernam.Quúmque cõcessisset naturę Cælius,& Galeritus rex Etruriæ successisset,consensu tribuum,Cæliolus & ab eo tota arcus area septem collibus subiacens, Tuscis data,& sacrificio Iano Vertumno facto,egestísque paludibus habitabilis reddita,& vicus Tuscus dicta. Tribus igitur gentibus conflata principio vrbs Roma habitata fuit.Nomina imposuit princeps Tuscus.Nam hi tunc Italiæ imminebant imperio.Tatienses à Tatio, Rumnenses à Rumulo vocauit.Hoc enim nomine illam ab euentu nũcupauit lingua Etrusca ex Etruria oriunda Larentia,& nupta prius viro Tusco Faustulo,& inde Etrusco Carrutio,suam verò tribum à se Lucerum dixit.Nam alia Trometina est à loco Cælij.Hæc origo vrbis Romæ solùm veteris septicollis cum arcus area habitatæ,nunc verò ab his collibus in alios colles & conualles in immensum prolatæ. Cæterùm nomina eiusdem veteris Romæ hæc sunt.Nomina collium. Capitolium,Quirinalis,Exquilinus,Palatinus, Cælius,Cæliolus,Rumurius,qui & Auentinus.Porrò in

A B C D E F

A in Area hæc nomina ſunt. Libyſſus, Circus maximus, Forum tranſitorium, Argiletus ſuperior, Argiletus imus, Via ſacra, Senatulum, Concordia, Græcōſtaſis, Aedes Saturni, Vertūnus qui & Ianus quadrifrons,
B Forum boarium, Vicus longus, Vicus Arnienſis, Vicus ſtellatinus, Sabatinus Larthenianus qui & Veiens, Phaliſcus. quorum cognomina à Tuſcis ſunt cōmigrantibus in ciuitatem Romanam. Item Her-
C culis ara, vbi Olympus, & initiū ſacri aratri iunctim à Germallia ad ſacram viam, vnde & nominis origo. Forum piſcarium, Porta Carmentalis, Aedes Pudicitiæ, rotunda Herculis, Forum vænalium, Lacus
D Curtius, Suburra, Suburbanum, Saturnia vbi nūc ædes eius atque ærarium. Hæc vbi Roma vetus. In parte Romæ ſunt Etruria loca, Antipolis, Ianiculum, Vaticanum, & Tyberis, limes imperij Volturre-
E ni inter veteres Ianum & Saturnum, qui à principe illius vrbe Volturrena per ſyncopam dictus eſt Volturnus, & ob id Thuſcus non Latinus. Quòd verò Volturnum ſine ſyncopa & compoſitione primitiuum
F eſt nomen, notat fluuium in Samnio, & oppidum Romanum in littore, à quo Volturnus Deus Tyberinus in Latio, ſicut & Volturna, vt caput imperij in Etruria.

Quamobrem deum Tyberinum suum di- A
cit esse Roma atque Etruria, eundem &
Ianum Vertumnum, & ab his dictum Va-
dimona.

Superius exposuimus quid sit Olympus & fossa, & quo pacto sacrabantur vrbes, & pomœ- B ria. Et quid sit tetrapolis siue quadriurbs & vrbs quadrata, in commentariis Xenophontis. Differentia verò inter regulum & regem erat tunc, qualis nunc inter reges & duces, Vnde omnis dux est regulus non tamen rex. In Italia C verò reguli esse non poterant nisi essent Thuscorum vernæ ac nutriti in fano Volturnæ cum Larthe atque Lucumonibus. Cui duo sunt præcipua argumenta. Primum, quia Cacum legatum Campani reguli, qui ducatum non verna D Thuscorum inierat, in vincula coniecit Tarcon rex Etruriæ, vt in collectaneis Solinus insinuat, quòd per ignominiam id Romanis opposuisset Mithridates, quòd Thuscorum vernæ fuissent, vt hoc loco Fabius & Trogus cum Iustino sen- E tiunt, libro trigesimooctauo Epitomatum. Vnde & de politia instituta Mantuæ ad instar Etruriæ dicitur in decimo Aeneid. Ipsa, inquit, caput populis vires de sanguine Tusco. Quo loco Seruius dicit & alij Vergilianistæ interpretes F asserunt quòd vires appellat Lucumones, & rectores & duces, quia totum robur erat ex Lucumonibus, in quorum numero vel præfectura non

admit

A admittebantur nisi de sanguine Tusco, in quo vernæ computantur, vnde in præfecturis Italiæ quia Thusci imperabant, non admittebātur duces & reguli nisi vel Tusci vel vernæ Tuscorū, quod pro improperio existimauit Mithridates B obiiciendū. Rex verò primus omnium ex vernis Tuscorum fuit Romulus qui liberius quàm reguli instituta & sancita regni instituere posset, & sui successores, inter quos Tusci Tarquinij licentiores fuerunt. Vbi verò factus fuerit Olym-C pus & cœptus sacer sulcus à vate, exponit Fab. dicens quòd in vico Tusco, videlicet in foro boario vbi est taurus æreus in monumentum. Quòd ibi cœptus est sacer sulcus à Romulo, author est Corn. Tacitus dicens: Vbi est æreus taurus, quia D id genus animalium aratro subditur, sulcus designandi oppidi cœptus, vt magnam Herculis aram amplecteretur. Inde certis spatiis interiecti lapides per ima montis Palatini ad aram Consutij, mox ad curias veteres tum ad sacellum La-E rem, forumq; Romanum non à Romulo, sed à Tito Tatio Sabino post fœdus additū progressum est, Hæc Corn. Tacitus. Ex hoc habere possumus, vt sit dictum forum Boarium. Primo quidem à boue Herculis reperto & immolato ob victoriam F contra Cacum latrocinatorem, de quo Ouid. in Fastis dicit. Immolat ex illis taurū tibi Iuppiter vnum victor, & Euandrum ruricolasq; vocat. Constituitq; sibi quæ maxima dicitur ara. Hic

vbi pars vrbis de boue nomen habet. Secundò A *quia ibi boues cœperunt sacrum sulcum, idcirco tota illa pars vrbis boaria dicta est vsque ad Ianum in radicibus capitolij, vbi parte boariæ forum boarium dictum, in hac boaria maxima portione vici Tusci, erant opulentiores & ditiores* B *atq; nobiliores Romanorum, vbi & frequentiores arcus triumphales, & monumenta imperatorum videmus, sed de his aliâs. De Palatino colle quadriurbe dicendum est. Varro in 1. de lingua Latina sic dicit. Quartæ regionis palatium* C *est, quo palantes cum Euandro venerunt, quòd & Palatini Aborigines ex agro Reatino qui appellatur palatium ibi consederunt. Sed & alij à Palantia vxore Latini putauerunt. Eundem hunc locum à pecore dictum putant quidam, &* D *ita Næuius Balatium appellauit: Huic Germalliam & Velliam cöiunxerunt. Velliæ causæ plures, in quibus quum ibi pastores Palatini ex ouibus ante tonsuram inuentam, vellere lanam sint soliti, à vellendo etiam vellus dictum fuit.* E *Hac Varro. De hac parte quadriurbis Romæ loquitur Liuius in ij. ab vrbe cödita dicës quòd collega Bruti Valerius publicola ædificabat in summa Vellia alto & munito loco domũ, vt arcem inexpugnabilem: quam ob suspicionẽ regni* F *demolitus, in infimo cliuo reædificauit. De Germallia verò in eodẽ lib. dicit Varro, quòd sic dicitur à Germanis Remo & Romulo, quos illo*

A Tyberis aqua tulerit. Dionysius verò ait Fabiũ Pict. scribere, cum puellos ferrent iussu Amulij in aquã exponendos, inuenisse planitiem Tyberi inundatã. Vnde à vertice palatij ad radices descendentes, ibi eos in principio aquæ posuisse, &
B lupam sitientẽ è specu proximo potus gratia illuc profectam inuenisse infantes per cœnum volutari iam recedente aqua, & eos quasi catulos suos quos tunc nutriebat lingua lambens cœno abstersisse, mammas illis & lac præbuisse, quod
C tunc fortè veniens Faustulus admiratus, discedente lupa pueros tulit ad vxorem Accam Larentiam, vnde & ibi nutriti sunt, & casa Romuli seruata, vt authores fatentur, vbi ficus est ruminalis, de qua Ouid. in Fa. Arbor erat re-
D manent vestigia, quæq; vocatur Romula nunc ficus rumula ficus erat. Et est, vt aiunt, iuxta circum maximum, quod nũc vulgus cerchi vocat, inter Palatinas & Cælioli radices sub radicibus Cælij. Forum verò Romanum dicebatur
E quarta pars Romæ tũc quadriurbis in qua præter ædes erat platea concionalis publica, de qua Liuius in 8. ab vrbe cõdita: Naues, inquit, Antiatum partim in Naualia subductæ, partim incensæ, & earũ rostris suggestũ in foro adorna-
F ri placuit. Ideo ait Ser. super 8. Aenei. Romanũ forum erat vbi nunc rostra sunt. Et idem locus Comitiũ dictus, vbi & ictũ fœdus inter Romulũ & Tatium, dicente Plutarcho in vita Romuli:

*Quò, inquit, duces conuenerunt ad percutien- A
dum fœdus, hucusque comitium vocant. Et Varro in de lingua Latina: Ante, inquit, curiam Hostiliam rostra, subq; dextera huius comitio locus substructus. In eo priuata suffragia & concilia fieri ferunt solita, sed maiora in cãpo Mar- B
tio. De monte vero Cælio dicit hoc loco Fabius, quòd primum inhabitatus est & cultus ab Tuscis, & nominatus ab Etruriæ Larthe & eorum duce nobili Cælio. Dionysius in secundo libro & alij adiiciunt quòd ibi ædes & templum ex- C
truxit, & ibi sepultus. Varro in primo de lingua Latina sic dicit: Cælius mons dictus à Cælio Veibeno nobili duce Tusco, qui manu sua venit auxilio Romulo contra Latinorum regem, scilicet Acronem. Vnde miror quòd quidam triumphũ D
Romulo tribuant, qui ab Etrusco Larthe est habitus. De Sabinis deuictis ait Fabius, quod Romulus implorato auxilio sociali ab Etruscis negotiũ datum fuit Galerito Etrusco, qui magna Etruscorum & Salpinatum manu victoriam E
Romulo dedit. Fige hic tu gradum, vel qui Tuscaniensi gloriæ inuides, vel qui existimas Romulum tum fermè inermem potuisse tantam bellĩ molem solum sustinere. Galeritus Lucumo Etruscus ea Sabina contulit arma, vt clarißimè F
Propertius scribit in elegia Vertumniana, vbi inducit victoriã Galeriti & Vertumnũ gratias agentẽ Romæ, tum Palatinæ, quòd vicum Tus-*

cum

A cum Tuſcis dederit his verbis: At tu Roma meis
tribuiſti præmia Tuſcis. Vnde hodie vicus nomi-
na Tuſcus habet. Tempore quo ſociis venit Lu-
cumonius armis Atq; Sabina feri cõtudit arma
Tati. Vidi ergo labẽtes acies & tela caduca At-
B que hoſtes turpi terga dediſſe fuga. Sat faciam,
diuum ſator vt Romana per æuũ Tranſeat ante
meos turba togata pedes. Quare falsò refert Li-
uius in ſecundo ab vrbe cond. & eum ſequutus
Diony. in quinto, quòd vicus Tuſcus dictus eſt
C à Tuſcis remanẽtibus Romæ ſub Porſena, quum
equidem ante Porſenã annis xl. ſupra ducentos
ſub Romulo Vertumnus idem & Ianus, in vico
Tuſco à Romulo & Galerito ſacratus ſit ante
Numam ligneo ſimulachr[illegible]d infimũ Argiletũ,
D quod poſtea Numa æneum reddidit accito Ma-
murio Oſco eruditißimo opifice, vt ibidem ſequi-
tur Vertumnus in Elegia Propertiana dicens:
Stipes acernus erã properanti falce dolatus An-
te Numam, grata pauper in vrbe deus. Et in cõ-
E mentariis eiuſdem Elegiæ oſtendimus. Et ideo
Liuio & Plutarcho Græco antiquior Varro, do-
ctior, eruditior, & qui nihil intentatũ reliquit,
aſſerit cũ aliis conſentiens in primo de ling. Lat.
vicum Tuſcũ habitatũ fuiſſe ſub Romulo, cuius
F argumentum dicit præter authores eſſe, quia ſub
Romulo ibi poſitus eſt Vertumnus princeps deus
municipalis Etruriæ. Quod certe Fabius inſi-
nuat, & Propertius explicat vicũ Tuſcum da-

tum, quando Galeritus Lucumo venit sociis ar- A *mis, atq; cõtudit fera arma Sabinorum & regis Tatij. Quòd verò Fabius dicit, vbi Ianus quadrifrons ibi fabula eiaculatæ aquæ, eam fabulam refert Macrob. in j. Saturnaliũ dicens Capitolinum numen Iunonem fauisse Sabinis, &* B *valli portas vbi est Ianus aperuisse & ita Romulum fugisse versus palatium, & Sabinos eum persecutos. Verùm Ianus princeps (vt diximus) deus Etruriæ atque vici Tusci, veritus contra Iunonis numen pugnam committere, quia ta-* C *men Romulo fauebat, aperuit fontes calidissimos sulphureos vbi nunc Ianus, & à tergo in Sabinos eiaculatus contudit eos, & ita victoria cessit Romulo. Et ideo hic Ianus sacer erat, & non ille qui translatus fuit in forum transito-* D *rium. Quod & Ouid. in primo de Fastis, quærit à Iano dicens: Quum tot sint Iani, cur stas sacratus in vno? Et posita supradicta fabula subdit: Cum tanto veritus committere numine pugnam Ipse meæ moui callidus artis opus. Oraq;* E *qua pollens ope sum fontana reclusi Sumq; repentinas eiaculatus aquas. Ante tamen calidis subieci sulphura venis Clauderet vt Tatio feruidus humor iter. Hæc mythicè atque fabulosè dicta sunt, quia Ianum mythici miris laudibus* F *efferunt, & præcipuè Ouid. in Fastis sub nomine Iani, & Propertius sub nomine Vertumni, vt supra dicentis: Vidi ego labentes Sabinorũ acies*

&

A & tela caduca. Quod & idem Macrobius recitator fabulæ significat, dum in eodem primo lib. inter cæteras Iani laudes ait, quod mythici Ianũ laudant, quòd sub eo omnium domus sanctimonia & religione fuerint munitæ. Sed vt Ser. di-
B cit super tertiũ Aeneid. Turpe est Poëtam fingere, quod ad veram historiã non refertur. Est autẽ vera historia: quòd Tusca militia initiabatur ad lacum Vadimonis Etruriæ, vt Liuius in nono ab vrbe condita insinuat, & Plinius ne-
C pos in epist. ad Gallum dicit lacum Vadimonis esse sulphureũ, & nullam ibi nauim, quia sacer est. Est autem Ianus, Vadimon, Vertumnus, Proteus idem, vt suis locis probauimus. Vnde veritas historiæ est, quia Iano ad sulphureũ lacum ini-
D tiata militia Galeriti tenebat pro Romulo Quirinalem collem, vt hoc loco Fabius, & eũ sequutus Dionysius in secundo lib. asserunt. Quumq; Sabini fugientem Romulum persequerentur, mox Galeritus sulphuratus, è Quirinali illapsus
E in locum vbi est Ianus, à tergo Sabinos cædens, coëgit Metium Curtium ducem cum equo armatum in paludem sese coniicere. Et hoc pacto exponi debent supradicti Ouid. versus, saluo semper iudicio meliori. Ego, inquit Ianus, id est,
F Galeritus Ianicis sulphureis aquis initiatus, veritus committere pugnam contra numen Iunonis, id est, contra Tatium, & eos qui remanserant in custodia Capitolinæ arcis, dum saucium

& fugientem Romulum alij Sabini cum duce A Tatio persequerentur, vtiq; ego Galeritus callidus, id est, astutia militari eruditus, meui opus artis meæ militaris, scilicet militiam meam sulphuratam, moui à Quirinali ad radices Capitolij, vbi est Ianus quatuor portarũ. Et reclusi ora B fontana, id est, capita regionis illius præcipua, obsedi ope militari Trossula qua sum potens, & ab tergo eorum qui persequebantur Romulum, sum eiaculatus aquas militares sulphureas repẽte & ex improuiso & ita Sabini fusi. Sed ante- C quam istam phalangem militarem in eos mitterem, subieci ad Capitolij radices sulphura, id est, duces, cum calidis aquis, scilicet militibus initiatis, vt hic humor sulphure initiatus clauderet iter Tatio regi qui Capitolio residebat, ne posset suc- D centuriari & auxilia mittere suis, quibus terga Tusci, scilicet Romulus cum suis cædebant. Quæ omnia quum initia Romana & Fabius, Propertius, & Dionysius Halicarnasseus contineant, cur solus Liuius ab vrbe condita cun- E cta suppresit. Audeo dicere, & quum opus fuerit probabo inuidum & liuidum alienæ Tuscorum gloriæ non Liuium fuisse, qui vbicunque potest subticet Tuscorum gloriam, & falsa pro aliena gloria his aduersa cumulanda adiecit. F Vnde & C. Caligula Cæsar, qui vt vitiis multis, ita doctrina & pluribus virtutibus enituit, Vergilium dicebat sine doctrina poëtam, Li-

A *uium verò verbosum vbi parua res fuerat, & suppressorem eorum quæ præclara Tuscorum fuerant, vt in fragmentis Antonini itinerarij traditur, & Suetonius in vita Caligulæ dicit his verbis. Sed & Vergilij ac Titi Liuij scripta, &*
B *imagines, paulùm abfuit quin ex omnibus bibliothecis amoueret, quorum alterum vt nullius ingenij, minimæq; doctrinæ, alterum vt verbosum in historia, negligentemq; carpebat. Igitur hæc de historia mythicisq; Romanis initiis pro*
C *expositione Fabij dicta sint. Nunc quædam pro sequentibus exponenda sunt. Primum quid sit Helerna. Huic satisfacit quod in v. antiquitatum Berosus scribit. Iano enim, vt ait, fuerunt plures liberi, quorum Cranus Razenua cogno-*
D *mine successit ei mortuo in Vetulonia, Cranam verò filiam pulso Camese dedit Aboriginibus Latij, Helernam cum sceptro & Alebam. Est autem Helerna suffragio exaltata regina, vt ipse exponit. Vnde patet quod inter Iani regu-*
E *lum Camesem & Saturnum, rexit Latium Crana eius filia, quam frater eius Cranus Razenua inter deas retulit. & Lucum iuxta Tyberim statuit, vt idem Berosus dicit, & Ouidius in vj. de Fastis meminit dicens:*

F *Adiacet antiquus Tyberino lucus Helernæ,*
Pontifices illuc nunc quoque sacra ferunt.
Inde sata est nympha, Cranam dixêre priores.

Nam posteri, vt ait transpositor, proferebant

Carnam

Carnam. Verùm licentia poëtica, & leuitate a- A mandi solita Ouidius dicit hanc nympham fuisse adamatam Iano, & pro præmio positæ virginitatis dedisse ipsi Alebam siue Albã, & vt esset Iana Vertumna, id est, penes eam esset ius vertẽdarum rerũ & cardinũ. Sic enim ait Ouidius: B

Viderat hanc Ianus, visæq; cupidine captus,
Ad duram verbis mollibus vsus erat.

Et post admissum scelus inducit Ianum ita dicentem:

Ius pro concubitu nostro tibi cardinis esto, C
Hoc pretium positæ virginitatis habe.
Sic fatus virgam qua striges pellere posset
A foribus noxas (hæc erat Alba) dedit.

Nam penes vnum Ianum est ius vertendi cardines, & ideo vnus Ianus Deus Vertumnus, & D hæc dea Iana Vertumna, cui ius communicauit, dicente eodem Iano, in primo de Fastis:

Me penes est vnum vasti custodia mundi,
Et ius vertendi cardinis omne meum est.

Sed cum Ouidius in primo de Fast. inducat Ia- E num se iactantem quòd arma sua fuerũt claues, & seræ atque ianuæ postium (vt in superioribus retulimus) ad cõtinendum aurei seculi pudorem & castimoniam, quomodo scribere ausus est in sexto, Ianum fuisse mercatum stuprum violentũ, F præmio Vertumnio, & imperiosæ participatione Albæ, id est, fascium? Quare Berosus veracius dixit eam filiam Iani. Cui etiam est argumẽto,

quòd

A quòd herbam illi olim dicatam in similitudinem crinium alborum, capillos Ianæ ad hanc ætatem Volturreni vocamus. Alba verò non est Latinũ nomen, vt patet in propria prolatione sine syncopa, quo Berosus dicit Alebam. Al enim, teste
B Hieronymo, commixtionem significat, & vt Talmudista doctus dicebat, etiam ligaturam & fasciculum, quia fasciculus commixta ligat, Ebam verò notat aceruum rerum & virgarũ quibus flagellantur noxij. Et caue ne dicas quòd
C deriuatur ab Al & Ebal, quia teste Hieronymo de interpretatione nominum, Ebal significat aceruum lapidum & non virgarum. Vno ergo vocabulo vetustæ Etruscæ linguæ, Alebam, siue per syncopam Albam Etrusci dicebant, quòd
D Latini vno similiter vocabulo fasces. Et vt rectè noster Christophorus Landinus Florentinus eruditissimè posuit super Horat. Odam illam. Quem virum aut heroa. Fasces erant fasciculi virgarum in quibus singulis singulæ secures in-
E clusæ erant. Fasces xij. primos Ianus dedit in Olympo Etruriæ ad continendas recentes colonias in aureo officio, & ad terrendos & flagellandos malos, vt hic noster Fabius Pictor in principio insinuauit. Est ergo Alba sceptrum &
F fasces quo noxæ striges propellerentur, vt mythicè dixit Ouidius. Erant autem xij. fasces vt omnes concedunt, cuius princeps dicebatur Etrusca lingua Baracel, id est, Latinè lictor & percussor.

cussor. Vnde, & Barac, percussorem interpreta- A
tur diuus Hieronymus in de interpretatione no-
minum Et vt in fragmentis Catonis dicitur, li-
ctori singulo suberant adolescentes ingenui &
armati xxiiij. & ita trecentos prætorianos mili
tes efficiebant, singulo prætorio xxv. deputatis. B
teste quoque Dionysio Halicarnasseo in iiij. lib.
Etruscis mos erat, vt singulum regem Lucumo-
nem antecederet singulus lictor ferens fasces vir
garum & securim. Cùm verò communi consensu
xij. populorum bellum indiceretur, tradebantur C
xij. fasces & secures duci qui principatum in o-
mnes accepisset. Liuius quoque quanquam liui-
dus gloriæ Thuscæ, ne videretur omnia neglige-
re, asserit se cum eis sentire, qui numerum licto-
rum xij. ab Etruscis finitimis desumpsisse Romu D
lum dicit, his verbis: Romulus iura populo agresti
sancta esse ratus, si se ipse venerabilem insigni-
bus imperij fecisset, & cætero habitu augustiorē,
tum maximè xij. lictoribus sumptis fecit. Alij à
numero auium, quæ augurio regnum portende- E
rant, eum numerum secutum putāt. Me haud
pœnitet eorum sententiæ esse, quibus & apparito
res & hoc genus ab Etruscis finitimis vnde sellæ
curulis, vnde toga prætexta sumpta est, numerū
quoque ipsum ductum placet, & ita habuisse E- F
truscos, quòd ex xij. populis communiter rege
creato, singulos singuli populi lictores dederint.
Hæc Liuius. Vnde ab Etruscis finitimis xij. præ-
torian

A *torianos principes lictores, id est, trecentos ingenuos armatos iuuenes, qui lateri suo sicut Larthi Etrusco semper hærerent, desumpsit Romulus, & non à more Lacedemoniorum, vt in ij. li. Dionysius Halicarnasseus somniat. Sed quis pri*
B *mus hoc concesserit Romulo, cum sine iussu Lucumonum non posset, vtique neglexit atque suppreßit liuidus Liuius. Id cum plures tum vel maximè vnus Propertius quasi coætaneus Liuio curauit exprimere, qui in quarto Elegiarum*
C *clare tradit Galeritum Lucumonem primum posuisse prætoria, & cum duobus aliis ducibus Romulo & Tatio diuisisse vrbem, & vocabula Etrusca tribubus imposuisse, & cum his quatuor triumphos egisse Romulum, computato primo,*
D *quem Cælij auxilio de Acrone atque Latinis retulerat. Verba propertij sunt ista.*

Prima Galeritus posuit prætoria Lucmo.
Magnaq; pars ratio rerum erat inter eos.
Hinc Taties, Rumnesq; viri, Luceresq; coloni,
E *Quatuor hinc albos Romulus egit equos.*

Quòd etiam antiquior Varro in primo de lingua Latina scribit dicens: Agrum Romanum Romulus in partes diuisit tris, vnde tribus dictæ, vt ait Ennius, Tatiensium à Tatio, Romnē-
F *sium à Romulo, & Lucerum à Lucumone, vt dicit Iunius. Et hæc sunt nomina Etrusca, vt ait Tolumnius Tragœdiarum Tuscarum scriptor. Hæc Varro. Quod contra si obiicias Liuium*

dicere

dicere, quòd Lucerum nomen est incertæ origi- A
nis, vtique Caius Caligula Cæsar respondebit amouendum esse de Bibliothecis Liuium, quia in historia fuit negligens, & suppressor vbi oportuit dicere, & vbi non oportuit fuit verbosus. Quod profectò patet hoc loci, quia verbosus est B
& explodendus qui sine certo & probatiore atque antiquiore authore & clariore ratione id dicit. Liuio enim probatior, doctior, & antiquior est Varro, & antiquiores se testes producit Iunium & Tolumnium Thuscum Tragicum, & C
ratione vtitur, quia nomina tribubus imposita sunt Etrusca. Quare ab Etrusco duce fuerunt imposita à tribus ducibus sumpta. sicut & Etruscus idémque Lucumo primus posuit prætoria. Nam vt supra dixit Fabius, ius imponendi no- D
ua locis & gentibus nomina, solùm penes duces & reges erat. Ergo quia Etrusca sunt, ab Etrusco duce Lucumone sunt imposita. Ergo non sunt incertæ originis, vt falsò dixit Liuius, sed certissimæ atque Etruscæ, vt Varro, Iunius, & To- E
lumnius probant. Nam Etrusci Tatium & Tatienses, Latini verò & Sabini, Titium & Titienses deriuant. Similiter Etrusci Romulum & Rumnenses, Latini verò & Sabini, Romulum & Romuleos dicunt. Rursus Etrusci Lucu- F
monem dicunt & Luceres deriuant, Latini autem & Sabini, & eorum proles Sabella, quæ & Samnites, dicunt Lucium & ab eo Lucanos, cu-

ius

A *ius argumenta non latuerunt liuidum Liuium, qui in j. ab vrbe condita asserit, quòd Tarquinium priscum, quem Etrusci vocabant Lucumonem Tarquiniensem, eundem Romani dixerunt Lucium Tarquinium E.t à Lucio Samni*
B *tum duce Lucanos deriuatos Plinius asserit, & Sempronius, vt in eius commentariis diximus. Quòd si dicant Plutarchum in vita Romuli & Pedianum dicere quòd Luceres dicti sunt à Luco Asili, dicendum est quòd nesciuerit linguam*
C *Latinam & Etruscam, quantumq; inter se prolatione ac deriuatione distent. Et ideo Caio Caligulæ Cæsari consentiens regula beati Hieronymi dicit, quòd qua facilitate quid sine certo authore atque ratione profertur, tali contemnitur.*
D *Sed dices: Seruius in quinto Aeneidos super illud carmen, Tres equitum turmæ, tres inquit partes fuisse principio populi Romani constat, vnam Tatientium à Tatio Sabinorum rege, iam amico post fœdera, aliam Rumnensium à*
E *Romulo, tertiam Lucerum, quorum secundum Liuium nomen & causa in occulto sunt. Ergo videtur probare Liuium. Respondetur quòd ibidem affert contra Liuium probatiorem authorem mox ita subiungens. Varro tamen dicit Ro-*
F *mulum dimicantem contra Tatium à Lucumonis j. Thuscis auxilia postulasse, vnde, quidam venit cum exercitu, cui recepto pars vrbis data est, quæ vicus Thuscus dicitur, vt Horatius*

ait, ac Tusci turba impia vici. Hæc Seruius. Quare Varroni diligentissimo & graui authori, non negligenti & verboso Liuio creditur quamuis alioqui eloquentissimo. Quòd si quæris, quare Horatius libro secundo Sermonum Satyra iij. vocat turbam vici Thusci impiam, cum sit semper religiosissima habita? Respondet Acron, quòd ibi accepit turbam vel lenonũ vel negotiatorũ, quia ante in eo loco meretrices coibant, aut negotiatores qui nulla pietate flectuntur, inde pulsi ab Herenniis fuerunt. Sed totum falsum est, quia neq; ante Tuscos ibi meretrices fuerunt, nisi id dicat propter Accam Laretiam, & negotiatores nunquam legũtur inde pulsi. Et ideo pudicitiæ templum patriciæ simul & plebeiæ in foro Boario venerabatur, vt in x. ab vrbe condita Liuius docet, & arcus triumphalis ibi Boariæ partis negotiatorum ætate nostra permanet, de quo inferius dicetur. Porphirius alias rationes adducit. Primam quia ibi vnguentarij erant. Sic enim ait: Vicus Tuscus dicitur quo itur ad velabrum, vbi harum rerum mercatores, id est, vnguentarij sunt. Sed quia vnguentarij & lenones opponuntur castitati, & non pietati, idcirco non propter id vocauit impiam turbam, quòd ibi vel meretrices ante, vel vnguentarij postea fuissent, & eos inde religiosa Tuscorum Herennia familia pepulisset. Mercatura verò non opponitur pietati, quæ ad charitatem patriæ inuenta est. Quare aliam

A B C D E F

A re aliam rationem aſsignans ait. Impia fuit, quia ſub Romulo & Porſena vicum Thuſcum relicta pietate patriæ incoluerunt. Nam hi primi fuerunt, qui contra Etruriam aſsiduis bello & armis à patria propria in Romam vrbẽ Ita-
B liæ imperium tranſtulerunt. Et ideo tertia gens Lucera à Lucumone & Cæliana à Cælio Trometino, vt ait Fabius, gentem ſimul & imperium Romanum, quaſi impiè & contra patriam incœperunt. Quod verò Varro dicit, ob ſuſpicio-
C nem Luceribus datum totum vicum Thuſcum adempto colle Cælio & Cælianis datus Cæliolus, quia ſuſpicione carebant, nõ contradicit ei quod nunc ſcribit Fabius, quòd is datus ſit conſenſu omnium, quia ſtant ſimul vt cœperit res à
D ſuſpitione, & finierit in conſenſu. Quòd verò fuerit vicus Thuſcus antea paludoſus, demonſtrant authores. Nam Vertumnus in Elegia Propertiana, oſtendens vicum Thuſcum ſic dicit:

E Hac quondam Tyberinus iter faciebat, & aiunt
Remorum auditos per vada pulſa ſonos.
At poſt quam tandem ille ſuis conceſsit alumnis,
Vertumnus, verſo dicor ab amne Deus.

Et ideo cum Fabio Seruius conſentiens ſuper
F viij. Aenei. ibi: Rumore ſecundo: Rumon, inquit, dictus eſt Rumulus. Vnde & Ruminalis Ficus dictus eſt locus, ad quem eiecti ſunt Remus & Romulus, quæ fuit vbi nunc eſt Lupercal in

Circo. Et ſubdit. Hac enim labebatur Tyberis, antequam Vertumno factis ſacrificiis, auerteretur. De paludibus etiam conſtat. Nam in parte fori Boarij fuit palus in quam armatus ſe iniecit Curtius, dicente Ouidio in ſexto Faſtorum: A

Curtius ille lacus ſiccas qui ſuſtinet aras, B
Nunc ſolida eſt terra, ſed fuit ante lacus.

Et in eodem libro de toto vico Thuſco ait:

Hic vbi nunc fora ſunt, vdæ tenuere paludes,
Amne redundanti foſſa madebat aqua.

Tibulus quoque in ſecundo Elegiarum de Vela- C
bra portione vici Thuſci, ſic meminit:

At qua Velabri regio patet, ire ſolebat
Exiguus pulſa per vada lynter aqua.

Varro quoque in primo de lingua Latina, quum
aliorum opinionibus poſitis, ſuam de Auentino D
induceret, ſic ait: Ego maximè puto Auentinum ſic dictum, quòd quum ob paludes inter eũ & Capitolium, ipſe mons à cæteris partibus vrbis eſſet excluſus, vehebantur ad illum nauibus
homines. Cuius veſtigia ſunt, quòd ea pars à ve E
lis dicitur Velabrum, & ab eo actu vehendi Velatura. De Acca verò Larentia, & Fauſtulo, & Carrutio, & eiuſcemodi, ſatis dictum eſt in ſexagintaſeptem libris, quos de Etruſca hiſtoria
confecimus. Quòd verò ait Fabius hanc eſſe ori- F
ginem veteris Romæ in ſeptem dictis ſolùm collibus & eius ſubſiſtente Thuſca area, poſtea ab his collibus prolatam fuiſſe in alios, in noſtra ſu-

periore

A periore figura picta facile animaduertitur: in qua etiam facile patet, quæ pars magnæ vrbis, cui veteris parti respondeat, & ab ea denominetur, Collina siue Capitolina, item Exquilina, Quirinalis, Palatina, Cœlia, Viminalis, & A-
B uentina, septem collibus primis. De quibus Vergilius in sexto Aeneidos dicit:

Septémque vna sibi muro circundedit arces.

Vbi Seruius dicit, septem inclusisse colles, & medium tenuisse palatium. Alij, inquit, dicunt fuis-
C se colles septem Ianiculum, Quirinalem, Exquilinum, Palatinum, Cælium, Viminalem, & Auentinum. Sed aduertere debēt isti, quòd Capitolinus, quem negligunt, est primus, vbi Saturniam ædificauit Saturnus, & Ianiculus est in
D Etruria, non in Roma, dicente Plinio in tertio naturalis historiæ, capitulo sexto: Saturnia est, vbi nunc Roma: Antipolis verò, vbi Ianiculum in parte Romæ. Quare excluso Ianiculo melius cum nostro Fabio sentiunt, qui septem colles enu-
E merant, primum quidem Auentinum dictum, cùm ab aliis, tum vel maximè à vehendo, vt ait Varro, secundum, Caeliolum iunctum Cælio, & dictum Viminalem à Iouis templo, vt exponit idem Varro, qui & tertium Cælium dictum à
F Cælio duce Thusco perhibet, & quartum Palatinum, à Palatinis Aboriginibus, item Arcadibus, item Palantia Latini vxore, item à balatu. Quintum Exquilinum dictum ait ab ex-

cubiis prætorianis regis Romuli & Tulli Hostilij. Sextum Quirinalem, qui teste Dionysio in secundo libro hæret Capitolino, dictum à Iunonis Sabinæ templo, quam illi hastatam siue Curim, id est, Quirin vocant. Capitolinus autem idem & Tarpeius & Saturnius, vt in præcedentibus expositum est. Hæc de septem collibus & nominibus ac originibus eorum. Sequitur tandem de nominibus quæ erant in vico Thusco dicens Fabius. Et de Libysso quidem & Argeo, & Argiletis duobus satis supra dictum est. Sacra verò via vetus incipit supra Palatinum collem, vbi erant veteres curiæ Augustales, & trãsibat per oppidum Romam, inq; Romanum forum descendens, reflectebatur in Capitolium per vicum Thuscum, vt patet in nostra superius picta figura. A curia veteri Augustali augurum, quia sacerdotum erat & magnorum pontificum, tota via sacra dicebatur, vt Varro insinuat, dicens: Curiæ duorum generum, altera vbi curarent sacerdotes res diuinas, vt curiæ veteres, altera vbi Senatus curaret res humanas, vt curia Hostilia. De hac via loquitur Plinius in decimonono naturalis historiæ. Cæsar, inquit, dictator totum forum Romanum viámque sacram, à domo sua vsque in cliuum Capitolinum, in munere gladiatorio linteis contexit. Eam domum, teste Suetonio, Octauianus Augustus sumptuose nimis à Liuia ornatam, ad solum dirui

A dirui fecit,in cuius Area porticus Liuia fuit structa. De qua in sexto Fastorũ Ouidius meminit,dicens:

Disce tamen veniens ætas,vbi Liuia nunc est
Porticus,immensæ tecta fuisse domus:

B Author est Plinius,ibi post ea suam pacem ædificasse Vespasianum. Verùm Iulius Cæsar prius habitauit alibi,vt in vita eius scribit idẽ Suetonius, dicens: Habitauit primo Iulius Cæsar in subura,modicis ædibus,post autem pontificatũ
C maximum in sacra via domo publica. Suburam dictã ait Varro in primo de lingua latina,quòd sub muro terræ Carinarum fuerit. Et subdit: Iunius verò scribit,quòd fuerit sub antiqua vrbe. Ex his conuincitur quòd eadem sint Subura
D & Suburbanũ in vico Thusco. Et quòd Fabius videtur distinguere,vtique id fit à principio & fine viæ,quia incipiebat sub Palatino colle:& ita dicitur suburbanum,quia sub veteri vrbe, vt ait Iunius,& pertingebat vsque ad murum
E fori venalium circa Tyberim,& ita dicebatur Subura,quòd sub muro terræ Carinarum fuerit,vt Varro dicit. Ad quod Ouidius in primo de Arte amandi videtur alludere, dicens:

Rure suburbano poteris tibi dicere missa
F Illa,vel in sacra sint licet empta via.

Et quòd finiatur hæc regio ad forum Piscariũ, potest coniici, non solum quia carniæ murus ibi erat,sed quia ibi vendebãtur pisces,vt Iuuenalis

in quinta Satyra, de quodam ignobili pisce Tyberino loquens ait: A

Et solitus mediæ cryptam penetrare Suburæ.

De foro piscario dicit Varro in primo de lingua Latina. Secundum, inquit, Tyberim ad Ianum est forum piscarium. Est etiam ibi forum iugarium, vbi sacra iuga bobus pro inaugurãda vrbe primùm posita sunt. De quo Liuius de bello Macedonico: Saxum, inquit, ingens ex Capitolio in vicum iugarium procidit, & multos oppressit. De foro Boario dictum est supra. Porrò in commentariis super Sempronium, copiosè dictum est de Tyberino Deo Volturno, & Volturno nominibus. Circus idcirco maximus dicitur, quia maximo deorum Vertumno Iano sacratus, vt in Elegiæ Vertumnianæ commentariis diximus. Forum transitorium dicebatur, in superiore Argileto, quia ab eo transibatur in Circum maximum ad ludos Circenses, & in forum Romanum ad vadimonia danda, vt in eadem Elegia videbimus. Senaculum, Græcostasis, duæ mansiones erant in foro Boario supra Ianum in quatuor portarum. Græcostasis, vt ait Varro in primo de lingua Latina, locus est vbi nationum subsistebant legati, quia à parte Græca vt multa dictus est. Senaculum verò est vbi ædes Concordiæ supra Græcostasin & basilica opima, ideo Senaculum vocatum, vbi Senatus, aut vbi Seniores consisterent. Hæc Varro De æde

B C D E F

verò

A verò Saturni & concordiæ Seruius super secundum Aeneidos notans vbi in vico Thusco sint: Aedes, inquit, Saturni est ante cliuum Capitolij iuxta Concordiæ. Ab hac se mouit Curtius, vt se rapidiore cursu præcipitaret in hiatum, vt
B supra Varro dixit. Alia ædes concordiæ fuit post hanc, quia hæc iuxta Senaculum & sacram viã est, vbi cõcordia facta est inter Sabinos & Romulum atque Lucumonem. Vnde & Senaculum ibi & Concordiæ ædes. Quæ ita insinuat Dio-
C nysius in secundo lib. dicens: Raptæ in Senatum veniũt concordiæ caussa legationem spondentes. Pacta inter castra regum, & Romulum & Tatium, vt æquo imperio regnarent, & habitarent Romæ æquo imperio & iure, sacrorum &
D dignitatum participes. Hæc iurati, arísque simul cum iuramento erectis, secundum mediam ferè sacram viam permixti sunt simul. Quòd si quæris, cur Liuius & Dionysius non posuerunt regem Galeritum in hoc fœdere? Responsio est in
E promptu, quia alter Liuius fuit negligens & verbosus, vt ait Cæsar. Alter verò Græcus mendax in historia, quia paulò superius scribit Galeritum fortiter dimicantem cecidisse lancea Sabina. Sed pudet rationem Italicarum rerum
F mutuari à Græcis, vbi Latina clara est historia, quæ teste Iunio, Tolumnio, Varrone atque Propertio veracißimè cum Fabio Pictore scribit Lucumonem Galeritum venisse socijs armis au-

xilio Romulo,& contudisse fera Sabina arma A
Tatij,& primum posuisse prætoria,& vti ma-
iorem, tribubus indidisse nomina Etrusca,ad
rei perpetuam memoriam & fulgorem,vt tunc
moris erat. De aliis tribubus Thuscorum nunc
exponendæ sunt origines. Tribus,inquit à loco B
Cælij dicta est Trometina. Locus,vt ait Festus,
est Trometes campus. Caue lector,quia quidam
corrupti codices habent Tormentina,addita n,
& transposita r. Et facilis est corruptio in ha-
bentibus symbolum,qualia sæpe in Plinio & C
aliis legimus,vt Volaterrani pro Volturrheni,&
Vertulonie̅ses pro Vetulonienses:& Cartoniani,
pro Carboniani,& Verentani pro Varentani,
Similiter in Dionysio Halicarnasseo in secundo
libro. Venit,inquit,ex Etruria Lucumo ducens D
auxilia Etruscorum ex vrbe Solonio,pro vrbe
Colonia. Et in quarto libr. Seruius,inquit,Tul-
lius diuisit vrbem in quatuor partes,Palatinam,
Baboranam, Collatinam, Exquilinam, pro
Suburbanam & Collinam. Et in tertio libro. E
Fuerunt Etruriæ vrbes quinque, quæ bellum
mouerant Calusini, Vetuloniates, Aretini, Ru-
salini,pro Clusini & Rusellani. Et in Pompo-
nio Mela in Hispaniæ Beticæ descriptione Du-
bal pro Tubal,& in descriptione Thusciæ,Pyr- F
gus Grauis,Cecosa,Alus, pro Alsiũ, Grauiscæ,
Cosa,& eiuscemodi ridicula. Et ita in Liuio ab
vrbe condita inuenies dictam corruptionem,

vbi

A *vbi dicit: Additæ sunt ex nouis ciuibus tribus quatuor, Sabatina, Trometina, Arniensis, Stellatina. Sabatina dicitur à Sabatia regione Etruriæ, inter Tyberim & mare, vbi Sabatius lacus nunc Anguillare. De qua regione Stra-*
B *bo in v. dicit, quòd Etruriæ Sabatia est secus mare, & Sillius in vij. Sutrium & Sabatia quique stagna colunt. Et in vita sancti Protogenis, quòd fuit primo ductus ad Sabatinas thermas, inde ad forum Claudij quod xxvij.*
C *miliariis distat à Roma, nunc Tulpha noua. Similiter Iulius Frontinus de aquæ ductibus ab Thuscia in transtyberim siue antipolim in parte Romæ, vt vocat Plinius, ponit aquæductus Alsietinum ab Alsio nunc Cerinouum,*
D *& à lacu Sabatino, nunc Triueiano, vbi extant ingentia aquæductus vestigia. Porrò prolatione Romana Trometes campus dicitur, sed Etrusca campus Trometorum, à quo Trometora & Romæ Trometina tribus. Sunt enim*
E *quatuor partes Etruriæ vrbis. Prima dicitur Volturna, à qua Volturreni cognomine Etrusci, in quorum parte sunt Volsinienses, vt ait Plinius in tertio naturalis histor. cap. vj. Huic subsidet locus Fani, quatuor sacris literis tum*
F *nummis impressis, tum loco extantibus Faul Volturnæ, quod fanum Volturnæ Liuius vocat in pluribus locis ab vrbe condita. Hæret huic Volturnæ extensa planities, quam vulgo planum*

num Trometorum adhuc dicimus, & à Festo A
Trometes campus, & à Fabio Pictore locus,
siue vrbs Cælij. Verùm tribus Cæliana sub Romulo fuit, sicut Etrusca Lucera. Hæc verò Trometina sub consulibus adiecta fuit. Arniensis verò ab Arno dicta. Hi sunt Fluentini præ- B
fluenti Arno appositi, vt exponit Plinius, nunc florentini, cum quibus intelliguntur Phesulani. Porrò Stellatini in Thuscia sunt Pratenses & Pistorienses, à Stella vicino his amne dicti. Legimus & alios Stellatinos in Campania, sed hic C
solùm in Fabio narrantur Thusci habitatores vici Thusci. Vicus longus in Thuscia est in altera parte vrbis Etruriæ supra Fanum Volturnæ, sic dictus à longhe, id est, hasta, quia ibi Hercules Aegyptius hastauit, id est, coronauit filium D
suum Tussum, vt Berosus in v. antiquitatũ indicat. Verùm quia longhus est nomen Græcum, idcirco per interpretationem dictum est postea à Pelasgis sacratoribus Fani ingentis Volturnæ, à quibus ad hæc tempora, vicinum campum rusti- E
ci per duplex ll, pleno ore, vocant campum Pellasgi. Pro quo notandum est, quòd Cato de originibus ait, & alij consentiunt, Ianum regiam suam quadriurbem statuisse. Et ideo vocabulis Arameis & non Latinis nominasse, quia tunc F
nõ extabat lingua Latina nec Græca. Vnde Turrhena, Volturrhena, siue vel syncopam Volturna, Vetuletum, Para & Harbanum nomina sunt

Ara

A *Aramea. Est autẽ Par apud eos hasta vel principatus. Nam teste Trogo & Iustino vlti. Epitomatum, veteres reges hasta quasi sceptro & corona vtebantur. A Par verò Para deriuatur, id est, hastata siue coronata & princeps, quam*
B *Græci postea Longholam dixerunt, quòd in ea parte princeps coronaretur. Vnde & Thussus filius Herculis ibi coronatus nomen suum indidit per adiectionem, & ad hãc diem Aramea prolatione atque vocabulis dicimus Para Thussam,*
C *id est, Latinè principem siue coronatam Thuscã. De qua Festus. Vno modo, inquit, Tuscia dicta est à Thusco rege filio Herculis. Sed de his hactenus. In hac coronata Thusca est vicus longhus, qui vicum longhum in foro Boario circa ædem*
D *Pudicitiæ & ædem rotundam Herculis constituit, cuius meminit Liuius in* x. *ab vrbe condita, vbi narrat altercationem piam Thuscarum, inter Plebeias & patricias, pro æde Pudicitiæ, quam gestam in vico longho asserit. Et ita ex-*
E *ponenda sunt alia, vt vicus Phaliscus à Phaliscis, Larthenianus à Veis, & sic de aliis. Nunc quo pacto eadem sint Proteus, Vadimon, Ianus & Vertumnus, si cum his adiiciamus commentariola super Elegiam Propertij ad Ver-*
F *tumnum, copiosius intelligemus. Ea autem suo loco reposita sunt, vt in fronte operis patet.*

MYR

MYRSILI LIBER DE BELLO PELASGICO, CVM COMMENTARIIS ANNII.

A

* *
*

B

TRadunt Græci, Myrſilum fuiſſe patria Lesbium, profeſsione hiſtoricũ, qui de bello Pelaſgico in Thuſcia & Latio contra Siculos ſcripſerit. Cauſſa ſcribendi C fuit Myrſilo, ſolita inter Græcos diſcordia de origine Turrhenorum & Italiæ. Cõſentit enim Italiã habitatam à Græcis, ab híſque totam emanaſſe, exceptis Turrhenis. Herodotus cõtra etiã Turrhenos includit. D Dionyſius Halicarnaſſeus Myrſilum totũ ſequitur in primo libro, excepto tempore aduentus Oenotrij in Italiam. Et ideo non fruſtra erunt hęc cõmentaria, quamuis qui Dionyſiũ in primo libro legit, etiã Myrſi- E lum videatur legere. Fiet tamen vterq; clarior, & Dionyſius & Myrſilus, his noſtris cõmentariis. Duo autẽ facit Myrſilus. Primũ breuibus abſoluit, in quibus cũ Herodoto & aliis cõſentiat. Secundo, in quibus cõtra- F dicat. Primum his verbis abſoluit, dicens:

ITaliam coluêre Græci, Arcades, Veneti, Lygures, Ardęates, Rutuli, Siculi, Pelaſ-

A gi, Iapyges, Lacedæmones. Salentini, Pelij, Eniani, Achæi, Oropitæ, Pilij, Pisi, & eiuscemodi. Horum primus Oenotrius Arcas cum Peuccino fratre colonias transportauit vbi habitabant tunc dicti Ausones, vbi B nunc Oenotria regio est, è regione Peuccinorum. Hæc fertur prima colonia ex Græcis, paulominus quindecim ætatibus ante ruinas Troiæ.

A fine huius exponere incipiã. Ruinæ Troia- C *næ fuerũt anno trecentesimo minus tribus quàm condita fuit à Dardano Thusco, vt enumerant Archilochus in Epitheto, & Eusebius de temporibus. Dardanus verò illam condidit, vt author est Berosus, anno vigesimonono postquam* D *interemerat fratrem suum Iasium, qui annis iam quinquaginta regnauerat. Porrò, vt author est idem Berosus, ante Iasium regnauit pater eius Coritus annis trigintatribus, quem cognatus antecessit Morges nomine annis de-* E *cem: sed ante hunc Atlas Italus ex Electra filia annis decem & nouem, à quo Italia dicta fuit. De ætatibus dissentit Dionysius, qui in primo libro supputat decem & septem, vbi hoc loco Myrsilus notat minus xv. Sed Myrsilo credi-* F *tur, quia de antiquitatibus antiquiori credendũ est. Est autem ætas spatium vigintiquinque annorum, vt Xenophon docet in æquiuocis. Quare quindecim ætates reddunt annos trecentos*

quin-

quinquaginta. Quare vigesimoquarto anno A
Iasij venit Oenotrius Arcas, quia ab eo anno ad ruinas Troiæ quindecim ætates, id est, trecēti quinquaginta supputantur anni. Ergo, vt ex dictis patet, præcessit Oenotrium Græcum Italus annis sex & octoginta. Non igitur Oenotrij B
Arcades ante Italum coluerunt Italiam, qui iuniores Italo inueniuntur: sed illi Oenotrij ante Italum, quos significat Vergilius dicens in primo Aeneidos:

Est locus (Hesperiam Graij cognomine dicunt) C
Terra antiqua, potens armis, atque vbere glebæ
Oenotrij coluere viri, nunc fama minores
Italiam dixisse ducis de nomine gentem

Sanè sciendum est tres fuisse Oenotrios. Postremus fuit post Italum iste Græcus Arcas, qui vt D
omnes Geographi cum Myrsilo consentiunt, tenuit portiunculam Apuliæ circa mare, & ibi erant qui dicebātur ante eum Ausones, vt etiā Dionysius consentit in primo lib. Et dicitur Oenotria Græca. Et de hac non credo quòd intelli- E
gat Vergilius, quia sub aduentum Aeneæ non sibi promissa est illa pars, quæ erat antiquitus potens imperio & armis. Fuit alius Oenotrius rex Sabinorum, à quo tractus Sabinus dictus est propriè Oenotria ante Italum, vt Varro scribit, F
& Seruius repetit super vij. Aeneidos. Nec de hac potest intelligi Vergilius, tum quia ad eam habendam, vel eorum auxilium, nō mittebatur

Aen

A *Aeneas, tum præcipuè quia non erat antiquitus potens armis & imperio, quum à Iano & deinceps imperium Italiæ atque arma essent penes Thuscos, vt in quinto ab vrbe condita insinuat Liuius, & Fabius Pictor exprimit de ori-*
B *gine vrbis Romæ. Tertia Oenotria fuit, vbi regnauit Hesperus frater Atlantis Itali, vt Vergilius insinuat. Regnauit autem in vrbe regia Vetulonia & Latio, vt author est Fabius Pictor.* Et de hac intelligit *Vergilius, quia Ae-*
C *neas ad Latium habitandum mittebatur, & ad Etruscorum auxilia contra Turnum, vt idem Vergilius in vij. viij. & x. Aeneidos exprimit, vbi & terram antiquam, armis & imperio potentissimam asserit. Quis autem fuerit iste Oe-*
D *notrius antiquissimus ante omnes colens Etruriam & Latium, respondet Cato de originibus, quòd fuit Ianus. Et si opponatur, quia in Etruria Iani tempore vsque ad Mezentium nõ fuit vinum, quippe quia Mezentius Etruriæ Lar-*
E *thes auxilium Rutulis cõtra Latinos tulit vini mercede, quòd tum in agro Latino fuisset, vt author est M. Varro, & Plinius refert in decimoquarto naturalis historiæ. cap. xv. Igitur quum Oenotria dicatur vinifera, & Oenotrius vini-*
F *fer, & tempore Iani non erat vinum in Etruria & Latio, negat hoc Cato, dicens Ianum dictum Oenotrium, quia primus inuenit vinũ & far. Et tamen vsque ad Mezentiũ non fuit vini*

vsus ad poculentiam & vsum mensæ, sed ad sacra libamina. Vnde Fabius Pictor ait, principio Ianum inuenisse vinum & far ad religionem & sacrificia magis quàm vsum, & ob id ipsi farrata & vinum in omni sacrificio prælibari. Addit autem Berosus, quod ipse dictus est à Scythis lingua eorum Ianus, quia primus in Armenia inuenit vinum. Aramea enim & Hebræa lingua, Iain, vinum dicitur, à quo Ianus vinifer deriuatur. Ergo Arameè Ianus dicitur, & Græcè Oenotrius, & Latinè vinifer, tam per interpretationem nominis quàm munere inuenti vini, siue ad vsum communem, siue ad sacrificia. Hactenus de Oenotrio. Nũc de prima Græcorum colonia. Myrsilus dicit Oenotrij Arcadis classem primã fuisse. Berosus verò, & Cato, & Sempronius dicunt primam fuisse Lygurum ex Attica, multis ætatibus & seculis ante res Troianas. Dionysius verò in primo libro per inuectiuam dicit Catonem & Semproniũ & alios simillima fabulis texere, quia non definiunt historiam. Sed dicimus ad hanc obiectionem Dionysij, quòd de antiquitatibus magis creditur antiquioribus eo, Catoni, Sempronio, & Beroso veracissimo, quàm ipsi iuniori, & sæpe in historia mendaci Græco, & vt ait Plinius in tertio naturalis historiæ, pudet rationem Italiæ mutuari à Græcis, vbi à Latina dissentiunt historia. Nec opus erat Catoni & Sempronio & aliis, definire

A B C D E F

A nire Lygurum historiam, quia absolutas Italiæ origines scribunt. Sequitur Myrsilus, quem & Dionysius sequitur. Venit, inquit, Oenotrius Arcas, vbi erant qui tunc dicebantur Ausones. Ergo nomen Ausoniæ fuit ante Dardaniam conditam, Quod equidem concedit veracissimus Berosus. Non ergo dicti sunt Ausones ab Ausone Vlyssis filio post Troianum excidium Pisi, teste Plinio in sexto naturalis historiæ, à Pisa oppido Arcadiæ, præterfluente Alpheo amne dicti, qui vt ait in tertio libro, condiderunt Pisas in Etruria, dicente Vergilio in decimo Aeneidos: Hos parere iubent Alpheæ ab origine Pisæ Vrbs Etrusca solo. Strabo in quinto dicit, quòd eam condiderunt socij Nestoris, qui dicti sunt Pilij. Sed præbuit ei errorem vrbs Pisis vicina, ab his Pilijs condita, & dicta Pilia, & ab Etruscis capilia. Ca enim derivationem Etruscè significat, vt Capenianum, Caseronianum, Capenas, Capilia, id est, orti à Peniis, Feroniis, & Piliis. Proferimus nunc corruptè Campenianum, & Campiliam, addito m, sicut corruptè proferimus Campitolium pro Capitolio. Oropitum verò est vrbs Achaiæ, vt patet in Ptolemæo. Per syncopam nunc proferimus Orpitum, & mutata p, in b, Orbitum, vt protulit Desyderius rex in decreto exciso in alabastro. Est autem Orpitum in Thuscia vrbs propinqua Volturnæ atque Volsinæ. Achæi ab.

antiquo rege Achaiæ dicti. Hi teste Iustino A
Perusinam portionem condiderunt, duce Vibio, vt inscriptio quædam lapidis Perusiæ indicat. Nam primam eius partem condiderunt Perusini, id est, Gryphonij Armeni, vt author est Berosus, alteram verò Turrhenus Mæon, vti scri- B
bit Appianus de bellis ciuilibus. Vnde est Perusia tripolis, Enianos vocat Plutarchus Enetanos, & Xenophon Enaphos. Eniani fuerunt Pelasgi sic dicti ab amne & Enipbea regione Thessaliæ, vbi fuit prælium inter Pompeium & C
Cæsarem, dicente ipso Pompeio apud Lucanum libro vij. Sanguine Romano qua turbidus ibit Enipheus. Et item: Et iuxta fluuios & stagna vndantis Enipbei. Hi Eniani condiderunt in Tuscia fermè xij. miliario distantem à Roma, D
à se dictam vrbem Enianam, quam epitheto Etrusco vocauerunt Larthenianum, id est, principem & metropolim Enianum. Postmodum vt in aliis commentariis videbitur, Etrusci Veij eiectis Pelasgis, adiecerunt cognomen Veiens. E
Pelij fuerunt incolæ mõtis Thessaliæ, qui Pelion dicitur, vbi Chiron habitauit, & celebratũ fuit conuiuium Thetidis & Pelei, à quo mons Pelion & Pelij incolæ, Hi Pelasgi Enomij sunt, & incoluerunt in Thuscia mõtem iuxta Orpitum, F
quem adhuc Peliam dicimus, sed eius amnem Peliam, corruptè paliam pronuntiamus. De aliis gentibus, quas Myrsilus nominat & ex-

tra

A *tra Thusciam sunt, legat commentaria qui vult nostra super Sempronium, fragmenta Catonis, & Berosum. Nunc ad originem Turrhenorum veniendum est, de quibus est principale institutum Myrsili, qui duo facit. Primo recitat opi-*
B *nionem aliorum de turrenis. Secundo maximis ac validissimis argumentis reprobat eam. Primo igitur sic refert, dicens:*

CAPVT SECVNDVM.

C TVrrhenis originem quidam suspicātur fuisse à Lydis. Existimant enim Atu regi Mæoniæ prognato Herculis & virginis Omphales filiæ Iardanæ reginæ Mæonum fuisse geminos Lydum & Tur-
D rhenum. Cum regnū neq; duos caperet, & neq; terræ sterilitas in gentem multitudinem pateretur, forte Ato iacta, Lydum successorem designauit, Turrhenū verò cum maiore parte populi ad quærendas nouas
E sedes foras abire iussit. Is in septentrionalem Tyberis partem veniens, eiusq; totam medietatem à fontibus vsq; ad locum vbi erat priscis Vmbris habitatio tenuit, & cum eis consedit & cohabitauit, & vrbes
F dictas hactenus Mæonias & Turrhenas ædificauit.

Strabo in quinto ferè eadē dicit, excepto quia non nominat ad quā portionem Tyberis Thur-

renus consederit. Dionysius item Halicarnasseus A
in primo libro refert hanc opinionem fuisse Herodoti & aliorũ, qui vt insinuat Dionysius & Myrsilus sic argumentabantur. Vbi hactenus & ætate nostra sunt vrbes Mæoniæ & Turrheniæ appellatæ ibi consedit Turrhenus B
Maeon. Sed hactenus perseuerant vrbes dictæ Mæoniæ atque Turrheniæ inchoando à fontibus Tyberis, vsque ad finem huius medietatis vbi erat prisca Vmbrorũ habitatio. Quare absq; dubio illò venit atque ibi cum Mæonibus conse- C
dit Turrhenus. Hoc loci notandum est, quòd prima medietas septentrionalis Tyberis, de qua Herodotus cum aliis probat, est à fontibus Tyberis vsque Hortem oppidum Tyberinum, vbi secũda pars Tyberis ad meridiem & Ostiam labitur. In D
prima medietate inueniuntur 12. oppida à Turrheno & Mæonibus dicta, vt ostẽdimus in Anniis quæstionibus, quæstione octaua. Et in hoc vt patet fundant se, qui volunt Turrhenos habere originem à Lydis. Quod verò insinuãt Myr- E
silus & Dionysius, dicentes quòd in fine huius fuit Prisca Vmbrorum habitatio, videtur contrariari Plinio, qui in tertio naturalis historiæ, cap. vj. non ad Tyberinam regionem, sed ad maritimam videtur ponere priscam habitationem F
Vmbrorum dicens: Vmbro fluuius nauigiorum capax. Et ab eo tractus Vmbriæ portusq; Thelamon. Respondendum est quòd nullum est nomen
in

A in Plinio quod sonet originem Vmbrorum, sed fluuium & sequentem tractum. Perquirendum est igitur in regione Tyberina, in agro Volturreno, vbi finitur hæc prima Tyberis medietas, secũdum quod arguit Herodotus & eius societas. In-
B uenimus autem in Itinerario Antonini Cæsaris, iter à Roma Tyberinũ, in Gallias hoc modo. Tyberinum iter est Gallera, Larthenianum siue Veiens, Rosulum, Sutrium, Ocilianum, Cyminia iuga, Volturrena, cuius præclaris gestis inuidit
C Liuius, Sale vmbrona, Larthis, & reliqua, vt in commentariis eius dicemus. Sale autem Aramea lingua est, origo & exitus alicuius, vt Rabi Samuel interpretatur. Similiter diuus Hieronimus, Sale dicit significare egressum, li-
D bro de interpretationibus nominum. Quare Saleumbrona est locus ab Herodoto & aliis dictus vbi fuit prisca Vmbris habitatio, vbi orti, & à qua egressi diffusi sunt per eius tractum in Tuscia vsque ad mare & trans Tyberim ad
E montes Vmbriæ. Sequitur autem Antoninus: Post Saleumbrona & Larthes Volsinum. Quare quoniam ordinatè per iter procedit, vtique Saleumbrona est ante fluuium Larthis & Volsinienses, & est vt paulo pòst dicet Myrsilus ager
F Volturrenæ tetrapolis vbi geniti fuerunt Vmbri. Cui validissimo argumento est, quia limes huius agri in amne Larthis, quem vulgus Martis profert, adhuc ætas nostra vocat Casum

Saleumbrone. Nunc totus ager Viterbensis dici- A
tur, & à Vetralla incipiunt rustici vocare pla-
nitiem Sale, & ad amnem Larthem Saleum-
brone, vt in Anniis quæstionibus probabimus.
Itaque Myrsilus recitata opinione atque ratio-
ne eorum qui aiunt Turrhenũ & Lydos venis- B
se ad Tyberinam regionem & Volturnam, quæ
fuit priscis Vmbris habitatio & ortus, vnde pri-
mum nati sunt, ac propterea à Saleumbrone di-
ctam, nunc redit ad confutandam eorum opinio-
nem. Et facit duo. Primo illos reprobat. Secun- C
do circa finem libri, rationi eorum factæ respon-
det. Prima autẽ pars subdiuiditur in duas par-
tes. In prima declarat quibus historicis sit ma-
gis credendum si dissentiũt. Secundo probat pro-
positum. De primo sic dicit: D

CAPVT TERTIVM.

SEd hi aperta mendacia fingunt. Nam
de gentis antiquitate & origine magis
creditur ipsi genti atque vicinis quàm re- E
motis & extremis. Magis igitur creditur
ipsis Lydis & Turrhenis atque his vicinis
Romanis & qui consentiunt in eorum pa-
tria historia & origine quã quibusuis aliis,
quàmuis aliâs eruditissimis. F

Canones pro habenda veritate historiæ hi tra-
duntur. Primus est Plinij in principio, secundo
naturalis historiæ, dicentis: Neminem vnum se-
quor

A *quor,sed quemcunque veriorē perſpexero. Stultum eſt enim propterea quia quis quædam vera ſcribit,etiam in erratis eum ſequi. Legamus ergo ex omnibus roſas ,ſpinas vitemus. Secundus canon eſt,quem Myrſilus hoc loco exponit.Ter-*
B *tius eſt quaſi huic ſimilis. Tempora & annales Monarchiarum in temporibus , abſque repugnantia præualent omnibus , quia magis certi. Et hic canon ponitur in fine Philonis,& in principio Metaſthenis. Quarta regula. Si duo ſint*
C *pares patria,& antiquitate aſſerenti probatiora creditur.Quinta regula eſt beati Hieronymi, quod abſque certo authore vel ratione dicitur, eadem facilitate contemnitur qua profertur.Poſita ergo ſecunda regula Myrſilus incipit contra*
D *Herodotum & eius ſimiles arguere ex Lyda patria hiſtoria quid de Turrheno ſcribat dicens:*

CAPVT QVARTVM.

CAeterùm quæcunq; hi patrij hiſtorici
E dicunt,aduerſantur ſupradictæ traditioni de Turheno Mæone. Etenim Xanthus Lydus in patria hiſtoria,nullum Turrhenum Aty fuiſſe ſcribit,ſed geminos Lydum & Torebum,à quibus Lydos & Tore-
F bos in Aſia populos eſſe tradit,in nullo penitus differentes, niſi quadam prolatione, & quidem parua , vt Dores & Attici. Quis ergo ex Lydis hiſtoricis Turrhenū filium

Atus & fratrem Lydi misit in primam me- A
dietatem Tyberis, vbi antiquissimis vm-
bris fuit prisca habitatio?

*Hoc idem argumentū facit Dionysius Hali-
carnasseus in primo libro vsus eiusdem Xanthi
authoritate, hoc modo. Nullus fuit Turrhenus* B
*filius Atus, vt Xanthus significat. Igitur nul-
lus eiusce filius venit in Tyberim. Et respondetur
quòd Xanthus deprompsit nomen proprium
Torebus, & non cognomen Turrenus, quod as-
sumpsit teste Beroso à Turrena vrbe qua fuit* C
*donatus. Stant enim simul, vt nullus Turrenus
nomine fuerit filius Atus, & aliquis Turrenus
cognomine fuerit filius Atus, qui traduxerit in
Turrhenam colonias, non tamen principium ge-
neris fuerit Tusci, sed commixtus atque iunctus* D
*eis à sanguine auito, vt Sillius in octauo libro
scribit. Verùm adiicit argumentum à tempore
validissimum, dicens:*

CAPVT QVINTVM.

Qvin etiam si quid tradit de bello Pe- E
lasgico Xanthus, asserit Pelasgos
antiquiores Atu, aggressos bello Thu-
sciam, quæ quondam Vmbria dicta est oc-
cupasse Crotonem, inde Tyberinam re- F
gionem inuadentes etiam ipsam Turre-
nam cepisse, & cum Turrenis cohabitasse,
& ab eis plurimam militarem peritiam
didicisse

A didicisse, præcipuè nauticam, qua tunc toti orbi erant admirabiles, de quibus fabulantur Græci, quòd in Delphinos versi sunt, qui nauibus alludunt, & his socij fiunt. Re enim vera tunc Delphini ob Pyraticam si-
B mul & dominium maris dicebantur. Erant enim classe potentes, & vndique colonias transportabant. Argumēto sunt qui Turreni dicuntur, in insulis Atticis & faucibus Thraciæ. Nanque Turrena simul lin-
C gua & cum quibus habitant loquuntur, & eosdem deos vt Turreni colunt, & eisdem literis vtuntur. Quare non possunt dici ab aliquo Atus filio, qui ante Atum Pelasgumque regem inueniuntur dicti Tur-
D reni. Et multarum coloniarum authores eodem nomine atque ritu, ante Atum præscriptarum. Hæc à Lydis didicimus.

Inchoandum est ab argumento validißimo
E *temporis, postea singula sunt exponenda. Xanthus, inquit, dicit Atum fuisse post Pelasgos, qui ceperunt Turrenos tunc dictos. Ergo Tusci non sunt dicti à Turreno filio Atus, qui non extabat. Rursus longe ante Pelasgos iam Tur-*
F *renum nomen erat in Insulis Atticis, & faucibus Thraciæ quos in colonias transportauerunt Turreni, quos Græci fabulantur cōuersos in Delphinos. Quare multis ætatibus fuerunt Turreni*

ante

ante Atum, qui etiam ipsos Pelasgos antiquiores Atu præcesserunt. His etiam argumentis vtitur Dionysius Halicarnasseus in primo libro. Examinanda igitur sunt singula. Primũ quòd dicit Pelasgos aggressos fuisse Turrenos ante Atum, videtur falsum, quia Turrenus filius Atus venit in Tusciam, quando Dardanus ex Samothracia profectus ad Atum Mæoniæ regem, fuit donatus regione Phrygia, vbi condidit Dardaniam, & Turrenus veniens in Tusciam donatus est ciuitate Vetulonia, vt Berosus in v. antiquitatum memorat. Cæterùm Archas filius Iouis subegit hoc tempore circa Dardaniæ conditionem Pelasgos, qui nondum venerant in Thusciam vt notat Eusebius de temporibus conditionis Dardaniæ. Quare Pelasgi eiecti non fuerunt ante Atum & Turrhenum, sed eodẽ tẽpore. Ad hoc respondetur, negando quòd Archas eiecerit priscos Pelasgos de quibus loquitur Myrsilus. Sed quos subegit Archas remanserunt subiecti nõ eiecti. Qui autẽ pepulerũt eos fuit exercitus eorũ quibus dux fuit Deucalion, vt secutor Myrsili Dionysius dicit in primo libro. Exorsus est autem regnare Deucalion circa Parnasum anno xxj. Cecropis & Iasij filij Coriti Thusci, vt notat Eusebius de temporibus. Eodem enim anno cœperunt regnare Cecrops Athenis, & Iasius Vetuloniæ, vt author est Berosus in quinto antiquitatum. Verùm hæc responsio non

satisf

A *satisfacit, quia si in Eusebio de temporibus, & Beroso numeremus à xxj. anno Iasij & Cecropis vsque ad Dardaniam conditam, non sunt plures anni quàm quinquaginta, & ideo Atus pater Turreni erat, cum Deucalion Pelasgos à*
B *Thessalia pepulit. Et Turrhenus erat in conditione Dardaniæ, quando primum Pelasgi venerunt ad Spiretum Padi ostium, vt Dionysius in primo libro est author, & nos in Etrusca historia collegimus. Quamobrem alia est argumentatio*
C *Myrsili & Dionysij, si bene ad dicta eorum respicimus. Est enim ista argumentatio. Qui dicti sunt nomine Turrheni, & cognomine Delphini domini maris, scribuntur fuisse ante Atum, & Pelasgum regem. Quare Turrhenum*
D *nomen erat ante Turrhenum filium Atus, & ita non dicti sunt Turrheni à Turrheno Meone. Notandum igitur de antiquitate fabulæ Turrenorum Delphinorum, deinde de ipsa fabula. Fuit igitur gesta res Delphinorum vt notat*
E *Myrsilus ante Pelasgum regem à quo Pelasgi. Fuit autem Pelasgus ætatibus sex, antequam Deucalion illos pelleret ab Armonia regione Thessaliæ, vt Dionysius notat in primo libro. Numeremus igitur sex ætates à vigesimopri-*
F *mo anno Iasij & Cecropis, quo cœpit regnare Deucalion retrocedendo per annos Assyriorum tam in Eusebio quàm in Beroso. Regnauit itaque Deucalion anno xxiiij. Spareti regis Assyrior.*

ſyriorum, vt notat Euſebius, à quo anno ad ſex- A
tumdecimum Altadis regis Aſſyriorum retrò
ſupputant annos centum quinquaginta, tam
Euſebius quàm Beroſus. Hi autem anni ſex
ætates efficiunt, quoniam ætas viginti quinque
annorum ſpatium eſt apud Græcos, vti Xeno- B
phon docet in æquiuocis. Quare ante Altadam,
qui teſte Euſebio atque Beroſo decimus imperauit
poſt Ninum, res Turrenorum Delphinorum
geſta eſt, & potentes claſſe maritima Turrheni,
colonias in inſulas Cycladas nauigio prouehe- C
bant. Inuenio autem in Beroſo, quòd duobus annis
ante Altadem Hercules Aegyptius potitus
eſt Italia interfectis Leſtrygonibus. Quare ſub
Leſtrygone res Delphinorum geſta eſt. Præbet
argumentum validum, quòd ea ætate Leſtrygon D
regebat regiam Vetuloniam, & frater eius Phorcus
deferebat per mare colonias vt Beroſus docet.
Et ob id Phorcum deum maris loquacitas Græca
fecit, vt Varro dicit & Seruius ſuper v. Aeneid.
refert, & nos in commentariis Beroſi ſcri- E
pſimus. Fuit huic cognomen portitor Latinè, &
Porthmeus Græcè, & Dagutus Arameè, id eſt,
piſcis porcus. Nam piſcem Dagon, vtum verò
porcum Aramei dicunt, vt periti Hebræi Tal-
mudiſtæ exponunt. Hinc Dagutus eſt piſcis F
porcus, id eſt, Delphin. Nam ob peritiam nauticam
& aſsiduam nauigationem ſimilitudinarie
Delphin dictus. Quamobrem noluit in Ita-
lia

A lia cum fratre regnare, sed Corsicam & Sardiniam sibi sedem maris eligens, toti imperauit cum Piratis Turrhenis mari. Tandem cum Atlante bello nauali congressus, teste Varrone ac Seruio, mari occubuit, & deus marinus habitus
B nedum Delphin. Dixerunt autem Graeci eum Porthmea, id est, nauigio vectatorem de loco ad locum. Vnde fingitur portitor esse animarum in fluminibus inferis, quia in infero mari residebat, & ad gentium littora Turrenas colonias de
C portabat. Et ideo fabulosè Nauclerus inferi fingitur, vti est illud Iuuenalis in tertia Satyra quum ait: Iam sedet in ripa tetrumq; nouissimus horret Porthmea. Et in quarto Georgicorum Vergilius, Nec, inquit, portitor Orci, am-
D plius obiectam patitur transire paludem. Itaque vt Xanthus tradit, ante Dardaniam conditam & Atum & Pelasgum regem, id est, ducentis annis ante aduentum Maeonis Turrheni in Thusciam, res Delphinorum Phorci, qui dice-
E bantur Turrheni, gesta fuit. Ergo non à Turrheno filio Atus, tunc dicebantur Turrheni, quia non extabat. Et hoc argumentum quod authore Xantho faciunt Myrsilus & Dionysius, est à tempore inexpugnabili. Fabula verò Delphi-
F norum Turrenorum fingitur à Graecis, & ab Igino & aliis Latinis, & praecipuè Ouidio refertur in tertio Metamorphoseos, qui dicit in ea classe fuisse Delphinorum Turrhenorum viginti, inter

ti, inter quos ex regia vrbe Tusca fuit Lycabas, ex Mæoniano Tyberino agro Acetes. Sed Mæonia per anticipationem dixit Ouidius more poëtico, quia eo tempore tota Volturna regio erat dicta. Et ex Turrhena regia, id est, Volturna, Lybis, Opheltes, Medon, Etalion, Proteus, Epopeus, Alcimedon & Melanthus. Hi puellum Bacchum siue Dionysium Aegyptium secum ferebant. Dicitur puer, quia Osiris paulò ante in Aegypto interemptus & deus habitus fuit Apis, Iuppiter iustus, Dionysius & eiusmodi, vt copiosè tradit Diodorus in primo libro. Vnde quia deum nouellum ferebant, dicitur in fabula puer. Et quum exposuissent Acetem sacerdotem cum simulachro & coloniis in Naxo insula, mox in Delphinos conuersi, id est, ad modum Delphinorum in mare nauigiis ductis nauigantes, alias colonias deduxerunt in insulas Atticæ oppositas. Vnde insulæ Turrhenæ dicuntur, vt author est Posidonius. Inde ad Bosphorum Thraciæ alias Turrenas colonias dimiserunt, cum religione Tusca, quos incolæ bilingues appellant, vt hoc loco Myrsilus significat, & Dionysius in primo libro exprimit. Ex quo patet Græcos percepisse nedum Aegyptias, sed etiam Thuscas religiones. Quòd verò durauerit hic ritus vsque ad Pentheum regem, patet ex fabula, quæ fert Pentheum punitum, quia relegauit Acetem, id est, Ace-

A B C D E F

tis

A *tis ritus Tuſcos in ſacris Dionyſij. Quòd verò de more ſuo falſum Græci adiiciunt in fabula eſt, quia ad ſuum Dionyſium Bacchumq; referunt, qui tamen floruit poſt Pelaſgum regem non minus trecentis annis, vt patet in tem-*
B *poribus Euſebij. Quinetiam vſque ad tempora Orphei durauerunt Orgia Bacchi Tuſcanienſia. Nam Orpheus mendacio vſus in gratiam Thebanorum finxit eſſe Orgia Dionyſij Græci, quæ erant Aegyptij, vt Diodorus refert in pri-*
C *mo libro. Refert quoque Dionyſius Halicarnaſſeus in primo libro quoſdam opinatos Turrenos eóſdem fuiſſe & Pelaſgos ob nimiam vetuſtatem. Sed eos refellit probans longè ante fuiſſe Turrenos cum quibus Pelaſgi poſtea eie-*
D *cti in Tuſcia cohabitauerunt, teſte Myrſilo. Sed contra Myrſilum & Dionyſium videtur eſſe Plinius in tertio naturalis hiſtoriæ capite ſexto, dicens: Etruria ſæpe mutauit nomen. Vmbros inde exegere antiquitus Pelaſgi, hos*
E *Lydi, à quorum rege Turrheni, mox à ſacrifico ritu lingua Græca Thuſci cognominati fuerunt. Si Etruria dicta eſt Vmbria, & Saleumbrona, quia priſcis Vmbris fuit priſca natiuitas & habitatio, vt ſupra eſt expoſitum, &*
F *ſi teſte Myrſilo Pelaſgi cum Turrhenis habitauerunt, quomodo illos exegerunt? Reſpondendum eſt, quòd exegerunt debet exponi pro ſubegerunt. Nam vt narrat in primo libro Dio-*

nysius, Siculi in Thuscia cohabitabant Etru- A
scis, quia Phalaris & Phescennium prius à
Siculis quàm à Pelasgis inhabitata fuerunt, &
ipsi Siculi erant Itali: quia cum Italo venerunt,
& Maeones Italis iuncti erant à sanguine auorum,
simul & sacrata Luco ingenti Turrena B
sedes prisci Coriti, vt Silius scribit, & nos exposuimus
in Annia quaestione quarta. Porrò capta
Crotona & Turrena regia, exegerunt Pelasgi
Siculos, vt patet in Dionysio. Et ob id à
parte totum dixit Plinius, exegerunt Vmbros, C
id est, consanguineos Thuscorum Siculos. Vmbros
tamen Turrenos veteres coëgerunt vt cum
eis participato viuerent imperio, & Lucum ingentem
pro foedere sacrarent, dicente Vergilio
in octauo Aeneidos, de hoc Luco. Syluano fa- D
ma est veteres sacrasse Pelasgos, Lucúmque
diémque. Sed paulò pòst Turreni eosdem pepulerunt,
vt idem Dionysius narrat. Sed iterum
dices, quomodo ab Etruria pepulerunt Vmbros,
cum Vmbri sint extra Etruriam? Respõdetur ex E
superioribus, quòd est duplex Vmbria. Prima est
paterna & antiqua, quam Antoninus in Itinerario,
& aetas nostra vocat Saleumbrona,
& est ager Velturrenus, vt in fine dicit Myrsilus.
Vnde limitem eius adhuc dicimus vulgo, F
caduta di Sale Vmbrone. Et hi sunt cum quibus
consedit Turrhenus Maeon, vt ait Herodotus,
quia eorum ciuitate Turrena donatus est, vt

Beros

A *Berosus exprimit, & Sillius in octauo significat dicens: Mæoniæque decus quondam Vetulonia gentis. Et ab hac Etruria mutato nomine dicta est Vmbria scilicet prisca, vt Plinius & Myrsilus insinuant, & tam Xanthus quàm*
B *Myrsilus & Dionysius Halicarnasseus Vmbriam vocant de bello Pelasgico, quia ante Pelasgos Vmbria dicta erat. Turreni autem progenitores Vmbrorum vocati sunt Galli veteres à Latinis, dicente Solino in Collectaneis: Vete-*
C *rum, inquit, Gallorum prolem Vmbros esse Marcus Antoninus asseuerat. Galli autem veteri Etrusco & Aramco simul & Hebræo vocabulo, à Gallim, id est, inundatione dicti sunt. Et ideo veterum inundatorum proles*
D *prima in Saleumbrona sunt Vmbri iuniores, qui postea multiplicati per Thusciam & in montibus Apeninis diffusi fuerunt, & paterno epitheto, non propria fortuna Vmbri dicti sunt. Ergo hoc pacto intellexit Isidorus libro decimo-*
E *quarto Etymologiarum, dicens: Thuscia est pars Italiæ. Vmbria est pars Thusciæ, scilicet prisca Saleumbrona. Et de iuniore Vmbria subdens: Est, inquit, etiam Vmbria in Apeninis iugis ad meridiem versa. Exponit igitur Myr-*
F *silus & eum secutus Dionysius Halicarnasseus, quòd Xanthus Lydus in patria historia, nullum filium nomine Turrhenum fuisse Atui memorat, & quòd in narratione Pelasgici belli non*

ſolum ante Atum, verumetiam ante primum A
Pelaſgorum regem fuiſſe Turrenos nomine dominos maris tradit, & ob id in Lyda hiſtoria, pôtius contra Herodotum & illi conſentientes de Turrenis haberi, quàm pro eis. Nunc quid à Turrenorum hiſtoria tradatur, ita ſubiungit B
dicens:

CAPVT SEXTVM.

NVnc quid de ſe Turreni dicant eſt C
inferendum. Primum rident ſe ab aliquo aduena denominatos, qui ſe ſolos indigenas in Italia exiſtimant, atque à vetuſtiſsimi dei ſui quem Ianum Vadimona vocant filio Razenua nominant. Te- D
trapolim quoque ſuam Eturſiam eiúſque partem Bolturſenam, Betuloniam, Tuſſam, & Harbanum cognomine Calumbum à Luco nuncupant, eámque à Deo ſuo aureo ſeculo mox poſt inundatio- E
nem terrarum nedum ante Atum condítam aſſerunt. Nam & ab inundatione ipſa ſuum agrum ſua patria lingua vocant Saleumbrone, vbi primum geniti Vmbri. Producunt quoque ſuæ vetuſtatis F
veſtigia multa, vt deos, ritus, mores, literas, leges. Quæ profecto omnia congruunt his quę probatiores Græci hiſtorici tradũt.

Scrib

A Scribunt enim ſolos Turrenos in Italia vetuſtiſsimos eſſe,qui neque ab aliis pendent origine,neque vt cæteri conuenæ & aduenæ,ſed propria regione ſe oriundos,quandoquidem vetuſtiſsimi differunt, Deis &
B moribus nedum ab aliis Italiæ populis,ſed etiam à vicinis Crotonienſibus & Teruſinis à fronte,& à proximis Phaliſcis à tergo, quos intermedij iacent.Nam cunctis Tuſcis Dij Deæq́ue ſunt Iuppiter & Iuno,ſoli
C Turreni colunt Ianũ & Veſtam,quos lingua ſua vocant Ianib Vadimona, & Labith Horchiam.

Fermè cuncta Dionyſius in primo libro ab loco iſto Myrſili excerpſit,vt patet percurrenti
D *primum librum Dionyſij.Et ſunt hæc argumẽta.Primum quidem quia Indigenæ ſunt omniũ antiquiſsimi. Porrò hiſtorici eorum dicunt ſe ſolos indigenas Italiæ.Quare vetuſtiſsimi & ante Turrhenum aduenam.Item hiſtorici eo-*
E *rum & ſeipſos à Razenua Dei ſui Iani filio cognominant.Non ergo Turreni cognominantur à Mæonibus.Hæc eadem duo argumenta antiquitatis Thuſcorum,tum quia non aliunde conuenæ vel aduenæ,ſed ſoli indigenæ in Italia,*
F *tum quia à vetuſtiſsimi Iani filio Razenuæ cognominantur,etiam Dionyſius in primo libro facit.Sanè ſecundũ Beroſum,Iano fuerũt plures liberi,inter quos iuniores,marem Cranũ,& fœ-*

mellam Cranam vocauit. Cranam fecit Heler- A
nam in Latio, & eius meminit Ouidius in vj.
Fastorum. Etrusci illam à patre vocauerunt Ia-
nam, cui sacra erat herba quam adhuc dicimus
capillos Ianæ. Porrò huius fratrem Cranum, co-
gnominauit Ianum Razenuum à Raz, id est, B
sacer, & Inuus, id est, incubus & propagator.
Hinc Razenua sacer propagator dicitur, &
præerat coniugiis. Est igitur deus coniugiorum
Etruscorum à quo Vetuloniæ adhuc perseue-
rant, amnis Razenus, regio Razenensis, & C
cripta Razenua, vt exposuimus in xxvij. quæ-
stione Annia, & in commentariis Berosianis.
Tertium argumentum à nominibus vrbis regiæ
quam proferunt Eturſiam, & partes eius Vol-
tursenam & reliqua. Cuius enim nominis origo D
est à Tursibus, vtique non à Turrheno. Cæterùm
Volturrenam & Etruriam, illi vocant à Tursi-
bus Etursiam & Tursenam & Voltursenam, id
est, antiquam Tursenam. Non igitur à Turrhe-
no Mæone, sed à Tursibus Turreni, Volturreni E
& Eturri siue Etrusci dicti sunt. Hoc argumen-
tum in primo lib. etiam Dionysius Halicar. fa-
cit, & nos totum exposuimus in quæstionibus
Anniis vj. ix. x. xvj. Nec te moueat quòd hic
Græcus Myrsilus scribat Bolturſenã & Betulo F
niã, quia Græci vtũtur sæpe, b pro, u Latino. Calũ
bum, vt in Annia quæst. xxviij. exposuimus, vi-
ride interpretatur. Et quia vetustißimos Turre-

nos

A nos asseruit,probat per id,quòd antiquißimi Ita
liæ populi existimantur Vmbri iuniores.vt etiã
Plin.scribit in lib.tertio naturalis historiæ,cap.
xv. Ergo his antiquiores fuerunt progenito-
res eorum veteres Galli Ianigenæ Sale Vmbro-
B ni,vt exposuimus.Et hi fuerunt aureo seculo &
fundauerunt regiam Volturrenam,id est, anti-
quam Turrenam,vt etiam Cato in originibus
dicit.Ergo ante Ninum & aureo seculo post
inundationem,Turrena à Tursibus,& non à
C nouitio aduena Turrheno Mæone dicta fuit.
Argumenta quoque Turreni suæ antiquitatis
proferunt quinque,scilicet deos inprimis,quia
omnes alij Thusci habent & colunt Iouẽ & Iu-
nonem.Nã Turreni habẽt à fronte vicinos Cro-
D tonienses & proximiores Perusinos,& tamen
Perusia colit Iunonem vti vrbis deam princi-
pem,vt significat Appianus de bellis ciuilibus.
A tergo verò Turrenis proximi sunt Phalaris
& Phalisci quorũ mons est Soracte,vt Acron
E dicit super Odas Horatij,Od.illa.Vides vt al-
tum stet niue candidum Soracte.Turreni verò
antiqui, id est, Volturreni iacent medij inter
Phaliscos à tergo, & Perusinos à fronte, &
colunt Phalisci vti Perusini Iunonem, dicen-
F te Ouidio in Fastis:Adde senem Tatium,Iu-
nonicolásque Phaliscos.Soli verò Turreni dif-
ferunt diis,scilicet primo antiquißimo Iano Ver-
tumnio cognomine,quia is est princeps deus He-

truriæ,vt author eſt Varro in primo de lingua A
Latina & vetuſtiſsima eius vxore Veſta Horchia,quia ea eſt Dea Hetruriæ,vt Liuius aſſerit in ſexto ab vrbe condita.Et item ex minoribus Diis eſt deus Cranus Razenua.Verùm non ſolũ à vicinis ſibi,ſed etiam remotis differt deis, B
quia Populoniis philarcha deus erat Iuppiter. Contra Myrſilum,Varronem & Liuium:videtur quia etiam Romæ Ianus,Vertumnus & Veſta quæ & Horchia colebantur. Reſpondetur quòd non celebantur vt dij municipales princi- C
pes,quia dij principes in Latio ſunt Ops & Saturnus,vt Varro eſt author in de lingua Latina.Aliud argumentum antiquitatis priſcæ eſt ſermo Arameus,quo Turreni etiam à proximis Phaliſcis differebant,quia teſte Strabone in v. D
Phaliſcos ponunt diſtinctam linguam & gentem à Turrenis.Similiter & Crotonienſes diſtinguuntur ſermone à Turrenis,vt Dionyſius exprimit in primo libro.Tertium antiquitatis veſtigium ſunt literæ Hetruſcæ, quæ in ſola E
Turrena,nunc patrimonio reperiuntur.Et ſunt antiquiſsimæ Phœnices,vt oſtendimus in editione de origine literarum & philoſophiæ. Quartum argumentum ſunt leges Ianigenæ, & quintum ritus,& religiones Ianigenæ,qui- F
bus ſicut ante omnes,omni tempore fuit dedita gens Hetruſca,ita excelluit arte colendi ea,vt author eſt Beroſus in antiquitatibus,& Liuius

in

A *in principio quinti ab vrbe condita. Vltimum argumentum tam Myrsili quàm Dyonisij in primo libro probat magis credendum esse historicis Græcis qui cum patria Turrenorum historia sentiunt, quàm aliis Græcis qui ab eis dissen-*
B *tiunt, quia in patria historia magis creditur patriis historicis & qui eos sequuntur, quàm alienis & remotis. Vnusquisq; enim certius nouit domus propriæ ac patriæ interna gesta, quā externi & remoti. Quare probatiora quibus*
C *certius credatur, scribunt Græci qui Turrenos tradunt non esse Lydorum prolem, sed priscam gentem Italiæ indigenam, quia his solis perseuerant priscæ literæ, mores, ritus, dij, studia, leges, aliis verò sunt hæc aduentitia & noua &*
D *nimis à vetustate differentia. Contra hoc potest obiici, quia Valerius Maximus in libro secundo cap. de more ludorum dicit, quòd à Curetibus & Lydis Thusci trahunt originem. Respondetur quòd non negat Myrsilus quin Thusci ha-*
E *buerint aliquantam originem ab his, vt patebit in fine, sed negat quòd prima his origo & denominatio Turrena fuerit à Lydis, quibus certissima origo fuit ante Ninum, aureo seculo sub Iano, & mox post inundationem terrarum,*
F *quum fuerint veteres Galli, id est, prisci inundati genitores Vmbrorum, vt Cato in originibus scribit, & Solinus in Collectaneis ex M. Antonio refert dicens: Veterum Gallorum pro-*

lem Vmbros esse M. Antoninus asseuerat, & eosdē à Græcis dictos Vmbros, paterno epitheto, quia tempore aquosæ cladis imbribus superstites fuerunt. Hactenus argumenta produxit Myrsilus, & post eum Dionysius à patria historia Lyda & Turrena, nunc à vicinis Turrenæ Romanis testimonium vltimum requirit dicens: A B

CAPVT SEPTIMVM.

IPsi quoque Romani fatentur Hetruscos esse vetustissimos & aureo seculo natos, à quibus aras, ritus, diuinationes, colonias, & disciplinas habuit prisca Italia, initio sumpto à prima eorū Tetrapoli dicta Hetruria, à qua illos Romani Hetruscos cognominant. Nō est igitur aduersariis vlla via qua probent eos Turrenos à filio Atus habere vel nomen vel originem, sed id nomen desumpsisse à Tursibus, quia ipsi Surses & Sursenas si sunt vrbes pontificiæ, & Turses ac Tursenas. C D E

Hæc cuncta iterato Dionysius in primo libro repetit vísque tota argumenti in hoc est: Omnis probatio certissima historiæ est ab authoribus patriis, vel patriæ proximis. Quare aduersariis nulla certa via restat probandi Turrenos esse prolem Lydam, vel ita cognominatos à Lydis. Si enim Xanthum Lydum historicum legant, inuenient, nullum nomine Turrhenum F

fui

A *fuisse filium Atus, aut venisse in Thusciam, sed Turrhenos fuisse maris dominos ante Pelasgum regem. Si item quærant Thuscorum patriam historiam, respondebit solos Turrenos esse in Italia indigenas, & à nullo alio pendere, aureo seB culo ortos, Iano Deo & patre, seq; parentes esse Vmbrorum & totius Italiæ, quibus solis sint dij patriæ principes Vertumnus, Horchia, parentes Italiæ, & RaZenua deus, à quo vti à duce se RaZenos vocant, & à turrita metropoli TurreC nos, quam Asiani lingua sua Mossyncam, Hetrusci verò Tursenam & Sursenam, proferunt, Romani autem Surrenam & Turrenam. Si vltimo à vicinis Romanis quærant de Turrenis, vtique Fabius Pictor, Cato, Sempronius, & alij D vetustiores Romani, dicent se vocare illos non à Turrheno aliquo duce, sed à prima regia metropoli dicta Hetruria Hetruscos, aureo seculo sub Iano ortos, vetustißimos patres Vmbrorum atq; Faunorum & nympharum Aboriginum priscoE rum, à quibus prisca Italia religionem & disciplinas susceperit. Nulla igitur restat aduersariis, via, vt à probatioribus sumãt argumentum. Hoc loco notandum est, quòd falsum est, quod Myrsilus ait Tursenã dici Turritam teF trapolim. Nam vltra Lucam & montem Catinum in Apuana Thuscia est Tursena oppidum olim turritum paruum, & non tetrapolis, sed monopolis, vt Oculus probat. Hoc oppidum ætas*

nost

nostra corrupta prima litera t, & posita c, ob A
propinquitatem prolationis, non Turrenam sed Cursenam profert. Potest tamen saluari Myrsilus, quia loquitur solū de antiquis Turrenis qui Volturreni, id est, antiqui Turreni dicuntur. Et hoc videtur ad intentionem ipsius Myrsili & B
Dionysij in primo lib. Et hoc patet ex tribus. Primo quia loquitur de Turrenis qui iacent medij inter Perusinos & Phaliscos. Secundo quia dicit quòd Romani vocant eos Hetruscos à metropoli dicta Hetruria. Sed ea est Volturrena circa C
Volsinos, vt copiosè probauimus in quæstionibus Anniis, quia Tursena, Etursia, Etursa, Voltursena, quas Romani proferunt Turrenam, Hetruriam, Hetruscos, Volturrenos, eandem habent tum deriuationem tum definitionem, tum vel D
maximè quia inuincibilem à coniugatis habent argumentationem. Si enim teste Plinio in tertio naturalis historiæ capite sexto Ciues Volturreni in quorum parte eadem sunt Volsinienses, hi sunt proprio cognomine Hetrusci, vtique ci- E
uitas Volturrena in cuius parte eadem sunt Volsinienses, ipsa sit proprio cognomine ciuitas Hetruria necesse est. Sed hæc vt diximus copiosè explanata sunt in quæstionibus Anniis, & in commentariis Xenophontis dictum est quid si- F
gnificent ista, Monopolis, Diopolis, Tripolis, Tetrapolis. Itaque Myrsilus loquitur de Volturrenis Hetruscis priscis, qui medij sunt inter iuga

Cymi

A *Cyminia & Volſinienſia, vbi limites erant Peruſini. Et in his eſt verum quòd Turſena & Volturſena, id eſt, antiqua Turrena ſignificat Turritam tetrapolim nunc Viterbum, vt in Anniis quæſtionibus probabimus, cui Surſena quam*
B *Surrenam proferimus, proxima eſt, & inſcriptio dicit Surrenienſibus Auguſtalibus. Et ita ſaluatur Myrſilus. Tandem ex his Myrſilus ita concludit dicens:*

CAPVT OCTAVVM.

C QVòd ſi etiam ad hos venit Torebus filius Atus, vtique non ab eo aduenæ nominati ſunt Turrheni indigenæ, ſed econtrário ab eis Torebus fuit cognomi-
D natus Turrhenus à Græcis. Igitur & ſi totam Italiam coluerint Græci, vt noſtri tradunt, ex ipſis tamen Lydis & Turrhenis viciníſque Romanis, falſa eſſe oſtendimus, quæ contraria his de Turrhenis multi, vt
E diximus conſcripſerunt.

Vltima concluſio Myrſili per vnam diſtinctiuam, probationem habet hoc modo. Aut Torebus filius Atus non venit in Thuſciam, & ita Turrheni non dicuntur ab eo. Aut venit,
F *& tunc quia indigenæ non denominantur ab aduenis, & item ante Pelaſgum regem Turrhenum nomen & dominium inuenitur: conſequens eſt, vt antiqui Turrheni non dicantur à Tore*

Torebo nouitio, neque sint proles Lydorum, sed A
econtrario ipse aduena Torebus, ab indigenis Turrhenis cognominatus sit Turrhenus. Notandum est primùm quòd Græci qui dicunt Turrhenos fuisse antiquiores nomine Turrheno, quàm Torebus filius Atus. scribunt r h aspiratū Tur- B
rhenus, vt significetur prolatio Etrusca qui dicunt Tursenum & Tursenam, & non Romana qui proferunt Turrenum & Turrenam Nam r h aspiratum semi, s est. Et ideo dicit Myrsilus, quòd non Turreni à Turrheno, sed potius Tur- C
rhenus à Turrenis deriuationē habet. Item quia aduenæ ab indigenis cognominantur. Contra quia Etruria à Tursibus dicta, & habitatoribus Vmbria, ab aduenis Pelasgis & Lydis Turrhenis mutauit nomen, vt insinuat Plinius libro D
tertio naturalis historiæ capite sexto. Ad hoc respondetur per id quod ait Seruius super primū Aeneidos, quia victi à victoribus nomen accipiunt. Et idcirco Etrusca Vmbria Pelasgia, licet parum durauerit, à victoribus Pelasgis di- E
cta fuit, qui Syluano fanum ingens Volturnæ sacrarunt, teste Vergilio in octauo Aeneidos, iuxta quam Volturnam adhuc manet planicies dicta campus Pellasgi à vulgo. Et mox à Turrenis victoribus dicta est Turrhenia, vt supra- F
dicto loco Plinius dicit, & nos in Etrusca historia explanauims. Porrò Torebus veniens nō vicit eos, sed iure cōsanguinitatis à Cybele vxore

A *Iaſij,& filio eius Bante Larthe Thuſcię,comi*
hoſpitio ſuſceptus & Vetulonia decoratus eſt,vt
author eſt Beroſus in quinto antiquitatum.Et
Sillius ſignificat in octauo libro dicens:Mæo-
niæq; decus quondam Vetulonia gentis.Et idcir-
B *co Torebus vt aduena ſuſceptus,& in eorum*
ciuilitatem,iura,leges,ritus,loquelam,& cogno
men tranſiens, Turrhenus & ab eo Turrheni
Lydi cognominati fuerunt.

C M. CATONIS FRAGMENTA DE ORIGINIBVS, CVM COMMENTARIIS ANNII.

D MArcus Cato Porcius,Sempronius &
alij viri illuſtres Romani ſcripſerũt
de origine gentium & vrbium Italię,vt ait
Dionyſius Halicarnaſſeus in primo libro.
Et Sempronium quidem non potui de ori-
E ginibus inuenire,niſi is liber ſit cui eſt titu-
lus,de diuiſione antiqua Italiæ,cuius iã cõ-
mentaria cõfecimus.Porrò quiſquis fuerit
iſte Cato qui de originibus ſcripſit,nõ po-
tui eũ integrum habere,niſi fragmenta &
F quidem inordinata in collectaneis vetuſtis
cuiuſdã magiſtri Gulielmi Mãtuani.Nos
verò in ordinẽ ſolũ fragmenta redegimus,
vt cuncta ſimul quiſq; legat,quę ad vnã re-

gionē Italiæ ſpectāt,& alia ſingula ſuis lo- A
cis,vt ſub exemplo,quæ ad Etruriam ſolā
fragmenta ſpectant,in Etruriæ commen-
tariis ponemus,& ſic de ſingulis. Et quoniā
plurima eorum quę in his fragmentis Ca-
to ponit,etiam Plinius,Sempronius & alij B
docent,& in aliis commentariis expoſui-
mus,idcirco ne immenſitas commentario-
rum lectorem obruat, breuibus abſolue-
mus cuncta niſi vbi noua neceſsitas dicen-
di plura occurrerit. Diuiduntur autem hęc C
fragmenta in duas partes. In prima eſt
vnum fragmentum procemij. In ſecunda
ſunt fragmenta originum. Primo igitur
ponitur fragmentum procemij in quo ſunt
hæc verba Catonis. D

GRæci tam impudenti iactantia iam
effunduntur,vt quoniam his dudum
nemo reſponderit,ideo liberè à ſe ortam
Italiam & eandem ſpuriam ſimul & ſpur-
cam atque nouitiam,nullo certo authore E
aut ratione,ſed per ſolam inſaniam fabu-
lentur. Quamobrem nunc,vt cæteris La-
tinis viam faciam: quæcunque memoria
prodita gentibus Italiæ ſunt,& nunc Ro-
mano imperio ſubditis,diis volētibus ſcri- F
bere inſtituo.

*Ergo Græcorum iactantia ſimul & ignomi-
nioſa origo Italiæ per inſaniam à Græcis falſo
obie*

A obiecta Catonem impulit ad scribendum de origine Italiæ. Quam obiectionem etiam scribens ad filium deplorabat, quam ad verbum Plinius ponens in vigesimonono libro naturalis historiæ cap. primo: Marci, inquit, Catonis propria verba
B ponamus. Dicam de istis Græcis suo loco Marce fili, quid Athenis exquisitũ habeam, & quòd bonum sit illarum literas aspicere, non perdiscere. Vincam nequissimum & indocile genus illorũ. Et hoc puta vatem dixisse. Quandocunque ista
C gens suas literas dabit, omnia corrumpet. Tunc etiam magis si medicos suos huc mittet. Iurarũt inter se Barbaros omnes necare medicina. Sed hoc ipsum mercede faciunt, vt fides his sit, & facilè disperdant. Et subdit Cato: Nos quoque di-
D ctitant Barbaros & spurios nosq́; magis quàm alios opicos appellatione fœdant. Itaque Cato vaticinium egit, vt quum Roma & Italia eorum authores reciperet, tum omnia corrumperent, quia authores eorum pleni mendaciis, omnium
E originibus nebulas iniicere curauerũt. Vnde Lactantius in primo libro diuinarum institutionum, cap. xv. Apud etiam malos reges panegyricis mendacibus adulantur. Quod malum à Græcis ortum est, quorum leuitas instructa di-
F cendi facultate & copia, incredibile est quantas mendaciorũ nebulas excitauerit. Scimus enim, inquit Iosephus contra Appionem grammaticum, in quot locis Hellanicus de genealogiis &

temporibus ab Agesilao discrepat, & in quan- A
tis Herodotum corrigit Agesilaus, & Ephorus
Hellanicum in pluribus ostendit esse mendacem,
& Ephorum Timeus, Timeum posteri, Herodo-
tum cuncti. Semper enim Græci, vt author est
Diodorus in tertio, paruo tempore literis impenso B
ad quæstum conuertuntur, & eius gratia no-
uas res per opinionem adinueniunt, & de rebus
maximis dissentiunt & altercantur, nullaq;
certa scientia reddita, semper in confuso audito-
res suos relinquunt, & per omnem vitam ani- C
mos hominum errare compellunt. Quamobrem,
vt Cato in fragmentis dicet, Etrusci semper hor-
ruerunt literas & disciplinas Græcorum, & ob
id nolebant etiam literas Latinas suscipere,
etiam postquam Etruriæ ciuitas Romanis à D
Turrheno data fuit. Itaque iuxta eiusdem Ca-
tonis vaticinium, quia futurum erat, vt susce-
ptis literis & authoribus Græcis Italiæ vetus ful
gor obtenebraretur mendaciis Græcorum, ipse
charitate patriæ atque Italiæ motus, lustrauit E
Italiam, & quæcunque memoria prodita erant
apud singulas gentes Italiæ collegit, potissimè
apud Turrhenos qui patres Vmbrorum fuerunt,
& illas vetustissimas leges, literas, ritus, mores,
temporáq; inundationis & Iani retinebant, vt F
Dionysius in primo libro insinuat, & Myrsi-
lus superius exposuit. Vnde occurrit Cato men-
daciis & verbositati Græcorum, pro seruanda
Italiæ

A *Italiæ antiquitate, & quidem ſplendidiſſima, oſtendens habitatam Italiam longe ante vitiatorem aurei ſeculi Ninum regem Aſſyriorum, quando Græci nondum erant, nec quiſpiam eorum in Italiam venerat. Et hanc anti-*
B *quitatem auream qua per totum orbem nulla erant nota inuaſiua arma ante Ninum, omnes conſentiũt fuiſſe ſub Iano, Cameſe, atque Saturno priſco Caſpio, non Græco, qui poſt Ninum primus floruit Apteras, annis quingentis & am-*
C *plius, vt notat Euſébius de temporibus, & nos copiosè probauimus in aliis commentariis. Vnde, vt videmus, omnes ab aureo ſeculo originẽ Italiæ ſcribere atque mentibus hominum imprimere ſtuduerunt, Fabius Pictor, Sempronius, Trogus,*
D *Iuſtinus, Cato, Vergilius, Ouidius, tam in Faſtis quàm in opere maiore, Macrobius in Saturnalibus, & alij qui de Iani, & eius collegæ vetuſti Saturni ætate loquuntur. Hoc enim principio veluti fulgore maximo Græcis men-*
E *daciis oppoſito, mox velint nolint, concludebant noſtri maiores. Ianus regnauit in Italia aureo ſeculo. Ergo Italia habitata fuit in primo generis humani ortu, quoniam tam Græci quàm Latini confitentur, quod in principio generis hu-*
F *mani, prima ætas aurea ſata fuit. Alioquin principium generis humani, non fuiſſet prima ætas. Rurſus ita noſtri Græciam mendacem audentem in hiſtoria redarguebant. Ianus regnauit*

ætate aurea. Ergo ante Ninum fuit habitata A
Italia, quippe quod ipsi Græci concedunt, Ninum fuisse primum, quem nouerint cupiditate regnandi toti Asiæ atque Aegypto arma victricia intulisse, & auitum aureum morem gentibus immutasse. Erant enim tum rudes ad re- B
sistendum homines, qui aureo seculo assueti, nulla nouerant arma, & ob id facile terminos vsque Libyæ illos perdomuit, vt noster Trogus ait, & post eum Iustinus abbreuiat in primo Epitomatum. Verùm nunc ætate nostra, qui se literis C
Græcis dant, etiam hæc negligunt. tantum videlicet virus contra veritatem secum ferunt literæ Græcæ, vt nunc etiam, quod maiores nostri probauerunt, aureo seculo natam Italiam funditus ignorent. Et non aduertunt quòd Iu- D
uenalis noster Aquinas exclamet in Satyra: Et quicquid Græcia mendax Audet in historia. Et item: Quid, inquit, rancidius quàm quòd se non putat vlla Formosam, nisi quæ de Thusca Græcula facta est? Et item: Omnia Græcè, quum E
sit turpe magis nostris nescire Latinè, Fœminas reprehendit, sed viros includit, quum nullus se putet doctum, nisi qui de Thusco, qui prius disciplinas fluctuantes Græcorum horruerat, teste Catone: Græculus est factus. Gaudent quidam F
Itali, quòd omnia Græca fabulosa nouerunt, quum sit nostris magis turpe res nescire Latinas, & Italiæ origines & antiquißimos splen-

dores

A *dores. Bonum est, inquit Cato, literas Græcas aspicere, non perdiscere. Aspiciamus igitur authores Græcos, vt si quid consonum Italico fulgori inuenerimus, vti nostrum ab eis eripiamus. Vbi verò contraria scribunt, non perdiscamus,*
B *id est, non credamus, quoniam veritatem vt cancer corrumpunt: pudeatq; rationem Italiæ mutuari à Græcis, vt loquitur Plinius in tertio naturalis historiæ, capitulo decimoseptimo. Hactenus de proœmio Catonis, nunc ad ori-*
C *ginum fragmenta reuertamur, in quibus Cato facit duo. Primò ponit in communi originem orbis, & Italiæ. Secundò singularum gentium Italiæ. Primò igitur ponit duas opiniones de origine orbis & Italiæ in communi, dicens con-*
D *tra Græcam leuitatem:*

ITaliæ splendidissima origo fuit, tum tempore, tum origine gentis. Cœpit enim aureo seculo sub principibus Diis Iano, Camese, Saturno, gente Phœnicia &
E Saga, quæ post inundationem terrarum per orbem prima colonias misit. Et de mundi quidem origine authores non paria sentiunt. Nam Chaldæi sibi sempiternitatem persuadent. Phœnicibus verò ac
F Sagis magis placet origo. Inter vtrosque conuenit ante Ninum circiter annis quinquaginta & ducentis, quibus durauit aureum seculum, terras fuisse inũdatas, & in

Scythia Saga renatum mortale genus. Si- A
ue enim ab æterno mundum existimes, &
ignis principio cuncta tenuerit, & sensim in
sua loca elementa coëuntia homines pro-
duxerint, siue (vt fertur) ante aureum se-
culum terras subrutas inundatio possede- B
rit, & exsiccata humo apparuerint homi-
nes, equidem principatus originis semper
Scythis tribuitur, à quibus auctis colonias
per orbem missas ferunt.

Brembus Cato absoluit innumeras histo- C
rias, & infinitam syluam rerum, quæ cuncta
vtcunque nos exponemus. Prima fronte vani-
tatem Græcam, & ignominiam obiectam eli-
dit, dicens: Italiæ origo splendidißima conuinci-
tur à multis locis. Primo quidem ex tẽpore splen- D
didißimo, quia aureo & non ferreo ac spurio si-
mul & opico seculo nata est. Secundo, à splen-
dore progenitorum. Sanè sciendum est, vt hic
ait Cato, & Diodorus etiã in tertio libro, Chal-
dæi sempiternum mundum opinati sunt. Phœni- E
ces verò Sagi ex tempore factum crediderunt.
Primos sequitur Aristoteles, secundos Plato &
Christiana fides. Conueniũt de inundatione vni-
uersali, quæ præcesßit Ninum & auream ætatem
annis ducentis quinquaginta, vt Cato supputat, F
aut his vno minus, vt tradunt alij, ex Græ-
cis quidem Xenophon & Archilochus, ex Phœ-
nicibus Maseas Phœnix & Hieronymus Ae-
gyptius

A *gyptius, & ex Latinis Fabius Pictor. Fuerunt autem diluuia ab authoribus notata quinque, vniuersaleq́; per antonomasiam dicitur terrarum inundatio. Secundum, Niliacum. Tertium, Atticum. Quartum, Thessalicum. Quintum,*
B *Pharonicum. Quæ in libro de æquiuocis Xenophon, & nos in commentariis super ipsum exposuimus. Cato & Fabius & alij de primo loquũtur, quia ipso exacto cœptum est humanum genus, & prima ætas aurea. Sed siue diluuiũ præ-*
C *cesserit, siue nullum diluuiũ ante Ninum vniuersale fuerit, vtique non semper fuêre homines, sed post chaos innumera tempora, vel post dictũ diluuium cœpit ex putrefacta humo genus hominum prodire, vt Græca vanitas contra ve-*
D *ram philosophiam sensit, & Diodorus in primo libro repetit. Non enim quod nobilissimum est in natura semel accidit, neque disponi potest corpus sine certo semine ad humanam animam. Sed de his aliàs. Siue ergo ex putrefactione primũ cœ-*
E *perint homines, siue à Deo conditi, siue à prima inundatione terrarum seruati, quæritur vbi primum cœperint, & inde diffusi fuerint per orbem. Respondet hoc loci Cato, & similiter Trogus, & eius abbreuiator Iustinus, & sanctus Moyses,*
F *quòd primum in Scythia cœptum est, & Scythis principatus originis à cunctis ratione tribuitur. Quærendum est item, quo loco Scythiæ primo resedit. Respondet Diodorus Siculus in ter-*

*tio ex Scythica historia, quòd principio sui par- A
ua numero & ignobilis dominatu (qui non erat)
consedit generatio hominum iuxta fluuium A-
raxim in Armenia maiore. Moyses quoque in
Armenia maiore saluatum fuisse humanum
genus & multiplicatum, & ab inde per orbem B
in colonias diuisum, scribit. Eadem scribunt Be-
rosus Chaldæus, Maseas Phœnix, Hieronymus
ac Manethon Aegyptij, vt author est Iosephus
in primo de antiquitate Iudaica. Est autẽ Ar-
menia maior eadem Aramea & Saga vicina C
Persis, vt insinuat Plin. in sexto natur. histor.
cap. xvij. dicens: Scytarum populi Persæ illos Sa-
gas vniuersos appellauere, à proxima Saga gen-
te, antiqui Arameos. Cui argumento est vrbs
prima quam ædificauerunt iuxta Araxem flu- D
uium vbi consederũt. Nam Ptolemæus per syn-
copam vocat illam Sagalbinam, alij verò Geo-
graphi sine syncopa Sagam Albinam: sicut qui-
dam per syncopam Volturnam alij sine syncopa
Volturrhenam vocitãt. Est autem Saga lingua E
Aramea, id quod Sangni lingua Sabina, & ab
eo sanctus sacerdos lingua Latina. Vnde Sagam
Festus pro sacerdote expiatrice exposuit, & di-
uus Hieronymus libro interpretationum pro sa-
crificulo & immolatore, id est, pontifice intepre- F
tatur. Quare illa prisca gens post diluuiũ dicta
est Saga, id est, pontificia & Thusca siue sacrifi-
cola, quia teste Beroso religiones & ritus à Iano
edocta*

A *edocta primùm fuit. Moyses verò tradit, quòd Noa primus pontifex cum filiis & vxoribus sacrificia & holocausta obtulerit. Siue igitur idem sit Ianus & Noa, vt tempus & epitheta vtriusq; conuincunt, & Berosus asserit, & plures iuniores*
B *res consentiunt, vt in commentariis Berosianis exposuimus: siue homines principes diuersi fuerint, omnes tamen Iano epitheta splendidissima tribuunt, quòd ante inundationem fuerit cum filiis & vxoribus patria Phœnix, & nauigio in*
C *Armenia cum eis saluatus fuerit primus pater Chaos, & semen orbis, vnde Dei & homines formati fuerunt: primusq; rex & Monarcha ætatis aureæ, penes quem vnum erat vasti custodia mundi, & ius omne vertẽdi cardines, & dandi*
D *albam virgam, id est, primos fasces, vt Berosus explicat, & omnis Latina historia de Iano cõsentit, quam Ouidius in primo libro de Fastis & aliis recollegit. Vnde ab eo Saga, Sagi Tusci appellati sunt à pluribus, vti est illud Plinij in*
E *tertio naturalis historiæ, capite decimoseptimo. Omnia, inquit, ea flumina fossasq; primi Sagi fecêre Thusci, egesto amnis impetu per transuersum in Atrianorum paludes, quæ septem maria appellantur, nobili portu oppidi Thuscorum A-*
F *triæ, à quo Atriaticum mare ante appellatum, quod nunc Hadriaticũ. Et immediatè superius: Ab eis Sagis ostium Padi ponitur. Et caue à corruptissima impreßione, quæ Hadriam oppi*

dum & prius Hadriaticum mare, & à Sagi, A *pro Atria, Atriaticum & Sagi somniat, & cuius impressionis stomachosa & aperta vitia probalimus, quæstione vigesima Annia. Cui argumento est, quòd emendatè ibidem Sagis ostium Padi impressit. Exposuit igitur in cõmuni Cato* B *& breuibus, tanquam ætate sua manifestissimis, quòd Italia orta est non ætate opica spurca, vitiata, & ferrea, sed prima aurea, in primo ortu generis humani ante Ninum. Et item nata est à splendidissimo patre Iano Saga pontifice* C *maximo, religiosissimo, literatissimo, philosopho, theologo, patre omnium deorum & hominum, monarcha totius primi generis humani, penes quem vnum & solum tunc erat vasti custodia mundi aurei, & ius omne vertendi res & car-* D *dines, & ob id Vertumnus deus vertendarum rerum dictus, cui etiam forma militis esset, quia fasces dabat ad continendos homines in aureo officio, vti Pictor significat. Quare non à spurcis Græcis, qui aurea non erant ætate, sed à tem-* E *pore aureo, & splendidissimis principibus, & diis regibus, & pontificibus splendidissima est origo Italiæ.*

Deinde Cato in communi tradit, vbi primùm Ianus cum coloniis veniens consedit in Italia, & F *eam vagientem in cunis suscepit, & vbi primam metropolim & duodecim populos cum fascibus totidem pro regenda Italia instituit, dicens:*

Et

A ET ex his venisse Ianum cum Dyrim & Gallis progenitoribus Vmbrorum, rateq; cum colonis per Tyberim vectum, ad læuum Tyberis Etruriam tenuisse locum, vbi colonias in continente primum
B exposuit, & ipsum deum simul Vaticanum habitum dictúmque fuisse. Et regionem Vaticanam, id est, Vagicanam dictam, quòd ibi Ianus quasi in cunis natam primúmque vagientem Italiam exceperit.
C Inde cum coloniis à Vagicano progressum in tractum Vmbriæ fundasse regiam & fani Olympum, fossamque sacrasse, & augustalem Turrenam non longè à regia dicasse, vbi ad salutandum regem duodecim
D coloniæ nouis lunaribus conuenirent. Inde duodenis coloniis fasces ad continendos rudes scribũt singulo prætoriano lictori quatuor & viginti armatis ingenuis distributis. Eas posuit colonias ad ripas quidẽ
E Tyberinas Ianiculum, & Aryn Ianum, ad ripas Arni totidem, Phesulas & it idem Arin Ianum, Ad littus Etruscum quatuor, Pheregenæ, Volcen, Volaterra, Cariara, quæ & Latinè Luna. In mediterraneis qua-
F tuor, Ogygianum, Aretium, Rosellas, Volsinium. Paulò pòst dextrũ Tyberis latus regulis suis permisit. Camesi, à quo Camesenæ duæ: & Saturno, à quo Saturnia olim,

quod

quod nunc Capitolium, & ab ea latè Sa- A
turnia terra. Hęc prima fuit aurea illa æta
te, & quidem anguſtiſsima origo Italiæ.

Dyrim Mauri, ſed Etruſci Atlaum, Græci
*Atlantem intelligunt, vt author eſt Beroſus, & *
Plinius ſignificat in v. naturalis hiſtoriæ, cap. ij. B
dicens: A Fuut ad Dyrim (hoc enim Atlanti
nomen eſſe lingua Maura conuenit) ſunt cc.
milia paſſuum. Cæterùm veteres Galli, veteres
inundati interpretantur, vt in commentariis ſu-
per Xenophontem ac Myrſilum expoſuimus. C
Fuit enim Ianus ſaluatus ab inundatione cum
filiis & vxoribus in Scythia Saga, vt Beroſus
tradit. Progenitores ergo Vmbrorum fuerũt ve-
teres inundati Ianigenæ, vt hoc loco Cato aſſerit,
& Fabius Pictor, & alij Latini tradunt, quos D
Solinus in Collectaneis colligens: Veterum, in-
quit, Gallorum prolem eſse Vmbros, & M. An-
tonius aſſeuerat, quos Græci Vmbros dixerunt,
quia aquoſa clade imbribus ſuperſtites fuerunt.
De læuo & ſiniſtro latere Tyberis, quæ ſunt E- E
truria & Latium, & de prouincia Saturni La
tio, in qua dij principes ſunt Saturnus & Ops,
ſimulq́; de Etruria, vbi dij principes ſunt Ver-
tumnus & Horchia, ideſt, Ianus & Veſta, iam
ſatis expoſitum eſt in commentariis ſuper Fa- F
bium Pictorem & Myrſilum. De Vaticano ita
dicit Gellius de Atticis noctibus lib. xv. Agrum
Vaticanum, & eiuſdem agri Deum præſidem
appell

A appellatum acceperamus à vaticiniis, quæ vi ac instinctu eius Dei in eo agro fieri solita essent. Sed præter hanc caussam M. Varro in libro diuinarum rerum aliam esse tradit istius nominis rationem. Nam sicut, inquit, Deus Aius appel-
B latur, araq; eius statuta est quæ est in infima noua via, quòd eo in loco vox diuinitus edita fuerat, ita Vaticanus Deus nuncupatus, penes quẽ essent vocis humanæ initia, quoniam pueri simul atque parti sunt, eam primam vocem, quæ
C prima in vaticano syllaba est, edunt. Idcirco vagire dicit, exprimente verbo sonum vocis recentis. Hæc Gellius. Vatire enim & vaticare apud Etruscos erat vagire: sicut natire & naticare, erat cessare à vagire. Argumento est, quia Etru-
D sci nunc Viterbenses, apud quos innumera manent antiquitatis argumenta, quum puerum in cunis vagientem vt faciant cessare iubent, dicũt: Natica puerum. Quòd verò vbi regia metropolis est Volturna & fanum eius, ibi consederunt,
E & Fabius Pictor & Myrsilus Catoni consentiunt, & ratio conuincit. Vbi enim geniti sunt Vmbri, ibi Ianus cum Gallis progenitoribus eorum consederunt. Geniti autem fuerunt in Sale Vmbrona circa Volsinos, qui nunc ager Voltur-
F renus, nunc Viterbensis dictus est, vt supra Myrsilum demonstrauimus. Quare in regia Volturrena Viterbensi principio Italiæ consedit Ianus & coloniæ primæ. Quid sit Olympus, & fossa

ſacra,& ritus ſacrandi loci, copiosè expoſitum A *eſt in commentarijs ſuper Xenophontem & Pictorem. De Turrena Auguſtali, quam Surenam dicimus, & in fine Myrſili tetigimus, & medio miliari diſtat à Volturna, hoc notandum eſt, quòd Suia cognominabatur, & à Iano ac Ve*- B *ſta igni veſtali atque ſacrificiis fundata & dicata fuit, vt verſus Etruſcis literis in ſacrario Ryyelli ſcriptus indicat, quem loco ſuo interpretati ſumus. Eſt autem Suia, teſte Hieronymo & Talmudiſtis, ſalus & ſalutatio, quia ibi xij. po*- C *puli in nouis lunaribus ad ſalutãdum Larthem veniebant, vt dicit hoc loco Cato, & Macrobius refert in primo Saturnalium. De faſcibus lictoribusq́; ac prætoriis, copiosè tradunt commentaria noſtra ſuper Fabium Pictorem. De xij. ve*- D *rò vrbibus primis & originibus vocabulorum, ſciendum quòd Ianiculum, Oenotrium, ac vini ferum, interpretatione ſunt eadem, vt oſtendimus ſuper Myrſilum. Etiam Ianus condidit viculum pro limite ſacro inter ſe atque Cameſen,* E *& inter prouinciam ſuam Ianiculam Etruriã, & inter Saturniam Latium, vt explicauimus ſuper Pictorem & Sempronium. Secunda vrbs Aryn Ianum, id eſt, ſublimitas Iani. Differunt inter ſe Caryn & Aryn, quia primum interpre*- F *tatur vinea, alterum ſublime. vt tam D. Hiero. quàm Talmudiſtæ perhibent. Hinc Genuenſe promontorium Caryn Ianum, id eſt, vinea Iani, &*

non

A *non longè sancta Maria in vineis. Igitur Caryn Ianum, vrbs est sublimis Iani, siue sublimis, idest, celsi Iani, siue quia in edito positum & sublimi loco. Teste enim Dionysio in primo lib. mos condendi vrbes antiquis fuit, vt eas conderent*
B *non magnas sed paruas & locis munitis. Erant enim pauci homines ab initio. Quatuor vrbes ad mare condidit. Prima est Pheregenæ, latinè verò fortuna Genij, quia phere fatum dicũt Aramei, vt Samuel Talmudista dixit. Genium verò prin*
C *cipium & patrem posteritatis intelligunt. Vnde Ianus Genius deus Italiæ, sicut & Vaticanus dictus est. Hinc Ianua vrbs à Iano, sicut & Caryn Ianum & eadem Genua ab eodem Iano Genio dicta est. Non enim existimandũ quòd Ianus so-*
D *las duodecim colonias posuit sub metropoli vna regia, sed quòd illas primas à principio pro imperio & gubernatione Italiæ instituerit, & ex eis auctis, in alia loca Italiæ traduxerit aliàs. Cui argumento est, quia omnem Cisapeninam Galliã,*
E *quæ Lombardia dicitur, & omnes Italiæ alpes Thusci coloniis repleuerunt post has duodenas vrbes. Ita enim sub Iano cœptũ est imperium Thuscorum in tota Italia aureo seculo & innoxio, non armorum violentia, quæ ea ætate non erat,*
F *sed successiua coloniarum missione, atq; propagatione per Italiam. Semper enim iuniores & posteri natura non armis impellente, senissimis priscisq; domibus quæ loco deorum à posteris habebantur*

bantur, regebantur. vti Aristoteles in primo A
libro Politicorum insinuat, & fragmenta Theo-
phrasti & Themistij Peripateticorum expo-
nunt. Quòd autem sub Iano is ordo seruatus
fuerit in Italia, & ætas ipsa aurea irreuinci-
biliter probat, quoniam natura tunc viueba- B
tur, qua posteri veneratione ac pudore non vi,
seniorum imperio & fascibus subdebantur, &
Fabius Pictor insinuat, & Cato, & Sempro-
nius docent, & alij plures, qui sub Iano cœ-
ptum imperium Thuscorum, & ab eis missas C
per Italiam colonias more illius ætatis asseue-
rant. Quos Liuius breuibus imitatus in quin-
to ab vrbe condita, his verbis repetit: Thusco-
rum, inquit, ante Romanorum imperium, o-
pes, mari, terráque longè patuere, supero ma- D
ri & infero quibus Italia insulæ modo cingitur
quantùm potuerint, nomina sunt argumen-
to, quòd alterum Thuscum communi vocabulo
gentis, alterum Atriaticum, ab Atria Thu-
scorum colonia, vocauere Italicæ gentes. Græ- E
ci Turrhenum atque Atriaticum eadem vo-
cant. Et mox de augustissima, vt ait Cato,
huius imperij aurei origine subdens Liuius: Hi
inquit, Thusci in vtrunque mare vergentes
duodenis vrbibus priuscis Apeninum coluerunt F
terras ad inferum mare. Postea trans Apeni-
num totidem quot originum capita coloniis mis-
sis, tenuerunt vsque ad alpes omnia loca quæ

trans

A *trans Padum sunt, excepto Venetorum angulo, qui sinum circum incolunt maris. Alpinis quoque ipsis haud dubie ea gentis origo est, & maximè Rhetiis, quos loca ipsa efferarunt, ne quid præter sonum linguæ ex antiquo, neque eum in-*
B *corruptum retinerent. Hæc Liuius. Ita*ꝗ; *etiam sub Iano plures coloniæ passim per Italiam missæ sunt, præter illas duodenas Etruriæ, quarum duæ ad Tyberim fuerunt Ianiculum & Arynianum. Et ad mare quatuor, quarum prima*
C *Pheregenæ, id est, fatum Iani Genij dicta est, Latini per syncopam Phregenæ proferunt, quamuis impressio stomachosa Phregnæ impresserit, & quidam falsò Fregelle scripserit. Nam Fregellæ in Campania mediterranea, Phregenæ ve-*
D *rò in Etruria maritima est, circa locum vbi nunc palus, de qua Sillius in octauo libro. Nec non Argolico dilectum littus Aleso, Alsium, & obsessa campo squalente Phregenæ. Secunda colonia est Volcen, celebrata à Ptolemæo, Plinio,*
E *& aliis chronographis Thusciæ. Hanc suam coloniam fecère Romani, vt Plinius in iij. naturalis historiæ, capitulo sexto insinuat dicens: Colonia Volcentum, à populo Romano deducta. Iacet diruta nunc non procul castro vrbe mariti-*
F *ma, & absque l proferunt accolæ, Voce pro Volce, vti scribit Ptolemæus. Est autem ce & cen, id quod æs vel argentum, vt Samuel dicit, & diuus Hieronymus interpretatur. Alij metallum*

quodcunque significare dicunt. Vol autem vt in A
Anniis quæstionibus diximus, significat antiquissimum & priscum. Hinc Volcen, prisca vrbs æraria est, vbi primũ Ianus signauit æra. Quod non tacuit Iginus & Protarchus Trallianus, vt author est Macrobius in primo Saturnaliũ, B
vbi ait: Cunq; Ianus signaret æra, habuit in honore memoriam Saturni. Mons quoque maritimus huic vrbi proximus, etiam mons Volcentarius dicitur, quamuis nautæ siue per interpretationem, siue per corruptionem proferant mons C
Argentarius. Tertia vrbs est Volaterræ. Ater vt Samuel dicebat, Scythica olim lingua, latam plateam ante exitum domus significat. Ergo quia hoc est vti atrium, quod à Thuscis primùm venit, vt author est Varro de lingua Latina, D
argumentum est, Atrianos Thuscos esse Volaterranos, idest, priscos Atrianos. Quare vrbs est prima Atriorum inuentrix, & à cuius colonia Atriaticum mare prius dictum fuit & inclyta Persio vate. Quarta vrbs Luna, sic dicta ab E
insigni, vt exposuimus alibi, dicente Martiale: Caseus Etruscæ signatus imagine Lunæ. Verùm vt ait Cato per interpretationem Latinam Luna dicitur, sicut Græcè Selene, vt Strabo in quinto dicit. Nam Sago Etrusco vocabulo Cariara F
dicitur, nunc corruptè Carrara. Est enim Car teste Hieronymo vrbs. & Iara luna, Hinc Cariara est vrbs Luna nunc deserta, non procul Macra

A *cra, vltimo limite Etruriæ ſicut Phregene non procul primo limite Tyberis. Cæterùm, vt ait Cato, circa Arnum duas colonias ex duodecim primis poſuit. Alteram Pheſulas quaſi Pheſulai, alteram Aryn Ianam. Forte ad Arnum*
B *aliquis collis vel tumulus eſt vbi colonias Ianum Aryn, id eſt, ſublime Iani oppidum poſuit. Et fortè inueniretur ſi quis ſpectet non procul tranſitu Arni, quem ætas iſta pontem Aryn Ianum vocat. Hi ſunt Fluentini præ-*
C *terfluenti Arno appoſiti, nunc Florentini. Vrbs quidem Florentia noua eſt, ſed gens Ianigena vetuſtiſsima, vna ex primis duodecim coloniis Iani, ex quibus vna pars vici Thuſci Arnienſis Romæ condita fuit, vt expoſuimus ſuper*
D *Fabium Pictorem. Pheſe autem tranſcenſus eſt, & Vlai palus, vt Samuel noſter expoſuit, & diuus Hieronymus libro de interpretationibus conſentit. Hinc Pheſulai prolatione Aramea & Pheſulæ prolatione Romana eſt tranſ-*
E *cenſus à paludibus. Subiacens enim planities paludoſa erat à Iani ætate vſque ad Herculem Aegyptium, qui omnes paludes retorſit in vnum alueum, cui cognomentum ſuum Arnum indidit, vt in commentariis Beroſianis expoſui-*
F *mus. Vrbs nunc diruta eſt, & ſociis Aryn Ianis, nunc Florentinis adiecta. Porrò quatuor alias colonias & xij. vltimas poſuit inter Arnum & regium fanum Volturnæ. Vnã Ogygia-*

num à suo cognomine posuit. Nam Ianus Ogy- A
gius patria Phœnice fuit, vt Berosus significat,
& Xenophon de æquiuocis dicit. Et hoc significauit Solinus cum de primo diluuio scribit, quòd
primum diluuium notatum fuit sub Ogyge, à
quo ad Deucalionem interfluxerunt anni DCC. B
vt etiam in commentariis Xenophontis exposuimus. Est regio Ogygiana, inter Senas & Aretium, in qua posteri ædificatum oppidum Ogygianum dicunt, vulgò verò Gygianum truncata prima syllaba de more Thusco, vt ostendimus C
in quæstionibus Anniis. Alteram coloniam à cognomine vxoris suæ Vestæ Ianus vocauit Aretium, vt ait Cato. Sanè sciendum est, ante omnem linguam Latinam fuisse supradicta nomina vrbium xij. Et ideo qui Latinè putant di- D
cta falluntur nimis, sicut qui Phesulas, Fia,
Sola, & Aretium ab aris vel aratura vel ab
ariditate exponunt. Hæc enim nomina ante Latinam linguam ab Etruscis indita sunt Arameæ originis. Et vt ait Berosus Vestam Iani E
vxorem, Aretiam dixerunt, id est, terram. Eadem enim est Vesta & Terra cognomine apud
Latinos, sicut apud Arameos Iabit & Aretia
siue Horchia, vt super Berosum ostendimus, Et
ideo vnam ex duodecim primis coloniis Aretiũ F
ab vxore Ianus cognominauit Rusellæ turrim
& magis propugnaculum significat deriuationémque habet à Ros, vt diuus Hieronymus videtur

A *detur significare libro interpretationum. Est etiã dirutum oppidum iuxta Thermas sancti Philippi, & Rosellæ vulgò dicuntur. Vltima colonia, Volsina, id est, prisca Sina, id est, assessoria, vt Samuel exponebat. Fortè aßidebant primi apud*
B *Ianum & duodecim Lucumones. Vnde cum regia Volturrhena cognomine Etruria, in eadem parte connumerata fuit, dicente Plinio in tertio naturalis historiæ capitulo sexto. Volturrheni, inquit, cognomine Etrusci in eadem parte Volsi-*
C *nienses. Hæc inquit Cato est prisca Italiæ origo, angustißima quidem numero hominum, sed splendidißima, tempore & genitoribus diis vetustißimis, & non aduenis nouitiunculis Græcis. Sequitur aliud fragmentum de nominibus*
D *Italiæ his verbis:*

ITalia complura à Diis & Ducibus sortita fuit nomina, à Iano quidem Ianicula, quem quidam Oenotrium dictum existimant, quia inuenit vinum & far. Came-
E sena à Camese, & à Saturno Saturnia, Saleumbrona quoque à gentilibus. Durauit Saturnia nomẽ totidem fermé annis quot ante aurea ætas vsque ad Apim, Deorum Italiæ vltimum, vt Antiochus Syracusanus
F scribit, à quo Apenina quam Taurinam idem interpretatur, etsi Græci de more quidam à bobus Herculis, vel quos opimos gignit Italia, vt ait Hellanicus, aut à vitulo

egreſſo, vt Herodotus vel quoniam Græci A boues vocant Italos, vt fabulator Timæus dictam existiment, inde à duobus fratribus altero Heſperia, altero Italia poſtremum nomẽ retinuit. His nominibus principio nuncupata fuit Italia circa Tyberim, B vt qui inter omnes Italiæ amnes, in omnium Deorũ & principum tutela eſſet, atque imperij totius ex his communis ſedes, à quo in principio & origine ipſa Italiæ, Albula nomen à Ianigenis habuit. Di- C uiditur autem in Apeninos montes, & Ciſapeninam & Tranſapeninam Italiam.

A Tyberi inchoanda eſt expoſitio, quia per eam videbitur intentio Catonis contra Græcos in hoc fragmento. Ianus primus omnium in Va- D ticanum & Ianiculum venit, vt omnes concedũt, quem & antiquiſsimum omniũ geniorũ & Deorũ Italiæ volunt dicente noſtro Aquinate Iuuenale in Satyra. Dic mihi nunc quæſo dic antiquiſsime diuum. Reſpondes his Iane pater? E Vnde veteres Salij ſacerdotes carminibus ſuis Ianum celebrant, deum Deorum & patrem, vt author eſt Macrobius in Saturnalibus. Beroſus quoque omnium Deorum maiorum & minorum atque hominum conſutium, & patrem F aſſerit. Cameſes & Saturnus rate Thuſcum venerunt in amnem ad eundem Ianum, vti Beroſus, Trallianus, Iginus, & Macrobius in primo

Satur

A *Saturnalium,& Ouidius in primo de Fastis asserunt. Cranam filiam suam deam circa ripas Tyberis, deam Helernam Ianus fecit, vt testantur Berosus in quinto & Ouidius in sexto de Fastis. Ita ab initio quatuor dij maximi ad*
B *eundem locum Tyberis conuenerunt, Ianus, Cameses, Saturnus, & Crana. Apis quoque qui Taurus ab Antiocho interpretatur, iuxta Tyberim venit, & à se Italiam Apeninam, id est, Taurinam dixit, vt hoc loci Cato significat. Hes-*
C *sperus quoque Vetuloniæ regnauit haud procul à Tyberi, & in Auentini parte Tyberina Italus Capenam condidit, vt Fabius Pictor & alij scribunt. Ex his hoc fit à Catone argumentum: Omnes duces qui genuerunt Italiam cœperunt*
D *circa Tyberim, in cuius regione vltro citróque cœpta est Italia. Nam in quorum tutela locus est, in eo dij Genij genuerunt Italiam. Quare amnis Tyberis attingens Hetruriam & Latium, est solus locus in tutela Deo-*
E *rum Geniorum Italiæ. Sed enim nullus horum Deorum reperitur Græcus. Non igitur Italia à Græcis spurcum exordium habet, sed à splendidißimo sanguine diuum & Deorum. Ianus enim & Cameses & filia eius Crana, atque*
F *Saturnus, non fuerunt Græci sed Aramei, vt tam Berosus quàm Latini concedunt: & nos super Sempronium atque Fabium Pictorem declarauimus. Item Apis Aegyptius, cognomine*

Iuppiter iustus, Dionysius fuit, nomine autem A *Osiris, qui in Italia triumphauit de gigantibus, vt clarissime probauimus super Berosum. Item Hesperus & Atlas Italus à quo Italia nomina sumpsit, fuère externi à Græcis. Quare nullus Græcus fuit origo Italiæ, licet opici & spurci* B *Græci aduenæ benignitate Italica ad habitandum aliquanti admißi. Hanc puto mentem esse Catonis, quia quicquid de origine Italiæ scripsit contra insanas improperationes Græcorum retulit. Nunc singula Catonis dicta ponderanda* C *sunt. Ianum quidam volunt fuisse Oenotrium quia vinum & far primus docuit, & ob id teste Fabio Pictore in omni sacrificio ipsi far cũ mica salis offerebatur & vinum libabatur. Quod congruit ei, quod Ouidius in primo Fastorum* D *dicit, quærens: Mox ego, cur, quamuis aliorum numina placem, Iane tibi primùm thura merúmque fero? Et superius: Inde, inquit, vocor Ianus, cui cum cereale sacerdos Imponit libum farráque mixta sale. De triplici verò Oenotria* E *& Oenotriis tribus, dictum est satis in commentariis super Myrsilum, & similiter de Vmbrona. De Camesena quoque & Saturnia, super Sempronium & Fabium Pictorem traditum est ad longum. Et non minus de Hespero* F *& Italo. De Api & Osiride, & quòd ab eo fuerat dicta Italia Apenina siue Taurina, exactißimè scripsimus in commentarijs Berosianis*

A *nis. Quod verò ait, Græcos de more contrariari*
Antiocho Syracusano, ad id retulit quod ad
Marcum filium scripsit, Græcos esse genus ne-
quissimum & indocile. Nequissimum quidem
quia omnibus inuidens cunctos aliorum splen-
B *dores ad se trahere, & à propriis gentibus ex-*
cludere ac nebulas mendaciorum iniicere studēt.
Indocile verò, quia nunquam antiquioribus de
antiquitatibus credūt. Vnde teste Dionysio Ha-
licarnasseo in primo libro, Antiochus Syracu-
C *sanus est si quis alius antiquissimus historicus.*
Et vt in eodem libro dicit, quanuis alij dicant
Italiam dictam Taurinam à bobus, Antiochus
tamen scribit à duce ipso dictam Taurinam,
mox vt desiit dici Saturnia. Et tamen iuniores
D *fabulatores à bobus dictam somniant, quasi nos*
ignoremus exponere, cur Græcia & Pelopones-
sus dicta fuerit antiquitus Aegialea, id est,
Hircina quia opimos hircos gignit, & quia ge-
nus hominum est spurcum, fœtidum & hirci-
E *num, & quia Itali Græcos vocant Hircos. Et*
tamen sicut mihi non est iuniori credendum de
antiquitatibus, sed vetustioribus historicis, ita
neque iunioribus fabulatoribus Hellanico, He-
rodoto, & Timæo, sed antiquissimo Antiocho
F *de antiquissimo Italiæ cognomine Apenino siue*
Taurino creditur. Quare quoniam Apteras ve-
tustissimus Græcorum Saturnus, impius, fer-
reus, qui patrem castrauit, filios interemit, fra-

tribus bella & ferrũ intulit, longe post Apim, imò A
&. aureum seculum fuit annis fermè DC. si à
Nino vsque ad ipsum in Eusebio numeres, consequens necessariò est, vt præclarè mentiantur
quidam Græculos secuti, qui Græcum Saturnũ
venisse ad Ianum aureo seculo scribunt, vt co- B
piosè probauimus in cõmentariis Sempronianis
Fabianis & Berosianis, in quibus & mendaces
Græcos ostendimus, dicentes Italiam & Hispaniam Hesperias dictas à sydere quũ à duce Hespero sint cognominatæ. Hoc pacto refelluntur, C
qui à Pœno duce Annibale putant Italiam dictam Apœninã, id est, Taurinam, quæ teste
Antiocho & astipulatore Catone, ab ipso duce
Api fuit sic dicta quum desiit dici Saturnia post
aureum seculum annis ferè CCL. Tot enim du- D
rauit aureum seculum & Saturnia nomen, vt
Cato insinuat, & Berosus supputat à morte Saturni iusti aurei & pij, vsque ad triumphum
Apis in Italia. A quo vsq; ad Annibalem colliguntur anni mille ducenti & amplius, vt in E
emendata nostra Chronographia numerantur.
Quare millè ac ducentis annis & amplius ante
Pœnum Annibalem Italia dicta est Apenina.
Præbet his errorem transitus Annibalis in introitu Italiæ qui Pœnus ab Annibale dicitur, F
de quo monte Iuuenalis in Satyra: Et montem,
inquit, fregit aceto. Quod verò ait Italiam diuidi in tres partes, videlicet in montes Apeni-

A nos qui diuidunt mediam longitudinem Italiæ. Et item in Italiam Cisapeninam ad inferum mare, & Transapeninam ad superum pelagus Atriaticũ. Eandem diuisionem insinuat Liuius in v. ab vrbe condita, vbi de origine & ampli-
B tudine imperij Thuscorum scribit. Et item Sempronius expreßit, cuius commentaria confecimus. Postremò de nomine Tyberis Prisco Albula dicendum est. Et primo quot nominibus appellatus est. Secundo à quibus cognomenta acce-
C pit. Tertio quando. Quarto quid significet Albula. Quinto quid sit ei dextrum & sinistrum quia supra dixit ipse & Fabius quòd Ianus ad læuam Tyberis tenuit Hetruriam. Ad primam respondet Plinius in iij. naturalis histor. cap. vj.
D Tyberis, inquit, antea Tybris appellatus, sed prius Albula. Et Verg. in viij. Aeneid. ait. Tum reges, asperque immani corpore Tybris, A quo post Itali fluuium cognomine Tybrim. Diximus amisit verum vetus Albula nomen. Tribus igi-
E tur nominibus insignis fuit Albula, Tybri & Tyberi. Ad secundum dico quòd Tyberis dictus est à Tyberino rege Albanorum, vt dicit Liuius in prima ab vrbe condita, & Ouidius in secundo de Fastis confirmat dicens:

F Albula quem Tyberim mersus Tyberinus in vndis
Reddidit, hibernis forte tumebat aquis.

Et in decimoquarto Metamorphoseos ait: Sed

Cap

Capis ante fuit, regnum Tyberinus ab illis Cœpit, & in Thusci demersus fluminis vndis Nomina fecit aquæ. Tybris verò dictus est à cognomine Tyberis regis Thuscorum, vt Vergilius significauit & nos in trigesimaquarta quæstione Annia demonstrauimus. Sed Albula deriuationem habet ab Alba Iani, de qua Ouidius in sexto de Fastis ait: Sic fatus (scilicet Ianus) & virgam qua stryges pellere posset A foribus noxas (hæc erat Alba) dedit. & Berosus in quinto antiquitatum: Ianus, inquit, Aboriginibus filiam suam Cranam creauit reginam, eique sceptrum cum Alba dedit. Et hoc est quod Cato significauit & Vergilius, quòd verum & vetus nomen Tyberis fuit sub Ianigenis Albula, scilicet ab Alba Iani. Ad tertium verò quæsitum respondetur, quòd Tyberinus rex Albanorum qui ab Aenea fuit decimus, submersus periit in Tyberi, & ei vltimus nomen dedit, ante vrbem Romam conditam annis tribus & sexaginta supra centũ, vt Eusebius de temporibus consentiens Latinæ historiæ supputat. Tyberinus verò fuit quem Pelasgi cognominauerunt Tyberim tempore Thesei regis Atheniensium. Cuius inuincibile argumentum est, quia Manto fatidica seruiuit sub Theseo & Cleonte, & fugiens nauigauit in Thusciam ad Tyberinũ regem, à quo grauida peperit Ocnũ conditorem Mantuæ, vt omnes tã Latini quàm Græci cõsentiunt. Quare

eod

A eodem tempore Theseus Athenis & Tyberinus in Thuscia regnabant, & ab vno ad alterum adnauigauit fatidica Mãto. Vt autem Euseb. notat de tẽporibus, Theseus regnauit sub Priamo. Igitur ante Troiæ excidium regnauerunt
B simul apud Troiam Priamus, apud Athenas Theseus, & apud Fanum Volturnæ Larthes Tyberinus, ante Mezentium Agillinũ, vt etiam notat Manethon in supplemento Berosi. Quare penultimum nomen Tyberis inditum fuit Al-
C bulæ ante ruinas Troiæ sub Priamo, anteq; vrbem conditam annis CCCCL. & amplius quãdo non extabat lingua Latina. Et multominus ante Troiam conditam extabat lingua Latina, quando vetus verum & priscum nomen Albu-
D la erat. Quod etiam sic patet. Duo alia cognomina tenuit Albula antequam sub Tybri nomẽ Albula amitteret. Primum fuit Lydus à Lydia gente bello præclara, quæ teste Vergilio quõdam iugis insedit Hetruscis, id est, Volturrhenis
E vicinis Tyberi. quoniam vt ait Plinius in tertio naturalis historiæ cap. sexto. Volturrheni circa Volsiniũ sunt cognomine Hetrusci. Etenim à fontibus Tyberis vsque ad finem primæ medietatis septentrionalis, Turrhenus Mæon consedit, &
F Lydas XII. colonias posuit, vt Herodotus scribit, & Myrsilus repetit, & Dionysius Halicarnasseus in primo libro breuibus refert. Porrò Mæones venerũt tempore quo Dardanus interempto fratre

fratre suo Iasio, fugit in Phrygiam, vt author est Berosus in fine antiquitatum. Quare ante Troiam conditam Albula cœpit cognominari Lydus amnis à gente eius accola, quali nomine quandoque Vergilius & poëtæ illum nominant. Sed frequentiore cognomine Tusco, vt in superioribus versibus Ouidius & Vergilius viij. Aeneidos. Et Martialis lib. iiij. Epigrammatũ: Hesperias, inquit, Tusco lauit in amne boues. Quidam dicunt Thuscum dictum, quia oritur in Hetruria. Sed eadem ratione diceretur Vmbro, quia oritur in Vmbria. Et ideo sumenda est ratio à Fabio Pictore sic dicente. Tyberis limes imperij Volturrheni inter veteres Ianum & Saturnum, quia principe illius vrbe Volturrhena dictus est per syncopam Volturnus, & ob id Tuscus non Latinus. Sunt ergo duo cognomina à regia Volturrhena, id est, antiqua Turrhena indita Tyberi, videlicet per syncopam Volturnus, sine syncopa Turrhenus & Tuscus. Hinc Varro in primo de lingua Latina: Tyberis, inquit, vt quod caput extra Latium Volturnus nõ spectat ad linguam Latinam, etiam si transit in vsum Latinæ linguæ. Nam Volturrhena & Turrhena sine syncopa, aut cum syncopa Volturna & Turna, vt est extra Latium caput imperij Thusci, est originis Hetruscæ & Arameæ, vt probauimus in quæstionibus Anniis. Ita non debent scribi eum aspiratione Turrhenus, Volturrhenus &

Thu

A Thuscus, quia Tusca est pars ciuitatis regiæ, vt in eisdem quæstionibus ostendimus: Hinc sine aspiratione scribendum est in septimo Aeneidos vbi dicitur: Turrenóque boues in flumine lauit Iberas. Etenim ante omnem linguam Latinam
B & Græcam sub Iano fuit nomen Turrenum, & sub Hercule Aegyptio Tuscum, vti copiosè probauimus in quæstionibus dictis, & super Myrsilum Itaque nomina & cognomina Tyberis fuerunt: Tybris sub Priamo, Tyberis sub rege
C Albano, Lydus sub Turrheno Mæone, Thuscus sub Thusco rege filio Herculis Aegyptij, Sub Iano & Saturno Volturrhenus ab vrbe regia. Restat de prisco omnium nomine Albula, quid significet & vnde sit nominis origo, quod fuit
D quarto loco quæsitum. Ad quod respondet quidam quòd Tyberis dictus fuit Albula, à colore albo. Sed falsitas huius apparet ex ductus. Primo ex proprio epitheto, de quo Seruius super vij. Aeneidos: Proprium, inquit, epithetum Tyberini
E coloris est flauum esse, vt ibi Vergilius dixit: Et multa flauus arena. Et Horatius in Oda: Vidimus flauũ Tyberim retortis Littore Etrusco violenter vndis ire deiectum. Et Ouidius in xiiij. Metamorphoseos: In mare cum fulua prorumpit
F Tybris arena. Secundo apparet falsum: quia non extabat lingua Latina, cũ Albula nomen accepit sub Iano, vt exposuimus, & hoc loci Cato insinuat. Ergo Albula nomen accepit composi-

tum

tum ab vla & Alba sceptro Iani. Pro quo sciē- A dum est de his tribus vocabulis, Alba, vla & vlai. Alba quidem est nomen compositum ab al quod est commixtio, vt diuus Hieronymus perhibet. Eban verò vt noster Talmudista Samuel dicebat, differt ab Ebal. Ebal enim, vt dicebat, B & Hieronymus consentit, est aceruus lapidum Eban verò est aceruus ex virgis & ferro. Vnd. si quis commisceret lapides & fasciculum face e ret, diceretur Alebal, siue per syncopam Albal. Si verò sit fascis vnus ex flagello & ferro com- C mixtus, dicitur Aleban, & per syncopam Albā, à qua vrbs regia priscæ Scythiæ iuxta Araxem dicitur Albina, & ei hærēs prouincia Albania, & ager Iani regius in duas regiones diuisus nomina prisca tenet R y Ianus & Albi D Ianus, à quo Albula Tyberis. Ergo sceptrū Iani quod dedit Cranæ erat Alba, vt Berosus scribit, & Ouidius testatur. Alba verò est fascis commixtus virgis & ferro. Sunt enim fasces, quibus singulis virgis ad flagellandum sunt in- E clusæ singulæ secures ad percutiendum, quas primus more Scythico Ianus instituit ad terrēdum noxios, ne turbarent aureum seculū. Vnde & Ouidius hoc significauit dum dixit quòd Ianus dedit Cranæ virgam quæ erat Alba. id est, F fascis, qua Stryges pellere posset à foribus noxas. Et has primus instituit Ianus, vt ait Cato, & dedit xij. primis coloniis ad continendum rudes,

vt

A vt ait Fabius Pictor. Dedit autẽ in regia cuius pars dicitur Vetulonia, dicẽte Sillio in viij. de ea:

Bis senas prima illa dedit præcedere fasces.
Et iunxit totidem tacito terrore secures.

Quemlibet enim regem Lucumonem antecede-
B bat suus lictor ferens fascem virgarum ac securim, vt ait Dionysius Halicarnasseus in vij lib. Sunt ergo antiquitus fasces, sicut nunc corona & sceptrũ, insignia iusti imperij & sæpe Alba siue fasces ponuntur in authoribus pro ipso im-
C perio, & imperiali re, vti est illud Horatij in Oda: Te sæpe & albo Vare fides colit velata panno. Albus, id est, imperialis toga, pannus Etrusca lingua dicebatur, qua solùm velari digni erant fideles duces & sacerdotes religiosi,
D vnde apud Araxem fluuium, vbi teste Diodoro consedit principio genus humanum Sagum, & ibi vrbs regia condita dicta fuit Saga Albina, & per syncopam, vt Ptolemæus scribit, Sagalbina, id est, Saga imperialis. Primaq; huic
E finitima colonia & prouincia Alba & Albania Scythico vocabulo etiam à Ptolemæo & Geographis describitur, quòd primæ à Sagalbina coloniæ imperiales illo missæ fuerunt. Quare non mirum si regio vbi consedit Ianus omnium
F pater & rex, dicta sit Alba Iana, siue de more compositionis per syncopam Albiana, id est, imperium Iani & imperialis regio Iana. Extant argumenta nominis tam regis quàm imperij.

Nam vbi regia est Iani Volturna, adhuc Ry Iana & Ry Ianensis dicitur, id est, regia Iani. Ry enim regis vocabulum est, vt in Anniis quæst. diximus. Altera autē huius regionis pars quæ à Ferentino oppido vergit in Tyberim Albiana dicebatur, à qua fluentum quo in Tyberim mergitur, vsque ad hanc ætatem Albianum dicitur, quod etiam hærentē Tyberi planitiem Vmbriæ cognominat Albianū. Vnde nō mirū si Tyberim Ianigenæ à principe vrbe regia Volturnū, & à fascibus Albulam, id est, imperiale fluentū denominauerunt, quia vlai est palus, vla verò fluentum. Et hoc est quod Cato intendit contra Græcos, quòd non fuit curæ diis, vt spurci ac nouitij Græci essent primi cultores Italiæ, quia ipsi dij & principes primi aureo seculo & deinceps elegerunt regionem Tyberinam & eius fluentum, tāquam communem arcē & sedem imperij deorum & non Græcorū, & nomina sua locis, fluento, & gentibus Italiæ indiderūt, vt esset firmum argumentū atque æternū, quòd gens Itala orta sit antiquißimo tempore à diis principibus orbis, & non a Græculis nouitijs in tota rerum natura, vt Iosephus vocat eos in libro contra Appionem grammaticū. Nam Græci fuerunt post conditam Troiam rudes quidam Aborigines, quorum incerta est origo, qui pulsis Ianigenis eam incoluerunt, dicente Strab. in Geographia Græciæ, quòd eam antea coluerunt Barbari. Et argumen

A *gumentum esse ait, quòd apud eos multa barba-*
ra nomina manent. Et ob id suam originem ne-
sciũt, & deos à Phœnicibus, Aegyptiis, & Illy-
rycis mutuati, suos fecerunt Cælum, Hercules,
Saturnos, Ioues & eiusmodi, primúsque omniũ
B *qui origines & formas & ritus Græcorum esse*
præclarè mentitus fuit Homerus, qui fuit heri ac
nuper, vt ait Herod. in ij. libro, & Iosephus con-
tra Appionem grammaticum.

C *Fragmentum de Istria & Al-*
pibus Italiæ.

ALpes omnes Italiæ colonias fuisse
Thuscorum incolæ asserunt, & ab
ipsis vel ducibus vel capitibus originum,
D nomina gentibus & locis indita, vt Rhetij
à Rheto rege Lydorum, & Veronenses à
Vera Colonia Thusca, Comenses à Fani
regiis Turrenis à quibus vallis Volturre-
na, & Oscij à quibus Oscella. Istria quoq; à
E duce misso à Iano nomen retinet. At Græ-
corum quidam scribunt dictum ab Istro
amne cognomine Danubio, cui Danæ gen
tes accolæ nomen impressere, fabulanturq́;
ramum ex eo in Istriam effluere, inq́; Ha-
F driaticum mergi. Fingunt alij argona-
uim in Istriam primum ab Istro è monti-
bus humeris vectam, & in Hadriaticum
demissam, videlicet tanta est in mentiendo

Græcorum vanitas ſimul & leuitas, vt ab A
Iſtri oſtiis ad eius fontes immenſa gẽtium
ſpatia tranſuolauerint,& amnes etiam ob-
ſtantes tranarint, & humeris ea conuecta
connauigarint, vt etiam in Italia mentien-
di ſibi loca inueniant. Neſcio argonaui ne B
Græci aquas an argonauis humeris mon-
tes nauigarit.

*Iam ſuperius ex Liuio ſciuimus Thuſcos prius
inhabitaſſe terras duodenis vrbibus cis Apeni-
num ad inferum mare, poſtea trans Apeninum* C
*miſſis coloniis tenuiſſe omnia trans Padum lo-
ca, & ipſas alpes Italiæ vſque Rhetios. Sempro-
nius verò etiam Ciſpadanã totam Italiam ſcri-
bit deductam à Thuſciæ. Larthibus Bianore &
Felſino. Ibi quæcunque Cato hic ſcribit, clarius* D
*digeſta leges. Sed quod hic ait Iſtriam à duce
Ianigeno dictam, vtique à Beroſo Chaldæo qui
in precio à Romanis fuit habitus excerpſit, qui
in v. antiquitatum ſic ait: Anno Saturni Ba-
bylonici patris Beli. xxvij. Tuyſcon Sarmatas* E
*maximos populos fũdauit, & Meſa cum filiis
Iſtri priſcos Meſios poſuit, ab Adula monte
vſque Ponticam Meſemberiã. Eos miſſos fuiſſe
à Iano ex Scythia non Italia ſuperius ſcribit, de
quibus in commentariis Beroſianis copioſè ſcri-* F
*pſimus. De Danubio verò qui & Iſter, Plin.
in 4. naturalis hiſtoriæ cap. xiij. Iſter, inquit,
ortus in Germaniæ iugis montis Arnotæ ex ad-
uerſo*

A *uerso Rauci oppidi Galliæ, multis vltra Alpes milibus, ac per innumeras lapsus gentes Danubij nomine immenso aquarũ auctu, vbi primum Illyricũ alluit Ister appellatur, sexaginta amnibus receptis, medio fermè numero eorum nauiga-* B *bilis, in pontum vastis sex fluminibus euoluitur. Ex his patet quòd ab Istro fluuio non dicitur Istria, quia non dicitur Ister amnis, nisi remotissimus ab Italia vbi Illyricum alluit, vt dicit Plinius. Ergo à capite aliquo originis* C *dicto Istro & misso à Iano tum prouidenti Italiæ, vt Cato insinuat, nomen accepit Istria. Item libro iij. cap. xix. Istriam, inquit, cognominatam à flumine Istro in Hadriam effluente à Danubio amne, eodémque Istro ex aduerso Pa-* D *di fauces contrario eorum percussu, mari interiecto dulcescente, plerique dixere falsò, & Nepos Cornelius etiam Padi accola. Nullus enim ex Danubio amnis in mare Hadriaticũ effunditur. Deceptos credo, quoniam Argonauis flu-* E *mine in mare Hadriaticum descendit, nec procul Tergeste. Nec iam constat quo flumine, humeris trasuectam Alpes, diligentiores tradunt subisse Istro, & capite sequente: Pola, inquit, nunc Iulia, quondam à Colchis condita. Ergo à* F *Scythis, vt Cato & Berosus indicant.*

Fragmentum de regione Venetiarum.

VEnetia est omnis ora circum sinũ maris post Istriam vsq; ostia Padi. Qui-

busdam placet à Tylauento illos exordiri. A Nam Taurisanos Persæ gentem ab Api duce conditam asserũt. Venetis cunctis prima origo Phaëtontea est, quæ Græcis occasionem mentiēdi de Phaëtonte & Eridano præbuit. Posterius mixta his nobilis stirps B Troiana, à quibus Patauium suo conditore inclytum.

De ora Italiæ Veneta plura etiam Sempronius dicit, Phaëton verò pater Lyguris non fuit Græcus, sed qui ab Aegypto in Atticam, & ab C *Attica in Italiam primus colonias transportauit ante Oenotrium & omnes Græcos, vt Cato significabit in his fragmentis. Contra quod dictũ Catonis obstrepit in primo libro, Dionysius Halicarnasseus, dicens Catonem similia fabulis te-* D *xere. Sed iam Cato respondit: Vincam, inquit, Græcorum nequissimum & indocile genus, qui literis suis omnia corrumpunt, pudetq; mutuari à Græcis rationem Italiæ, vt ait Plinius. De hoc Phaëtonte amplè tradit Berosus, quem Cato se-* E *quitur, & nos in eius cõmentarijs exposuimus. Itaque longè ante Phaëton in Lyguria & vsq; Tylauentũ colonias posuit, etsi paucas ante Troiam conditam. Post Troiam verò euersam Antenor & Troiani quidam in Venetias migraue-* F *runt, & ideo Cato dicit quòd post mixta est illis Troiana nobilis proles. Vnde in tertio libro nat. hist, cap. vigesimo. Plinius: Venetos, inquit, Tro-*

A iana stirpe ortos, author est Cato. Nō desunt qui ab Enetis Asiæ putent. Berosus verò à duce Phaitonteo Eridano circa Padum positas colonias asserit, & ab alijs posteris Phaitōtis Eneto, Tyla, & Vento, Venetos omnes, à cuius regione
B postea Venetiæ vrbs clarissima nomen accepit, sicut ab agro veteri Ogygiano, castrū ibi postea conditum Ogygianum inter Senas & Aretium dicitur, & Vetuloniæ fons nouus Sipalis, à Sipali vico Cybele nomen posterius habuit. Quæ verò
C Græci mentiuntur de Phaëtonte & Eridano, scripsimus in commentarijs Berosi.

Sequitur fragmentū Catonis, hoc prænotato, quòd Taurisci sunt Norici, vt Plin. notat in 3. nat. hist. cap. xxj. qui prius Carnos, & hi Tau-
D risci ab Api, id est, Tauro nominati, qui eo ad fontes Istri vicinos venerat, vt Diodorus dicit in primo lib esse scriptū in columna Osiridis Iouis iusti, qui & Apis & ab eo loco vocatus est ab Italis cōtra gigantes, quibus bellum per totū or-
E bem indixerat, vt notat Beros. in quinto antiq. Et Diodor. in sexto asserit, dicēs: Ioui iusto fuisse patrem impium, & ipsum omnibus facinorosis & impijs per totum orbem indixisse bellum, & vti Macedones circa Palenen in Macedonia
F illum iuuerunt, ita Itali ipsi affuerunt in campo Phlegræo, quem posteri Cymeum dixerunt: & ob id consensu totius orbis, Iouis iusti Saluatoris cognomina promeruit. Itaq; à fontibus Istri &

Noricis Apis Osiridis Iuppiter iustus in Italia triumphauit, & à se Apeninam dixit, vt Berosus scribit, & Antiochus atque Cato testantur, & Diodorus quasi per protocollum astipulatur. Sunt Osiridis vestigia multa in Vetulonia, nedum in tota Italia. Ab his Noricis Osirianis Taurisanis condita est vrbs clara Taurisium, vt nomen arguit, quam corruptè proferunt Triuisium. Nunc sequitur fragmentum Catonis de Transpadana Gallia, ita dicentis: A B

Omnia sub alpibus Transpadana loca prisci conuenæ Thusci missis coloniis tenuere, ab hísque multa loca nomina retinent. Plura deleuerunt Galli, qui primi Arunte Clusino duce alpes transcenderũt, & sensim ab omni Gallia Cisalpina Hetruriam pepulere, ab hísque nomẽ sortita retinet Gallia Cisalpina, qua Mãtua sub conditore Ocno Bianore & Thuscorum rege illustris. Penetrauere trans alpes Boij, Senones, Insubres, & aliæ Galliæ transalpinæ gentes. Gallia Cispadana olim Bianora à victore Ocno, postea Felsina dicta vsq; Rauennam, nunc Gallia Aurelia & Aemilia à Romanis ducibus nomen habet. Princeps Metropolis Felsina primum à rege Thusco conditore. Inde à successore Bono Tuscaniensi Bononia dicta, Spiretũ Padi ostiũ à Pelasgis conditoribus Spira dictum, & à Diom C D E F

A Diomede instauratum. Nouaria ante ab Herculis Aegyptij nomine Libya, & à cognomine Aria Aegyptio vocabulo Leonina, sed à Lyguribus instaurata, Nouaria dicta est. Olanũ ante ab Thuscorum duce, B qui cum Orobiis Coloniis ibi primus insedit, quorũ origo incerta vti Comi, Bergomi Lycinofori, & aliquot circa populorũ, inde ab Insubrium principe nomine Medo adaucta Mediolanum nomẽ seruat. Padus C ante à duce Coloniarum Eridanus, sed à profunditate Botigon ab Hetruscis & Botigũ à Lyguribus, & à circa arbore Picea, Gallicè Padus nuncupatur. Post Padi ostia Rauẽna, Sabina stirps. Interiit Saga oppi- D dum Hetruscorũ, vti & Atria: à quo mare Atriaticũ, quod nunc Hadriaticum. Gallia flaminia à Rauenna ad Ariminũ, à comitibus Herculis conditum, à quo cognominantur. Ab eo ad Anconam Senegallia à E Senonibus dicta pulsis Hetruscis, nunc Gallia Togata.

Fragmentum paruum.

Ancona prius Picena vocabulo Hetrusco simul & Aboriginum dicta.

F *De Transpadana regione diximus in commentariis Sempronianis. Veteres Galli Italiæ, & primi Galli qui transcenderũt Alpes Italiæ, & primi Galli qui superato Apenino venerunt*

in Thusciam & cremauerunt vrbem Romam, A
differunt. Veteres enim Galli ab inundatione dicti fuerunt Ianus & Ianigenæ patres primæ & antiquissimæ prolis Italiæ Vmbrorum ante Ninum, aurea prima ætate, quæ sata est post diluuium vti exposuimus pluries. Hi fuerunt B
ante vrbem crematam fermè duobus millibus annorum, vt in emendata Chronographia patebit. Galli verò primi qui transcenderunt Alpes Italiæ à Galathe filio Herculis dicti, sunt Celtæ, quos vulgò Francigenas dicimus. Venerunt C
autem in Italiam teste Liuio in quinto ab vrbe condita, illecti dulcedine vini ab Arunte Clusino, in vltionem stupratæ à Lucumone tum potente vxoris, anno ante crematam vrbem cc. tempore Tarquinij prisci, & post aureum D
seculum paulominus mille quingentis annis. Hi transcensis Alpibus sensim à Transpadana regione primum pepulerunt Thuscos ab imperio, deinde à Cispadana, donec Rhetus ab eis pulsus etiam à Cispadana coactus est ducere Colo- E
nias Thuscas in Rhetios, vt omnes historici consentiunt. Ita ob stuprum vnius fœmellæ, perditum est imperium Thuscorum in tota Gallia Cisalpina, ab eis sic dicta, & tandem à Longbardis victoribus Longbardia, & per synco- F
pam Lombardia. Sunt autem Longbardi Germani, vt patet in Ptolemæo. Galli verò qui occupauerunt imperium Thuscorum in Alpibus

A *lus & tota Lombardia ab eis Gallia Cisalpina dicta, fuerunt Boij, Insubres, & Senones, qui multis oppidis mutauerunt nomina. Ergo origo totius Italiæ Transapeninæ quæ vulgò Lombardia dicitur etiam vsque Anconam, non est*
B *Græca sed Thusca & Phaëtontea mixta cum aliquot ex finitimis Gallis, & Germanis. Ex Græcis verò, qui dicentur. Nam Venetijs mixta proles Troiana Tuscæ originis est à Dardano Thusco. Particulares verò vrbes*
C *sunt hæ. Mantua à Larthe Thusco Transpadana metropolis Hetruscorum Transpadanorum sola reliqua. Et in Cispadana vrbs Bononia, Felsina dicta cum esset princeps Hetruriæ Cispadanæ, vt Plinius notat in tertio natu-*
D *ralis historiæ, capite decimosexto & vigesimo. Mediolanum, ex quo nomen vtriusq; ducis retinuit, argumentum est, non armis sed communi concordia & socijs armis, ibi à Thuscis & Gallis imperatum esse. Spira oppidum in ostio Padi*
E *à Pelasgis cōditum, sed inde damnati & eiecti, vt testatur Dionysius Halicarnasseus in primo libro. Inde instaurata à Diomede, præualens vt editum est Delphicis thesauris, vt refert Plinius in tertio naturalis historiæ, capite decimo-*
F *septimo. De eo verò quod ait de Nouaria & Como, sic dicit Plinius in eodem libro, capite decimooctauo. Vercellæ Libycorum ex Saluis ortæ. Nouaria ex Vertamacoris Vocontiorum, non*

vt

vt Cato existimat Lygurum. Et item Insubres A
cōdiderunt Mediolanum. Orobiorum stirpis esse Comum atq; Bergomum & Lyciniforum, & aliquot circa populos, author est Cato, sed originem gentis ignorare se fatetur, quam docet Cornelius Alexander ortam è Græcia, interpretatione B
etiam nominis à vita in montibus degentibus. Hæc Plinius. Vult ergo Plinius quòd non Lygures, vt Cato, sed Alpini Vocontij Vertamacori condiderint Nouariam. Verùm existimo eas primum ab Alpius Thuscus Colonijs tam Ver- C
cellas quàm Nouariam conditas, quia primi omnium tenuerunt Alpes. Deinde à Libyo Hercule Aegyptio adauctas. Vnde & Libyci etiam à Ptolemæo nominātur tota vtriusque regio, & Aria, idest, Leonina, sicut Arnus & Lybarnus D
Musarnus sunt cognomina Herculis, condita ab Hercule, & vltimo instaurata à Lyguribus, dicta est noua Aria, idest, Leonina noua siue noua Herculea. Orobiorum gentis originem Cato dicit esse incertam propter argumentum vo- E
cabuli Orobios, quod potest esse Græcæ vel Hetruscæ originis. Græcè enim oros mons & Bios victus & viuens dicuntur, & ita Orobij sunt viuentes in montibus in quibus sunt Comenses & Bergomenses, & ita esset illis aduentitia & F
nouitia Græcula origo, vt Alexander arguit à Græci vocabuli origine. Sed modestius locutus est Cato dicens esse ambiguæ originis, quia

Orob

A Orobium etiam est nomen Sagum Arameum, quorum lingua vtebătur Sagi Ianigenæ. Nam oros etiam apud Arameos & Hebræos Talmudistas est mons, & bit filius vel filia. Hinc Orobij filij montium, qui montes incolunt & alpes.
B Et ab ijs fuerunt Comenses Bergomitæ & eiusmodi, quia Thusci prius Alpes postea subsidentem oram coluerunt. Cum ergo Alexander Cornelius dicit esse Græcæ illos originis, hoc negatur. Et cum probat ab origine vocabuli Græ-
C ca, quod est validißimum in historia argumentum, hoc non iuuerit, quia, vt ait Cato, Orobium nomē est incertæ originis, cum tam Græcæ quàm Arameæ sit originis. Nunc verò regula succedit, quòd vbi est nomen Barbarum, ibi origo
D prius fuit Barbara, etiam si id nomen postea effluxerit in linguam Latinam vel Græcam, vt Vesta est nomen Arameum, ab Esta quòd est ignis vel flamma vt Talmudistæ perhibent, & effluxit postea in linguam Græcam. Vnde ab
E ἑστιῶμαι Vesta Græcè deriuatur. Et tamen Vesta vxor Iani non fuit Græca origine, sed Barbara. Nec mirum si Græci multa nomina à Barbaris mutuati sunt, vt Strabo significat in Geographia Græciæ, quia vt arguit Barbari prius
F incoluerunt Græciam, & lingua Barbara est antiquior quàm Græca & Latina. Quamobrem quum prius sit Orobium nomen Hetruscum quàm Græcum, & certa simul historia

Thusc.

Thuscorum ab initio conuenam prolem esse Alpinos simul & omnia Transpadana loca, & non aduenam Græculam, consequens est, vt Orobij sint ijdem & conuenæ Thusci Alpium incolæ. Vnde Sempronius, & in superiore fragmento tertio ab isto, Cato, Comenses retulerunt esse Volturrenæ regiæ originis, ab argumentis certissimis lacus eorum Latij, & vallis Volturrenæ adhuc apud eos dictæ. De Padi nominis origine sic ait Plinius in tertio naturalis historiæ, capite decimoseptimo: Metrodorus, inquit, Sceptius dicit, quoniam circa fontem multa sit arbor Picea, quæ Pades Gallicè vocetur, Padum hoc nomen accepisse, & Lygurum Lingua amnem ipsum Bodingum vocari, quòd significet fundo carentem. Cui argumento est oppidum iuxta Industria, vetusto nomine Bodinco Magum, vbi præcipua altitudo incipit, Ariminum à comitibus Herculis dicit conditum, probatq; à cognomine, quod est validissimum in historia argumentum. Ar enim vel Ari est cognomen Herculis Aegyptij, quorum lingua simul & Hebræa & Aramea significat leonem. Iminim verò teste Talmudista Samuele & D. Hieronymo in vocabulo Himenus significat ipse numerat festinantes. Hinc Ariminum Arameè, est id quod Latinè leo siue Hercules ipse numerans festinantes, scilicet ad expeditionem cõtra tyrannos Italiæ. Quidam Ariminum, quia non habet aliud,

ad

A *ad Latinam originem recurrunt, quasi prius fuerit Latina lingua quàm nobilis & antiquissima Barbara: & oppida splendidißimæ antiquitatis, aut nouitia aut Græcula faciunt, & quidem falsò. Plinius in tertio naturalis histo-*
B *riæ, cap. xvj. etiam illi amnem Ariminum aßignat, quia præcipuè amnibus nomina indebant veteres, quasi immortalius duraturis. Residua quæ in hoc fragmento deficiunt, reperies in Sempronio, & commentarijs nostris super eum.*

C

Sequitur autem fragmentum aliud Catonis, his verbis:

GAlliam togatam primi coluere Liburni & Siculi, quos pepulere Vmbri,
D hos Etrusci, trecentis & amplius eorum validissimis oppidis iusti more belli expugnatis. Eos tandem vicere Galli Piceni, lingua Etrusca genus sacrum dicitur, orti à Sabinis. A Picenis ad Garganum montem
E aliis & aliis temporibus diuersæ gentes tenuere. Marsia duce Lydorum, in quibus Asculum. Præcutij, in quibus Hadria siue Atria. Vestini, in quibus Amiterni. Marrucini & Peligni, in quibus Cursellum, Orton
F & Sulmo. Frentani primùm à Liburnis & Dalmatibus, inde his pulsis à Thuscis orti, quorum lingua Larinum metropolim vocauerunt, id est, nobilem principem.

Laron

Laronem enim Etruſci,& Larunem, & A- A
runem vocant nobilem principem. Inde in
Tranſpadana Larium Lacum, & in Thu-
ſcia Larones amnes, & Arunes coloniæ, &
viri Arunes, quos Thuſci ſecunda declina-
tione, Romani & Græci ſicut Atlas tertia B
declinant, & proferunt Aruntes.

*Conſtat Plinium in tertio naturalis hiſtoriæ
multa ex hoc loco mutuatum à Catone. Vnde ca.
xij. Brunduſio conterminus Pediculorum ager,
nouem adoleſcentes totidémque virgines ab Il- C
lyricis tredecim populos genuere. Et infra Lari-
tium Diternia Tifernus amnis, inde regio Fren-
tana. Et capite decimotertio alia à Catone op-
pida gentibus aſsignat, dicens: In Veſtinis An-
gunali. Sabinorum Amiterni Gellianus, in- D
quit, author eſt, lacu Fucino hauſtum Mar-
ſorum oppidum Archippe conditum à Marſia
duce Lydorum. Et item capite xiiij. Piceni or-
ti ſunt à Sabinis voto verè ſacro. Et in capite
ſequente: Circa, inquit, Ariminum ab Anco- E
ne, Gallica ora incipit, Togata Gallia cogno-
mine. Siculi & Liburni plurimi tenuere in eius
tractu in primis Parmenſem, Prætutianum,
Haerianúmque agrum. Vmbri eos expulere, hos
Etruria, hanc Galli. Vmbrorum gens anti- F
quiſsima Italiæ exiſtimatur, vt quos Vmbros
à Græcis putent dictos, quòd inundatione ter-
rarum, hymbribus ſuperfuiſſent. Trecenta eo-*

rum.

A rum oppida Thusci debellasse reperiuntur. Hæc Plinius. In hac Vmbria & hoc capitulo Plinius enumerat Hispellum, Tuder, Fulginates, Menaniates, Spoletum, Amariam, qui propriè Veilumbri (id est, à Veis priscis Vmbris orti) à Ptolemæo & Geographis vocantur, vocabulo verè Etrusco, Et ideo argumentum maximũ est, ab origine nominis vetustißimi Etrusci, eos fuisse primam omnium & vetustißimam veterum Gallorum Ianigenorum prolem, in Sale Vmbrone ortam, cuius adhuc amnes Veios vocamus, & montem Veiccum. Hinc plures etiam eos cum Thuscis connumerant. Quòd verò ex antiqua Thuscorum grammatica reliquit nobis Cato, est quia Arunus & Laronus & Atlaus secundæ declinationis apud Thuscos erant, apud verò Græcos & Romanos tertiæ, vt Aruns Aruntis, & Atlas Atlantis. Ex quo patet facilè inuentu esse, vbi sint in Thuscia quos Plinius in tertio naturalis historiæ vocat Aruntinos veteres, Aruntinos fidentiores, & Aruntinos Rullienses. Sunt etenim vbi manent vocabula Etrusca, Arunes & Larenes. Et in Sabatia quidem, non procul Roma, lacus Sabatinus emittit amnem Laronem, à quo oppidum Amnilara non Anguillara dicitur. Hi igitur sunt Aruntini fidẽtiores à Sabatio Sancto Fidio dicti, qui populos in regione condidit, vt in commentarijs Berosianis diximus. Alter verò

amnis Laro eſt, qui per Rullianam regionem A
primùm, inde montem Atho præterfluens in
mare mergitur. Et ideo Aruntini Rullienſes di-
cuntur, & non Iulienſes, vt ridiculoſa impreßio
dicit. Aruntes verò ſenes, vt Vergilius vocat,
ſiue Aruntini veteres vt Plinius loquitur, hi B
ſunt Volturnæ Camillarij, vt poſtea videbitur.

Sequitur fragmentum Catonis
his verbis.

A Gargano ad Brunduſium coluêre Ce C
lij, vnde Apuli Daunum, Apuli Boi, in
quibus Arpe, Canuſium, Bararium. Sub his
Apeninus ex tranſuerſo diuidit in duo fi-
nes Italiæ, quos inter Tarentinus ſinus ia-
cet. Circúmque ipſum vndique è magna D
Græcia. Ad orientem verò magnæ Græ-
ciæ pars eſt Oenotria Arcadum, & Calabri
prius Auſones, ad quos Græca verboſitas
fert veniſſe primam Græcorum claſſem an
nis fermè quadringẽtis ante ruinas Troiæ, E
quum Oenotrium ducem Arcadum poſt
Troiam conditam adnauigaſſe in Cala-
briam tradat Antiochus Syracuſanus, &
circa oram maritimam poſuiſſe colonias.
Et vt parcius mentiãtur Greci, ab eo quon- F
dam dictam Italiam Oenotriam ſcribunt,
quum ab initio Italiæ à vetuſtiſsimo rege
Sabinorum & Etruſcorum, penes quē erat
imper

A imperium, id nomen sortita fuerit.

Plinius in tertio naturalis historiæ, capite sexto: Græci, inquit, genus in gloriam sui effusissimum, Italiæ quotam partem appellauerunt magnam Græciam. Inuenerunt igitur in
B *aliquota paruáque portiuncula Italiæ locum, vbi aduenæ Græci ab ipsis Italis excepti suum nomen inderent, quo facilius mētirentur, etiam reliquas partes Italiæ à se ortas fuisse. Porrò de tempore quo venit Græcus Oenotrius, licet ma-*
C *gno impetu contra Catonem & alios, Dionysius in primo libro inuehatur, tamen Catoni & antiquißimo Antiocho Syracusano magis creditur de antiquitatibus & Oenotrijs, vt ostendimus superioribus commentarijs, & in his quæ*
D *supra Myrsilum & Sempronium explanauimus. Nunc ad aliud fragmentum conuertamur, quod hoc modo Cato scripsit:*

A Leucopetra ad Sarnum amnem vicinum Neapoli tenuêre diuersi popu-
E li, Vmbri, Itali, Samnites, Siculi, Peuccini, Picentini, & Etrusci: quorum vrbes sunt Clusium, Pestum, Elea nunc Velia, inter amnem Volturnum & montes Apenini. Sabelli sunt proles Sabinorum, vt nomen est
F argumento, à Latinis Samnites, à Græcis Saunites appellati.

Hoc fragmentum valde diminutū est, & ideo in Sempronio requiratur. Leucopetra est vlti-

mum Italiæ, è regione Siciliæ, à qua versus in- terius Littus & montem Apeninum tenue- runt hi qui venerunt ex Vmbria & Etruria & Sicilia cum Italo, & item ex Oenotria cum Peuccio Arcade fratre Oenotrij, & Samnites qui è Samnio venerunt duce Lucio, à quo Lu- cani dicti fuerunt, sicut à Bruto Vmbro Brutij, & Picco Etrusco Picentini. Supra docuit decli- nare Cato, vt quod Etrusci secunda declinatio- ne dicebant Piceus Picei, Latini in tertia Pi- cens Picentis protulerunt. Dicit autem Sabellis esse argumento nomen, quòd sint proles Sabino- rum, quia omne nomen deriuatiuum & dimi- nutiuum originatur necessariò à primitiuo & integro. Ergo quoniam diminutiuum & deri- uatiuum est Tussa Nana & Tuscanella, à Para Tussa & principe Tusca, necessariò consequens est, vt Tussa Nani & Tuscanelli sint proles Tus- sæ siue Tuscæ principis, à qua Plinius Tusca- nienses vocat. A B C D

Sequitur fragmentum. E

A Tyberi ad Sarnum, incoluere pri- mi Aborigines proles Vmbrorum. Princeps his vrbs vetustißima Camerena à Camese condita, non procul vbi postea Alba Thusci his admixti, Osci qui nunc F Capuani, Volosci quos vocamus Vol- scos, quibus metropolis fuit Anxur nunc Taracina, Stabia, Anitini, Hortenses Lon- ghani

A ghani, Oſcori, Macrani, Nuetini, Latinè Grauiſcæ. Picenci, Sorani, Therentinates, Phregenates, Sangnini, Thuſculani, Certinenſes, Vrſentini, Volcentani.

Qui populi tenuerint Campaniam veterem B *& nouam & à Tyberi ad Sarnum, exponit Cato. Primi fuerũt primi Aborigines. Sanè Aboriginum triplex genus extitit. Vltimi fuerunt circa aduentum Aeneæ Itali conuenæ, quibus admixti aduenæ incertis ſedibus vagabãtur, &* C *latrocinio vitam agebant. De quibus loquitur in Catilinario Salluſtius, & Dionyſius in primo libro. Hi Latinè Aborigines, id eſt, abſque certa origine dicti ſunt, quia nemo his aßignauit eam. Secundum genus fuit ante hoc in ma-* D *gna Græcia, dicti Græcè Aborigines, quòd è montibus Arcadiæ cum Oenotrio venerunt. Vnde & Cato & Dionyſius in ſupradicto libro aiunt, Aborigines fuiſſe Græcorum genus. Tertium genus fuit aureo ſeculo, vocabulo Etruſco* E *& Arameo dicti Aborigines. Tres dictiones ſunt: Ab id eſt, pater: Ori, id eſt, foramen & cauea: Genos, id eſt, poſteritas & proles, vt periti Talmudiſtæ, & diuus Hieronymus exponunt. Hinc Aborigines eſt paterna cauea nata pro-* F *les, quoniam priſcis aureo ſeculo ædes erant antra & tuguria, & cauæ quercus, vt Ouidius in primo Metamorphoſeos inſinuat, & Vergilius in octauo Aeneidos dicit de eis:*

Gensq; virum truncis, & duro robore nata. A
Et de hac dicit Cato, quòd fuit prima Vmbrorum proles. Ianigenæ enim Galli veteres, fuerunt patres omnium, & prima eorum proles antiquissimi Vmbri, vt supra exposuimus. Hi verò Vmbri genuerunt Aborigines priscos, à qui B *bus alij orti sunt in Italia prisca, id est, circa Tyberim, quæ fuit prisca Italia, vt supra Fabium Pictorem exposuimus. Et hoc pacto intelligitur quòd Aborigines dicti sunt, à quibus fuit alijs origo Italiæ, subaudi priscæ. Alioquin non* C *staret, quia ante eos inueniuntur Vmbri antiquissima & prima Italiæ proles, & ante Vmbros inueniuntur patres eorum Galli Ianigenæ veteres. Et de hac prisca Italia intelligitur, quod Iustinus ait vltimo Epitomatum: Primi, in-* D *quit, qui tenuerunt sedes Italiæ fuêre Aborigines, quibus rex fuit Saturnus iustus. Sed ante Saturnum fuit Cameses Saturnus Aegyptiorum, vt asserit Berosus, & Cato, & Iginus, & Macrobius in primo Saturnalium. Hic enim* E *Cameses, qui & Saturnus Aegyptiorum, regnauit in Libya, & Sicilia, & Italia, vt Berosus scribit & Diodorus in quarto libro consentit. Vnde & ab eo Camese Camesenas, quæ & Camerenæ, vrbes inuenimus conditas in Libya,* F *Sicilia, & Latio, & Vmbria. Est enim Camesena in montibus. Et in Latio circa Alba fuit Camerena, quã expugnauit Romulus, vrbs Aboriginũ*

vetust

A vetuſtiſsima, vt in ſecundo libro ſcribit Dionyſius: & hoc loco Cato inſinuat. Nec te moueat quòd loco s, poſteri poſuerunt r, vt Cameſes & Cameſena dixerũt Camers & Camerena, quia hoc fuit in vſu antiquis, vt oſtendimus in quæ-
B ſtionibus Annijs. Hi igitur fuêre prima Latij & Campaniæ origo, & non Græci. Poſtea aui eorum Thuſci, mittebant colonias, & ita multas regiones tenuerunt à Tyberi vſque ad magnam Græciam, vt ſuper Semproniũ oſtendimus, qui
C verò ex Thuſcis colonias miſerunt, hoc loco narrat Cato, & Plinius in tertio naturalis hiſtoriæ à ſexto capite paſsim in regionibus eoſdem enumerat, quorum etiam exponere origines non pigebit. Thuſculanos à Thuſcis dictos, nomen ac-
D cuſat. Sangnini Thuſci ſunt in Sabatia, quibus amnis eſt dictus adhuc Sangninaia à Sangni gentili Sabi. Et item Sangnina eſt oppidum Volturrenæ, nunc Viterbi, in regione adhuc dicta Sangninaia, cuius longitudo eſt à ſancta Ma-
E ria Sangninaia ad ipſum oppidũ fermè deletum Sangnina, circa Celenum. Phregenates item ex Phregene vna ex duodecim principibus vrbibus Iani, de qua ſupra dictum eſt. Pherentinates, à Pherentino Troſſulo oppido Othonis Cæſaris, vt
F memorat Suetonius in eius vita, diſtat à Vetulonia, nũc Viterbo, quinto miliario. Sorani Thuſci permanent verſus mare, ad ius Senenſium nunc pertinentes. Picenti à duce Etruſco, vt ſu-

pra expoſuimus. Nuetum, nunc Cornuetum, di A
ſtat à Volturnæ fano vigeſimo lapide. Inſcriptio eorum vocabulis & literis Etruſcis, vocat eos Nuetinos, id eſt, Latinè Grauiſcos. Quòd verò poſtea additum eſt Cornuetani, ab inſigni eorũ corno arbore factum eſt, vt in quæſtionibus B
Annijs explanauimus. Volcentini, à Volcen vrbe vna ex duodecim principibus dicti, nomen eſt argumento: ſicut & Cercinenſes coloniæ, à Cercinæ portione Vetuloniæ dictæ, de qua Cercina in quæſtionibus Annijs diximus. Hi tenue- C
runt vltimum Italiæ promontorium, à quibus nomen accepit, & cuius meminit Plinius in tertio naturalis hiſtoriæ. cap. xj. Cercinum, inquit, eſſe longiſſimum Italiæ promontorium, aliqui exiſtimant. Senes noſtri Aſcreani ferunt fama D
teneri, tantæ maieſtatis olim fuiſſe, quòd nunc dicitur Viterbum, vt etiam maleficos ab vltimis Apuliæ illo traheret ſupplicijs afficiendos. Standum eſt autem famæ, vbi vetuſtas derogat certam fidem, vt ait Liuius in octauo ab vrbe con- E
dita. Verùm nec fides abeſt, Lucumones, quibus tota Italia ſubiecta erat, in fano Volturnæ reſidentiam habuiſſe, in cuius parte Vetulonia Cercinæ eſt, à qua Lucumonias Cercinas colonias in extima Italiæ miſerunt. Vrſentini, non dubium F
à Tuſcorum familia Vrſa nominati. Argumentum à nomine, in vico Tuſco Romæ Vrſam familiam conſediſſe, & ob id Romanos Vrſinos &

anti

A antiquiſsimos eſſe, & Tuſcanienſes ſimul, & vici Tuſci colonos. Anitini, ab Anitinenſi agro in Tarquinienſi, ſicut Longhani, & Oſcori, à familijs Vetuloniæ dicti, quorum prædia etiam ætas noſtra vocat campum Oſcorum & Lon-
B ghum. Vnde in Tuſca vicus Longhus eſt, à quo in vico Tuſco Romæ eſt vicus Longhus, vti ſuper Fabium Pictorem & in Annijs quæſtionibus diximus. Oſcora quidem familia, dicta ab Oſco Larthe, à quo poſiti Voloſci, ſiue antiqui O-
C ſci & poſtea Oſci, qui & Capuenſes, vt exponit Seruius ſuper illo carmine Aeneid. Oſcorúmque manum. De his omnibus memoriam facit etiam Plinius in tertio naturalis hiſtoriæ. Nam capite ſeptimo ſparſim numerat à Tyberi ad Sar-
D num, Soram, Ferentinates, Phregenates, Sanguinos, Tuſculanos, Anitinum, Hortenſes, Taracinam oppidum, lingua Volſcorum Anxur dictũ. Oſcos, Volſcos, & à Surrena auguſtali Surrentum. Nuetanos verò Plinius prolatione Ro-
E mana Nubetanos profert, quoniã Nuetum, Nubetum & Grauiſcum aërem dicunt Etruſci, vt in interpretatione Cornuetana docuimus. Si copioſius de Etruſca origine quæris à Tyberi ad finem Italiæ, lege
F Sempronium cum noſtris commentarijs.

*

Sequitur fragmentum Catonis. A

ROma principio sui pascua bobus erat Circum Tyberim septem rupes sibi perpetuæ in Erniddo succedentes, cauis paruis distinctæ erant, sub quibus alueum Tyberis quandoq; egressus paludes in pla- B nitiem rupibus subsidentem inferebat. Saturnus primus incoluit Capitolium. Italus Auentinum, Roma palatium, Cælius cum Thuscis Cælium & Viminalē. Romulus cū palatio, in quo quadratam Romam condi C dit, etiam Exquilinum tenuit ab excubiis dictū, quas illi Lucumo dedit more Thusco XII. lictorum, id est, trecentorum armatorum, ad custodiam corporis simul & dignitatem, quia Tatius non erat sine suspi- D cione infidæ societatis.

Primo quæritur, cur tam breuiter de origine vrbis Romæ transiuit Cato? respondetur, quia voluit haberi pro certo, solum à tribus gentibus, videlicet Luceribus, Thuscis, & Romnensibus E *Albanis, & Tatiensibus Sabinis, originem habuisse Romam, & non à Græcis. Nec videbatur Catoni rem certam ponere in compromisso & disputatione. Et quia ante se Fabius Pictor amplißimè scripserat, super quem cōment iria edi-* F *dimus. Quòd autem Cato sequutus sit Fabium, patet per id quod in secundo libro Dionysius dicit, quòd Fabium Pictorem sequutus est Cato*

Por

A *Porcius,& quidam alij in historia expositionũ Remi & Romuli.*

Sequitur fragmentum.

ETruria olim Italiæ,princeps,ab eorũ metropoli regia sic cognominata, à
B Tyberi in Macram diffunditur. Gens prima illorum maritima Lygurum, dicta à filio Phaëtontis Lygure, quem montani Lygures Pheriton nuncupant. Post Tyberina ostia Pheregenæ primum Etruriæ op-
C pidum in vicino littore, dictum à Genio Iano, qui primus ibi colonias posuit:& à Pheritone, id est, Phaëtonte, qui colonias adiecit, vti in Lyguria montana vbi à Genij coloniis Genua oppidum:& ab adie-
D ctis Pheretianis ad idẽ coloniis, amni proximo & regioni Pheretianæ nomen reliquit. Primus omnium Grecorum Phaeton ex Attica soluens cum Lygure filio, multis ætatibus & seculis ante Oenotrium Arca-
E dẽ colonias adiecit Italico littori, ab ostiis Tyberinis vsq; ad Niceam Masilienſiũ,& in medio portum Lygurnũ à filio nuncupans, vltro citróque littus omne Lyguriam dixit. Verùm Etrusci,& eos secuti Romani
F ab ostiis Tyberinis Etruscũ vocauerũt vsq; ad caput Etruriæ. Inde Populonicum ab vrbe metropoli Popium, Romanè Puppium. Postremò, à Lygurno portu ad Ma-

cram

cram,ad cuius fontes est Apua oppidum A
Apuanos Lygures vocant,montanos verò omnes Lygures qui à Macra in Niceam effunduntur.In montanis Lyguribus sunt portus Herculis Aegyptij.Nam Lybarnũ in his est à nomine simul,& cognomine il- B
lius.Græci,vbicunque nomen Herculis audiunt,putant esse suum,à nomine sumentes,argumentum,quum tamen ille neque nomine Libyus, à quo deuicti Libyi, sed Alceus dictus sit:neque dictio Hercules sit C
Græca, sed Aegyptia.Nam illi Heraclio, id est Iunonis gloria cognomen fuit.

Supra diximus Phregenas dictas à fato Genij,verum Cato sentit dictas à duobus,videlicet, ab ipso Genio Iano & postea Phaëtonte qui co- D
lonias adiecit. Credatur igitur Catoni magis quàm superiori expositioni,cum quia antiquiori de antiquitatibus magis creditur,tùm vel maximè quòd validißimo à geminato limitibus nomine vtitur. Pro quo notandum est, quòd E
Phaëtontem Hebræi vocant Phuth, Aegiptij Pheth,Aramei Pheriton, & Græci ac Latini Phaëton,vt hoc loci ex parte significat Cato & nos super Berosum plenè exposuimus. Et vt patet in Beroso,& in commentarijs diui Hierony- F
mi super x.cap. Geneseos Libyi antea Phuthei à Phuth & Phaëtonte dicebantur,sed deuicto Antheo eorum principe ab Hercule nomen victoris

A ctoris Libyi susceperunt. Vnde & Diodorus Siculus in fine quarti libri ait Herculem Aegyptium nō Græcum subacto orbe posuisse in triūphum columnam in Libya. Deinde notandum quòd in historia inuincibile argumentum est, B vbi nomen ducum limitibus geminatur, vt quia superū & inferum mare quibus limitatur Italia, dicitur Turrhenum, consequens est, vt tota Italia fuerit colonia & potentatus Turrhenorum, vt valido argumento Liuius probauit in C quinto ab vrbe condita vbi ait: Quantùm valuerint supero & infero mari quibus Italia insulæ modo cingitur, nomina sunt argumento, quia vtrunque Turrhenum vocant Græci. Cæterùm littus ab ostijs Tyberinis vsque Genuam D geminato nomine Pheritonis & Genij limitatur, quia circa Tyberim est Pheregenæ à Pheritone & Genio dicta, & Genuæ est Genua à Genio, & Pheriton amnis & regio. Quare omne littus ab ostijs Tyberis vsque Genuam fuit E coloniarum Iani Genij Italiæ & Phaëtontearum quæ & Lygurum. Vnde & portus Lygurnus in medio. Quare ab Tyberi ad Genuam iure antiqui Lyguriam dixerunt, & diuiserunt in Lyguriam Etruscam, Populonicam, Apua- F nam, Montanam, Geniam, & Montanā Monacham, Genua à Genio & Ianua ab eodem Iano dicta. Vnde ibi Caricus Ianum, id est, vineæ Iani. Vnde & sancta Maria in vineis Genuæ.

Car

Carim enim vineæ sunt in plurali, & Carim in A *singulari, vt diuus Hieronymus interpretatur, & Talmudistæ consentiunt. Notandũ itẽ quòd nomina localia & gentilia & interdum communia dum veniunt in compositionem semper syncopantur, aut per synæresim vltima syllaba* B *primæ dictionis abijcitur, nisi fiat hiatus, quia tunc etiam prima syllaba secundæ dictionis subtrahitur gratia euphoniæ. Exemplũ syncopæ in compositione, Vol & Turrena, dicitur Volturna, & Lianum Coriti, Corti Lianum. Exemplum* C *synæresis primæ dictionis, vt Corit Nyenta, Cort Nossa, Cort Enebra. Cort enim simul in cõpositione syncopatur ablata media litera, i, & in fine synæresizatur, amota finali prolatione. Vnde Pheriton si componatur cũ Genio, aufertur vlti-* D *ma syllaba ton, & à Genio i medium, & dicitur Pheregenum oppidum. Et si additur syncopa dicitur Phregenum. Aliquando verò in communibus synæresizatur prima syllaba vltimæ dictionis, & vltima primæ, vt magis auctus in* E *compositione dicitur mactus, sicuti illud est, Macte virtutis esto. Portus verò Herculis & Monachum in Lyguria montana Monacha dicitur, inquit Strabo, ab Hercule Græco. Sed Cato leuiter dictũ ac falsò existimatum, probat* F *à pluribus, Primo à Lucina vrbe Lybarno, quã etiam Ptolemæus & Geographi scribunt. Nam Libyus est nomen proprium Herculis Aegyptij, &*

A & Arnus est vnum ex cognominibus, vt ait Berosus in quinto antiq. Sunt autem cognomina eius Her, Hercol, Ar, Arno, Musarno, quæ lingua Aegyptia significant, Her quidem pellitum quia induebatur simplici pelle Leonis quo-
B tidie. Col etiam apud Hebræos totum significat. Hinc Hercol significat pellitum totum, quia pellibus ferinis toto corpore tegebatur pro armis, nondum armis inuentis in primo ortu generis humani, vt ait Diodorus in primo lib. Ar verò
C & Ari significat leonem, dictúsque fuit Ar ab insigni suo leone, quia ab insigni sæpe nominabantur duces, vt Macedo lupus, & Anubis canis, teste Diodoro in primo libro. No autem famam celebrē significat. Hinc Arno, id est, leo ce-
D lebris à virtute, qua vt ait Diodorus propulsabat iniurias ab humano genere. Musa item disciplinam significat apud omnes gentes. Dictus est igitur Musarnus, id est, doctor leo celebris, quia deditus fuit initiationibus & incanta-
E mentis militaribus, vt significat Diodorus in sexto. Ergo Lybarni Lygures sunt coloniæ Herculis Aegyptij: vt à nomine arguit Cato & cognomine, à quibus propulsauit hominum malorum iniurias, & leonem insigne suum reliquit,
F Arnienses quoque Thusci dicuntur, quia ab his propulsauit iniurias stagnātis planiciei & reduxit cunctas paludes in vnū alueū, & illis Leonē insigne dimisit, vt Florentinis. Musarni item

in Tusca vrbe, nunc Viterbo sunt, à quibus propulsauit gigantum iniurias, tum in proxima Etrusca Lyguria vbi compluti lapides Lamonis, tum præcipuè Lurkios Lestrygones à principatu Vetuloniæ, item illis insigne suum leonem, & sceptrũ Longholam reliquit, & incantamẽta initiationésq; militares ad lacum Vadimonis edocuit. Vnde collis Arbani ab eo Musarnus, & oppidum dirutum nõ procul lacu Vadimonis dicitur Musarna ciuitas. Quòd non solũ in Thuscia, sed etiam in Indiæ regnis Gedrosia & Carmania egit, vbi metropoles vrbes Musarnas & populos Musarnos fundauit, vt in Ptolemæi Geographia & alijs Cosmographis notatum videmus. Ergo per argumentum à nomine & cognominibus, in Italia Aegyptius Hercules non Græcus reliquit monumenta expeditionis suæ, quia Libyus, Arnus, Musarnus fuerunt cognomina eius & nomen, sicut Græco nomen fuit Alceus, cognomen Heraclius. Similiter Hercules est nomen Aegyptiæ originis nõ Græcæ, quod falsò furati Græci tribuerunt Amphitryonis filio, vt ingenuè fatetur Herod. in ij. lib. Similiter Monachus portus Lyguriæ est Aegyptiæ originis non Græcæ, vt voluit Strabo. Estq; dictio composita à Mon & Akes, id est, habitatione & municipio hamantium, qui scilicet hamis piscabantur. Itaq; concludit Cato, nihil esse in tota Lyguria originis Græcæ.

A B C D E F

Sequi

A *Sequitur:*

GEns prima Etruriȩ maritima eſt. Oppida in his Pheregenæ, Alſium Agilla, quæ & Cære à Pelaſgis conditum, Pyrgus, Grauiſcæ ab aëre dictum, Coſæ, Vol-
B cæ, Thelamon, ab Argonautarum principe cum in Etruriam ad Lucumones profectus Hercules Alceus lacum Cyminium effecit, & puella Faula ſubrepta ex Fano ad Euandrum perrexit. Vmbro fluuius li-
C mes tractus Vmbrorum. Caput Etruriæ limes Etruſcorum Phaliſcæ, Populonium nauium & claſsis Etruſcorum olim princeps. Volaterræ & Vada eius Piſa condita à Piſis Alpheis Pelaſgis. Luca illuſtris Lu-
D kio Lucumone rege Tuſcorum Lucus & montes Feroniani. Luna, Cariara ab Etruſcis dicta, à Græcis Selene. Apua in tranſitu Apenini ad fontes Macræ, vnde Apuani Lygures ab Arno ad Macram.

E *Excurrit Cato, ab oſtijs Tyberis, ad oſtia Macræ, gentem primã Thuſciæ maritimã, vbi multa quærũtur. Primò, quare dimittit Maſſam præclaram vrbem etiam ætate noſtra, de cuius Lucumone, meminit Vergilius in decimo*
F *dicens: Maſſicus ærata princeps ſecat æquora tigri. Reſpondetur quia non multum fuit in vſu Geographorum ponere illam. Contra hoc videtur, quia in vſu Geographorum fuit ponere:*

ll

Tarquinias, & tamen Cato eam præterit. Respondent quidam, quia Cato posuit in maritimis, in quibus authores concordant. Reliquit igitur Tarquinias, quia in ea discordant. Nam Plinius enumerat eam cum mediterraneis in tertio naturalis historiæ, capitulo sexto & Sillius Ital. eandem in maritima gente, vt ostendemus trigesimaprima quæst. Annia. De quatuor vrbibus primis à Iano positis Pheregena, Volce, Volaterræ, Luna, superius diximus. Alsium dictum ab Aleso Argiuo, vt significat Sillius in octauo dicens. Necnon Argolico dilectum littus Aleso Alsium. Nam in comparatione & deriuatione nominũ gentilium & localium, vt plũrimum syncopa fit & sinæresis, vt Alesium Alsium, & Volturrena Volturna. Plinius in tertio similiter enumerat. In hac gẽte Pheregenæ, Alsium Agilla Care cognomine, nunc Cære vetus. Item Pyrgus à quo sancta Maria Pyrgani, vulgò Vurgani. Grauiscæ ab aëre, sed Etruscè Nuetum, Latinè Nutetum, id est, Grauiscum, & ab insigni, vt supra ostendimus, nunc Cornuctũ Cosas in plurali dixit Verg. Quiq;, inquit, liquere Cosas. A barbaris Gothis destructæ sunt, post sub Desyderio Longbardorũ rege restitutæ vt eius decretum ostendit, Asidoniæ dictæ sunt. Nam Sidones etiã in Germania sunt, in qua & Longbardi, vt in Ptolemæo proditur. Hinc Asidonia, quasi à Sidonijs Lõgbardis cõdita dicitur.

A B C D E F

Sequit

A *Sequitur:*

A Tyberi ad Cyminia iuga, secunda gens Thusciæ est, cognomine à Thuscis Lartheniana, id est, metropolis Eniana, Larthem enim summum regum vocant.
B Enianum verò vrbs in ea ab Enetanis Pelasgis cōdita, quam Veij Etrusci pulsis Pelasgis ampliatam, à principatu prouinciæ simul & conditoribus priscis Larthenianū, Romani verò à genere populi Veiens vocauerunt. Oppida in his sunt, Sabum in
C Sabatia à Sabo conditum, Larthenianum cognomine Veiēs, Nepe, Phalaris, Soracte Phaliscorū mons Apollini sacer, Phaliscanū, Phescenniū, Vmbricum, à priscis Vm-
D bris dictum, Flauianum, Arcennum, Mesium, à quo sylua Mesiā, Rosulum, Aræ Mutiæ. Sutrium à Pelasgis conditum ab insigni grano dictum, Romana societate inclytum. Capina à qua Capinates. Lacus
E Cyminius & Troitum Phaliscorum, finitimum Etruscis.

Gens illi triplex, inquit Vergilius, Vti exposuimus in quæstionibus Annijs, ex vrbibus in
F *hoc fragmento & superiori aßignatis patet verum esse quod Dionysius in primo libro asserit, antiquißimas vrbes fuisse paruas. Quod profecto in his omnibus cernimus. Larthenianum enim de quo in commentarijs super Sempronii*

& alijs locis exposuimus, erat vrbs Metropolis A
totius prouinciæ, & tamen nunc existimatur & est parua. Plutarchus in vita Romuli dicit, Veientes à Romulo dictos Sardinianos, quia Etrusci siue Volturreni dicuntur esse coloni Sardiniani, quia scilicet primi ab Etruria in Sar- B
diniam colendam miserunt colonias. Vnde vt Strabo in quinto asserit, quum Hercules misisset Iolaum cum Tospiadibus in Sardiniam, inuenit Iolaus ibi colonos Barbaros natione Thuscos cum quibus habitauit. Sed hic sunt duo du- C
bia. Primum cur Romulus vocauit Veientes Sardinianos. Nam licet Etrusci cognomine Volturreni, ob colonias illò missas cognominati sint Sardiniani, non tamen sequitur quòd eo epitheto Veientes debuerint dici. Respondetur, quòd D
posteri sæpe dicuntur epitheto paterno, vt de Vmbris sæpe diximus. Enetani verò siue Eniani Pelasgi fuerunt, eiecti è Veijs Etruscis, vt hoc loco insinuat Cato, & etiam Plutarchus in vita Romuli significat, dum ait quòd Veij Etrusci di- E
cuntur coloni Sardiniani, & clarius Dionysius in secundo libro dicit: Veiens esse generis Etrusci. Et idcirco epitheto paterno pulsis Pelasgis dicti sunt & ipsi Sardiniani. Secundum dubium, quis Hercules fuit qui Iolaum misit cum F
Tospiadibus. Ad hoc Græculus mendax audebit respondere quòd fuit Alceus suus, non Libyus Aegyptius. Et vt sibi credatur, mutabit o, in e.

Et

A *Et dicet Thespiades. Sed quia de more suo dicunt & nihil probant, idcirco eadem facilitate reijciuntur qua proferunt. Nam tempore Alcei florebat Etruscorum imperium, nec permittebāt alienos principatu misceri, & vix præmium*
B *virium è fano Volturnæ retulit Faulam puellam, vt Verrius asserit, & nos in alijs explanauimus. Præterea ea ætate insula refertissima colonijs erat. Et ideo Sillius & Latini ad Libyū non Alceum retulerunt Tospiades, quum Sillius*
C *primum Tospiadum Sardum, Libyco non Alceo sanguine ortum decantauit in duodecimo libro dicens: Mox Libyci Sardus generoso sanguine fidens Herculis, & reliqua. Deinde vt super Sempronium probauimus, Larthenianum*
D *cognomine Veiens non distat ab vrbe Romana, plus tertiodecimo miliario. Nec debet quæri sub nomine Veiens, quo nominabant Romani, sed quo Etrusci vocant ad hanc ætatem Larthenianum, vulgò verò corrupta prima litera Mar-*
E *thenianum pro Larthenianum proferunt. Nam Veios amnes, & prædia Veia, & nomen Veium, nusquam in tota Thuscia, nullibiq; quàm in tetrapoli Etruria nunc Viterbo reperies. Itaque vt Cato edocet, sicut ab Etruria vrbe cognomen*
F *accepit tota Thuscia, ita à* Lartheniano, & *Veiente metropoli, cognominata est secunda gens Lartheniana siue Veiens ab vrbe Roma vsque ad iuga Cyminia proxima vrbi Etruriæ, vt si-*

gnificat Liuius in primo ab vrbe condita, vbi A
ait: Erat Sabinis vicina Etruria, proximi autem Etruriæ Veientes. Vtique proximi tam limite quàm genere, vt exposuimus de vrbibus huius prouinciæ, has enumerat Cato. Sabum nunc vocant Sanctum Sabum, siue à B
Sagni gentili Sabi, quem Romani Sanctum Fidium, semipatrémque vocabant, vt super Sempronium exponemus, siue adiecto aliquo alio sancto. Nepe ab insigni nomen habet. Phalaris etiam Phaliscæ dicebatur. Vnde quum C
Seruius supra septimum Aeneidos dicit Ianum quadrifrontem è Phaliscis vrbe Romam aduectum, non contradicit Macrobio in primo Saturnalium dicenti, è Phalari, quia eadem vrbs est Phaliscæ ac Phalaris. Soracte est mons D
Phaliscorum, vt etiam Acron asserit super Odam illam Horatij: Vides vt alta stet niue candidum Soracte. Errant igitur qui putant montem Pliscorum esse montem Phaliscorum, quia prior est inter Etruriam & Volsinas, al- E
ter verò inter Phalarim & Flauianum, siue alter in Etruria, alter in Veiente. Thaliscanum vulgo nunc corrupto dicitur Philamanum. Phescennium vnum in Campania, Quod autem hoc loci Cato, & in tertio naturalis histo- F
riæ. Plinius in Thuscia numerat, est oppidum Phaliscorum in Veiente, & est nunc vulgò dictum Ciuita castellana, vt docebimus in trigesima.

A gesimaseptima quæstione Annia. Vmbrica vrbs fermè deleta iuxta Phescennium. Flauianum iuxta Tyberim adhuc nomen habet, & eius meminit Vergilius in octauo, quum Veientes B populos enumerans sub Mesapo dicit: Hi Phescenninas acies, æquosq; Phaliscos, Hi Soractis habent Arces Flauiniaq; arua & Cymini cum monte lacum. Arcenna siue Arcennum oppidum Veientum circa limitem Ceritanum, deletum à Romanis, vt in fine quarti libri ab C vrbe condita dicit Liuius. Postea restitutum & reparatum. Barcennum dicitur, præposita de more consonante. Verùm, vt super Berosum ostendimus, primum omnium nomen illi fuit Brygianum, nunc corruptè Braccianum, Me-D sium oppidum non procul loco nunc Baccino dicta erat. Nam quæ nunc sylua Baccani dicitur, antea Mesia à Thuscis dicebatur, de qua Liuius in primo ab vrbe condita dicit: Sylua, inquit, Mesia Thuscis adempta fuit, & in bello Veiente E cum Fabijs dicit auditam fuisse vocem è sylua Mesia. Rosulum, & mons Rosulus nomen retinet. Aræ Mutiæ, vulgò Aræ Muxæ, oppidum in edito est iuxta Fescennium, de quo Plinius in secundo naturalis histor. Ad Aras, inquit, Mu-F tianas in Veiēte, & in sylua Cyminia loca sunt, in quibus depacta terræ non extrahuntur. Sutrium per syncrasim componitur, à suto, id est, frumento & tris. Sunt enim tres spicæ illius insi-

gne, vt xxxvij. quæstione dicemus. Aberrant igitur quidam ridiculi, qui Sutrium à Saturno conditum fabulantur. Est enim ante à Graijs Pelasgis conditum, vt nomen arguit, & per ypsilon debet scribi Sytrium, Capinam scribit etiam Plinius in tertio naturalis historiæ, & capinates lucosq; Capinos scribendum est ac dicendum, à Capi eorum olim insigni falcone. Nam Capena & sylua capena in colle Auentino erat, vti Fabius Pictor & Sempronius & alij tradunt. Troitum oppidum Phaliscorum vltimum est in cyminijs in limite Viterbensis agri, & ideo finitimum Hetruscis Stomachosa impreßio Liuij in decimo ab vrbe condita, impreßit Troilum pro Troitum ab insigni olim eorum pisce dictum, quod à Gothis dirutum, quam vidimus perseuerat Familia Troita Viterbum diu colens. A B C D

Sequitur:

GEns tertia Thusciæ Transcyminia, à Cyminiis diffunditur ad Pistoriũ. In his Volturrena sub radicibus Cyminiis iacens cognomine Hetruria, à qua tres gentes Hetruriæ appellantur Hetrusci, vt à communi metropoli, & ager Hetruscus antea Vmbronus dictus vbi Vmbri orti. In eo agro Ferentia, Trossolum, Meonum, Turrhena, Volturna. Sub Volturrena Aruntes veteres cognomine Camillarj, lõgius Blere, Olena, Tussa Nana, E F

Larthes

A Larthes oppidum, Sale Vmbrona, Cort Nossa, Cort Enebra, mons Coriti in iugis Cyminiis, è regione mons Phiscon quæ & ars Iti, Volsine, Pelij, Oropite, Sentinas, Clusium vetus à pugna, sed à
B duce Comersol, montes tumniates, Sora, Soana non procul Saturnia lapides à Ioue compluti in auxilium Herculis contra Lygures Hetruscos gigantes, à filio dicti Lamones, amnis Pelia, mons Pelus, mons
C Tumnias, Rosellæ, Vmbro in monte, Sena colonia, Phocenses, Pistorium, Vmbro amnis, Stellates, Fluentini, qui & Arnienses, Clusium nouum, vnde Clusentinus transitus Annibalis, Aretium, Cro
D tona à Crotone socio Herculis condita.

Sicut à metropoli Babylonia, Aegypto, Persia, Samnio, omnes sub ea regiones cognomina acceperunt, pari forma tres Thusciæ gentes à Metropoli sua Hetruria & antiqua Turrena,
E *dictæ sunt Hetruscæ ac Turrenæ, vt hic significat Cato, sed primario significato Volturreni iuxta Volsinienses, hi sunt cognomine Hetrusci, vt asserit Plinius in tertio naturalis historiæ, ac propterea Volturrena ad radices subiacens*
F *Cyminias est metropolis Hetruriæ, vt hic Cato memorat. Quod profecto & argumentum à cõiugatis inuincibile demõstrat. Si enim Volturreni, iuxta radices subcyminias & Volsi-*

nienses, hi sunt cognomine Hetrusci, vt asse- A
rit Plinius, vtique necessariò sequitur quod
ait Cato, vt Volturrena iuxta Volsinienses &
radices subcyminias ipsa sit cognomine He-
truria à qua de more antiquo tres Thusciæ
gentes denominationem habeant. De origine B
verò nominum Turrena, Hetruria, Voltur-
rena, & qua orthographia scribenda sint, in
quæstionibus Anniis, & super Myrsilum co-
piosè tractauimus, & similiter de Sale Vm-
brona, Perusia, Stellatibus, Arniensibus. Nunc C
per singula excurremus, quæ hic enumerat Ca-
to, & quæ Plinius in tertio naturalis histo-
riæ, capite sexto. Ferentia quinto fermè mil-
liario distat à Fano Volturnæ, de qua quæstio-
ne Annia octaua tangemus. Trossulum & D
Mæonia, Mæonum, Turrhena ibidem expo-
sita sunt. Volturna minor monopolis non tetra-
polis in agro Fani Volturnæ regiæ, altera de-
leta est. Deinde Cato quæ alia oppida Volturnæ
regiæ vicinæ essent enumerat. Aruntes, inquit, E
veteres cognomine Camillarij. Plinius eos vo-
cat Aruntinos veteres. Vergilius in septimo Ae-
neidos, vocat eos à commentarijs Thuscorum
& secretarios atque referendarios annalium
antiquorum, qui referebant dicentes, his no- F
stris agris ortus Dardanus Turrena sede pa-
tris Coriti, in Phrygiam abijt. Sic enim ait:
Fama est obscurior annis, Aruntos ita ferre
senes

A *ſenes, his ortus in agris Dardanus, Ideas Phrygiæ penetrauit ad vrbes, Threïciámque Samum, quæ nunc Samothracia fertur Hunc illum Coriti Turrena à ſede profectum Aurea nunc ſolio ſtellantis regia cœli Accipit idem.*

B *Sunt enim Camillarij cognomine mont aruni, id eſt municipia Aruni, vt commentario octauo ſuperiore, & in quæſtionibus Annijs expoſuimus. Nã Mont municipia vel vicus, Aruni verò declinatione Romana Aruntes dicuntur.*

C *Porrò Camillus Hetruſca lingua miniſter eſt quem dominorum camerarium & ſecretarium dicimus, vt Macrobius, Seruius & alij dicunt. Hinc Camillum teſte Seruio Hetruſci vocant etiam Mercurium ſecretarium deorum, Quare*

D *Camillarij ſenes Aruntes, erant ſecretarij & cancellarij Lucumonum. Erátque vicus eorum in delicijs Thermarum diſtans à Fano Volturnæ ſede Turrhena Coriti, vno miliario, non procul Thermis Iaſinellis. Sunt nunc veſtigia*

E *Thermarum, & ſuffodiuntur ſæpe vetuſtatis plura argumenta, & adhuc initium vici vocamus Hetruſca lingua Camillarium, & pontem eius Camillarium inclytum martyrio ſanctorum martyrum Hilarij ac Valentini, & fi-*

F *nem vici adhuc vocabulo veteri vulgò mont Arunes dicimus, quod eſt Aruntes municipes vel viculi Aruntum. Quare falsò ſcribũt in vij. Aeneid. quidam Aruncos ita ferre ſenes, quia*

Arunci

Arunci sunt noui sub Aenea nondum conditi, A *quando Latinus Aeneæ oratoribus dixit. Veteres Aruntes ita ferunt & scribunt hæc verba. Dardanus ortus his agris, & profectus à Turrhena sede Coriti patris sui Idæas Phrygiæ penetrauit ad vrbes. Itaque non Latinus ibi dicit* B *his ortus Campaniæ agris & Turrhena sede Coriti, quia falsum esset, sed solum dicit ita scribere & asserere Camillarios Aruntes, quod ad vnguem verum est, dum Aruntini veteres, vt vocat Plinius, aut Arunti senes, vt Vergilius, vel* C *Aruntes veteres Camillarij, vt notat Cato scribunt, his Aruntinis Turrhenæ sedis Coriti patris sui ortus est Dardanus. Sed de his satis. Sequitur: Longius, inquit, Blere. Nam Aruntes Camillarij vno lapide aberant à Voltur-* D *na, Blere verò decimo. Origo nominis est à fluere. Nam Latini ponunt f, vbi Hetrusci b, quia blere est flere. Flere autem est fluere & scaturire siue erumpere lachrymas vel aquas. Hinc Blere oppidum dictum, quòd non procul ab eo duo-* E *rum fluminum Minionis & Blerani fontes fluant, erumpant & scaturiant. Olena oppidum dirutum iuxta Tuscanellam vbi & diruta iacet Tussa Nana ad hanc ætatem dicta, ad distinctionem Tussæ paræ. Nam para Tussa est* F *princeps & coronata Tusca à Tusco rege filio Herculis dicta pars regiæ tetrapolis. Tussa verò Nana, id est, Tusca parua à cuius ruinis Tus-*

canella

A canella condita ab Ascanio, vt incolæ scribunt, & à Cane Tuscanella cognomitata sicuti perhibent, & nos amplè ostendemus. An. quæstion. xxxiij. & xxxiiij. De Coriti verò extremis vrbibus copiosè dicetur infra quæstione An-
B nia xxxvj. & xxxvij. Mons verò Physcon corruptè Phyasconem proferunt. Dictus sic fuit à Physconibus veteribus Pelasgis, qui sacrauerunt Fanum ingens Volturnæ, vt Vergilius in octauo Aeneidos memorat, vnde &
C iuxta Volturnam proferimus duplici ll, campū Pellasgi. Nam teste Ptolemæo & Geographis, vrbs Physcæ est in Pelasgictis Macedoniæ, à quibus Physcum nomen & Pelasgi in agro Volturreno. Dictus est etiam idem mons Arx
D Iti, id est, Iouis, qui & Coriti. Idem enim fuit Iuppiter & Coritus vt Berosus exprimit, & in fine primi libri diuinarum institutionum refert Lactantius. Quare falsò in historia sancti Flauiani martyris scribitur Arx ici pro iti,
E sicut in Vergilio Aruncos pro Aruntos, De Pelijs Pelasgis sunt mons & amnis Pelia quē corruptè dicimus Paliam iuxta Oropitum, quem per syncopam Orbitum vocat in Decreto Desyderius rex. Ex quo patet multis locis nomina
F reliquisse Pelasgos: Nam Oropitum est vrbs Achaiæ, vt patet in Ptolemæo Vnde & Achæi etiam duce Vibio, vt aiunt, Perusiam ampliauerunt. Sed videtur quòd Cato contra suum institutum

tutum agat, quia vt ab initio patuit, Cato insti- A
tuerat ostendere Græcos Italiæ nullam dedisse
originem. Ad hoc dicimus quòd licet magna
parte Italiæ potiti Pelasgi, etiam magnas vrbes
condiderint, tamen, vt ait Dionysius Halicar-
nasseus in primo libro, non licuit eis diu victo- B
ria vti, quia mox à vicinis & præcipuè Turre-
nis à tota Italia pulsi fuerunt, & ita à Græca-
nica origine integra Italia mansit. Sentinas
oppidum erat inter Aquasenses & montes Tun-
niates, à quo adhuc dicitur pons Sentinus, & C
in Liuio legimus Hetruscorum agrum Sentina-
tem: Est etiam Sentinas ager in Phaliscis. Clu-
sium vetus est cognomen à pugna, quia cluere
antiqui pugnare dicebant, vt ait Plinius libro
decimo quinto naturalis historiæ, capite vigesi- D
mo nono. Nam illi proprium nomen fuit Comer-
sol, quod & Liuius in decimo ab vrbe condita
consentit ibi scribens: Clusium, inquit, antea
Comer solum dicebatur. Et quidem à duce, vt
ait Cato. Berosus in quinto antiquitatum ait Ia- E
num instituisse regem Vetuloniæ Comerum co-
gnomine Gallum, à quo regio & loca nomina-
ta sunt: Vestigia permanent, Clusij priscum no-
men Comersol, id est, Comeri iugum, & in agro
Volturreno Vallis Comera, & Ry Comerium, id F
est, regis Comeri amnis, & in Phaliscis Comer-
sana Insula. Montes Tunniates sunt dicti Ra-
dicophani & sancta Flora, & vulgo corrupto
Dunn

A *Dunniata pro Tunniata, de quibus Strabo dicit in quinto, quòd Populoniam & Cosas sequitur prospectus Tunnorum. Nam ab his montibus vsque portum Herculis & Cosas prospectus est, vbi est lacus Oropitelli, in quẽ Tunni sequuti*
B *purpuras & glandes irruunt, vt ibidem significat. Et ideo Tunniates dicuntur, qui nunc Roda Cosani à Longbardis appellati sunt Sora, & Soana in maritima Senensi sunt, & nescio quo pacto in mediterraneis hic ponuntur. De La-*
C *mone & pugna Herculis in tertio commentario supra Sempronium diximus. Rusellæ iacent dirutæ ad Thermas sancti Philippi, de quibus Liuius ait, pugnatum à Romanis fuisse in agro Rusellano. Vmbronem in monte existimo esse*
D *nunc sanctum Quiricum, quia sub eo oritur Vmbro fluuius, qui per Rossetum (nunc addita G. Grossetum est) in mare mergitur, vbi finit tractus Vmbriæ qui à Sale Vmbrone in regione Tyberina incipit. Sena colonia, de qua Pli-*
E *nius in tertio naturalis historiæ: Colonia, inquit, Senensis, circa tempora Pompeij Colonia deducta est, quam teste Appiano in primo de bellis ciuilibus Pompeius quoniam fauebat duci Martio, hostiliter diripuit. Saturniam nuper ijdem*
F *Senenses reparauerunt, cuius meminit idem Appianus in eodem libro: Sylla, inquit, ex suis Romæ nonnullis præpositis Clusium profectus est, qua intrarunt residua belli, ortáque*

equest

equestri pugna iuxta Glanem fluuium ad quin A
gentos ex hostibus Sylla occidit, quo etiam tem-
pore circa Saturniam reliquias hostium vicit.
Hi Saturnini, teste Plinio, ante vocabantur
Aurunini. Aurunus autem fuit Larthes He-
truriæ, vt Berosus scribit in quinto antiquita- B
tum. Phocenses dicti omnes qui regionem vallis
fluenti Esaræ incolunt, vbi & vetustissimus la-
cus & oppidum Phocekium vulgò dicitur. Eam
appellationem habent, vt fama proditur, quòd
ibi Phocenses Pelasgos, Turrheni & Crotonien- C
ses deleuerunt. In hac regione rex Desyderius
condidit oppida dicta sanctos Geminianum &
Miniatem, vt excisum alabastro eius decretum
memorat. Pistorium est triplicis originis. La-
tina enim origine, vt fertur, à pistoribus in Ca- D
tilinario bello nomen magis refirmauit quàm
desumpsit, quia à Pelasgis habitatum fuit, vt
nomen accusat, quia à pistos & oros origine
Græca componitur Pistorium, id est, fidelis ter-
minus. Nam fidi viri eum locum incolebant, E
quia clauis est & tanquam claustra opposita
Galliæ Cisalpinæ nunc Lombardiæ. Verum etiã
antiquior illi inuenitur Hetrusca origo. Est
enim nomen compositum à pist, quòd teste Sa-
muele ostium, & oros quod est mons. Hinc Pi- F
storium propriè dictum, quòd sit ostium tran-
scendendi Apeninum montem à Tuscia in Gal-
liam. Vnde & ab eo in Gallias contendebat Ca-

tilina

A tilina, vt Salustius in Catilinario significat. Et Antoninus in Itiner. dicit Pistorium esse viæ Aurelianæ atque Claudianæ transitum in Gallias. Vmbro alter fluuius & Stella, in regione Pistoriensi & Pratensi feruntur. Stellatini B in vico Tusco Romæ, vnam tribum effecerant, vt super Fabium Pictorem vidimus. Pistorium cinxit primus mœnibus, rex Desyderius. Fluentini cognomine Arnienses ab Arno, cui præterfluenti vicatim erant appositi, vt Plinius signi-C ficat, à Iano ex primis duodecim populis positi fuerunt, vt in principio significauit Cato, & nos ibi exposuimus. Tribum etiam ipsi vnam in vico Tusco Romæ, fundauerunt, vt in Fabio Pictore vidimus. Clusium nouum adhuc in Clu-D sentino dicitur, vnde transitus fuit Annibali in Aretium & trasimenos. Existimo quòd sit à pugna Annibalis Clusentina regio dicta, quàm vulgus nunc corruptè Casentinam appellat Aesar fluuius dictus, quia lingua Hetru-E sca Aesar dicitur deus, vt Sueton. dicit in vita Octauiani. Cur autem illum Hetrusci vti deum extimuerint, fabulam refert Strabo in quinto libro. Is Aesar fluuius cum Arno congreditur, & simul cum eo in mare mergitur, non F procul portu Lygurno. Croton mediterranea, tempore Dionysij Halicarnassei colonia Romanorum facta, & dicta Cortonia, vt in primo libro idem Dionysius asserit. Ergo antiquitus,

neque Cortona dicebatur, neque ab antiquo Co- A
rito deriuationem & originem habuit, sed Cro-
ton mediterranea appellata est, vt Dionysius,
Cato, & alij dicunt, & à socio Herculis Aegy-
ptij originem traxit, qui Croton dictus est.

Sequitur: B

APeninus mons Italiam in duo secat.
Radices sub Pœnino transitu Anniba
lis in alpibus à Nicea ad ipsum fermè Pœ-
ninum in latitudinem extenduntur, vsque C
ad Macram Lygures montani incolunt. A
Macra item ad fontes Tyberis ad inferum
mare Thusci, ad superum Galli Aureliani
& Aemyliani. A fontibus rursus Tyberis
ad Narē Vmbri inhabitãt. Principiò Ty- D
phernum, & in fine Ameria, & Tuder sunt.
Galli omnem Vmbriam pulsis Hetruscis
occupauerunt, exceptis Typherno, Efisio,
Hyspello, Fulgineo, & vetusta Veiorum
prole, quam Veilumbrã, id est, Veiam pro- E
lem antiquam Vmbram dicunt, in quibus
principes sunt Spoletum, Tuder, Meuania,
& Ameria fermè nongentis annis & am-
plius restituta ante Persæ bellum à Veiis
Hetruscis antea condita, duce Ameroë At- F
lantis Itali ex Pleione vxore filia. A Nare
porrò amne vsque ad Equiculos tenent Sa-
bini à Sabo conditi Sabatio Sangni genti-
li edito

A li edito. Inde ad fontes Sarni amnis Sabelli Sabinorum proles incolunt.

De Pœnino & Apenino & incolis eorum copiosissimè in commentarijs Sempronianis traditur. Quæ verò percurrenda sunt, hæc viden- B *tur. Primùm, quia Plinius in tertio naturalis historiæ, dicit Catonem tradere ante Perseum bellum annis supradictis Ameriam conditam, cùm tamen dicat restitutam à Veijs, videtur mihi ad hoc dicendum, quòd vel Cato alibi il-* C *lud scribit, vel Plinius sumit conditam communiter, quia omnis vrbs dicitur communiter condi quum fundatur, vel consummatur, vel ampliatur, vel reparatur, vel restituitur & reædificatur. Vnde à pluribus & diuersis tempori-* D *bus legimus Carthaginem fuisse conditam. Cæterùm de Atlante Italo, socero Coriti Thusci & vxore ac filiabus eius geniti in Volturrena sede Coriti, & locis eorum extantibus, simul & Sabatio Sangni gentili Sali, in Berosianis com-* E *mentarijs plenè tradidimus, Sequitur tamen, omnes Veilumbros à Veijs priscis Vmbris ortos in Saleumbrona. Nam Veij amnes & Veia vetusta prædia in Saleumbrone sunt. Est enim Veilumber Veia proles Vmbra.*

F *Sequitur:*

Lucani à Samnitibus (duce Lucio) dicti, sed ante illum Coloniæ erant Hetrusci generis, qui sunt Bussentũ à Vussetinis, Sen-

tini Tergilani, Vrſentini item à Traſime- A
nis, Volcentini à Volce maritima, & Thebani ab Ocno miſsi.

Super Sempronium & in aliis de his diximus, quos etiam Plinius in tertio naturalis hiſtoriæ his locis enumerat. Hetruſcæ verò fuiſſe ori- B
ginis nomina ſunt argumento. Nam Vuſetini ſunt incolæ Volturreni in Thermis adhuc Vuſetinis dicti, quanquam in Plin. tertio libro. capi. ſexto Eſetini ſtomachoſa impreſsio notat. Cuius error patet, cùm quia tota impreſsio illa mendoſa C
eſt, tum vel maximè, quia poſt maritimam gentem & colonias Thuſciæ, Plinius per ordinem alphabeti alias vrbes & vicos Thuſciæ enumerat. Et vt patet ibi, Eſetini ſunt in litera V. Quare Vuſetini Thuſciæ ſunt, à quibus Buſſentum. D
Vnde & Buſſeta vulgò Thermas & vicos deletos proferimus. Sentini vtique à Sentinatibus orti, ſicut Vrſentini à Traſimenis. Vrſaiani enim regionem planiciemq; ipſi ſubiacentem. Cortonienſes nuncupant. Thebani ab Ocno miſsi, dicti E
ſunt, qui cum ſua genitrice fatidica Manto Thebana ad Tyberinum venerunt, & Hetruſcis coniugio iuncti fuerunt, & illo miſsi.

Sequitur:

SAngni gentilen Sabi pronuntiant Sabi F
ni, Sanctum Romani, Sagam Barbari, à quo & Sagi primi Thuſci, id eſt, pōtifices & ſacri expiatores. Ex quo patet leuitas

cum

A cum loquacitate Græcanica quæ à Lacedemoniis ortos ſcribunt Sabinos, & Græca origine à σεβῶμαι dictos fingunt. Sed Roma tum rudis erat, cum relictis literis & diſciplinis Hetruſcis, mirabunda Græcis fa-
B bulis rerum & diſciplinarum erroribus ligaretur, quas ipſi Hetruſci ſemper horruerunt, neque ob id Latinas quidem voluerunt ſuſcipere vſque ad Cecinnam Volturrenum magiſtrum quadrigarum & augu-
C rum principem, patrem Menippi & auum Menodori, quas ante illum pater eius Volturrenus, auúſque Titus & proauus Turrenus, ſemper Romanis principibus chariſsimi renuerunt, cùm ad eas recipiendas vrge-
D rentur. Nam ipſe Turrenus patre Elbio Velturreno & regum Hetruſcorum vltimo ad lacum Vadimonis cæſo, equidē ad reddendam vrbem Hetruriam anno ſecundo Olympiadis centeſimę vigeſimæquartę
E allici potuit, ſed ad recipiendas Latinas literas nunquam perſuaderi potuit.

Etiam tempore Plinij Sagi Thuſci dicebantur, qui egeſſerunt ſeptem maria, & oſtio Padi Sage nomen impoſuerunt, vt ſcribit Plinius in
F *tertio naturalis hiſtoriæ, capitulo decimoſeptimo. Feſtus quoque Sagam exponit expiatorem, & diuus Hieronymus immolatorem, quod eſt pontificis & ſacerdotis officium, Sed de his tetigi-*

mus super Sempronium, & Berosum, & Fabium Pictorem, vbi etiam ostendimus Sabinos à Thuscis non Græcis originem & disciplinas assecutos fuisse. Hoc loci notanda sunt hæc. Primùm quòd Ianus docuit Physicam & Astronomiam, vt Berosus asserit & Physici, quia teste Macrobio Physici Ianum miris argumentis diuinitatis consecrant. Et vt ait idem Berosus, & Macrobius in primo Saturnalium, referens Xenophontem, primus Italos docuit ritus sacros & religionem & Theologiam, adeo vt Mythici tradant sub Iano omnium domos religione ac sanctimonia fuisse munitas. Et vt prosequitur Berosus moralem viam & diuinationes, quibus præualuerunt Hetrusci, docuit, & literis mandauit. Quæ omnia vsque ad suam ætatem durauisse Diodorus in sexto asserẽs: Turreni, inquit, literis & inuestigationi rerum naturalium atque Theologiæ plurimo tempore impenso, præcipuè in interpretatione fulgurum versati sunt, adeò vt vsque ad ætatem meam vniuersus orbis, tum admiretur viros, tum interpretibus fulgurum vtatur. Secundo notandum est quòd ipse Ianus fuit patria Ogygius Phœnix, & ob id propriæ Hetruscæ Ianigenæ literæ atque disciplinæ erant Phœnices, eædẽ Assyriæ, quarũ à Græcis distantia est, quia Phœnices & Chaldææ certissimæ sunt & antiquissimæ, & toti orbi admirabiles. Græcæ verò confusæ & nulla vnquam certa

sentent

A *sententia habita, per omnem vitam homines errare compellant, vt clarè asserit Diodorus in iij. lib. Et ideo non mirum est quod ait Cato, quia Hetrusci semper horruerunt literas & disciplinas Græcorum vti nouitias & inconstantes, &*
B *sibi ipsis dissidentes, cùm ipsi antiquissimas & vsque ad tempora Diodori toti orbi admirabiles à Iano traditas retinerent. Audeo dicere atque probare cum oportuerit, etiam ipsum Aristotelem inconstantem esse, atque pluribus locis*
C *mendacem. O quantum nocuit veritati Italicæ à Iano traditæ, introductio vanissimæ philosophiæ Græcorum. Verè Cato vates fuit, qui, vt in principio ostendimus ad filium scribens, quandocunque, inquit gens ista literas suas ad*
D *nos adducet, omnia corrumpet. Tertio notandum est, vt ait Liuius in ix. ab vrbe condita, Romani discebant antea literas & disciplinas Hetruscas, vt postea Græcas, quia rudis Roma non aduertebat, sed mirabatur eius fabulas &*
E *mendacia. Nam posteà erudita, & animaduersa eorum mendosa leuitate exclamabat: Omnia nouit Græculus esuriens. Et item quicquid Græcia mendax audet in historia. Et idcirco Hetrusci nolebant disciplinas Latinas su-*
F *scipere, quia pendebant à Græca fabulosa mendositate. Quartò notanda est Genealogia principum fani Volturnæ post perdomitam Hetruriam. Vltimus, inquit, Hetruscorum Larthes*

fuit Elbius, à quo vicus Cyminius Elbius in A
Ptolemæo legimus. Hoc caso ad lacum Vadimo-
nis vrbem defensabat Turrenus filius eius, qui
eam tandem Romanis dedit, vt hic notat Cato
& Valerius Maximus lib iiij.cap.penultimo,
cum de Hetrusco adolescente loquens, quod in- B
quit, sequitur externis annectam, quia ante ge-
stum est quàm ciuitas Hetruriæ daretur. Huius
Turreni filius fuit Titus qui si quo authore me-
moretur, nondum comperi. Huic Tito pater fuit
Volturrenus, non solum prout Volturrenus est C
nomen locale, sed proprium, vti Florentinus Ce-
cinna illustris principatu quadrigarum & au-
gurandi, vt hoc loci Cato, & Plinius in natura-
li historia, & nos in XXVI. *&* XXVII. *quæstio.*
Annia docebimus. Argumentum verò quòd D
primus literas Latinas suscepit, quia in Surre-
næ Thermis canale ingens plumbeum Cecinne
inuenit Paulus Benignus ita Latinis literis ex-
cisum. TVRR. TITIANI. V. C. *id est, Turrhe-*
ni, Titiani, Volturrheni, Cecinnæ. Ita Cecinnæ E
epithetum paternum auitum & proauitum an-
tecedunt more Latino. Hinc Cecinna genuit
Menippum patrem Menodori, cuius meminit
Appianus in lib. 5. de bellis ciuilibus dicens Me-
nodorum Turrhenum classe parata affuisse Iu- F
lio Cæsari contra Pompeium iuniorem, fuitque
bello nauali Menocrate superior Menodorus
noster Turrhenus. Etenim semper Capi fuerunt
Hetru-

A *Hetrusci, & inter dominos quadrigarũ & principes legionum cõputati apud Romanos, vt hoc loci Cato & Horatius in primo Sermonum, Satyra sexta, à patribus & auis sub Mecœnate commendat dicens, Non quia Mecœnas Lydo-*
B *rum quicquid Hetruscos Incoluit fines, nemo generosior est te, Nec quod auus tibi maternus fuit atque paternus Olim qui magnis legionibus imperitarint. Hoc quoque loci notandũ est quòd quidam Mecœnatem existimant fuisse ex an-*
C *tiqua Turrhena siue Hetrusca lingua Volturrena, percharúmque Octauiano fuisse, quia fuit filius Menodori, cuius ope atque industria vicit residuas belli Pompeiani furias Iulius Cæsar Octauiani pater. Sic enim Mecœnas incoluit*
D *siue incola fuit Hetruscus id est, Volturrenus, quia Hetrusci sunt proprio cognomine Volturreni, quibus solis limites Hetrusci & Lydorum fines sunt ijdem, tam ex parte Cyminia quàm Tyberina. Nam Vetulonia fuit à principio decus*
E *Mœoniæ gentis, vt ait Sillius in octauo. Et eadem Lydia gens bello præclara iugis insedit Hetruscis, id est, Volturrenis & Cyminiis, vt clarè ostendemus in quæstio. Annii, præcipuè quæstio. 8, 9. 11. 30. & 32. Et à Turrhena Tyberis*
F *Turrhenus & à gente Lydius dictus est, & ab eadem vrbe Hetruria & Tusca cognomine, dictus est Hetruscus & Tuscus non Latinus, vt Fabius Pict. in fine de origine vrbis Romæ*

asserit. Vnde Acron supradictum carmen expo A
nens ait. Lydorum (inquit) Hetruscos fines incoluit Mecœnas, quia Lydi profecti ex Asia incoluerunt Hetruriam circa Tyberim dicente Verg. vbi Lydius amnis inter opima ferens. Magnis autē legionibus, quia (inquit Porphyrius) B
magnis Lucumonibus imperitarūt proaui Mecœnatis & fratris eius. Erant enim Tusciæ duodecim populi, & singulorum singulus Lucumo rex atque singula legio, quibus vnus imperabat. Idem dicit Seruius super octauum & deci- C
mum Aeneidos. Et hoc modo expositio Horatiani carminis est vera ad vnguem, quòd aui paterni & materni Mecœnates imperauerunt magnis legionibus duodecim populorum, quia Elbius fuit Larthes Hetruriæ & eius plurimi D
antecessores. Et ita in Odis expositio hæc vera est, vbi Horatius ait: Mecœnas atauis edite regibus, scilicet Larthibus nedum Lucumonibus. Et in alia Oda: Turrhena (inquit) regum progenies tibi, quia antiqua Turrena, id est, Voltur- E
rena: Elbius & eius aui Larthes orti sunt. Quidam dicunt eundem Mecœnatem oriundum ab Aretio, inducúntque Macrobium in secundo Saturnalium ita dicentem: Augustus quia Mecœnatem suum nouerat esse stilo remisso, F
molli, & dissoluto, talem se in epistolis quas ad eum scribebat sæpius exhibebat, & contra castigationem loquendi, quàm aliàs ille scribendo

serua

A seruabat, in epistola ad Mecœnatem familiari, plura in iocos effusa subtexuit, ita: Vale mel gentium. Metuelle, ebur Hetruriæ, Laser Aretinum, adamas supernas. Tyberinum Margaritum, Cilneorum smaragde: Iaspi figulorum:
B Berylle Porsenæ: carbunculum habeas ἵνα συντέμνω πάντα μαλάγματα Mœcharum. Ad hæc respondetur, quòd nihil de ortu Mecœnatis magis de Aretio, quàm Hetruria & Clusio Porsenæ exprimitur in hac epistola, sed solum
C epitheta quæ Augustus ei tribuebat, vtputa quòd esset gentibus dulcis, Aretio adamas, Hetruriæ æsar, Tyberinis supernus: Figulis, id est, poëtis Beryllus, & reliqua. Est autem æsar lingua Hetrusca deus dicente Suetonio in vita
D Octauiani. Ictu, inquit, fulminis ex inscriptione Cæsar: statuæ eius prima litera nominis effluxit, responsúmque est centum solos dies posthac victurum, quem numerum c, litera notauit: futurúmque vt inter deos referretur, quòd æsar, id
E est, reliqua pars è Cæsaris nomine Hetrusca lingua deus vocaretur. Rursus quod ad propositum nostrum facit, Mecœnas inter poëtas eximios Latinos nutritus, vix linguam Latinam sciebat, quum stylo scriberet remisso, molli, incon-
F stante atque dissoluto, vt intelligas paulò ante à Cecinna Volturrheno susceptas Latinas literas, adhuc ab Mecœnate dissolutas & molles haberi, vt Cato insinuat.

Sequ

Sequitur: A

Palatinum collem Roma Itali filia, sed prius Palatini Aborigines tenuerunt, qui ex agro Rheatino ad pascua ouibus quærenda illò profecti sunt. Argumento est Vellia Palatini altera pars à vellenda la- B
na, ante his monstratam Hetruscam tonsuram appellata.

Varro in primo libro de lingua Latina eadem scribit, & nos super Fabium Pictorem exposuimus. Et quia Vellia à vellendo, vnde & C
vellus nomen habet, idcirco debet scribi geminato ll. Nam vnico l, Velia est vrbs Italiæ vt Verg. Portúsque require Velinos. Hetrusci docuerunt Italiam lanificium & tonsuram ouium, & tincturam pannorum, quia teste Sillio in octauo, D
Vetulonia princeps Tyrio vestē prætexuit Ostro. Et ob id vellus Romanum nuncupatur. Tuscum à tinctoribus Tuscaniensibus, vti est id Iuuenalis in Satyra:

Præstabat castas humili fortuna Latinas. E
Quondam, nec vitijs contingi parua sinebat
Tecta labor, somníque breues, & vellere Tusco
Vexatæ duræq; manus. *Sequitur:*

Capitolium dictum à capite inuento fluente sanguine, dum Iouini templi fun- F
damenta iaceret princeps Tarquinius. Nã antea Tarpeius à Tarpeia ibi scutis Sabinorum obrupta, sed prius Saturnus vocabatur.

A batur. Sub eo Ianus quadrifrons. Quirinus à victoria Lucumonis à Quirino colle mouentis.

Capitolium sæpe mutauit nomen, vt Cato nunc & Varro in primo de lingua Latina do- B *cent. Ianus verò vnde dicatur. Quirinus exponit, cuius historia tacta est super secundum librum Fabij Pictoris.*

Sequitur:

Quirinalis à Iunone Sabinorum dea, C quam illi Curitim, id est, hastatam Iunonem vocant. Etenim hastam curim & curinam proferunt, quia his simul & Hetruscis non est litera q, sicut Romanis. Inde Quirites.

D *Itum Hetrusci etiam & Itim proferunt, quos Aegyptij Isum & Isim, Latini autem Iouem & Iunonem, vt Seruius super Aeneida, & Macrobius in Saturnalibus insinuant. Vnde sub statua Cybeles de Isi Aegyptia, quæ venit* E *ad nuptias eius, ita scriptum est literis & verbis Hetruscis: Veizu Meos iti: Meos iey Zeb. Id est. Veiuso hospita Isis hospitata est epulatrix, vt probauimus in tractatu de* F *literis & titulis inuentis Hetruscis.*

*

ANT

ANTONINI PII A

ITINERARIVM

CVM COMMEN-

tarijs Annij. B

ANtoninus Pius Cæsar Augustus, etiam pietatis laudem confirmauit, dum hoc itinerariũ scripsit. Caussa enim scribendi pietas fuit, dum pauperibus & peregrinis, itinera C totius orbis descripsit: vt qui aut fugerent, aut in bella irent, aut ad dominos proficiscerentur, aut quauis causa remotissimas regiones adirent, sine indice ferè vndiq; penetrarent. Porrò quæ habentur nunc itine- D raria Antonini, non sunt, sed fortè ex fragmentis aliquot collecta, & plura his addita, multa diminuta, plura immutata. Argumento sunt duo fragmenta, quæ apud me sunt ex collectaneis magistri Guillelmi, col E lecta anno Salutis MCCCXV. Nam primũ fragmentum ex proœmio est. At in his quę modo habentur, nullum proœmium est. Deinde in secũdo fragmẽto, sex celebratissima tũc itinera ab vrbe Roma in Gallias F docentur. At in his quæ vulgantur, nullius memoria fit. Rursus singula oppida, & vrbes, quæ in singulo itinere ab vrbe Roma

vsque

A vſq; in introitũ in Gallias ſucceſsiuè occur runt,diſtinctè enumerat. Sed in vulgatis, omiſsis oppidis etiã itinera deleuerunt,nõ ſcripſerũt.Itẽ miliaribus vtũtur hæc vulgaria,quibus ſoli Itali vtuntur.At Antoninus
B nõ miliaribus vſus eſt,ſed ſucceſsione oppidorũ,quia omnia orbis itinera, omnibus gẽtibus deſcripſit,quæ gentes profectò ſucceſsiones oppidorũ intelligũt,miliaria neſciunt.Amplius,itinera maritima,à medi-
C terraneis diſcreuit Antoninus. At vulgata confundũt omnia & miſcẽt,vt Saleumbronam & Larthem in maritimis ponũt, quæ ſunt in mediterranea Vetulonia. Denique & nomina corrumpunt vulgata,vt Martis
D pro Larthes,& Florentiam ponit, quæ non extabat Antonini tempore. Ex quibus patet,hos vulgatos codices non eſſe totos Antonini itinerarium,ſed eius magnam corruptionem à poſteris,per additionem, & di
E minutionem priuato ſtudio procuratam. Nam ſi ita cætera eſſent,vti hoc fragmentũ,verè toto orbe quis peregrinaretur abſque indice & errore,ſcirétq; integrè totius orbis Topographiam,& nomina itidẽ ciui
F tatum & locorũ.Igitur & hæc duo fragmẽta:expoſituri ſumus pro ſui tum breuitate, tum antiquitatis ſplendore:in quorum primo,pars procemij ponitur ſub his verbis:

Diuus

neque Cortona dicebatur, neque ab antiquo Corito deriuationem & originem habuit, sed Croton mediterranea appellata est, vt Dionysius, Cato, & alij dicunt, & à socio Herculis Aegyptij originem traxit, qui Croton dictus est. A

Sequitur: B

APeninus mons Italiam in duo secat. Radices sub Pœnino transitu Annibalis in alpibus à Nicea ad ipsum fermè Pœninum in latitudinem extenduntur, vsque C ad Macram Lygures montani incolunt. A Macra item ad fontes Tyberis ad inferum mare Thusci, ad superum Galli Aureliani & Aemyliani. A fontibus rursus Tyberis ad Narē Vmbri inhabitāt. Principiò Ty- D phernum, & in fine Ameria, & Tuder sunt. Galli omnem Vmbriam pulsis Hetruscis occupauerunt, exceptis Typherno, Esisio, Hyspello, Fulgineo, & vetusta Veiorum prole, quam Veilumbrā, id est, Veiam pro- E lem antiquam Vmbram dicunt, in quibus principes sunt Spoletum, Tuder, Meuania, & Ameria fermè nongentis annis & amplius restituta ante Persæ bellum à Veiis Hetruscis antea condita, duce Ameroë At- F lantis Itali ex Pleione vxore filia. A Nare porrò amne vsque ad Equiculos tenent Sabini à Sabo conditi Sabatio Sangni gentili edito

A li edito. Inde ad fontes Sarni amnis Sabelli Sabinorum proles incolunt.

De Pœnino & Apenino & incolis eorum copiosissimè in commentariis Sempronianis traditur. Quæ verò percurrenda sunt, hæc videntur. Primùm, quia Plinius in tertio naturalis historiæ, dicit Catonem tradere ante Perseum bellum annis supradictis Ameriam conditam, cùm tamen dicat restitutam à Veijs, videtur mihi ad hoc dicendum, quòd vel Cato alibi illud scribit, vel Plinius sumit conditam communiter, quia omnis vrbs dicitur communiter condi quum fundatur, vel consummatur, vel ampliatur, vel reparatur, vel restituitur & reædificatur. Vnde à pluribus & diuersis temporibus legimus Carthaginem fuisse conditam. Cæterùm de Atlante Italo, socero Coriti Thusci & vxore ac filiabus eius geniti in Volturrena sede Coriti, & locis eorum extantibus, simul & Sabatio Sangni gentili Sali, in Berosianis commentariis plenè tradidimus, Sequitur tamen, omnes Veilumbros à Veijs priscis Vmbris ortos in Saleumbrona. Nam Veij amnes & Veia vetusta prædia in Saleumbrone sunt. Est enim Veilumber Veia proles Vmbra.

Sequitur:

Lucani à Samnitibus (duce Lucio) dicti, sed ante illum Coloniæ erant Hetrusci generis, qui sunt Bussentũ à Vussetinis, Sen-

tini Tergilani, Vrſentini item à Traſime- A
nis, Volcentini à Volce maritima, & Thebani ab Ocno miſsi.

Super Sempronium & in aliis de his diximus, quos etiam Plinius in tertio naturalis hiſto riæ his locis enumerat. Hetruſcæ verò fuiſſe ori- B
ginis nomina ſunt argumento. Nam Vuſetini ſunt incolæ Volturreni in Thermis adhuc Vuſeti nis dictis, quanquam in Plin. tertio libro. capi. ſexto Eſetini ſtomachoſa impreſsio notat. Cuius error patet, cùm quia tota impreſsio illa mendoſa C
eſt, tum vel maximè, quia poſt maritimam gentem & colonias Thuſciæ, Plinius per ordinem alphabeti alias vrbes & vicos Thuſciæ enumerat. Et vt patet ibi, Eſetini ſunt in litera V. Quare Vuſetini Thuſciæ ſunt, à quibus Buſſentum. D
Vnde & Buſſeta vulgò Thermas & vicos deletos proferimus. Sentini vtique à Sentinatibus orti, ſicut Vrſentini à Traſimenis. Vrſaiani enim regionem planiciemq́; ipſi ſubiacentem. Cortonienſes nuncupant. Thebani ab Ocno miſsi, dicti E
ſunt, qui cum ſua genitrice fatidica Manto Thebana ad Tyberinum venerunt, & Hetruſcis coniugio iuncti fuerunt, & illo miſsi.

Sequitur:

SAngni gentilen Sabi pronuntiant Sabi F
ni, Sanctum Romani, Sagam Barbari, à quo & Sagi primi Thuſci, id eſt, põtifices & ſacri expiatores. Ex quo patet leuitas

cum

A cum loquacitate Græcanica quæ à Lacede-
moniis ortos ſcribunt Sabinos, & Græca
origine à σεβῶμαι dictos fingunt. Sed Ro-
ma tum rudis erat, cum relictis literis & di
ſciplinis Hetruſcis, mirabunda Græcis fa-
B bulis rerum & diſciplinarum erroribus li-
garetur, quas ipſi Hetruſci ſemper horrue
runt, neque ob id Latinas quidem volue-
runt ſuſcipere vſque ad Cecinnam Voltur-
renum magiſtrum quadrigarum & augu-
C rum principem, patrem Menippi & auum
Menodori, quas ante illum pater eius Vol-
turrenus, auúſque Titus & proauus Turre
nus, ſemper Romanis principibus chariſsi-
mi renuerunt, cùm ad eas recipiendas vrge
D rentur. Nam ipſe Turrenus patre Elbio
Volturreno & regum Hetruſcorum vlti-
mo ad lacum Vadimonis cæſo, equidē ad
reddendam vrbem Hetruriam anno ſecun
do Olympiadis centeſimę vigeſimæquartę
E allici potuit, ſed ad recipiendas Latinas li-
teras nunquam perſuaderi potuit.

Etiam tempore Plinij Sagi Thuſci diceban-
tur, qui egeſſerunt ſeptem maria, & oſtio Padi
Sage nomen impoſuerunt, vt ſcribit Plinius in
F *tertio naturalis hiſtoriæ, capitulo decimoſeptimo.*
Feſtus quoque Sagam exponit expiatorem, &
diuus Hieronymus immolatorem, quod eſt pon-
tificis & ſacerdotis officium, Sed de his tetigi-

mus supe r Sempronium , & Berosum , & Fa- A
bium Pictorem, vbi etiam ostendimus Sabinos
à Thuscis non Græcis originem & disciplinas
assecutos fuisse. Hoc loci notanda sunt hæc. Pri-
mùm quòd Ianus docuit Physicam & Astro-
nomiam, vt Berosus asserit & Physici, quia te- B
sto Macrobio Physici Ianum miris argumentis
diuinitatis consecrant. Et vt ait idem Berosus,
& Macrobius in primo Saturnalium, referens
Xenophontem, primus Italos docuit ritus sacros
& religionem & Theologiam, adeo vt Mythi- C
ci tradant sub Iano omnium domos religione ac
sanctimonia fuisse munitas. Et vt prosequitur
Berosus moralem viam & diuinationes, quibus
præualuerunt Hetrusci, docuit, & literis man-
dauit. Quæ omnia vsque ad suam ætatem dura- D
uisse Diodorus in sexto asserẽs: Turreni, inquit,
literis & inuestigationi rerum naturalium at-
que Theologiæ plurimo tempore impenso, præ-
cipuè in interpretatione fulgurum versati sunt,
adeò vt vsque ad ætatem meam vniuersus orbis, E
tum admiretur viros, tum interpretibus fulgu-
rum vtatur. Secundo notandum est quòd ipse Ia
nus fuit patria Ogygius Phœnix, & ob id pro-
priæ Hetruscæ Ianigenæ literæ atque disciplinæ
erant Phœnices, eædẽ Assyriæ, quarũ à Græcis F
distantia est, quia Phœnices & Chaldææ certissi-
mæ sunt & antiquissimæ, & toti orbi admirabi
les. Græcæ verò confusæ & nulla vnquam certa
sentent

A sententia habita, per omnem vitam homines errare compellant, vt clarè asserit Diodorus in iij. lib. Et ideo non mirum est quod ait Cato, quia Hetrusci semper horruerunt literas & disciplinas Græcorum vti nouitias & inconstantes, &
B sibi ipsis dissidentes, cùm ipsi antiquissimas & vsque ad tempora Diodori toti orbi admirabiles à Iano traditas retinerent. Audeo dicere atque probare cum oportuerit, etiam ipsum Aristotelem inconstantem esse, atque pluribus locis
C mendacem. O quantum nocuit veritati Italicæ à Iano traditæ, introductio vanissimæ philosophiæ Græcorum. Verè Cato vates fuit, qui, vt in principio ostendimus ad filium scribens, quandocunque, inquit gens ista literas suas ad
D nos adducet, omnia corrumpet. Tertio notandum est, vt ait Liuius in ix. ab vrbe condita, Romani discebant antea literas & disciplinas Hetruscas, vt postea Græcas, quia rudis Roma non aduertebat, sed mirabatur eius fabulas &
E mendacia. Nam posteà erudita, & animaduersa eorum mendosa leuitate exclamabat: Omnia nouit Græculus esuriens. Et item quicquid Græcia mendax audet in historia. Et idcirco Hetrusci nolebant disciplinas Latinas suscipere, quia pendebant à Græca fabulosa men-
F dositate. Quartò notanda est Genealogia principum fani Volturnæ post perdomitam Hetruriam. Vltimus, inquit, Hetruscorum Larthes

A *Hetrusci, & inter dominos quadrigarũ & principes legionum cõputati apud Romanos, vt hoc loci Cato & Horatius in primo Sermonum, Satyra sexta, à patribus & auis sub Mecœnate commendat dicens, Non quia Mecœnas Lydo-*
B *rum quicquid Hetruscos Incoluit fines, nemo generosior est te, Nec quod auus tibi maternus fuit atque paternus Olim qui magnis legionibus imperitarint. Hoc quoque loci notandũ est quòd quidam Mecœnatem existimant fuisse ex an-*
C *tiqua Turrhena siue Hetrusca lingua Volturrena, percharúmque Octauiano fuisse, quia fuit filius Menodori, cuius ope atque industria vicit residuas belli Pompeiani furias Iulius Cæsar Octauiani pater. Sic enim Mecœnas incoluit*
D *siue incola fuit Hetruscus id est, Volturrenus, quia Hetrusci sunt proprio cognomine Volturreni, quibus solis limites Hetrusci & Lydorum fines sunt ijdem, tam ex parte Cyminia quàm Tyberina, Nam Vetulonia fuit à principio decus*
E *Mœoniæ gentis, vt ait Sillius in octauo. Et eadem Lydia gens bello præclara iugis insedit Hetruscis, id est, Volturrenis & Cyminiis, vt clarè ostendemus in quæstio. Anniis, præcipuè quæstio. 8, 9. 11. 30. & 32. Et à Turrhena Tyberis*
F *Turrhenus & à gente Lydius dictus est, & ab eadem vrbe Hetruria & Tusca cognomine, dictus est Hetruscus & Tuscus non Latinus, vt Fabius Pict. in fine de origine vrbis Roma*

asserit. Vnde Acron supradictum carmen expo- A
nens ait. Lydorum (inquit) Hetruscos fines incoluit Mecœnas, quia Lydi profecti ex Asia incoluerunt Hetruriam circa Tyberim dicente Verg. vbi Lydius amnis inter opima ferens. Magnis autē legionibus, quia (inquit Porphyrius) B
magnis Lucumonibus imperitarūt proaui Mecœnatis & fratris eius. Erant enim Tusciæ duodecim populi, & singulorum singulus Lucumo rex atque singula legio, quibus vnus imperabat. Idem dicit Seruius super octauum & deci- C
mum Aeneidos. Et hoc modo expositio Horatiani carminis est vera ad vnguem, quòd aui paterni & materni Mecœnates imperauerunt magnis legionibus duodecim populorum, quia Elbius fuit Larthes Hetruriæ & eius plurimi D
antecessores. Et ita in Odis expositio hæc vera est, vbi Horatius ait: Mecœnas atauis edite regibus, scilicet Larthibus nedum Lucumonibus. Et in alia Oda: Turrhena (inquit) regum progenies tibi, quia antiqua Turrena, id est, Volturrena: E
Elbius & eius aui Larthes orti sunt. Quidam dicunt eundem Mecœnatem oriundum ab Aretio, inducúntque Macrobium in secundo Saturnalium ita dicentem: Augustus quia Mecœnatem suum nouerat esse stilo remisso, F
molli, & dissoluto, talem se in epistolis quas ad eum scribebat sæpius exhibebat, & contra castigationem loquendi, quàm aliàs ille scribendo

serua

A seruabat, in epistola ad Mecœnatem familiari, plura in iocos effusa subtexuit, ita: Vale mel gentium. Metuelle, ebur Hetruriæ, Laser Aretinum, adamas supernas. Tyberinum Margaritum, Cilneorum smaragde: Iaspi figulorum: B Berylle Porsenæ: carbunculum habeas ἵνα συντέμνω πάντα μαλάγματα Mœcharum. Ad hæc respondetur, quòd nihil de ortu Mecœnatis magis de Aretio, quàm Hetruria & Clusio Porsenæ exprimitur in hac epistola, sed solum C epitheta quæ Augustus ei tribuebat, vtputa quòd esset gentibus dulcis, Aretio adamas, Hetruriæ æsar, Tyberinis supernus: Figulis, id est, poëtis Beryllus, & reliqua. Est autem æsar lingua Hetrusca deus dicente Suetonio in vita D Octauiani. Ictu, inquit, fulminis ex inscriptione Cæsar: statuæ eius prima litera nominis effluxit, responsúmque est centum solos dies posthac victurum, quem numerum c, litera notauit: futurúmque vt inter deos referretur, quòd æsar, id E est, reliqua pars è Cæsaris nomine Hetrusca lingua deus vocaretur. Rursus quod ad propositum nostrum facit, Mecœnas inter poëtas eximios Latinos nutritus, vix linguam Latinam sciebat, quum stylo scriberet remisso, molli, inconF stante atque dissoluto, vt intelligas paulò ante à Cecinna Volturrheno susceptas Latinas literas, adhuc ab Mecœnate dissolutas & molles haberi, vt Cato insinuat.

Sequ

Sequitur: A

Palatinum collem Roma Itali filia, sed
prius Palatini Aborigines tenuerunt, qui
ex agro Rheatino ad pascua ouibus quærenda
illò profecti sunt. Argumento est
Vellia Palatini altera pars à vellenda la- B
na, ante his monstratam Hetruscam tonsuram
appellata.

*Varro in primo libro de lingua Latina eadem
scribit, & nos super Fabium Pictorem ex-
posuimus. Et quia Vellia à vellendo, vnde &* C
*vellus nomen habet, idcirco debet scribi gemina-
to ll. Nam vnico l, Velia est vrbs Italiæ vt Verg.
Portúsque require Velinos. Hetrusci docuerunt
Italiam lanificium & tonsuram ouium, & tin-
cturam pannorum, quia teste Sillio in octauo,* D
*Vetulonia princeps Tyrio veste prætexuit Ostro.
Et ob id vellus Romanum nuncupatur. Tuscum
à tinctoribus Tuscaniensibus, vti est id Iuuenalis
in Satyra:*

Præstabat castas humili fortuna Latinas. E
*Quondam, nec vitiis contingi parua sinebat
Tecta labor, somníque breues, & vellere Tusco
Vexatæ duræq; manus.* *Sequitur:*

Capitolium dictum à capite inuento
fluente sanguine, dum Iouini templi fun- F
damenta iaceret princeps Tarquinius. Nam
antea Tarpeius à Tarpeia ibi scutis Sabinorum
obrupta, sed prius Saturnus vocabatur.

A batur. Sub eo Ianus quadrifrons. Quirinus à victoria Lucumonis à Quirino colle mouentis.

Capitolium sæpe mutauit nomen, vt Cato nunc & Varro in primo de lingua Latina do-
B *cent. Ianus verò vnde dicatur. Quirinus exponit, cuius historia tacta est super secundum librum Fabij Pictoris.*

Sequitur:

Quirinalis à Iunone Sabinorum dea,
C quam illi Curitim, id est, hastatam Iunonem vocant. Etenim hastam curim & curinam proferunt, quia his simul & Hetruscis non est litera q, sicut Romanis. Inde Quirites.

D *Itum Hetrusci etiam & Itim proferunt, quos Aegyptij Isum & Isim, Latini autem Iouem & Iunonem, vt Seruius super Aeneida, & Macrobius in Saturnalibus insinuant. Vnde sub statua Cybeles de Isi Aegyptia, quæ venit*
E *ad nuptias eius, ita scriptum est literis & verbis Hetruscis: Veizu Meos iti: Meos iey Zeb. Id est. Veiuso hospita Isis hospitata est epulatrix, vt probauimus in tractatu de*
F *literis & titulis inuentis Hetruscis.*

*

ANT

ANTONINI PII A

ITINERARIVM

CVM COMMEN-

tarijs Annij. B

ANtoninus Pius Cæsar Augustus, etiam pietatis laudem confirmauit, dum hoc itinerariũ scripsit. Caussa enim scribendi pietas fuit, dum pauperibus & peregrinis, itinera C totius orbis descripsit: vt qui aut fugerent, aut in bella irent, aut ad dominos proficiscerentur, aut quauis causa remotissimas regiones adirent, sine indice ferè vndiq; penetrarent. Porrò quæ habentur nunc itine- D raria Antonini, non sunt, sed fortè ex fragmentis aliquot collecta, & plura his addita, multa diminuta, plura immutata. Argumento sunt duo fragmenta, quæ apud me sunt ex collectaneis magistri Guillelmi, col E lecta anno Salutis MCCCXV. Nam primũ fragmentum ex prooemio est. At in his quę modo habentur, nullum prooemium est. Deinde in secũdo fragmẽto, sex celebratissima tũc itinera ab vrbe Roma in Gallias F docentur. At in his quæ vulgantur, nullius memoria fit. Rursus singula oppida, & vrbes, quæ in singulo itinere ab vrbe Roma

vsque

A vsq; in introitũ in Gallias succeſsiuè occur runt,diſtinctè enumerat. Sed in vulgatis, omiſsis oppidis etiã itinera deleuerunt,nõ ſcripſerũt.Itẽ miliaribus vtũtur hæc vulgaria,quibus ſoli Itali vtuntur.At Antoninus B nõ miliaribus vſus eſt,ſed ſucceſsione oppidorũ,quia omnia orbis itinera, omnibus gẽtibus deſcripſit,quæ gentes profectò ſucceſsiones oppidorũ intelligũt,miliaria neſciunt.Amplius,itinera maritima,à medi-C terraneis diſcreuit Antoninus. At vulgata confundũt omnia & miſcẽt,vt Saleumbronam & Larthem in maritimis ponũt, quæ ſunt in mediterranea Vetulonia. Denique & nomina corrumpunt vulgata,vt Martis D pro Larthes,& Florentiam ponit, quæ non extabat Antonini tempore. Ex quibus patet,hos vulgatos codices non eſſe totos Antonini itinerarium,ſed eius magnam corruptionem à poſteris,per additionem, & di E minutionem priuato ſtudio procuratam. Nam ſi ita cætera eſſent,vti hoc fragmentũ,verè toto orbe quis peregrinaretur abſque indice & errore,ſcirétq; integrè totius orbis Topographiam,& nomina itidẽ ciui F tatum & locorũ.Igitur & hæc duo fragmẽta:expoſituri ſumus pro ſui tum breuitate, tum antiquitatis ſplendore:in quorum primo,pars procemij ponitur ſub his verbis:

Diuus

DIuus Augustus, quamuis totum orbẽ A recte diuiserit, vbi ait: Orbis totus diuiditur in partes treis, Europã, Aphricam, & Asiam, quæ ferè est dupla ad quamlibet duarum, in descriptione tamen locorum orbis, multa loca memoratu digna siluit, B qúæve in præcipuis itineribus oppida & vrbes occurrant, quæ maximè tum militibus, tum peregrinantibus, tum historicis non parum proficiunt, neglexit: Ea nos suo nunc ordine percurrere instituimus. C

Plinius in tertio naturalis historiæ capite sexto, asserit se in partitione Italiæ nolle sequi Augusti ordinem. Ex quo patet, Augustum crasso & indigesto atque diminuto ordine descriptionem orbis tradidisse, quum Plinius & Antoninus illam despexerint. Nec mirũ. Primi enim semper posterioribus rudius & magis ieiunè doctrinam ordiuntur, quia posteris facilè est inuẽtis addere, vt ait Aristoteles in Ethicis. Primus autem omniũ qui descripsit vniuersum orbem, fuit Cæsar Augustus, quando pace parta mari terráque, CHRISTVS *salus nostra ortus est, vt insinuat Lucas Euangelista, Iosephúsq; ac Latini historici. Hæc de fragmento procemij. Nunc ad secundum fragmentum veniendum est, in quo de sex itineribus ab vrbe Roma in Gallias, nunc longbardiam, verba facit. Et ita litera diuiditur in sex partes. In prima*

A *ma diuidit sex itinera, & exponit primum Ma-
ritimum, dicens hoc modo:

Ab vrbe in Gallias itur itineribus sex,
maritimo, littoreo, Aureliano, Cassiano,
B Tyberino, Flaminio. Maritimum tenet
Pheregenas, Castrum nouum, Cellas, Her
culem, Thelamonem, Caput Etruriæ, Pha
liscas, Traianum, Populonium, Vada, Ly-
gurnum, Erycis sinum, Entelliam, Delphi-
C num, Genuam inter Porsenam & Pherito-
nem, Monachum, Niceam.

*Maritimum dicitur, quod fit nauigio: in quo
post Ostiam primus portus occurrit Pheregene,
dictus à Pheritone & Genio Iano, vti exposui-*
D *mus in decimotertio Fragmento Catonis. Erat
oppidum vbi nunc palus. Castrum nouum tunc,
sed deletum vetus dicitur, vt lapis excisus in mœ
nibus à Pio secundo Pontifice Max. indicat.
Vulgo dicitur portus Ciuitæ Vecchiæ. Cellæ por-*
E *tus est iuxta ostia Minionis, vbi dicitur portus
Cin Cellæ. Omne littus post Cære vetus vsque
Minionem dicitur vulgo Etrusco veteri Cellæ.
Vnde amnis post Cære adhuc dicitur Marecellia
num, vulgo verò Marcellianum. Quare nomi-*
F *na sunt argumento, quòd ab amne Mare Cel-
liano ad Minionis ostia, vbi Cellæ, dicitur Ma
recellianum, & littus, Cellianum, vbi quum Cæ-
sar posuisset centum sedes iudicum, vocauit eas à
numero centum, & à littore Cellas. Herculis*

portus & Thelamonis sunt iuxta Turrenam, A
sic dicti à principibus Argonautis, qui illò ad-
uecti naui in vicinum fanum Volturnæ, siue
antiquæ Turrenæ ad Lucumones profecti, &
lacu Cyminio effecto, atque puella Faula præ-
mio habita, per Cyminium iter ad Euandrum B
iuerunt, & in Capitolina Saturnia subsederũt,
vt probauimus in nona & in vigesimasexta
quæstione Annia. Hi portus nomina retinent.
Caput Etruriæ portus supra Thelamonẽ est ver-
sus Populoniam, sic dictus, quia ibi incipiebat C
Lyguria Etrusca vsque in Ostiam, vt probaui-
mus in decimotertio fragmento Catonis. Dictus
est portus Etruriæ ab vrbe metropoli Etruria,
cuius pars celebrior Volturna est. Vulgus, nunc
vti & nautæ, dempta secunda r, litera, dicunt D
caput Etruiæ, pro caput Etruriæ. Nam adhuc
subtracta litera r, dicimus vallem Comeam, &
in prædiis Electræ fontes Electaios profert vul-
gus, pro valle Comera & fontanis Electrais.
Sunt autem fontes Electrai, in fine prædiorum E
Electræ, nõ longè à Volturnæ Fano, nunc Viter-
bo, quorum caput est mons & oppidum Coriti
viri sui, quod vsq; ad hanc ætatem dicimus ve-
teri lingua Etrusca Corit Ny Enta, id est, Coriti
mons & oppidum, vti probauimus in trigesima- F
sexta quæstione Annia. Rursus Phaliscas supra
caput Etruriæ portus, vulgus vocat Phalesce.
Traianum portũ Ptolemæus describit vbi nunc
Plobin

A Plobinum, quod vulgus corruptè addita m, Plombinum profert, sicut corruptè dicit Campiliam, Campanianum, Campitolium, pro Capitolio, Capilia, & Capaniano. Capilia enim est id quod iunior Pilia vrbs à Pilijs socijs
B Nestoris post Pisas condita, & Capanianum similiter posterius Panianum ab eo Pane dictum, quem Latini vocant Bacchum, vt probabimus in commentarijs super Etruriæ topographiam Plinianam. Hinc Capanianum
C est posterius oppidum Baccanum, à quo tota circum regio, & sylua olim Capaniana, nunc Latinè Baccana dicitur Populonium post Plobinum oppidum deletum; & sic dictum, quia erat puppium Philarcha, vt exposuimus vige-
D simaquinta quæstione Annia. Vada nomen retinent inter Volaterras & Pisas, sic dicta, quòd ab his vertatur littus in Lygurnum superius. Nam quod Aegyptij proto, id Aramei & Etrusci dicebant vado, Latini autem verto. Et
E ob id idem est Proteus, Vadimon, Vertumnus, vt probauimus in cõmentarijs super Xenophontem de æquiuocis. Lygurnus portus dictus à Lygure filio Phaëtontis, quem Græci & Latini proferunt Phaëtontem, & Lygures Pherito-
F nem, vt probauimus in decimotertio fragmento Crtonis. Erycis portus nomen retinet à parte Tusciæ qua est oppidum Erycis, sed ex parte Lyguriæ ab oppido Veneris portus dicitur. Ptole-

maeus sinum Erycis vocat. Sillius verò Italicus A
in octauo libro, & Strabo in quinto appellant portũ Lunæ, quo nõ est spaciosior alter. Entellia interpretatur Aramea & Etrusca lingua Isthmos oppidum, ab Ellia quod est Isthmos, vt Talmudista noster interpretabatur, & Enta B
quod est oppidum. Vnde & Corit Ny Enta superius dicta, dixit dici à Ny quod est mons, & Enta oppidum, quia fuit Coriti mons & oppidum, vt exposuimus copiosè in fragmentis Catonis decimoquinto, decimosexto, & quæstione C
Annia decimaseptima. Existimo hanc Entelliam esse, quod vulgus Lygusticum vocant Sextum orientis. Et Plinius Segestam Tigulliorum. Est autem Tigullia intus siue mediterranea, Segesta verò maritima, vt idem Plinius signifi- D
cat in tertio naturalis historiæ, capitulo sexto. Quidam dicunt Tigulliam, nunc dici Lauiniam illustrem comitibus Lauiniæ. Cuilibet tamen licet opinari. Delphinus hortus & porcifera à duce Porco dicuntur, quem posteri per E
aspirationem Phorcum dixerunt, qui colonias à se Porcas, Porcareces, Porcarilias, Porciferas, & à suo nomine Turrhenas Delphinas ab Etruria vndique transportauit, vt probauimus in commentarijs super Myrsilum, & super F
quintum Berosi. Pheriton, à quo adhuc Pheritiana regio circa Bisamnem, à Phaëtonte patre Lyguris nomen tenet, vti exposuimus in fragmento

A mento decimotertio Catonis. Genua verò à cognomine Iani, & Ianua ab eius nomine eadem dicitur. Cui argumento est, Caryn Ianuam promontorium, pars Genuæ veteris. Est enim Etrusca, Hebræa & Aramea lingua Caryn id
B quod vinea, vt etiam Diuus Hieronymus interpretatur. Hinc Caryn Ianum, id est, vinea Iani dicitur, & pars noua Genuæ: Vineæ item dicitur, vbi S. Maria in vineis. Itaque nomina & cognomina sunt argumento, à quibus originem
C habeāt Genuenses, videlicet à Phorco rege, à quo Phorcifera, à Phaëtonte, à quo Pheriton & Pheritiana, vt proferunt Lygures, aut Phaëtontea, vt Latini & Græci. Rursus à patre totius Italiæ Iano Genio, & Ianua, & Caryn Iana, & Ge-
D nua dicitur, licet quidam ignari antiquitatū & originis Lygusticorū & Etruscorum nominum referant ad Latinā originem, existimantes eam dici à gignendo, vel figura genu, & eiusmodi. De his tribus simul Plinius in tertio naturalis
E historiæ, capite sexto. Flumen, inquit, Porcifera, oppidum Genua, fluuius Pheriton, portus Delphinus. Quidā mendosi codices habēt Pheritor pro Pheriton. Nomen fluuio à vulgo est
F Bisamnis, & à iuxta eum regione Pheritiana Pheriton. De Monacho supra Catonem diximus. Niceam, quia est limes Italiæ, cui Tusci imperabant, existimo à Larthe Etruriæ Nicio missis colonijs dictam, vti in vicinam Galliam

Braccatam Narbonensem dictam prouinciam A
antea colonias miserant Atlas Italus, Larthes Vetuloniæ, & socer eius Coritus, cuius proprium nomen fuit Cambo pro Electræ nuptijs, & à se tribus nominauerunt, vt clarè scribit in quinto libro Berosus, & eas Plinius in tertio natu- B
ralis historiæ, capitulo quinto, excurrens colonias & vrbes huius prouinciæ, ita eorum trium nominibus nominat, dicens: Cenicenses, & Cambo Electri, qui Atlantici cognominantur. Vnde non mirum est, si Nicius Larthes C
illò misit colonias, quum etiam Turreni capta Corsica, ab eiusdem nomine vrbem Niceam condiderunt, vt author est Diodorus in sexto libro, & nos in historia Etrusca posuimus. Hactenus de primo itinere maritimo Antonini, D
quo possunt adiri tam Galliæ Cisalpinæ quàm Transalpinæ. Nunc de alijs itineribus, quibus potest adiri sola Gallia Cisalpina, prosequitur. Et primum de littoreo ita dicit:

Littoreum continet Alsium, Cære, Pyr- E
ganum, Forum cellæ, Grauiscas, Cosas, Volaterras, Pisam, Lunam, & ipsum transitũ in Gallias Cariaram.

Littoreum appellat, quo non nauigio, sed terrestri itinere ibatur per maritimas vrbes, F
licet aliæ propiores littori, aliæ remotiores sint. De Alsio diximus super Catonem & topographiam Plinianam, viculus magis quàm oppidum

A pidum fuit. Reparatum olim à Caritanis proximus veteribus, submutato nomine dicitur Ceri à reparatoribus. Cære verò antea dicebatur Agilla à Pelasgis condita, vt Cato & Plinius & Dionysius consentiunt. Hanc Agyllinam pulsis
B Pelasgis Mezentius superauit, & à victoria ipse Agillinus, vti Scipio Africanus dictus est, & ipsa vrbs ab omine, vt Strabo in quinto scribit, dicta est Cære. Nunc Cæreueterem dicimus, ad distinctionem oppidi supradicti Ceri. Pyr-
C gus & Pyrganum per ypsilon, à Græcis nomen habuit. Nam Etrusca lingua Carearin dicebatur, id est, oppidum oppidorum, sed debet proferri per u, Latinum, & dici Purgus & Purganum. Vnde & sanctam Mariam Purgani
D Agri proferũt, in colle castri veteris, olim noui. Forum cellæ vulgò vocant Forcellæ. Est nõ longè à Cincellæ oppido. Ciuita Vecchia est Cincellæ, vt quidam volunt, quod non sentio. Nam (vt diximus) sub amne Marcelliano vsque ad Mi-
E nionem, Cellensis, ab Etruscis, Pyrgana à Græcis quasi per interpretationem dicta fuit, quia quod Cellæ Aramei, Purgũ Græci, Latini propriè defensiuam turrim intelligunt. Omnes igitur huius regionis viculi, & incolæ vocabantur
F Cellenses, & Pyrgi veteres à mari Celliano ad amnem Minionẽ, quos inclusit Verg. in x. Aen. dicens: Qui Cerite domo, qui sunt Minionis in aruis. Et Pyrgi veteres, intempestæq; Grauiscæ.

*Sunt autem Grauiscæ Latinè, sed Nuetum E- A
truscè, vt patet in inscriptione Etrusca Cornuetana, & nos probauimus quæstione Annia vigesimatertia & trigesimaseptima, & in fragmētis Catonis vndecimo & decimoquarto. Nuetum enim Etrusci, sed Nubetum & Grauiscum B
dicunt Latini. Porro à corno insigni eorum arbore, Cornuetum dictum est, sicut Luna Perusia, Sutrium, Nepe, Fescennium, vetulonia, & eiusmodi, vti demonstrabimus in sequentibus quæstionibus. Cosæ supra tumultuosam partem C
maris, cui imminet portus Herculis, vt Strabo in quinto est author, olim deletæ à Gothis, post à Desyderio rege restitutæ, à Germanis ducibus eis præpositis Asidoniæ dicuntur, id est, à Sidonijs restitutæ ac regnatæ. Nam tam Longobar- D
di quibus imperabat Desyderius, quàm Sidones sunt Germani, vt patet percurrenti Germaniæ chorographiam in Ptolemæo, vbi Longbardos describit à Rheno fluuio sub Sicambris vsque ad trophea Drusi & sequentem fluuium Albim. E
Sidones verò è regione vltra Albim fluuium sunt iuxta fluuiū Vistulam, quem nunc Visclam vocant. Nunc Sidones dicuntur Poloni, & Sidonia Polonia est. Cui multa sunt argumento. Primùm, quia ciuitatem eorum metropolim Cra F
couiam interfluit amnis Vistula, & Sidones ibi sunt. Rursus Loocibuti populi olim dicebantur, à quo Boëmi Loob vocāt Polonos. Et Loocibuti*

sunt

A *sunt iuxta Sidones. Cosæ itaque Asidoniæ à reparatoribus dictæ sub Carolo magno iteratò à Saracenis obrutæ iacent. De Volaterris, Pisa, Luna, satis explicatum est super fragmenta Catonis & Topographiam Plinianam. Cariara*
B *nomen est Etruscum, à Car, & Iara, quæ duo vrbem & Lunam significant, teste diuo Hieronymo de interpretationibus nominum. Hinc Cariaram vrbem Lunæ & regionem Lunæ significat. Et vulgus corruptè Carrariam pronun-*
C *tiat, vnde à Tuscio transitur in Galliam Cisalpinam, nunc Longbardiam à victoribus Longbardis.*

Sequitur Antoninus de tertio itinere sic dicens:

D Aurelianum, quod & Claudianum, fertur per ipsam Aureliam, Thermas Stygianas, Forum nouem pagorum Claudij, Tar quinias, Saturniam, Volcem, Tunniatem montem, Rosellas, Rosetum, Tursenam, &
E transitum Apuam.

Vbi sit Aurelia vicus, aut oppidum post vrbem Romam nondum compertum habeo. Thermæ Stygianæ nomen retinent, & à lacu vicino Sabatino, nunc Barcenni, dicebãtur etiam bal-
F *nea Sabatina: vt patet in vita Protogenis martyris. Et eadem à Cære veteri vicino Ceritana balnea vocauit Strabo in quinto, comparans eas Thermas, Etruscis Caijs dicens: vbi Etruria*

maximæ Romæ appropinquat: abundat aquis A
calidis, & non minus quàm Caiæ, quæ nobilita-
te sui præcellunt alias. Sed quidã ridiculi amoto
g, vel c, posuerunt b, & dixerunt Baiæ pro Caiæ.
Et similiter super elegia Tibulli de lymphis Ther
misq; Etruscis vbi ait: Nos tenet Etruscis ma- B
natq; in montibus vnda. posuerũt Baiarum pro
Caiarum. Ita hi dum Topographiam nesciunt,
& antiquitates negligunt, vtique etiam ipsos
authores corrumpunt: vt ostendemus in Annia
quæstione xxj. Ridiculosius etiam exposuerunt C
quidam illam Elegiam, quum Baiæ neque à
montibus Etruscis fluant, neque lymphæ Tusciæ
dici possint, neque à condita Italia vnquam illa
regio Baia fuerit ab Etruscis vel possessa, vel re-
gnata, vel habitata, quanquam Capua fuerit D
Etruscorum oppidum, vt non solùm docuimus,
sed etiam demonstrauimus in fine commenta-
riorum Sempronij, & alijs locis. Forum verò
nouem pagorum Claudij, à quo iter Claudianũ
dicitur, etiam memorat Plinius in tertio natur. E
historiæ, cap. sexto. Et per hoc iter fugit ab vrbe
Roma sanctus Flauianus martyr in arcem Iti,
quæ & mons Physconus dicitur, vt exposuimus
in xvj. fragmento Catonis. & in vita eiusdem
sancti Flauiani corruptè mõs Fiasconus & arx F
Ici scribitur. Vt autẽ dicitur in vita sancti Pro-
togenis martyris, ductus ad Thermas Stygia-
nas, inde ad Forum claudij quod distat ab vrbe

Roma

A Roma xxviij. miliario, pro Christo decapitatus fuit. Est igitur Tulsa noua inclyta præfectis Romanis vsque ad tempora nostra, quæ destructa à Saracenis, nomen Claudium perdidit, & à reparatoribus vicinis Tulsanis veteribus nomen
B desumpsit, sicut diximus de Alsio, & de Cosis. Ab hac Tulsa noua, olim Foroclaudij, recta via est in Tarquinias, & à Tarquinijs in vrbem dirutam Volce, quam Voce vulgus nominat, iuxta quam est mons Volcentarius, vulgò argenta-
C rius, de qua sermo habitus est in tertio fragmento Catonis, vbi xij. primæ vrbes à Iano primùm post Turrenas editæ expositæ fuerunt, inter quas Rosellæ vna est. Nomen adhuc sed deletum oppidum retinet, à quo Rusellanus ager in Liuio, &
D in eo Rusellæ thermæ, nunc sancti Philippi. De monte Tunniate ac iugis eius quæ Rodaco fani & sanctæ floræ dicuntur, diximus in fragmento xvj. Catonis Rosetum existimo esse quod nũc addita g, dicimus Grosetum. Est enim in vsu
E tam Grammaticæ quàm vulgi eiusmodi præpositio consonantis. Nam quæ Grammaticè dicimus Eliam, Estam, Annam, Annum, Aractum, Arcennum, vulgus profert Veliam, Vestã, Nannam, Nannum, Baractum, Barcennũ. Est autẽ
F Aractus portus iuxta Phaliscas & Plobinũ, Luca vrbs inclyta viris, & opulenta mercatoribus, & illustris religione & literis, & olim militia, vt author est Strabo in v. cõdita fuit à Lucumone

Lukio

Lukio, qui xlv. Larthes Etruriæ à Iano extitit, & ob frequentes saltationes in sacris teste Festo insanus habebatur, vti olim David ob easdē ab vxore insanus est habitus, vti ostendemus quæstione Annia xiij. Iuxta Lucam est locus conditoris nomen retinens. Dicitur enim Lukium. Oppidum verò Tursena post montem Càtinum, quod Lucenses corrupta prima litera vocant Cursenam, nomen retinet, & præclarum Myrsili atque Dionysij Halicarnassei est argumentum, Turrenos fuisse, & Turrenas vrbes ante Turrenum Mæonem, & ab eo nullo modo dici Tusciæ vrbes Turrenas, sed à Tursibus Tursenas. Non enim, inquit Myrsilus, Tusci proferunt Etruriam, Turrenam, & Volturrenam, sed suam metropolim à Tursibus dicunt Etursiam, Tursenam, & Voltursenam, id est, extructis turritis ædibus vrbem, vt copiosissimè, super Myrsilum exposuimus, & quæstione Annia xvij. probabimus. Est autem hæc Tursena in edito & more antiquo paruum oppidum. Non enim mos fuit antiquis condere vrbes magnas, sed vt author est Dionysius in primo libro locis munitis paruas & crebras. Vnde cernimus probata fide, quòd antiquissimæ vrbes Thusciæ sunt paruæ, magnæ verò sunt nouæ conditæ vel adauctæ. Differebant enim vrbes antiquitus & multa magnitudine, sed multitudine partium eiusdem, quòd aliæ erant monopoles, aliæ dipoles, aliæ tripoles

A *poles, regiæ verò ſemper Tetrapoles vt Samothracia. Arbea Phœnicũ, Babylonia, Niniue, Hieroſolyma, Syracuſæ, Etruria, vti amplè ſcripſimus in cõmentarijs Xenophontis. Vltimum oppidum huius itineris eſt tranſitus in Gallias oppidum*
B *Apuanum. Eſt autẽ Apua, à qua pars in Tuſcia dicuntur Apuani Lygures, vt in commentarijs Catonis & Sempronij dictum fuit. Nunc Pont Remoli dicitur. Hactenus de itinere tertio, nunc de quarto ita dicit:*

C Caſsiano itinere itur per Politorum Arcenum, Minionem, Forum Caſsij, Aruntes, Camillarios, Tudernum, Verẽtanum, Vmbronem montem, Senam coloniam, Phocenſes, Lucam, & Caferonianum tran-
D ſitum in Gallias.

Luca ergo habet duos tranſitus, alterum Apuam vt ſupra, alterum Caferonianum, id eſt, poſterius Feronianum, dictum à luco Feroniæ, quod Ptolemæus notat, & rex Deſyderius ver-
E *tit in Petram ſanctam contra gentilem Deam. Omnia montana inter Petram ſanctam & ipſam Lucam nomen retinent corruptum Carfeniam pro Caferonianam. Politorum duplex, & hoc in principio Tuſciæ via Caſsiana, & al-*
F *terum in Campania, cuius meminit Liuius. Arcennam deleuerunt Romani principes. Veientum in limite olim illis & Cæritanis communi, vti Liuius in fine quarti libri ab vrbe condita inſin.*

ta insinuat. Postea reparatum oppidum addita A
b, Barcennum dixerunt, vt in præcedente itinere diximus. Nunc corruptè Barceanum dicunt, quod vel Barcennum vel Braceanum posteriori nomine, aut Brigianum à prisco loci conditore dicere deberent saltem grammaticè, si non ver- B
nacula lingua. Minio fuit iter Aeneæ ad Lucumones, vt Verg. scribit x. Aeneidos. Forum Cassij à stratore viæ domo Caßiana dicitur, & vtriusque nominis argumentum habet. Nam & sanctam Mariam fori Caßij, vulgò Forcaßij dici- C
mus, & oppidum Vetrallam, id est, veterem aulam nominamus. Quare Aeneas ab Euandro venit in fanum Volturnæ, lucumq; ingentem ad Lucumones per Ceritis amnem Minionem, vt ait Verg. & per Vetrallas & Aruntes Camilla- D
rios & Tudernum, quia hæc est via Caßiana. Ad hanc ætatem à Camillarijs deletis ad Tudernum, & à Vetralla in Camillarios iter stratum Caßianum lapidibus miris, & si interruptum multis in locis, cernimus, De Arūtis Camillarijs E
diximus in xv. Catonis fragmento, & de Tuderno quæst. xxx. Annia. Varentanum nomen retinet circa lacum Volsiniensem, & spectat ad domum Pharnaciam, vulgò Pharnesiam. Vmbronem in monte existimo esse sanctum Quiricum, F
ad cuius radices oritur Vmbro fluuius. De Sena fragmento Catonis xvj. diximus. Similiter superius itinere tertio, & Catonis fragmēto xvj. ex-
positum

A *positũ fuit: De Luca & Phocekijs vulgò dictis.*
Nunc de quinto itinere sic habet Antoninus:
Tyberinũ quod & Cyminiũ iter, fertur Gallera, Lartheniano siue Veiẽte, Rosulo, Sutrio, Lacu Elbij, & iugis Cyminijs, Fano
B Volturnę, cuius claris gestis inuidit Liuius. Saleumbrone Volturnæ, Larthe amni, Volsinis, Clusio veteri olim Comersolo, Clusio nouo, à quo dictus Clusentinus transitus Annibalis, & Phesulæ transitus.
C *Cyminium iter quod nunc publicum est ab vrbe Roma per Cyminia iuga & fanum Volturnæ nunc Viterbum, idcirco dicitur Tyberinum, non quia per Tyberim eatur, sed quia est mediterranea Lucina Tyberi. Vnde maritima regio*
D *etiam Claudiana dicitur, non quia nauigio eatur, sed quia in maritima regione mari vicina. Gallera est nomen originis Arameæ & Etruscæ dicta à veteribus Gallis, id est, inundatis. Vnde, vt ait Xenophon, ratem quæ vndas secat vocant*
E *Babylonici Galleras, & Etrusci Galeas, vt ibi exposuimus. Larthenianum & Veiens esse idem ostendimus xv. fragmẽto Catonis, & ibidem diximus de Sutrio. Rosulo monti manet nomẽ. Lacus Elbij & Cyminius ibi, vbi & vicus Elbij.*
F *Mons Cyminius, & ab eo iuga Cyminia nota sunt in trãsitu publico, vbi contẽplatus est Q. Fabius opulenta arua Etruriæ, vt scribit Liuius in nono ab vrbe condita. Fanum Volturnæ adhuc*

quatuor

quatuor literis sacris inscriptis in monetis vetu A
stissimis & loco manentibus, atque in ore vulgi
frequentatissimis dicimus F.A.V.L. Volturnæ.
Quid autem sibi velit quod ait, cuius præclaris
gestis inuidit Liuius equidem alij alia existi-
mant. Dicam & ipse opinionem meam. Sueto- B
nius Tranquil. in vita C. Caligulæ scribit pau-
lulum abfuisse, quin ab omnibus bibliothecis sta-
tuas & scripta Liuij deleret, quod illum vti ver-
bosum, & negligentem in historia carpebat. Est
autem negligens is qui supprimit quæ referenda C
sunt, & verbosus qui absque probatione contra-
dicit afferenti rationes & authores. Et his duo-
bus peccauit Liuius in multis vt patet. Sed ex
multis quoad fanum Volturnæ hæc exempla sint.
Cælius Thuscus Larthes Fani iuuit Romulum D
implorantem ab eo auxilium contra Ceninenses
Crustuminos & Latinos, & retulit trium-
phum. Et id idem fecit contra Sabinos Gale-
ritus Lucumo. Et ob id ipse primus posuit præto-
ria Romæ, & diuisa Roma in tres tribus impo- E
suit nomina & tertiam partem dedit Thuscis,
vt clarè tradunt Propertius in elegia ad Ver-
tumnum & altera paululum præcedente, &
Varro in primo de lingua Latina, & Fabius
Pictor de originibus vrbis Romæ, & Diony- F
sius Halicarnasseus in secundo libro, & Mythici
sub fabula Iani eiaculantis aquas sulphureas in
Sabinos, vt Macrobius in primo Saturnal. &

Ouidius,

A *Ouidius in primo de Fast. indicat. At liuidus fuit Liuius vt hic notat Anton. qui vt funditus extingueret Thuscorũ splendorem & triumphos obnubilaret ab eis partos, non à Romulo gestos, omnino etiam scribere vnum verbum ne-*
B *glexit. Quòd profectò inuidißimi hominis est officium, & negligentis veritatem in historia. Similiter fuit verbosus, quia absque certo authore & probatione dicit contra Varronem, quòd Lucerũ nomen est incertæ originis. Fabius enim*
C *Pictor antiquior eo ostendit ab historia esse Etruscæ originis atque certißimæ. Rursus Liuio antiquior & doctior Varro in primo de lingua Latina, dicit esse certæ originis à Lucumone Luceres dictòs, idq; probat vetustißimis authori-*
D *bus Iunio & Tolumnio Tuscarum Tragœdiarum scriptore, & item inexpugnabili argumento, quòd Luceres est deriuatio Etrusca à Lucumone, & non Latina à Luco Asyli, vt Pædianus & Plutarchus in vita Romuli turpiter in Grã-*
E *matica Latina aberrantes dicunt, quia Lucus Latinè à luceo verbo per antiphrasim deriuatur, & à Luco Lucij, & Lucani Latina deriuatio est, & non Luceres, vt linguæ Latinæ peritißimus Varro ostendit. Non est igitur mirum si*
F *Cæsar excanduit ira contra scripta Liuij negligentia & supprimentia quæ clarißima erant, & eum appellauit iure verbosum, qui cõtra Varronem afferentem testes antiquißimos, & in-*

uincibilem rationem, verbosá solum & anili lo- A
quacitate dixit Lucerum nomen est incertæ ori-
ginis. Et ideo vt vtamur regula beati Hierony-
mi, eadem facilitate Liuius & omnes alij similes
contemnuntur, qua sine ratione ac certo authore
contra doctiores sola verbositate vsi proferunt. B
Quum vero constet Liuium non ignorasse quæ
Varro & Fabius Pictor & alij referunt, constat
equidem illum non ignoratione scientiæ, sed ma-
lignitate naturæ in historia neglexisse dicenda,
& verbosè dixisse subticenda. Et ob id vti Ca- C
ius ita & Antoninus Cæsar cum arguit inuidiæ
dicens: Volturnæ præclaris gestis inuidit Liuius.
Saleumbrona interpretatur natiuitas & egres-
sio Vmbrorum, quia Galli veteres ibi genuerunt
Vmbros, vt demonstrauimus in secundo fragmen D
to Catonis, & tertio commento Sempronij. Am-
nem, Larthem è Volsiniensi lacu effluentem, mu-
tata prima litera Marthem vulgus dicit, vti
Marthenianum pro Lartheniano, & huius am-
nis partem vocat vulgus Cadutam Saleumbro- E
næ. Volsine vrbs vna è xij. primis Iani est, vt
ostendimus in tertio fragmento Catonis. Clusiu
vetus dictum antea Comersilum à duce, ostendi-
mus super xvj. fragmento Catonis, & super iij.
de Fesulis, quod fuit vna ex primis xij. Iani. F
Clusentinum ab oppido Clusio nouo dictum, cor-
ruptè vulgus dicit Casentinum. Plinius quoq; in
iij. natu. histor. Clusios nouos & Clusinos veteres
enumer-

A enumerat. Concludit autē Antoninus quòd iter Cyminium siue Tyberinū duos introitus habet in Galliam Cisalpinam, Clusentinum, & Phesulanum. De vltimo autem itinere sic sequitur Antoninus:

B Flaminium habet Castrum nouum, Ocream, & Ocriculum, Narniam olim Nequinam, Tuder, Hispellum. Aut à Castro nouo Spoletum, Camerinum, Vrbinum, Pisaurum, Ariminum.

C *Castra noua multa inueniuntur. In itinere autem maritimo Castrum nouum est, vt supra ostendimus, & in mediterraneo Flaminio nunc aliud Castrum nouum est, & nomen retinet, & est circa finem Sabinorum, & principium*
D *Latij Ocream eximiam Sabinorum vrbem vicinam Tyberi, & Gallesio Tusciæ, demonstrant illius ruinæ & gemmæ sæpe effossæ. Ocriculum habitatur iuxta eam, & ab ea nomen retinet. Narnia à Nare amni eius cognomen habet.*
E *Nam proprium illi nomen est Nequina, vt hoc loci Antoninus & Plinius in tertio naturalis historiæ asserunt. Tuder est in Veilumbris. Quare argumentum est à Veijs Etruscis Tudernis ortos, de quibus Plinius in tertio naturalis histo-*
F *riæ loquitur, & nos in octauo fragmento Catonis exposuimus. Hispellum nomen retinet, & ab eo transitur Apeninus ad Galliam. Aut alio tramite, vt ait, ab eodē Castro nouo ad Spoletū. Est*

autem Spoletum metropolis Veilumbrorum antiquißima, vti & Camerinum à Camese conditum, sicuti supra Sempro. exposuimus. De Arimino quæ illi fuerit origo, super septimo Catonis fragmen. exposuimus. Quoniam igitur Veilumbrorum ætate non erat Latina vel Græca lingua, consequens est vt Spoletum non dicatur ab expoliendo aut spoliando vocabulis Latinis, sed ab Arameis & Etruscis vocabulis Polo duce, aut Spolo aue cuius auspicio condita fuit, sicut à Capi Falcone Capua. A B C

C. SEMPRONII
LIBER DE DIVISIONE ET CHOROGRAPHIA ITALIÆ, *cum commentarijs Annij.* D

CAius Sempronius vir inter Romanos illustris, cuius meminit Dionysius Halicar. in primo libro, vbi eum & Catonem Porcium reprehendit de prima classe Græcorum, quæ venit in Italiam, vbi ve dicit Sempronium de expositione geminorum Remi & Romuli, eum esse cum Calphurnio & Catone, qui sequuti sunt Quintum Fabium Pictorem. Hic Sempronius Italiæ descriptionẽ fecit, quam Græci Chorographiam vocãt. Et primò diuidit eam in tres E F

partes

A partes, videlicet in mõtes Apeninos ſecan-
tes Italiam in duas partes,& in partem Ci-
ſapeninam ad inferum mare,& Tranſape-
ninam ad ſuperum,dicens his verbis:

VNiuerſa Italia à iugis Alpiũ oritur,
B & in Leucopetram fretumq; Siculũ
terminatur.Cingitur ſupero & infero ma-
ri,& ſecatur Apenino , qui à iugis Alpium
ortus,per mediam Italiam à Lyguribus ad
Anconam porrectus,inde paulatim vſq; Ve
C nuſiam reflexus , ibi ex tranſuerſo diuidit
Italiam, ex altera parte Brunduſiũ , altera
Veliam attingens circum ſinum Barenti-
num,quo Auſones primùm, inde Aborigi-
nes Græci poſt Oenotrium Arcadem tenue
D re,à quibus magna Græcia nuncupatur,in
qua ſunt Oenotrij,Calabres,Salentini,ma
gna Græcia atq; Brutij. Porrò antiquitus
Italia in medium Apeninum, & in Ciſape-
ninum ad inferum mare, & in tranſapeni-
E num ad ſuperum pelagus , & in Alpes à
Rhetiis ad Lygures diuidebatur.

*Huic libro titulus ſcriptus his verbis præmit-
titur,C. Sempronij de diuiſione Italiæ & origi-
ne vrbis Romæ. Nam complura ſcribit de ori-*
F *gine vrbis Romæ,in quibus vt plurimùm Picto
rem aſſequitur. Si quis autem plenè quoad di-
uiſionem & partitionem Italiæ hunc authorem
habere cupit , habeat ante ſe pictam imaginem*

Italiæ, præcipuè quã Ptolemæus describit. Alio- A
quin (vti olim ego) minus intelligens authorem
cum libro reijciet, & ad terram collidet. Nam
absque alia expositione intuebitur in Ptolemæo
quomodo tota Italia à iugis Alpium oriatur, &
inter duo maria diffundatur ad fretum Sicu- B
lum, & quo pacto in duas partes ab Apenino
secetur Italia, & vbi sunt vrbes, limites & po-
puli qui hîc aßignantur. Quare ea Chorogra-
phia Italica Ptolemæi præsuppoſita, solùm quæ-
dam percurremus. Alpes Italiæ nomen suum C
retinent, sed Apeninus pro locorum diuersita-
te ac populorum diuersa sortitur nomina. De eo
verò Ptolemæus sic dicit in tabula sexta Euro-
pæ capitulo primo, describens etiam eius limites:
Italia, inquit, limites habet ab occidente Al- D
pium iuga iuxta lineam quæ extenditur ab
Adula monte vsque ad Vari fluuij ostia, &
à septentrione finitur Alpium iugis Rhetiæ. A
Septentrione quoque versus ortum solis habet
Adriaticum pelagus, & à meridie Turrenum. E
De Apenino verò sic habet: Apenini iuga ferè
Lyguriæ imminent, & ab Alpibus incipiunt.
Deinde vsque Anconam protenduntur, hincq́;
versa dum ad Adriaticum inclinantur, vsque
ad montem Garganum ducuntur. Post ad meri- F
diem inclinata, in Leucopetra fines habẽt. Leu-
copetram Græci, sed Latini Albam petram di-
cunt, estq́; circa Regium, & dicitur finis Italiæ,

&

A *& transitus in Siciliã, in quo inueniuntur vertigines Scyllæ atq; Charybdis. Diuisio verò Italiæ prima est in principia & origines Italiæ ab occidente, & retinent nomen Alpes, per quas transimus ab Italia in Franciam, & ista iuga*
B *imminent Lyguribus. Quæ verò imminent Comensibus & Veronensibus vsque Paduam & Venetias, præbent transitum in magnam Germaniam. A Venetijs verò ad Histriam & Rhetos, transitus sunt in Histrios siue Danubios,*
C *inter Germanos & Pannonios olim Bannonios, nunc Vngaros. Cisapenina verò Italia est ad inferum mare, olim Tuscum & Turrenum, à dominis principibúsque maris Turrenis, nunc mare Leoninum pro maiore parte. Superum ve-*
D *rò mare Gulfum Venetiarum à principibus dicitur Venetis, sicut prius à principibus Turrenis & colonia Tuscorũ dicebatur Turrenũ & Atriaticũ. Quam diuisionem Italiæ Liuius in quinto ab vrbe condita, breuibus absoluit, vbi de pri-*
E *sco Turrenorum imperio scribens: Tuscorum, inquit, ante Romanorum imperium opes, mari, terráque longe patuêre, supero & infero mari, quibus Italia insulæ modo cingitur, nomina sunt argumento, quòd alterum Tuscum commu-*
F *ni vocabulo gentis, alterum Atriaticum ab Atria Tuscorum colonia vocauere Italicæ gentes. Græci Tuscum atque Turrenum eadem vocant. Hi tusci in vtrunque mare vergentes prius cis*

Apeninum ad inferum mare duodenis vrbibus A
incoluerunt terras. Postea trans Apeninum totidem quot originum capita colonijs missis, tenuerunt omnia loca quæ trans Padum sunt, excepto Venetorum angulo, qui sinum circum incolunt maris. Alpinis quoq; haud dubiè ea gen- B
tis origo est, & maximè Rhetijs, quos loca ipsa efferarunt, ne quid ex antiquo præter sonum linguæ, neque eum incorruptum retinerent. Hæc Liuius. Verùm de amplitudine imperij Tuscorum, absoluimus septem & sexaginta Epito- C
matum libros, nunc satis dictum sit quo ad nomina partitionis Italiæ, in qua etiam orthographia horum vocabulorum Atria & Turrenum vti ego, ita scriptores conscribant locis suis, quãdo Surrenum vel Turrhenum, & Volturrhena, D
siue per syncopã Volturna & Volturrhena scribitur, quorum rationem reddidimus in commẽtarijs super Myrsilum. Atriaticum quoque ab Atria Tusca familia. Hadriaticum verò ab Hadriano dicitur. Nunc de partitione Apenini E
sequitur.

Diuisio Alpium.

ALpes ipsæ tribus partitionibus secantur. Prima Lygurum, quòd ab eis oriantur, à Nicea ad Pœninum, sequens ab F
eo ad Ocram montem. Pœninus dictus à transitu Annibalis. Tertia Taurisana vsq; in Histriã. Omnibus alpinis exceptis Lyguri

A guribus notiſsima origo Etruſca eſt,præcipuè Rhetiis.

Poſtquã Sempronius diuiſit Italiam in Alpes, in Apeninum, in Ciſapeninum ad inferum mare, & in Tranſapeninum ad ſuperum pela-
B *gus, nunc diuidit primam partem quæ ſunt Alpes, dicens: Prima pars Alpium incipit à mari infero, vbi adhuc limites Italiæ inter ſe, & Galliam Braccatam, quæ Narbonenſis prouincia poſt dicta eſt, authore Plinio in tertio naturalis*
C *historiæ cap. 5, nomina retinent Nicea & Antipolis. Ab his per Alpes aſcendendo vſq; fontes Atriani fluminis qui à Pœnino orſus inter Veronam & Vincentiam in mare mergitur, vt Ptolemæus deſcribit, eſt tota prima pars Alpiũ.*
D *Et notat hoc loco Sempronius, quòd hæc prima portio Alpium dicitur Lygurum, non quia Lygures principio Italiam incoluerint, ſed quia ab eorum limite maritimo oriuntur, & per mediterranea diffunduntur ea iuga. Quo enim ad*
E *primas in ortu gentium Italiæ colonias, haud dubiè omnibus Alpinis Tuſcæ gentis origo eſt, vt hic Sempronius, & clarius expreßit Liuius in ſuperiore commentario. Neque obstat quòd in fine huius partis Sempronius dicat exceptis*
F *Lyguribus, quia ſupra expoſuit, quoad ortum Alpium, quia vbi oriuntur iuxta mare incolunt Lygures mox veterum Tuſcorum proles. Vnde & Suſianos in his Ptolemæus ponit, &*

in fine Atriatem fluuium. Nam Susa pars est A
Vetuloniæ, quam corruptè Sisam vocamus, &
Atrianus fluuius ab Atria Tuscorum familia, sicut & apud ostia Padi Atria oppidũ Thuscorum, vt significat Plinius in tertio naturalis historiæ, capitulo decimoseptimo, de ostijs Padi: B
Omnia, inquit, ea fossas fluminaque, Sagi fecere Thusci, egesto amnis impetu per transuersum in Atrianorum paludes, quæ septem maria appellantur: nobiles portu oppidi Thuscorum Atriæ, à quo ante Atriaticum mare appellatum, quod C
nunc Hadriaticum. Hæc Plinius. Hæc clarius dicentur in alijs commentarijs, quæ de prima parte Alpiũ sunt, à Ligustico mari ad Pœninũ montem, vbi Atrianus fluuius, teste Ptolomæo, fontes proximos habet. Secunda verò D
pars Alpium à Pœnino ad Taurisinum portenditur. Et vt ait, Pœninus dictus est à transitu Pœnorum ducis Annibalis, de quo Iuuenalis in Satyra: Et montem fregit aceto. Falluntur igitur, qui putant Pœninum & Apeninum E
esse eadem, vt super Berosum & in alijs exponetur commentarijs. Extenduntur hæ Alpes à fontibus Atrianis, ferè vsque ad Ocram montem. Mons Ocra imminet Venetiarum oræ à Tridento ad fluuium Tylauentum. Verùm quæ F
sequuntur alpes à Tylauento ad finem Hystriæ Italicæ, Taurisini dicuntur. Quidam eos, à foro Iulij, vnde Cæsar Iulius ab Italia in Trans-

alpi

A *alpinos transcendebat, inchoare contendunt. Foroiulium nomen retinet, & vulgo corrupto Fri Iuli dicitur, & omnes alpes per quos versus Aquilegiã transibat Lingua & prolatione Thusca adhuc Zuliæ, vulgo verò corrupto Ze-*
B *liæ dicuntur. Nam literam z, i, communi prolatione proferebant, vt Zasius Iasius, Zulius & Iulius, vt in inscriptionibus Hetruscis inuenimus. Quidam verò circa vrbem Taurisium, quam corruptè Triuisum dicunt, exordiri alpes*
C *Taurisinorum volunt, de quibus Plinius in tertio naturalis histor. cap. decimonono. Venetia, inquit, fluuius Silis, ex montibus Taurisanis. Ab hoc igitur Venetia Silis fluuio, omnis fortè circum sinum maris regio Venetia dicitur, aut*
D *verius iuxta Berosum, à Phaëtontis postero Vento per syncopam, & absque syncopa Veneto, tam regio quàm fluuius nomen accepit. Vnde & Tyla, vt ait, ex posteris Phaëtontis fuit, sicut & Ventus, à quo non dubium est quin dicatur per*
E *syncopam Tylauentus, id est, Tyla Venetus. Tam ergo ingentem vastámque alpium longitudinem Thusci, colonijs missis, fermè in primo Italiæ ortu, quum egena esset habitatorum, primi Alpinorum genitores tenuerunt.*

F

De Apenino.

SEquitur Sempronius post Alpes, de diuisione eorum, qui per totam longitudinem

nem Italiæ ab Alpibus dictis ad fretum A Siculum Apeninum incolunt, his verbis dicens:

APeninus diuiditur in Lygures montanos, Apuanos, Vmbros, Sabinos, Sabellos, Hetruscos. Lygures dicti sunt à B Lygure Phaëtontis filio, qui omnium primus, multis seculis ante Græcos ex Attica colonias in Italiam transportauit, adiecítque atque miscuit antiquissimis Italiæ populis, ab ostiis Tyberinis, vsque Niceam. C Hinc veteres omnem maritimam dixerũt Lyguriam. Itaque pars Apenini à Nicea ad fontes Macræ Lygures montanos alit, quibus origo est à Genio & Lygure. A fontibus verò Macræ ad fontes Tyberis Ape- D ninum colunt Lygures Apuani, Hetruscis orti, cognomine veteribus Gallis, vt M. Antonius prodit. Portionem verò Apenini à fontibus Tyberis ad Nar, inhabitãt Vmbri, prima veterũ Gallorum proles, vt Au- E gustus scribit. Ab amne verò Nare vsque ad fontes Silaris, montes tenent Sabini, quibus Saga est origo. Nam Sangni gentilis Sabi fuit. Hi paulò ante ruinas Troiæ disciplinas Hetruscas didicere, & ius diui- F num & humanum à Megale Turreno perceperũt. Rursum à fontibus Silari ad fontes Volturreni & Sarni Sabelli proles Sa-

binor

A binorum incolunt, quos Romani Samnites, Græci verò Saunites vocãt, Portionem verò Apenini à fontibus Sarni vsq; ad magnam Græciam Thusci tenuerunt, & residuam Græci. Hactenus de diuisione Apenini & Alpiũ, & origine habitantiũ in eo.

Ergo in septem partes diuidit Apenini longitudinem. Prima est Lygurum montanorum à Nicea maritima supradicta, vsque ad Macram, quorum metropolis est Genua, à Iano Genio prisco Italiæ vel condita vel dicta Ianua & Genua, vt hic Sempronius significat, & fama eius ciuium est. Cui argumento est promontoriũ eius, adhuc vocabulo Arameo dictũ Caryn Ianum, id est, Vinea Iani, & Latino vocabulo non procul sancta Maria vinearum. Quòd verò quidam imperiti originum dicunt, Caryn Ianum dici calignanum quòd ibi calabant ligna, simile est quod mei rustici Viterbenses dicunt. F.A.V.L. sacrum idcirco dictum quòd ibi Fabæ ferèbantur. Argumento quoque est regio, & amnis Pheriton, quam vulgò vocant Pheritianam, id est, Phaëtonteam, vt in commentariys aliys explanabitur. Amnẽ verò nunc bis amnem vocant, de quo Plinius in tertio naturalis historiæ, cap. vj. Flumen, inquit, Porcifera, oppidum Genua, fluuius Pheriton, Portus Delphini, & reliqua. Lygurem verò fuisse filium Phaëtontis, & in occidentalem partem Italiæ aduectos

ctos cõsedisse sub Larthe Italiæ Tagete aruspice A
Thusco, & nouißimis annis Aralij regis Assyriorum, qui fuit quintus à Nino, author est Berosus. Quod & Cato de originibus, & hoc loco Sempronius significant, vetustißimam gentem Lygurum asserentes, & ante omnem classem B
Græcorũ venisse in Italiam. Hos barbatus Græcus Dionysius Halicarnasseus emendare pergit in primo libro, dicens Catonem & Sempronium simillima fabulis dicere de antiquitate Lygurum ante aduentum Græcorum, quia non di- C
cunt quo tempore, aut qua de caussa venerint. Sed, vt ait Plinius in tertio naturalis historiæ, cap. xvij. pudet rationem Italiæ mutuari à Græcis. Qui enim de domestica sua origine sibi mutuo contradicunt, male de aliena & remota di- D
iudicare possunt. Neque opus est de originibus vrbium, tempora & fortunas aßignare, quia hæc ad historiam pertinent quam illi præcognitam à lectoribus præsupponunt. Dicuntur autem montani Lygures, quia montibus hærent, E
& colunt, vsque ad fontes Macræ amnis, vbi vrbs Apua est, à qua Apuani. Amnis Macra retinet nomen; sed vrbs nunc Pont Remulus dicitur, olim Apua. Sunt ergo Apuani montani Lygures Carrarij, à Cariara; id est, vrbe F
Luna dicti. Item Caferoniani à Luco Feroniæ nunc Petrasancta, & corraptè Carfeniani vsque Pesciam. Inde Stellatini à fluuio Stella per

mon

A *montana Pistoriæ vsque Phesulas. Abinde vsque fontes Tyberis sunt montani Clusentini, quos corruptè Casentinos vocant. Hæc est igitur secunda pars Apenini ad inferum mare, quam inhabitant Lygures Apuani originis Hetruscæ*
B *montani, quibus Phaëton Lygures commiscuit, vt ait Sempronius. Eosdem Liuius etiam Apuanos Lygures nominat, præcipuè à quibus est transitus in Galliam Cisalpinam, nunc Longobardiam. Quod verò ait, Lygures Phaëton-*
C *tem commiscuisse antiquissimis Hetruscis maritimis, & ob id ab ostijs Tyberinis ad Niceam vsque Lygures maritimos à veteribus dictos fuisse, duo sunt pro Sempronio argumenta in Hetrusco littore. Primum est portus Ly-*
D *gurnus. Lyguris eximium monumentum. Neque Lyburnus scribendum est, vt quidam librorum corruptores magis quàm emendatores impresserunt, quia Lyburnus portus est Lyburnorum inter Histriam* Italicam, *& Illyri-*
E *cum. Alterum argumentum est lapides ingentésque moles complutæ de cælo in pugna Herculis Aegyptij, in eius auxilium, contra gigantes Italiæ, quos ad hæc tempora vocamus Lamonem, à Lamone, qui eius Herculis erat filius, vt*
F *Diodorus Siculus author est in quinto libro. Sunt autem hæ complutæ ingentium saxorum moles inter Grauiscas & Cosas nũc Asidonias. Omnes autem historici, tam Græci quàm Lati-*

ni

ni,asserunt eam pugnam gestam fuisse in Lyguria,& nusquam alibi reperimus complutum Lamone,vt simul cum fama & historia nomen comprobat,quàm circa dictã regionem Hetruriæ maritimam.Quare verũ est quòd Sempronius ait,à veteribus oram maritimam ab ostijs Tyberis vsque Niceam,totam fuisse appellatam Lyguriam,Plinium autem falsò posuisse hos lapides in prouincia Narbonensi,quando in iij. lib. natural.histor.cap. 5. dicit,in Maßiliensi campi lapidei Herculis præliorũ memoria. Nullus enim vnquam historicorum ponit eam memoriam in Gallia Bracata,sed in Lyguria Italiæ. Quòd verò dicit,mõtanos Hetruriæ Apuanos,ab Hetruscis ortos Gallis cognomine,vt M. Antonius asserit,etiam Vmbros ab eisdem Gallis veteribus genitos asserit;vt Solinus refert & Berosus indicat,& nos in æquiuocis Xenophõtis vtcunque tetigimus. Hæc de secunda parte Apenini Hetruriam attingente,atque illi imminente. De tertia parte,quam Vmbri inhabitant à fontibus Tyberis vsque Narem amnem, patet litera. Quòd verò ait Augustus,his Vmbris esse originem primam à veteribus Gallis, eo pacto intelligendus est Augustus,quo & M. Antonius de Gallis Ianigenis. Vnde & partem Vmbriæ proximã Hetruriæ,Ptolemæus & Geographi vocant Veilumbriam,id est,à Veijs veteribus ortam Vmbriam,quia Veij Hetrusci sunt,

A B C D E F

A *vt ait Plutarchus in vita Romuli, à quibus & Veientes Eniani siue Enetani, & prima proles Vmbriæ Veilumbri sunt, vt in alijs commentarijs super fragmenta Catonis & Antonini Pij videbimus. Porrò quartam partem Apenini colunt Sabini, à Nare Nequino amne, qui circa Hortem Hetruscum oppidum in Tyberim mergitur, vsque ad fontes Silaris, quibus, vt ait Saga, origo est. Græcia verò mendax in historia, audet Sabinis dare Græcam originem, & à verbo Græco σεβάζω nominat eos, vt in tertio libro naturalis historiæ, capite decimotertio significat Plinius. Audet quoque aperto mendacio dicere ius diuinum & humanum didicisse à Pythagora, puero adhuc Numa Pompilio, qui post Romulum fuit rex Romanorum. Sed quia tempora contradicunt, vt in secundo libro Dionysius, etiam in primo ab vrbe cōdita Liuius mendacium detegentes coarguunt idcirco ab Hetruscis habuere, vti tetram illam & seueram vitæ institutionem, ita & ius diuinum & humanū, atque alias disciplinas, vt hic Sempronius, insigni viro Tusco Magale authore vtitur, & alij consentiunt, quos Solinus in principio Collectaneorum colligens: Vt, inquit, Cœlius tradit, quum Caccus à Tarconte Turreno rege ad quem legatus venerat, missus Marsiæ Campaniæ regis, socio Megale Phrygiæ custodiæ foret datus, frustratus vincula, vnde venerat rediit, atque*

B, C, D, E, F (marginal letters)

amplioribus præsidijs occupato circa Volturnum A
& Campaniam regno, dum tractat etiam ea quæ concesserant in Arcadum iura, duce Hercule, qui tunc fortè aderat, oppressus est. Megalem Sabini receperunt, disciplinam augurandi ante ab eo docti. In quibus Solini verbis, multa B
arcana vetustatis pendent. Primò imperij Thuscorum authoritas, quæ tanta erat, vt etiam legatos regū Italiæ, vtpote Marsiæ reguli Samnitum, quibus Volturnus est fluuius & ager in remota Campania, legatum Caccum in vincula C
conijcere non timuerit. Secundum est, antiquitas temporis, quo patet sub Euandro, Cacco, & Alceo Hercule diu ante excidium Troiæ floruisse Thuscorum opes. Vnde & Seruius in secundum Georgicorum ibi: Sic fortis Hetruria D
creuit, constat, inquit, Thuscos imperasse toti Italiæ vsque ad fretum Siculum. Tertium est, quod hic Tarcon Larthes Hetruriæ fuit secundus, & prædecessor Larthis Tyberini patris Ocni conditoris Mantuæ, vt in supplemento E
Berosi Manethon indicat. Quartum, quòd Hercules cum Argonautis venit in littus Hetruscum iuxta Turrenam, à cuius duce Thelamone, Thelamon portus nomen retinet, vt author est Diodorus in quinto libro. Ergo & vi- F
cinus huic portus Herculis ab Alceo cognominatur. Quintum, quòd Argonautæ visitaturi Euandrum, ter tenuere per Volturrenam à portu

Hercul

A *Herculis vel Thelamonis, multa sunt argumento. Primùm quia mons Argonautarum erat, visere vrbes regias ad iactantiam virtutis suæ, vt authores produnt. Secundò, quia in*
B *Cyminia proxima Volturrenæ sylua, lacum Cyminium in ostentationem virtutis effecerunt, & ex fano Volturnæ adulescentulam Faulam pro præmio virtutis obtinuerunt, vt ait Verrius. Nam circum fanum quod sacris literis di-*
C *cimus F. A V. L. omnes habitantes Faules erãt cognomine, à quibus Kata Faules Palæologi cum Belisario & Narsete reuersi sunt contra Gothos. Neque fabula est de lacu Cyminio, vt Seruius putat super illud Aeneidos. Et Cymini*
D *cum monte lacum. Nam ibi immensitas aquarum subterranea est, & infixa terræ non poterant extrahi, vt Plinius notat in secundo naturalis historiæ, capite nonagesimooctauo. Sed de his hactenus. Similiter ipsis Sabinis Caspia &*
E *Saga est origo non Græca, vt in quinto antiquitatum Berosus asserit dicens: Sabatium Sagam patrem Sabi, & Saturnũ Caspium, fugatũ armis Iouis Beli, imò Nini, qui & Iuppiter fuit Assyrijs, vt Xenophon docuit, venisse ad Ianũ,*
F *& comi hospitio receptum, & in societatem regni admissum, docuisse Aborigines, inde filium Sabum præfecisse populis trans Tyberim Thusciæ, ipsum verò imperasse in Latio, & in parte Thusciæ quæ ab eo Sabatia dicitur, vt vo-*

cat Strabo in quinto libro, & à cognomine Sa- A ga, vt Etrusci, & Sagninaia, vt Sabini proferunt. Vnde Sagi Thusci eiecerunt septem maria, vt Plinius memorat, capite decimoseptimo, in tertio naturalis historiæ. Et item adhuc est ibi Sabatia circa Cære, amnis Sagninaia, & oppi- B dum Sabi, quem nunc Sanctum Sabum à patre & filio vocitant. Quem enim Aramei & Etrusci Sagam dicunt, eundem Sabini vocat Sagni, & Romani Sanctum, id est, sacerdotem expiatorem & purum. Tribus autem cognominibus C dictus est pater Sabi. Primo à patria & sacerdotio Saga, siue Sangni, siue Sanctus. A participato regno cum Iano semipater, & à Iani cognomine Cana Fides, & Fidius, aut à religione, vt aliis placet. Quæ tria Ouidius in Fastis ita D collegit: Quærebam nonas, Sancto Fidio ne referrem, An tibi semipater tum mihi sanctus ait. Cuicunque ex istis dederis, ego munus habebo. Nomina terna fero, sic voluere Cures. Curis oppidum est in Sabinis Numa ciue & Romanorum E rege inclytum, à dicto Saturno extructum; aut à Sabo eius filio. Duo enim oppida in Sabinis antiqua sunt. Curis quidam à paterno genere, quia Sangni siue Sanctus fuit filius Curis Sagæ, vt Berosus in secundo antiquitatum asserit. F Casperulam verò oppidum à Bactrianis Caspiis, quibus rex erat & pontifex teste Beroso, nomen habere voluit. Cui veracissimæ assertioni

Latina.

A *Latina historia congruit, quam secutus Sillius*
Italicus in octauo libro his verbis explanat:
Hinc Amiterna cohors, & Bactris nomina
ducens Casperula. Et subdit: Et leti pars San-
ctum voce canebant Authorem gentis, pars
B *laudes ore ferebant Sabe tuas, qui de patrio co-*
gnomine primus Dixisti populos magna di-
tione Sabinos. Quid clarius? Sabus, inquit, de-
nominauit Sabinos à se quidem, sed patrio co-
gnomine, quia à Sabatio, id est, Saturno patre
C *Sabus dicitur, qui Sabatius fuit author gentis,*
cognominatus Saga Bactria & Caspia lingua,
à qua Casperula, & Sangni à Sabinis, & San-
ctus à Romanis. Ergo vt obscurator antiquita-
tum scribit Græculus esuriens, non fuit origo Sa
D *binis Græca gente vel disciplina. Hæc de quarta*
parte montis Apenini. Sequitur hanc, Quinta
pars à fontibus Silaris ad fontes Volturni &
Sarni quam inhabitant Sabelli. Quòd verò ij
sint prima proles Sabinorum, deriuatio nominis
E *indicat. Cognominati verò sunt à Samnio me-*
tropoli nunc deleta Samnites: sicut Etrusci ab
Etruria metropoli eorum, quæ & Fanum Vol-
turnæ, de qua Plinius in tertio naturalis histo-
riæ dicit, quòd Volturreni, qui sunt cognomine
F *Etrusci, sunt in eadem parte qua & Volsinien-*
ses. Nunc prouincia dicitur ducatus Beneuen-
tanus à Longobardis, sicut quæ nunc prouincia
patrimonij tunc à Longobardis ducatus Etru-

*riæ, & Veilumbra ducatus Spoletanus, vt pa-
tet à Paulo Diacono in historia Longbarda.
Sabelli ergo dicuntur ab origine gentis Sabinæ.
Samnites verò à prisca metropoli, & Saunitæ
Græca prolatione, vt significat Plinius in tertio
naturalis historiæ, capite decimotertio. Vultur* B
*nus est fluuius. Aduerte autem secundum Var-
ronem in primo de lingua Latina de vocabulo
Tyberis, quòd Volturnus deus Tyberis est quem
Hetruria dicit esse suũ, & Roma suũ, & Vol-
turnus est fluuius, oppidum & vrbs. Et dicit:* C
*Volturnus vt est fluuius ortus in Samnio, non
spectat ad linguam Latinã, sed Sabellam, quia
Volturnus intelligitur lingua Aramea quæ est
Saga, amnis diuisor, vt ait Samuel Talmudista;
Nam hic amnis diuidit mõtanos simul & cãpe-* D
*stres Sabellos ab Hetruscis, vt patet tam in Pto-
lemæo quàm hîc in Sempronio & Plinio. Nam
quoad montem sequitur portio montis sexta à
fontibus Volturni & Sarni quam inhabitaue-
runt Thusci, vsque ad magnam Græciam. Se-* E
*ptimam enim partem tenuerunt Græci mixti
Italis Ausonibus, vt in alijs commentarijs vi-
debimus. Cæterùm Volturnus vt pertinet ad lin-
guam Romanam significat coloniam Romano-
rum, & oppidum Romanorum secus mare non* F
*procul Tyberi, & ita Roma dicit Volturnum
Tyberinum deum. Vt verò pertinet ad linguam
Hetruscam, significat ventum aut campestrem,*

vt

A *vt idem Talmudista exposuit. Et ita Liuius in quarto ab vrbe condita dicit Capuam oppidum Hetruscorum dictum Volturnum, id est, campestrem. Vt verò est caput extra Latium, iam non spectat ad linguam Latinam, sed He-*
B *truscam, cuius deus est caput Volturnus Tyberinus. Non enim Vulturnus, sed Volturnus scribitur, neque est nomen primitiuum & simplex vt Vulturnus, sed compositum à Vel quod est priscum, vel æternum, vt Talmudistæ dicunt,*
C *& Turrena siue per syncopam Turna. Hinc Volturrena sine syncopa, vel per syncopam Volturna, vt est caput imperij extra Latium, est originis Hetruscæ, & significat priscam & antiquissimam Turrenam, id est, turritam metropolim,*
D *vt super Myrsilum vidimus. Et ita Volturnus est deus Tyberinus Hetruriæ, dictus à capite imperij extra Latium vrbe Volturna, sicut & ipse Tyberis, dicitur amnis Tuscus à Tuscia extra Latium, & non Latinus, licet de nomine Tybe-*
E *ris sit anceps historia, dicatur ne à Latino Tyberino rege, an à Tyberino Thusco, vt significat Varro in eodem primo libro de lingua Latina.*

DE DIVISIONE PLA-
F
NAE ITALIAE.

POstquam Sempronius descripsit Alpes Italiæ, & Apeninum montem, & ea

secuit in duodecim partes: Alpes quidem A
in tres, & Apeninũ in septem, nunc ad subiacentem Alpibus & Apenino campestrem Italiam stilum vertit, dicens:

CIsapeninam Italiã flumina diuidunt, & ibidem Transapeninam. Padus B
amnis, Galliam Cisalpinam primò discreuit. Cispadanam omnem missis coloniis tenuere Tusci. Doria Tuscorum prima familia incoluit principio ab Asta colonia vsque Parmam, à qua & fluuius Doria, & C
regio prius Doria, nunc Aemylia. A Parma item ad Bononiam Bianora à duce, nunc Aurelia. Flaminia item à Bononia ad Rubiconem amnem, ante à Felsina à principe Hetruriæ, missis coloniis Lamonibus. D
A Rubicone ad Anconam Senonum Gallia Togata dicitur, ab his qui duce Arunte primi in Italiam transcenderunt Alpes, à quibus sensim pulsi Hetrusci, à Cispadana & Transpadana regione, quæ nunc Gallia E
nomen habet. Et quidem omnem Transpadanam regionem Thuscorum prolem fuisse inter omnes authores conuenit, manentq; vestigia vrbs Mantua, Lacus Hetrusca origine dictus Larius, quòd à patri- F
bus Volturrenis omnia ea loca principio possessa fuerunt vsq; Veronam. Hinc circa Larium lacum à principibus dicta vallis

Voltur

A Volturrena & Verona, à vera Thuſcorum familia,& ab Atria eorundem colonia,fluuius Veronæ argumenta ſeruanti. Nam vſque Atrianum fluuiũ, qui limes eſt Volturrenorum & Venetiarum, tenuere Hetruſci & Venetias principio quidem Phaëtontei,poſtea Troiani eiſdem mixti coluerunt.In hæc de Tranſapenina Italia & Apenino monte authores conueniunt.

B

Igitur Sempronius non diuidit Italiam per regiones, vt M. Antonius, & Auguſtus & Plinius, ſed vt veteres atque Ptolemæus, per origines fluuiorum diuidit Alpes atque Apeninum, vt patuit: & per flumina eadem à fontibus fluentia per campeſtria vſque mare, diuidit Ciſapeninam & Tranſapeninam Italiam. Et incipit à Tranſapenina quæ incipit ab Alpibus, quæ habet plura nomina Principio Eridana dicta eſt, à cognomine. Phaëtontis, vt in iij. naturalis hiſtoriæ Plinius ſcribit,vel,vt veracius ait Beroſus in quinto antiquitatum, dicta eſt Phaëtontea primùm, inde Eridana ab eius poſtero, vt etiam videtur ſignificare Martialis libro Epigrammatum decimo: Et Phaëtontei qui petis arua Padi. Ergo tã regio quàm fluuius antea Phaëtonteus,poſtea Eridanus dicta ſunt. Oritur è Veſuuio monte proximo mari infero, & labitur ad mare ſuperum, vt cernimus: quæ res occaſionem dedit Græcis dicendi

C D E F

Eridanum esse fluuium inferorum, & scaturire A
ad superos. Quod & Vergilius in sexto Aenei-
dos tangit, vbi dicit:

Inter odoratum lauri nemus, vnde supernè
Plurimus Eridanus per syluā voluitur amnis.

Padus verò dictus est, vt Matrodorus Sceptius B
tradit à picea arbore, quæ Gallicè Pades dici-
tur. A Lyguribus verò dicitur Bodigon vocari,
quòd significet fundo carentem, vt ait Plinius
in tertio naturalis historiæ, capite decimosepti-
mo. Cui argumento est oppidum iuxta vetusto C
nomine Bodimagum, vbi præcipua altitudo in-
cipit. Et forte Hetruscum est vetustum nomen,
qui vbi amnis profunditas est, ad hæc tempora
Bodagonem vocamus. Nam Hetrusci, non Ly-
gures patriam Phaëtonteam & Eridanam te- D
nuere, quibus pulsis à Gallis qui cum Arunte
Clusino venerunt in Italiam ducentis fermè an-
nis ante Romam ab eis incensam, vt narrat Li-
uius in quinto ab vrbe condita, tertio cognomi-
ne à victoribus dicta est Gallia Cisalpina, quia E
cis Alpes est. Nam Galliam Transalpinam com-
muni nomine dicimus Franciam. Quarto va-
riauit nomen sub Longobardis, qui Germani
sunt, vt patet in descriptione Ptolemæi, & ab eis
diu possessa victoribus, vsque ad hæc tempora di- F
citur vulgò Longbardia, & sine g, Lombardia.
Quòd verò ait Sempronius, omnem hanc ma-
gnam portionem Transapeninā diuidi à Pado,
& dici

A & dici Gallia Ciſpadana & Tranſpadana, vti-
que Plinius & plures Geographorum idem di-
cunt, vti eſt illud Plinij: Mantua Tranſpadana
vrbs Hetruſcorum reliqua. Quòd verò ait Thu-
ſcos eam inhabitaſſe, etiam Liuius & alij cõſen-
B tiunt, vt in ſuperioribus expoſuimus. Sed hoc lo-
ci Sempronius vtitur validiſsimo argumento
hiſtorico, quod à vetuſtis nominibus in locis ex-
tantibus ſumitur. Itaque ea nomina exponamus, quia cætera clara ſunt in Ptolemæo, &
C Geographis. In Tranſpadana regione ſunt lacus
Larius, id eſt, maior vel princeps, per interpre-
tationem dictus. Vnde adhuc amnes maiores
Hetruſci multis in locis vocamus Larones. Et in
inſcriptione Cornuetana, literis Hetruſcis inſcri-
D pta, dicitur, quòd Laro VeiuZanis colonijs miſ-
ſis, cybeliZauit vrbem tribus ſacris literis N,
B, E. Et certè lacus non dicitur Larius Hetru-
ſca lingua, id eſt, maior & princeps Latina, à
maioritate quantitatis, ſed nobilitatis, quia ibi
E Volturreni, à quibus ibi dicta adhuc vallis Vol-
turrena, ſubſederunt. Atrianus quoque fluuius
à Thuſcorum colonia eſt, vt ſupra expoſuimus.
Verona verò (vt ait) à familia Vera Thuſca
condita eſt, ex qua familia fuerunt imperato-
F res Antoninus & Commodus, vt author eſt
Helius Spartianus in vita eorum. Falſum er-
go dicit Plinius in Tranſpadana Gallia, ſolam
Mantuam eſſe reliquam Hetruſcorũ. Rurſumq́;
falsò

falsò in Venetijs ponitur à quibusdam Verona, quum ipse amnis Atrianus secernat Volturrenos Galliæ, à Venetijs, stirpe prisca Phaitontea inde mixta Troianæ proli, vt omnes consentiunt. Ceterùm exponenda remanent quædam quæ dicit de Cispadana Gallia, quam diuidit in Aemiliam, Aureliam, & Flaminiam. Aemilia, vt ait, antea dicebatur Doria, & fluuius eius Doria, qui teste Ptolemæo, in Alpibus vicinis Astæ coloniæ oritur, & supra Dertonam in Padum mergitur. Incipit ergo ab Alpibus Lygurum montanorum vque Parmam. Et hoc congruit quod in vita beati Ambrosij legimus, quòd missus est ab vrbe Roma iuuenis ad regendum Lyguriam & Aemyliam, non tamen Mediolanum est in Aemilia, sed in Latio Volturreno Transpadani, quod insubres Galli, positis ab imperio Hetruscis tenuerunt, & ab his Insubria nunc est, pars olim Lariæ Volturrenæ. Porrò in Aemilia sunt Asta colonia, Dertona, & Placentia. Item à Parma (inquit) vsque Bononiā nunc Aurelia, sed antea Bianora dicebatur, videlicet ab Ocno Hetrusco Larihe, quem etiā Bianorem Verg. vocat. Ergo à victore illius partis, & duce coloniarum Bianora regio dicta, à qua nunc existimo nomen accepisse Bianorum oppidulū ad radices Apenini, quo è Florentia imus Bononiam. Porrò Parmam existimo cōditam à Bianore, sicut & Mantuam, quia vocabulum

Hetrusc

A *Hetruſcum & ſyncopatum eſt Parma, quaſi Paramam. Sicut enim Mantuam à nomine matris in Tranſpadana regione metropolim ſtatuit, ita in Bianora metropolim Paramam conſtituit, dictam à principatu coloniarum. Para* B *enim Arameè à par, quod eſt haſta vel principatus, & Sara Hebraicè, principiſſa vel princeps dicitur latinè, vt noſter Samuel Talmudiſta dicebat. Et vt ſequebatur, aſſerebat apud Arameos Man & Mon dici, quod apud Aegy-* C *ptios Myn. & quod apud Hebræ. Maon, ideſt, habitatio, municipium, & colonia, vt etiam exponit Hier. Quod verò additur ad para, definit principatum, vt paraz & parazim, id eſt, principiſſa conſularis, & princeps cõſularis. Nam Zi,* D *& Zu, à conſultatione deriuationem dicebat habere, conſentiente etiam beato Hieronymo in lib. de interpretationibus. Paraz autẽ & parazim Aramei & Hebræi appellant, quos poſtea Græci & Latini Perſas & Perſidem vocant, vt* E *aiunt, à Perſeo. Quod verò ſubdit Talmudiſta: Quicquid additur ad para, definit principatum, vt paraz, principatus conſularis dicitur, vtique hæc ex multis vetuſtiſsimis nominibus inuenio, parazolum, para Tuſſa, parama, & per ſyncopã* F *parma, ſicut & per ſyncopam Volturrena, profertur Volturna. Eſt autem Parazolum regio Vorturnæ, vbi eſt Stic Kity Arim, vt intelligas quantæ antiquitatis ſint nomina. Eſt autem*

nomen

nomen compositũ ex paraz, & ol, siue Vol, quod A
priscum vel æternum, tam apud Arameos quàm Hebræos significat. Hinc Volturna siue Volturrena antiquissimam Turrenam significat, & ei hærens regio, Parazolum, principatus consularis priscus & antiquissimus est, quia ad Fanũ B
volturnæ indicebatur generale cõcilium, omnibus consulibus, siue Lucumonibus & duodecim populis Hetruriæ, vt tam fama cui standum est, quàm Liuius significat in pluribus locis ab vrbe condita. Quòd verò ibi & Kytei tumuli, & Stic C
Kyti Arim, idest, Rytim Itali Atlantis soceri Coriti, permanens exaltatio cum nomine perseuerent, in aliis commentariis comprobatur. Nunc satis est ParaZolum esse Volturnæ epithetum, loco inditum ab ipsa re, & è regione eius esse partẽ D
tetrapolis para Tussam, id est, principem Tuscã. Et ita haud dubiè in Bianora Cispadana olim Hetruscorum colonia. Parmam esse vocabulum Hetruscum, & interpretari, principem municipum, vel principem coloniarum & populorum, E
supple, in Bianora solum prouincia: quæ postea, vt insinuat Sempronius, à Romanis victoribus dicta fuit Aurelia, vt existimo à duce. Sequitur vltima pars originis Hetruscæ. Flaminia vulgò Romaniola, quæ, vt ait Sempronius, sub Thuscis F
dicebatur Felsina à duce Thusco, & Larthe Felsino, qui teste ipso nomine condidit Bononiam, id significante Plinio in iij. nat. hist. capite decimosexto

A *mosexto: Bononia (inquit) antè Felsina vocitata, quum princeps esset Hetruriæ, scilicet metropolis Hetruscorum in Felsina siue Flaminia tan tùm, sicut & Parma in Bianora, & Mantua in Mintiana, & Mediolanum in Laria Voltur*
B *rena, & eiusmodi. Durat huius regionis longitudo à Bononia vsque post Ariminum in Rubicone fluento, in quam cum Hetruscus etiam Lamones colonias misit, id est, Hetruscas maritimas, ob vicinum mare Atriaticum. Lamones enim, vt*
C *supra diximus, sunt Hetrusci maritimi Herculei. Cui dicto Sempronij argumentum facit, in Flaminia vallis adhuc dicta Lamone, siue vallis Lamone, & viri apti vt olim Turreni ad piraticam, vt ferunt, quos percontatus sum de*
D *eiusmodi habitatoribus.*

De transalpina Italia.

IAm exposuit Sempronius de Italiæ Alpibus, de Apenino, de Transapenina Italia,
E præcipuè Gallicana, nūc reuertitur ad Cisapeninam ad inferum mare percurrens, quęcunque regiones Apenino inferius subiacent vsque ad vrbem Romam. Ex quo patet, quòd intentio Sempronij est ad Latium
F festinare, & quo omine Roma tam validas opes Hetruscorum & Gallorum, Vmbrorum, Samnitum & Græcorum sensim fregerit, ostendere. Itaque hæc dicit.

Cisap

CIsapenina verò ad inferum mare, ve- A
teres ita partiti sunt per amnes. A Nicia enim ad Macram tenent Lygures montani, origine Phaëtontei. A Macra item ad Arnum & portum Lygurnum, incolunt Hetrusci, cognomine Lygures Apuani, B
quos sequuntur Lygures Hetrusci Populonij, à Lygurno portu ad caput Hetruriæ, à quo ad Tyberim sunt Hetrusci Lygures Turreni, in quibus sunt campi compluti lapidum, clari pugna Herculis, adhuc La- C
mones dicti, ab ipsius Herculis filio Lamone. Pari forma ab vltima Italia in Tyberim Romamq; percurrẽdo, à Velia ad Silarum fluuium Lucani à Samnitum duce Lucio orti, tenent. Ab eo ad Sarnum amnem, D
Picentini habent. A Sarno verò ad Volturnum fluuium incoluerunt Cumani, quos ab agro nullis viribus Hetrusci, quamuis toti Italiæ imperitarent, potuerunt dimouere, aut in potestatem redigere, à Voltur- E
no amne ad Silarim Hetruscorum vetustissimus ager fuit, in quo prius Oscam dictã, postea Capuam condiderunt.

Dicit veteres diuisisse Cisapeninam Italiam per amnes Macram, Arnũ, & alios, quia ipse F
non ex toto sequitur Augustum, Plinium, & alios, qui per regiones diuiserunt Italiam. Et primò excurrit Maritimam inferi maris, à

Nicea

A Nicea vsque Ostiam Tyberinam, dicens ea quæ fermè suprà exposita sunt. Nam à Nicea vsque ad Macrã sunt montani Lygures origine Phaëtontei. Deinde à Macra vsque Ostiam sunt Lygures origine magis Hetrusca quàm Phaïtontea. Et ab ostijs Macræ vsque Lygurnum portum, dicuntur Apuani sicut & Montani. A Lygurno verò portu ad caput Hetruriæ dicũtur Populonij, à metropoli maritima, vt suprà exposuimus. Est enim Populonia idem quod Puppium Philarcha, quia quam Popim Hetrusci, eandem Puppim dixêre Latini. Caput verò Hetruriæ vulgus & truriæ remoto secundo r, proferunt caput Hetruriæ, sicut & Electraiam regionem & fontem proferunt Electaiam fontanam, & id genus multa dicunt remota r. Ab hoc capite ad Ostiam sunt Hetrũsci Turreni Lygures, in quibus sunt campi Lamonésque compluti à Ioue lapides in auxilium Herculis, vt hic Sempronius dicit, & nos suprà exposuimus. Deinde à Velia incipiens, quæ in fine est Italiæ & circa principium magnæ Græciæ vsque in Tyberim contrario itinere pergit, quia, vt diximus, ad Latium Romámque festinat. Et de magna quidem Græcia tacet, quia in principio eam tetigit. Nunc à Velia incipit, finitima magnæ Græciæ, veniendo versus Romam, vt patet in Ptolemæo. De qua Vergil. Portúsque require Velinos. Sanè pro emendatione exemplaris corrupti,

& intelligentia literæ sciendum est, quod in ex- A
emplari inuenitur Silaris, pro Lyris fluuio, à
quo finem habet Latium. Nam vt patet in Ptolemæo, ab vrbe Roma ad Lyrim finit Latium, quod Campaniam Romanam dicimus. A Lyri verò vsque ad Volturnum est Campania Ca- B
puana, quam incoluêre Hetrusci, missis eò colonijs ab Osco Hetruriæ Larthe, cui insigne erat serpens, vt Berosus asserit, à quo Capua Osca dicta est, & ad mare ante conditam Capuam Taracinenses, & eius populi dicti Volosci, siue per C
syncopam. Volsci, id est, antiquissimi Osci. Inde Capua dicta est, ab augurio. Capis, id est, Falconis auis. Postea ab ampliatore duce Troiano, vt ait Seruius super Aeneida, Vulturnum quoque dicta est Capua, vel à Vulturno fluuio iux- D
ta ipsam fluente, vel quia campestris, vt Liuius & quidam existimāt. Nam lingua Osca tuncq; Etrusca Vulturnus campestris dicitur. Igitur Etrusci tenuerunt totam regionem hanc à Lyri fluuio in fine Latij vsque Capuam, & illi proxi- E
mum amnem Volturnum. Sequitur regio Cumana à Volturno & Capua vsque Surrentum, regio vtique illustris Sibylla, & Aeneæ descensu ad inferos, in qua sunt Lyternum, Cumæ, portus Misenus, Baiæ, Puteoli, Neapolis. Sequi- F
tur hanc altera Etruscorum regio Picentina à Sarno ad Lucanos nunc Silarim, de qua Plinius in tertio naturalis historiæ, capite sexto A Surrento

A *Surrento,inquit,vsque ad Silarim amnem,tri-
ginta milia paßuum,ager Picentinus fuit Thu
ſcorum,templo Iunonis Argiæ ab Iaſone condi-
to inſignis.Ex quo patet,quòd Cumea regio erat
obſeſſa ab Etruſcis Capuanis à tergo, & ab E-*
B *truſcis Picentinis à fronte ad mare Ionicum,
quia etiam totam partem ſextam Apenini, Pi-
centinis hærentem,habitabant, vt ex ſuperiori-
bus patet. Et quum tam potentes eſſent Etru-
ſci,& toti Italiæ dominarentur, nunquam Cu-*
C *manam regionem potuerunt habere, vt hic Sem-
pronius ſcribit. Cui etiam aſtipulatur Diony-
ſius Halicarnaſſeus,qui in ſeptimo libro ſcribit:
Anno quarto Olympiadis ſexageſimæ quartæ,
dictos Etruſcos, qui verſus Ionium habitabant,*
D *adiunctis Vmbris: & Barbaris ad quingenta
millia peditum, & duodeuiginti millia equi-
tum,quum ſub ditione vellent ponere Cumas,di-
uino miraculo territos ac fuſos fuiſſe.Ex quo pa-
eet, quoſdam authores malè interpretari Tibul-*
E *lum in Elegia dicentem his verſibus:*

Nos tenet Etruſcis, manat quæ fontibus vnda,
Vnda ſub æſtiuum non adeunda canem.
Nunc autem ſacris Caiarum maxima lymphis,
Quum ſe purpureo vere remittit humus.

F *Et in fine Elegiæ, qui principio correſpondet,
dicit:*

Atq; mihi Thuſcæ celebrãtur numina lymphæ.
Et facilis lenta pellitur vnda manu.

Nam vbi Caia aqua, est in Volturrena, in eius A
Thermis. Qui emendare voluit impressiones, cor
rupit scribens Baias, cùm tamen Baiæ neque à
montibus Etruscis cognomine Volturrenis, teste
Plinio, manent: neque vnquam Cumana regio
fuerit ab Etruscis possessa, neque potuerint dici B
Etruscæ aquæ omnes quæ sub Etruscis sunt, nisi
in Etruria: sed Etruscorum, quia non vbi Etru-
sci, ibi Etruria. sed vbi Etruria, ibi Etrusci: quia
non Etruria ab Etruscis, sed Etrusci à prima eo
rum habitatione dicta Etruria, nomen habent, C
vt author est Dionysius libro primo.

SAtis igitur cõstat, Caias Etruscas Ther-
mas salubritate sui præcellere alias, vt
in quinto lib. Strabo asserit, de quibus etiã
Martialis: Nisi Etruscis lotus fueris aquis, D
morieris Oppiane. Sed de latio & Roma
verba iam facienda sic monet Sempro-
nius:

ALyri autem vsque Tyberim Satur-
nus cum priscis Aborigiuibus fuit ori E
go, ab Vmbris & Camesenis editis, vbi est
mons Capitolinus, aureo seculo à Saturno
habitatus, vbi & nunc aurea Roma terra-
rum caput. Quam ob rem parum consyde-
ratè quidam scribunt, Romam postremis F
ac nouis seculis à Romulo conditam, & ap-
pellatam atque cœptam, quum nullum ex
his tribus verum apud maiores inueniatur

memora

A memoratum,ſed ſint ab eis contraria prodita. Non enim Roma à Romulo nomen habet,quippe quia geminis non Remus & Romulus nomina poſuit Fauſtulus Etruſcus & regius paſtor,ſed Rumulum,& Ru-
B mẽ,illos ab euentu appellauit,quæ ſunt nomina Etruſca,Alioquin Romæ nomẽ & nominis origo vulgata eſſet atq; manifeſta, quæ occulta eſſe ſaluberrima religio ſanxit,ne ſi origo nominis Romæ clareſceret,
C eius Deus in cuius tutela Roma eſt,& à quo deriuationem habet, gentibus pateret & euocaretur,vt cæteri,Quamobrem & Angerona ſilentij Dea ante Iani feſtos dies colitur præ foribus, vt ne cui liceat illud pa-
D làm afferre,quod ad ſalutem reipublicæ veteres ore obſignato intra pectora arcana voluerunt contineri,cuius violatæ religionis pœnas primus luit Soranus.Non igitur à Romulo Roma, ſed econtra ab ipſa po-
E tius Roma, cuius adeò eſt occulta deriuatio,Romulus nomẽ habuit,quæ ante ipſum Romulum cœpta legitur coli annis paulòminus octingentis, ab Italo in Auentino Capena,& filia eius Roma in Palatino col
F le,& ante hos pluſquam trecentis annis aureo ſeculo, à Saturno vbi nunc Saturni ædes ad radices Capitolini collis.At Romulus ſolum ex oppidulo Roma in Palatino

colle quadratam & regiam reddidit, Cuius A
quatuor portiones erãt, Roma Vellia, Ger-
mallia, vbi Ficus Ruminalis & ędes Rumu
li, à Dei occulta deriuatione postmodũ Ro
muli. Condidit autẽ eam, accitis amicis va-
tibus Etruscis, qui fossa vbi caput Erti tauri B
est, pomerioq; ad prudẽtis vatis auspiciũ sa
cratis, circũ Palatinum collẽ sacro aratro
cingi iussit xi. Calend. Maias, hora inter se
cundam & tertiam, sole in Tauro, Luna in
Libra, Saturno, Venere, Marte, Mercurio C
in Scorpione, & Ioue in Piscibus, vt tradit
Lucius Carrutius mathematicorum peritis
simus. Sunt qui tradant illam conditã duo-
decima Olympiade. Placet aliis octaua. Se-
ptima quibusdam. Sexta completa nonnul D
lis. Præualet omnibus his Eratosthenis in-
uicta regula, vt aiunt. Sed quum Pompo-
nius Atticus coram Senatu atque doctissi-
mis viris conferret Græcorum certissima
tempora, compertum est, quòd ab Aenea & E
Troia excisa per tempora regum Latino-
rum, vsque ad Romulum regem iam crea-
tum fluxerunt anni circiter triginta & qua
dringenti. Quare hauddubiè condita est
Roma Olympiade septima aut eius anno F
secundo. Condita autem fuit primùm in
monte Palatino. Inde Sabinis & Thuscis in
fœdera coëuntibus, incoluerũt Sabini qui-
dem

A dem Capitoliũ & Quirinalem, in quo Numa postea habitauit. Romulus & Rumnenses Exquilinum, Palatinum & Cæliũ. Thusci Viminalem & subsidentem cõuallem vsque ad ędẽ Saturni, & Capitolij. Rumo
B fratri Auentinus ætate Romuli mãsit. Hæc sunt veræ tam priscæ Italiæ quàm vrbis Romæ antiquitates & origines, quibus quoniã plures Græci postremus temporibus in Italiam cõmigrantes cõmixti fue-
C runt, ob id à se principiò emanasse Italiam Græcia falsò existimauit Græca tum leuitas tũ fabulositas. Quis enim ex antiquissimis nõ scribit à Iano Ianiculum, & Etruscos veteres Gallos conditos, & tamen plu-
D res Græcorum tradunt à Turrheno Lydo, qui fuit nuper & heri, positos? Quin etiam Turrenam Thuscorum regiam nõ puduit eos Romam asserere. Tanta videlicet impudentia cum eorum iactantia est, vt o-
E mnium gentium & imperiorum atq; vrbium præclarissimarum se conditores esse apertis sæpè mendaciis conscribant.

Dicit quòd Latij origo fuit Saturnus cum Aboriginibus, quos ediderunt Vmbri & Came-
F *ses. Nam vt author est Iginus, & ante eũ Berosus, in libro antiquitatũ, circa principium Nini Saturnus Aegyptius nomine Cameses venit in Etruriam. Deinde tribus annis à Iano, Vmbro-*

rum & Aboriginum regulus creatus, permissu A
eiusdem Iani Camesenam regionē omnem Vmbriæ, & Apeninæ, Sabinæ, trans Hetruriam à se nuncupauit, vbi Camesenas vrbes duas suo nomine condidit, alteram in montibus cuius nomen permanet, Camerena, alteram iuxta Al- B
bam cuius meminit Dionysius Halicarnasseus in secundo libro vbi refert Romulum superasse Camerenos, coloniam Albanorum, & eam Camerenam fuisse Aboriginum vetustam vrbem. Nec te moueat, quòd Cameses Camers & Came- C
senam posteri Camerenam dixerunt, quia facilis fuit teste Quintiliano mutatio s, in r. Vnde prisci quæ per s, pronuntiauerunt Phalesij, Fusij. Valesij, decos, honos, arbos, Tursis, Tursena, Etursia, Veltursena, Sursena, posteriores per r, D
pronuntiauerūt, Phalerij, Furij, Valerij, Decor, Honor, Arbor, Turris, Turrena, Eturria, & Etruria, Volturrena, & Surrena. Macrobius in primo Saturnalium, à Beroso & alijs desumens ait Ianum nomini suo reseruasse Etruriam quæ E
Ianicula dicebatur, & limitem prouinciæ oppidum Ianiculum, & deinde Latio præfecisse Saturnum, à quo Saturnia Italia dicta est. Eius verba sunt, demonstrando priscam Italiam, quæ solum circa Tyberim cœpit, vti super Fa- F
bium Pictorem videbimus, & sub his verbis dicit: Regionem istam quæ nūc Italia dicitur, Ianus regno obtinuit. Qui cum Camese atque
indig

A indigenis participata potentia ita poßidebat, vt oppidum Ianiculum à se, & residua regio Camesena diceretur. Post hæc regnum ad solũ Ianum rediјt. Cúmque Saturnum naui peruectum comi hospitio recepisset, edoctúsque ab eo peri-
B tiam ruris, victum illum rudem ante fruges cognitas in melius redegisset, illum societate regni munerauit. Sed de his copiosius super Fabium Pictorem dicemus. Porrò Sempronius tria dicit, quosdam inconsyderatè scribere de origi-
C ne Romæ, videlicet quòd à Romulo cœpta est coli, quæ aureo seculo ante Romulum plusquam annis centum ac mille à Saturno habitata fuit, & item quòd à Romulo fuit condita, cùm ante eum Saturnus Saturniam ad
D radices Capitolij, & Italus Capenam in Auentino, & eius filia Roma in Palatino Romam condiderint, vt Fabius Pictor & alij conscribunt. Rursus tertium quoque falsum est, quòd Roma sit à Romulo deriuata, dupléxque
E argumentum profert. Primo, quòd Romulus non est eius proprium nomen, sed Rumulus, id est, mamillarius. Nam Etrusci Rumam, Latini postea mammillam dixerunt. Vnde Faustulus illis nomen imposuit Rumulus & Rumus, quòd
F mamma lupæ fuerint primo lactati, & hoc idẽ Seruius dicit super octauum Aeneidos, ibi Rumore secundo. Potest, inquit, dici Rumone secundo, quia Rumon dictus est Romulus. Vnde &

ficus Ruminalis dicitur ad quam eiecti sunt Remus & Romulus, quæ fuit ibi, vbi nunc Lupercal in Circo: Hac enim labebatur Tyberis antequàm Vertumno factis sacrificijs amnis auerteretur. Igitur Sempronius hoc argumento vtitur. Nomen quod alio nomine occultæ originis deriuatur, non dicitur à nomine manifestæ originis. Cæterùm nomen alterū à quo deriuatur Roma, est occultæ originis. Non igitur dicitur à Romulo, cuius nomen est manifestæ originis à Ruma. Nam Etrusca olim lingua & ætate mea nō habet o, integrum, sed inter o, & u, & magis appropinquat u, in compluribus. Quare quòd Faustulus Etruscus protulit per u, Rumulus, ipsi Salini & Latini pronuntiabant per o, Romulus. Quòd verò ait Romam deriuari ab altero occulto nomine, satis mihi fuit antea occultum. Nunc verò quid sentiam explicabo relinquendo iudiciū doctiori. Plinius tradit in disciplina Etrusca contineri quo pacto poßint euocari dij, fulgura, ignes, & eiuscemodi. Quare etiam quia oppositorum est eadem disciplina, rituales continebāt, quo pacto nō possent euocari. Hoc autē nullo modo fieri melius poterat, quàm occultando nomen ipsius Dei, in cuius tutela vrbs ipsa erat. Eius occultandi modus erat Etruscis, mysterio quodā, & literis quibusdā ab ipso dei nomine alterum extrahere, cuius ritu ac mysterio, nunc soli Talmudistæ Caballarij vtuntur, in disciplina

A

B

C

D

E

F

quam

A *quam vocant Caballa. Cæterùm vt hic Sempronius, & Ouidius in Fastis, & Plutarchus in vita Romuli, & alij asserunt, dum conderet Romulus vrbem, vocauit ab Etruria vatem qui auspicato die fossam pomœriúmque sacraret, &*
B *aratro cingeret Palatinũ collem, & nomen poneret vrbi. Plutarchus verò addit quod alij tacent, videlicet quod Etruscus id fecit mysterijs & literis quibusdam, scilicet à nomine Dei in cuius tutela esset vrbs, extrahendo nomen vr-*
C *bis. Et ita nomen extractum quo vocaretur Roma est, alterum verò nomen Romæ dei sui à quo tractum est, solis, de more Thusco in arcano sacerdotum erat occultatum. Et hoc est quod Plinius ait in tertio naturalis historiæ capitulo*
D *sexto. Roma, inquit ipsa, cuius alterum nomen arcanis ceremoniarũ nefas habetur. Quod optima & salubri fide abolitum, quia Valerius Soranus annuntiauit, mox luit pœnas. Et in vigesimooctauo libro naturalis eiusdem historiæ, quo*
E *de vi verborum & incantamentorum tractat, capitulo secũdo sic dicit: Verrius, inquit, Flaccus, authores ponit quibus credat in oppugnationibus ante omnia solitum Romanis sacerdotibus euocari Deum, in cuius tutela id oppidum erat,*
F *promittiq; illi eundem aut ampliorem locũ, cultúmue apud Romanos. Durat in Pontificum disciplina id sacrum, constátque ideo occultatum in cuius tutela Dei Roma esset, ne qui hostium*

simi

ſimili modo agerent. Hæc meo iudicio intelligit A
Sempronius. Liceat tamen cuilibet opinari. De Angerona, omnes idem ſentiunt, quos equidem legerim. De poſitione ſyderea non puto eã fuiſſe, quod multis rationibus equidem probarem ſi rei huic congrueret, atque operi. Quæ Græcorum B
mendacia Sempronius adijcit, præterea, cùm quia nota ſunt, tum præcipuè, quia opus iam à me confectum, & ſuo tempore edendum ſeruatur, de innumeris mendacijs Græcorum. Reliqua verò, quæ ad aureum ſeculum & originem C
vrbis Romæ ſpectant, ſuper Fabium Pictorem ſupplebimus.

LIBER IOANNIS ANNII VITERBENSIS DE ETRVSCA SIMVL ET *Italica emendatiſsima Chronographia.* D

E

OMnis hiſtoria integra eſt, & certiſsima redditur, quę ſuis ſubſtantialibus partibus cõſtat, quas tres eſſe manifeſtum eſt, narrationem, chorographiam & chronographiam. Omne enim indiuiduum, vt F
Peripatetici tradunt, conſtat ſua ſubſtantia, & duobus ſubſtantialibus principiis indiuiduãtibus, quæ vocant hic & nũc, & ſunt

pro

A proprius locus & tempus. Cúmque narratio rerum gestarum singularum sit substãtia indiuidua historiæ, quæ res indiuiduas narrat, vtique necessariò consequens est, vt duobus principiis demonstretur, loco & tẽ-
B pore. Non enim integra & certa historia redditur, si solum dicatur, Magnus Alexãder superauit Darium Monarcham, sed adiiciendum est, quibus locis, & temporibus exercitum eius fudit, fugauit, cecidit,
C vicit. Quibus principiis quicquid Græcia mẽdax audet in historia, tam prçclarè elisimus in libro cui titulus est de mendaciis priscorum Græcorum, vt verè pudeat hac nostra ætate, quosdam alioqui eruditos
D mendaciis Græcorum delectari, & illis assuescere, imò insolescere. Bonũ est, inquit, Cato ad Marcum filium, literas Græcas aspicere, non perdiscere. Itaque pars localis historiæ, quam Græci vocant Topogra-
E phiam & Chorographiam quod satis est, exposita fuit à nobis in commentariis super Fabium Pictorem, Sempronium, Catonem, Myrsilum, & fragmentũ Itinerarij Antonini Pij, & super Berosum, & Pli-
F nianam Topographiam, & in quadraginta quæstionibus Anniis. Secunda verò pars est temporum, quæ publica & probata fide tenetur, vt super Metasthenem & Philonẽ osten

ostendimus. Eam partem Græci vocant A
Chronographiam,id est,temporum digestionem,cuius probãdi duo principia sunt. Primùm,vt ostendamus tempora quę afferuntur,non discrepare à publica & probata fide,vti super Metasthenemostendimus. B
Alterum,vt reges & viri digerãtur,qui his temporibus floruerunt,& quorum memoriam teneant authores,vel loca,siue vtrũque.Quod profectò nos facimus in hac secunda parte,quæ est de temporibus,in qua C
primùm extendimus viros & tempora ab Iano & origine Italiæ,vsque ad Othonem Cæsarem. Inde retrocedendo,tempora & viros præscriptos per publicam fidem probamus.Tertiam verò partem historię,quę D
narrat eorum gesta,suo loco absoluemus.

Ioannis Annij Chronographia Etrusca digesta, & emendatissima, cuius prima pars digestio Italiæ sub aurea ætate à diluuio ad Ninum & Camesem tribus regibus annis. 249. hoc modo: E

Solitudo Italiæ	108	*Ochus Veius*	50
Ianus primum adueniens	33	*Sequũtur anni triginta & quadringenti à Camese ad Atlantem*	
Comerus Gallus	58		

A tem Italū, à quo Italia sub his regibus.

Cameses	19
Iani secundus aduentus	82
B Cranus Razen	54
Arnus	43
Tages	42
Sicanus	30
Enakij Lukij	30
C Apis	10
Lestrygon	45
Hercules	30
Tussus	27
Alteus	7
D Hesperus.	11

Sequūtur anni ab Italo vsque ad excidium Troiæ. 454. sub his regibus Larthibus E Italiæ.

Italus Atlas	19
Morges	20
Coritus	33
Iasius	50
F Coriban	48
Turrenus	51
Tarcon priscus	23
Abas	15
Olanus	21
Veibennus	42
Oscus	34
Tarcon secundus	46
Tyberinus	30
Mezentius	22

Item à vigesimosecundo anno Mezentij vsque ad sextū Cælij & principiū Romuli computatis quinque annis laborum. Aeneæ etiā tribus regni eius sunt anni 433. sub his regibus Italiæ.

Tarcon tertius	20
Ocnus Bianor	46
Pipinus	52
Nicius	47
Piseus	52
Tuscus iunior	39
Annus	25
Felsinus	43
Bonus	28
Atrius	27
Marsyas	18
Etalus	30
Cælij pars	6

A sex-

A sexto Cælij quo cœpit Romulus vsq; ad pulsos reges fuerunt anni 244. sub his Larthibus.

Cælij residuum	15
Galeritus	20
Lukius Tuscus	25
Cibitius	82
Lucumo Clusinus	38
Rhetus	20
Hyellus	44

A pulsis ab Roma regibus ad perdomitam ciuitatem Etruriæ regnatū est annis ducentis duobus ab his Larthibus.

Porsena Clusius	58
Tolumnius Veiens	24
Eques Tuscus	40
Liuius Fidenas	48
Elbius Tuscus	32

Post cædem Elbij regnauit Prolarthes Turrenus eius filius annis 26. & ciuitatem Etruriæ dedit Romanis. A

Turrenus	26

Post datam ciuitatem Etruriæ claruit posteritas Elbij & Turreni sub Romanis trecentis, & 48. annis, ex quibus Turrenus vixit vsque ad superatam Thusciam & signatum argenteum nummum Romæ in triumphū annis duodecim. B C D

Turrenus qui supra	15
Titus	40
Volturrenus	48
Cecinna	56
Menippus	40 E
Menodorus	36
Mecœnas	56
Seianus	23
Sceuinus	33
Otho Ferentinus	1 F

Verùm quia temporum & regum, publica & probata fides expetitur, & omnis alius author quanuis aliâs eruditus abiici-

tur

A tur, vt Metasthenes & commentaria eius,
& superior Monarchiarũ chronographia
comprobant, idcirco publica & probata fi-
des temporũ, virorumq; danda est, & Otho
nis quidem meminit Suetonius de duode-
B cim Cæsaribus. Eiusdem & Sceuini. Cor-
nelius Tacitus in vita Neronis & Othonis.
Seiani meminerunt Iuuenalis in Satyra,
Omnibus in terris, & Philo in libro lega-
tionis suæ secundo, & in breuiario tempo-
C rum, itemque Suetonius in vita Tyberij
Mecœnatis reminiscuntur cum Suetonio
poëtæ & historici. Menodorum memorat
Appianus de bellis ciuilibus quòd iuuerit
partes Iulij Cæsaris. Omnium verò simul
D ab Elbio ad Menodorum, memoriam fa-
cit Cato in decimonono fragmento origi-
num. Verùm publica fides temporum, ab
ipsis certissimis Olympiadibus sumitur.
Teste autem Liuio in nono ab vrbe con-
E dita. Q. Fabius egregiè perdomuit Etru-
riam vrbem, sed non cepit ciuitatem, quia
ciuitas Etruriæ data est non capta, vt asse-
runt Valerius Maximus, & Cato de origi-
nibus. Nam Valerius Maximus libro quar
F to in fine narraturus pudorem Spurinæ
Etrusci, his verbis incipit: quod sequitur
externis annectam, quia ante gestum est,
quàm ciuitas Etruriæ daretur. Cato item

in ſupradicto fragmẽto: Turrenus,inquit, A
patre Elbio Larthe ad lacum Vadimonis
cæſo, ad reddendam vrbem Etruriam al-
lici potuit anno ſecundo, Olympiadis cen-
teſimæ vigeſimæquartæ, ſed ad recipien-
das Latinas literas, nunquam perſuaderi B
potuit. Cæterùm à ſecundo anno centeſi-
mæ ac vigeſimæquartæ Olympiadis, quo
Turrhenus dedit ciuitatem Etruriæ, vſque
ad primum annum Olympiadis CCXII.
quo teſte Euſebio, ſe interemit Otho,ſunt C
Olympiades octogintaſeptem ,& tres an-
ni, quæ ſimul efficiunt annos octo & qua-
draginta ſupra trecentos. Quare publica
& probata temporum & dictorum viro-
rum fide, verè à Turreno ciuitatem Etru- D
riæ dante vſq; ad Othonis interitum anni
ſupradicti ſupputati ſunt à nobis. Sed quòd
tot annis floruerint, à principibus ipſis Ro-
manis quibus chari fuerunt, ea mente at-
que ingenio dimenſi ſumus, vt vel ad cen- E
trum ipſum ſagittam iecerimus, vel pa-
rum abfuerimus, ita vt chronographiam
nõ læſerimus. Hactenus de publica & pro-
bata virorum & temporum hiſtoria
retrocedendo ab Othonis in- F
teritu vſque ad Turre-
num datorem ciui-
tatis Hetruriæ.

Nunc

A *Nunc ab hoc Turreno retrocedendo vsque ad Romulum residuum probemus.*

ANnalium quidem Romanorum publicam fidem probatamq; temporũ
B rationem Titus Liuius tenuit in libris ab vrbe condita, qui reges fuisse Romæ à Romulo ad pulsos reges annis CCXLIIII. per eorum tempora clarissimè digerit, in primo libro ab vrbe condita. A pulsis verò
C regibus vsq; ad perdomitam Hetruriam, per singulos annos consulum & magistratuum enumerat annos ducentos, qui supradictis adiuncti efficiunt annos CCCCXLIIII. Olympiadesq; CXI. completas.
D Est enim Olympias apud Græcos spatium quatuor annorũ, sicut lustrum quinquennium tenet apud Latinos. Itaque si à Romulo rege in primo libro ab vrbe condita Liuij vsque ad Hetruscos perdomitos à
E Q. Fabio ad lacum Vadimonis in nonum librum annos supputaueris, supradictas centũ vndecim Olympiades conficies. Porrò, vt Fabius Pictor, & Dionysius Halicarnasseus in primo libro, & peritiores cõuin-
F cũnt, & Eusebius de temporibus sequitur: Roma condita est à Romulo post sex primas Olympiades, quas si supradictis adiicias, erunt Olympiades completæ CXVII.

quando Hetruſcos perdomuit Fabius, cæ- A
ſo Elbio Larthe ad lacum Vadimonis. A
centeſimo decimo ſeptimo ad ſecundum
annum centeſimæ vigeſimæquartæ Olym
piadis, quando Turrenus dedit ciuitatem
Hetruriæ, iuxta Catonem ſunt anni ſex B
& viginti. Ergo publica & probata tem-
porum fide probauimus Turrenum fuiſſe
Prolarthem ſiue loco Larthis Hetruriæ à
cæſo patre ad datam ciuitatem, annis vi-
gintiſex. Quòd verò à cæde Hetruſca ad C
lacum Vadimonis fuerint anni reſidui vſ-
que ad Romulum CCCCXLIIII. in Li-
uio numerantur, à primo libro vrbis con-
ditæ vſque ad nonum Larthum fidem fa-
ciunt in primis Cato, qui fragmento ſu- D
pradicto meminit Elbij, à quo vicum El-
bij in Cyminio lacu Ptolemæus notauit.
Liuius Fidenas Poſthumus, etiam à Lati-
nis dux exercitus accitus poſt incenſam à
Gallis Romam, in primo Saturnalium E
memoratur à Macrobio. Equum, à quo
Equi Phaliſci ſeruat lapis effoſſus in Ry
yello, in Thermis Pauli benigni. Tolumni
& Porſenæ geſta ſimul & nomina refert
Liuius in libris ab vrbe condita ſecundo & F
quarto. Yellum ſeruant eius inſcriptiones
in ſacrario cinerum Ry yelli, quam in lu-
cubratione de origine literarum & philo-
ſophiæ

A sophiæ Hetruscæ dedimus. Rhetum à quo Rhetios dictos. Plinius in tertio naturalis historiæ & quidam alij memorant. Lucumonis Clusini gesta infelicia, narrat in parte Liuius in quinto ab vrbe condita
B Cubicius adhuc inscriptus seruatur in sacrario cinerum Augustalis Surrenæ. Lukius, id est, Lucumo Tuscus cùm inscriptus, tum à Festo memoratur quòd Lucenses condiderit, tum præcipuè Lukium ad-
C huc prædium eius, non longè à Luca illi fert testimonium. Cælius & Galeritus Lucumo à quibus mons Cælius & Luceres olim dicti, memorantur à Varrone in primo de lingua Latina, à Dionysio Halicar-
D nasseo in secundo libro, & à Fabio Pictore de origine vrbis Romæ, & à Propertio in quarto Elegiarum. Fides igitur publica & probata, de nominibus illustriũ virorum atque temporibus ab vrbe condita vsque
E ad Othonem Cæsarẽ à nobis fideliter reddita est. Nunc retrocedendo de ccccxxx. annis ab vrbe cõdita, vsque ad euersionem Troiæ, fides publica & probata redditur in Latina historia, quam & Liuius in pri-
F mo ab vrbe condita, & Eusebius de temporibus, & partim Manethon Aegyptius supplemento Berosi tangunt. Et quanuis de annis Aeneæ quidam varient, vt pluri-

mùm tamen probationes supputant annos A sex à captiuitate Troiæ vsque ad eius interitum. Cui est argumento inuincibili, quia si plures aut pauciores tribuantur, discordaret à publica & probata fide temporum monarchiæ Assyriorum, à qua mensurantur B priuatorum tempora, vti super Metasthenem Berosumque ostendimus. Itaque partim errando, partim regnando, Aeneas ducauit annis quinque. Ascanius trigintaocto. Syluius Posthumus vigintinouē. Aeneas C Syluius triginta vno. Latinus iunior quinquaginta. Alba trigintanouem. Atus Aegyptius vigintiquatuor. Capis vigintiocto. Capetus tredecim. Tyberinus à quo Tyberis, octo. Agrippa quadraginta. Remulus, D decem & nouem. Auentinus, trigintaseptē. Procas, vigintitres. Amulius quadragintaquatuor. Ergo à Troia cremata ad successorem Amulij Romulum probati sunt à fide publica Latina, anni CCCXXX. E Viros verò Larthes his tēporibus regnantes quàmplurimos ponit Manethon, à Mezentio ad Atrium. Sed & alij authores eos memorant, vt Tarcontem tertium Vergilius in octauo & decimo Aeneid. Ocnum in F eodem decimo Vergilius. Pipinū memorat Cybelaria inscriptio, à quo Pipiniēsis agri Tusci meminit Liuius in nono ab vrbe cōdita

A dita. Niciū à quo Niceam Turreni in Corsica, & Ethaliam Turrenā à duce insulam. Diodorus in sexto libro indicat & nomina ipsa probant Marsiæ Turrenorū ducis meminit Plin. in 3. nat. hist. & cap. 13. itēq; Cy-
B belaria excisa inscriptio. Piseum ad classicum inuenisse tubā æream Plin. in 7. nat. hist. & plures concelebrant. Tusco iuniori fidem facit Manethon in supplemento Berosi, & vetustissima Tuscanellensis excisa
C memoria, qua prodit Tuscanellam post Troiæ captiuitatem ab Ascanio monopolim conditā, & processu temporis à Tusco Larthe adauctā. Annum, Annia Tusca vetustissima familia, à qua Antoninus Pius
D oriūdus fuit, teste Helio Spartiano eximio argumēto seruat. Hinc Bonū similiter monumēta produnt, cuius familiæ & Familia Turna Bona, & Bona, & vt existimo Bonella perseuerant, & excisa æra sub Antonino
E Pio quæ apud me sunt probāt. Atriū etiam Atriaticū mare & Atria oppidum integre demonstrant; vt quidam existimant, & Plinius in tertio naturalis historiæ, cap. 17. videtur significare, licet quidā à colonia Vo-
F laterræ dictum putent, vti ostendimus super fragmenta Catonis. Huc vsq; hos Larthes supradictos Manethon exprimit, & supradicti etiam authores. Qui sequuntur,

his locis probati sunt, videlicet Felsinus à A quo sit Bononia condita, tam Cato in fragmentis, quàm Sempronius de partitione Italiæ produnt, & ab eo primum Felsinam, inde à Bono successore Bononiam dictam produnt. His ad publicam fidem ostensis B afferendum est tempus, & Larthes monstrandi retrocedendo ab Troiano excidio vsque ad eius fundationem, & inde vsque ad Italum. Est autem tempus à fundata Dardania vsque ad excisam, quòd publica C fide annalium regum Troiæ Archilochus prodit, & nos in eius commentariis explanauimus copiosè 297. annorum. Totidem supputat Eusebius de temporibus, eandem temporum publicam fidem secutus. Porrò D à condita Dardania vsque ad primum annum Itali, ex publica fide antiquitatũ, Berosus centum & quinquagintaseptem annos colligit per reges Assyrios. Quos si superioribus adiicias, erunt anni 454. à primo anno Itali vsque ad Aeneam & Troianum excidium. Quod profectò, & altera E publica fide temporum subregulorum Latij, ex Beroso & Manethone transumptorum, ita ostenditur: Mortuo Hespero fratre Italus reassumpsit Vetuloniæ imperiũ, F relicta filia Roma in Capena oppido, quod sub Auentinum fundauerat; vt asserit Fabius

A bius Pictor de origine vrbis Romæ. Igitur vt Berosus & Manethon significant, Roma regnauit in Latio annis XLVI. Romanessus eius filius LXXIX. Picus priscus LVII. Faunus priscus XXX. Annus Faunigena qui B teste Sillio locauit Agillam filiam Trasimeno filio Turreni, regnauit annis LIIII. Vulcanus XXXVI. Mars cognomine Ianus XXIII. Cæculus cognomine Saturnus XXXVI. Picus iunior XXXIIII. Faunus iunior C XXIIII. Latin⁹ Aeneæ postea socer XXXVIII. Ergo etiã per subregulorum Latij publica tẽpora demõstratur publica & probata fide fuisse ab Italo ad excidiũ Troianum annos CCCCLIIII. Ex publica quoque & pro- D batisima fide Berosi & Manethonis sicut Latini subreguli & eorum tempora, ita his correspondentes Larthes Italiæ in Vetulonia & eorum tempora supputantur ab Italo vsque ad Mezentium. Et nihilominus E Latini historici & monumenta eos nõ suppresserunt. Nam de Mezentio memoriam faciunt, Liuius in primo ab vrbe condita. Dionysius item Halicarnasseus in secundo libro, Macrobius in primo Saturnalium, & F Vergilius in 8. & 11. Aeneidos, & deinceps. Tyberini patris Ocni, ex fatidica Manto, à quo Albula Tybris dictus est, meminit Vergilius in 8. & 10. Aeneidos, & alij au-

thores. De Tarconte secundo qui Cacum A
coniecit in Labyrinthum, etiam Solinus
loquitur in Collectaneis. De Osco sunt coloniæ Osca quæ & Capua (nam Osci sunt
Capuenses, vt ait Seruius super Aeneida)
& Volosca, id est, antiqua Osca, & per syn- B
copam Volsca, vt in Anniis quæstionibus
explanatũ est. Veibenum cognomine Massum cõseruant monumẽta & vrbs in Thuscia Massæ, & Cælius Veibenus à familia,
vt memorat Varro in primo de lingua La- C
tina, vbi Cælium montem asserit dictum à
duce nobili Tusco, Cælio Veibeno siue per
synæraiticam compositionem Vibeno. In
ea enim compositione literas e, & i, con-
uertimus, & sæpe syncopa vtimur, vt Vei- D
lumbros, & Veibenos, & Veiterbum, dicimus Vilumbros, Vibenos, Viterbũ, vt alibi
ostẽdimus. Olanum ducem Thusciæ fuisse,
qui primus Mediolanũ fundauerit, est te-
stis Cato in fragmento septimo originum. E
Abas, à quo Abantes in Thuscia populi ad
caput Abium maritimi, perpetuum argumentum habet regionem ipsam, vnde Lucumo nomine Toruus, classis maritimæ
pro Aenea princeps fuit, vt author est Ver F
gilius in decimo Aeneidos, nominãs ipsum
Toruum Abantem. De Tarconte prisco &
patre eius Turrheno Mœone, pleni sunt
Codices

A Codices, ſicut de Atlante Italo, & filio Itali Morgete, atque itali ſocero Corito, & huius filio Iaſio. De Bante verò quem Beroſus Coribantem vocat, id eſt, haſtatum Bantem, inſcriptio Grauiſca memoriam B facit, vt in commentariis de origine literarum Hetruſcarum expoſuimus. Tanta igitur de probata & publica fide, temporum & Larthum Hetruriæ dicta ſint, ab Italo vſque ad Mezentium. Nunc ab Heſpero C prædeceſſore Itali ad Cameſem, tempora & Larthes ſunt demonſtrandi. Et fidem publicam habent à Beroſo in quinto antiquitatum, qui per reges Aſſyriorum à Cameſe, qui rexit primo anno Nini colonias D Italas vſque ad Italum ſupputat totidem annos, & Larthes quot aſsignauimus, quorum memorias plures authores habent, vt Cameſes, Saturnus, Ianus, habent Iginum, Protarchum, Macrobium in E primo Saturnalium, & pro parte Poëtas. Crani Razeni, meminerunt loca Volturnæ ita dicta, & Myrſilus de origine Italiæ, & Dionyſius in primo libro dicens, Tuſcos ſe appellare à duce Razenuos. F Aruntis primi quem Beroſus Arunum declinat, memoriam ſeruant eius coloniæ Thuſcæ, Aruntini veteres, Aruntini Rullienſes, Aruntini Fidentiores, de quibus expoſui

exposuimus super Catonis fragmentum. A
XVI. & à XV. ad XIX. & aliis commentariis, Tagetem fuisse qui primus Thuscos aruspicinam docuerit, omnes cum Beroso confitentur. Sicani prædia in agro Vetuloniæ manent, quæ decimus vallem Sica B
niam, sicut Enakios amnes dicimus Kat Enalkios, id est, congregationes gigantum quos expugnauit Apis & filius eius Hercules Aegyptius. Vnde & vallem gigantum etiam circa Tuscanellam dicimus, & cam C
pum Cymeum iuxta Cat Enakia, vbi Ioui iusto Api affuerunt Itali, contra gigantes, vt asserit Diodorus in sexto libro & nos super Berosum probauimus argumentis & authoribus inuincibilibus. Aliquot annis D
præfuisse Italiæ Apim, & eius nepotem. quem Græci anthropophagum, Hetrusci Kurkium, Latini & Berosus Lestrygonem vocant, itémque & Herculem vsque Hesperum, cuncta supradicta monumenta cum E
Beroso confirmant. Et ideo à Camese vsq; ad Hesperum amplam fidem temporum & hominum, Berosus & historici & eorum monumenta præbent. Nunc de temporibus ante Camesem & Nicium quæ La- F
tini vocant aurea secula, fides publica sumenda est. Primùm à transsumptore fidei publicę Beroso, qui ait ante Ninũ fuisse inundat

A undationẽ ſub Ogyge Iano, annis CCXLIX. & anno CXXXI. poſt diluuium fundatam fuiſſe Babyloniam à Saturno patre Beli, & eius anno X. Ianum miſiſſe colonias Thuſcas duce Comero Gallo, cui filius fuit
B OchusVeius, à quo veſtigium manet mons Veiochus. Item Xenophon libro de æquiuocis, idem tempus ſcribit à Publica fide columnæ in Babylonia exciſæ à Semiramide, vt oſtendimus in commẽtariis eiuſ-
C dem authoris. Enumerat enim ab inundatione ad Saturnum patrem Beli, annos XXXI. ſupra C. Et à Saturno ad Belum filium annos ſex & L. Et à Belo ad Ninum annos LXII. Ita ab inundatione ad Ni-
D num primum Monarcham, fuerunt anni CCXLIX. Vocauerunt autem auream, quia prima fuit nata cum humano genere poſt diluuium, quæ vindice nullo, aut lege ſcripta & metu, ſed ſua ſponte rectum fi-
E demque colebat, vt ait Ouidius in primo Metamorpheſeos, & Trogus & Iuſtinus in primo Epitomatum. Et, vt aiunt, durauit vſq; ad Iouem, qui primus armis ſumptis fugauit Saturnũ, id eſt, vt oſtendit Be-
F roſus vſque ad Ninum, qui legato à patre Belo mandato ſuſceperat, vt omnino Saturnum Sagam Caſpium deleret. Nam & ipſe Ninus per interpretationem Iuppiter dicit-

dicitur, vt probatur in commentariis super A
Xenophontem. Nam Saturnus Apteras, quem Grȩcia mendax fingit in historia venisse ad Ianum, non floruit aureo seculo quando Italia dicebatur Saturnia, sed longè post ferreo iam seculo, quando Italiȩ no B
men fulgebat extinctis aliis cognominibus, Ianicula, Saleumbrona, Camesena, Saturnia, Apenina siue Taurina & Hesperia, vt demonstrauimus super ij. fragmentum Catonis, & tertium & quartum. Et super C
Fabium Pictorem. Eadem tẽpora cum Iano & primis coloniis, assignat Cato in secundo fragmento dicens: Italiæ, inquit, splẽdidissima origo fuit, tum tẽpore, tum origine gentis: Cœpit enim aureo seculo sub D
principibus diis, Iano, Camese, Saturno, gente Phœnicia & Saga. Et paulò post: Inter authores conuenit Phœnicas & Chaldæos historicos, ante Ninum circiter annis L. & ducentis quibus durauit aureum secu- E
lum, terras fuisse inundatas, & in Scythia saluatos homines. Et ex his venisse Ianum cum Dyrim & Gallis progenitoribus Vmbrorum in Vaticanum. Et infrà, à Vaticanoq; progressum circa Tyberim fundasse F
Regiam & Pontificiam vrbes. Deinde duodecim coloniis per Thusciam fundatis dedisse fasces ad cõtinendum rudes in officio
Aureo

A Aureo.Rursus Fabius Pictor de origine vrbis Romæ sub Iano, Camese, & Saturno, hæc ad verbum dicit.Italiæ imperium principio,penes duos populos extitit. Posterius Romani principio Thusci sub Iano cœpe-
B runt,aureo seculo & ætate,quę primo ortu generis humani fuit sub Iano ante Ninum fermè ducentis L.annis. Ianus tenuit læuũ Tyberis latus Hetruriam sub initium aurei seculi. Cameses verò & Saturnus dex-
C trum latus,circa finem aureæ ętatis.Et post declaratos mores aureę ætatis,mox subdit, quod Trogus,Iustinus, & alij asserunt, dicens:fuisse Ninum primum qui aureos illos auitos mores, noua regnandi cupidita-
D te mutauerit. Itaq; rectè tempora aurei seculi ex publica omnium fide retulimus, in quibus in principio post Italiæ solitudinẽ scripsimus Ianiculas colonias in Hetruria à Iano primùm adueniente positas,vt indi-
E cant Cato & Fabius Pictor, inde recedentẽ Ianum postea misisse Comerum Gallum iuxta Berosum anno post diluuium centesimo X L I.Huic successit filius Ochus cognomine Veius siue Curulis.Probauimus igi-
F tur nostram Hetruscam Italicamq; Chronographiam,quæ continet à diluuio ad Othonem Cæsarem,annos septem & septuaginta supra trecẽtos & duo millia.Iam igitur

tur deo fautore atq; illustratore in aliis cōmentariis,vt diximus,primam partem historiæ Topicam & Chronographicam absoluimus, nunc itē Chronographiā & temporalem ex publica & probata fide trāsum psimus,quæ profectò ab Ogygis prisci diluuio,vsq; ad primū Othonē,pares totidemq; annos digessit,quot publica Monarchiarū fides colligit,vt conferenti vtranque patet. A B

F. IOANNIS ANNII QVAESTIONES DE THVSCIA. C

FRATRIS IOANNIS VITERBENSIS ORDINIS PRAEDI- D

catorum Theologiæ professoris ad consobrinum suum fratrem Thomam Anniū,eiusdem disciplinæ atq; ordinis professorem epistola responsiua,quam pro eius interrogatis rescripsit. E

QVAERIS *innumera,dulcissime frater,de limitibus,gentibus,& populis atque nominibus vetustissimis Thusciæ,itemq; vt edam commentaria super Philonem, Xenophontem,Semproniū, Fabium* F

A *Fabium Pictorem, Fragmenta Catonis, & itinerarij Antonini, Metasthenem, Archilochū, & Myrsilum, quorum dicta & scripta è Mantua mecum retuli Viterbum, cum regressus essem cum reuerendissimo domino meo, domino Paulo*
B *de Campo Fulgoso, Cardinali sancti Sixti. Ingens opus mihi attulisti. Verùm quia ad pietatē & fulgorem patriæ atque Italiæ cuncta spectāt; quæ non abest à theologiæ annexis, idcirco morē gessi, & vt expetis opus Anniæ Tuscæ familiæ*
C *nostræ dicaui, & vna minus xl. quæstiones Annias nominaui. Vale felix.*

Annia quæstio prima.

QVAERIS primò, qui sint præfiniti limites Thusciæ? Responsio. In longitudine
D quidem sunt duo limites, quorum alter est Tyberis Vaticanus, alter verò amnis Macra principium Apuanę Lygurię Thuscię, quam longitudinem per mare discurrit Plinius in iij. nat. hist. cap. vi. à Luna vrbe ad
E Ostiam. Latitudo verò eius à littore Thusco contento inter ostia Tyberis & ostia Macræ ad Apeninum vsq; concluso à fontibus Tyberis vsq; ad fontes Macræ non procul oppido Apua, nūnc Pontremuli. Et hi
F sunt veri limites, in quibus probatiores authores conueniunt.

Annia quæstio secunda.

QVAERIS item, quo pacto antiquitus di-

uidebatur Thuſcia,& qui limites veri?Re- A
ſponſio.In fragmentis Catonis ita dicitur. Etruria olim Italiæ princeps, à metropoli eorum regia ſic cognominata, à Tyberi in Macram diffunditur. Gens prima eorum maritima ab Oſtia ad finem Macræ.Medi B
terraneæ duæ,altera à Tyberi ad iuga Cyminia,dicta Lartheniana quæ & Veiens ab eorum Metropoli, altera verò à Cyminiis iugis ad Stellam.Fluentum & Piſtoriũ. De hac diuiſione triplicis gẽtis,inſinuat Verg. C
in x.Aen.dicens:Mantua diues auis, ſed nõ genus omnibus vnum:Gens illi triplex,populi ſub gente quaterni, Ipſa caput populis,vires de ſanguine Thuſco.

Annia quæſtio tertia. D

QVAERIS quomodo intelliguntur de Thuſcia verſus Vergilij, qui ſunt de Mantua?Reſponſio,vt Manethon,Acron,& quidam Vergilianiſtæ, & nos in Etruſca hiſtoria explicauimus, Ocnus Larthes Etruriæ E
tranſgreſſus Apeninum & Padum cum coloniis & exercitu, condidit à nomine matris, Mantuam, & inſtituit politiam eius ad ſimilitudinem Etruriæ, in qua metropolis regia erat diues & præclara auito ſan F
guine vno. Et in hoc ſolo differebat Mantua ab Etruria, quia licet eſſet diues auis Indigenis, Venetis, & Thuſcis, ex quibus

conſtit

A constitit, vt Seruius & alij exponunt, non tamen his tribus gentibus fuit vnum genus, quia Venetis genus fuit Phaëthonteũ mixtum Troiano, Thuscis verò solùm Ianigenum, vt in commentariis probabitur.
B Similitudo verò, quia sicut Thuscia diuiditur in tres gentes, maritimam, transcyminiam & Ciscyminiam, & ex singula eligebantur quatuor populi ita vt essent ex tota Etruria in fano Volturnæ XII. populi re-
C gentes pro singulo populo constituto singulo Lucumone, quia erant Thuscis XII. Lucumones reges, quibus vnus erat Larthes antistes, ita Mantua diuidebatur in tres dictas gentes Thuscam, Venetam, Indige-
D námque priscam. Et singula tertia pars ciuitatis diuidebatur in quatuor curias ad similitudinem quatuor populorum, & ita erant XII. curiæ quibus vna princeps in palatio tanquam Larthes præerat ex solis
E Thuscis, quia teste Acrone non permittebant Thusci quospiam principari, nisi qui de sanguine Thusco esset, vel eorum vernæ, vt Fabius insinuat, & nos ibi explanauimus Et sic exponitur metrum Vergilij.
F Sicut Etruria metropolis respectu totius Thusciæ, ita palatium Senatus Mantuani erat respectu totius ciuitatis, quia illi gens triplex, & sub qualibet gente quatuor po-

puli & curiæ diſtinctæ. Sed ipſa Mantua A
pro Mantuæ Senatorio palatio erat caput
illis XII.curiis & populis ſuis. Viri verò, id
eſt, Senatores palatij qui & Lucumones
Mantuani,eligebãtur ſolùm qui eſſent de
ſanguine Thuſco, aut vernaculo ſanguine B
ſimiliter Thuſco, quòd Romanis ducibus
ac regibus oppoſuit pro ignominia Mithri
dates, quòd Thuſcorum vernæ fuiſſent,
vt Fabius Pictor & Trogus & Iuſtinus aſ-
ſerunt. C

Annia quæstio quarta.

QVAERIS quod ſæpe dubitaſti, quo-
modo ſanguis Thuſcus dicatur vnius gene
ris & non Mantuanus? Nã & Thuſca mix-
tio fuit ex Corito priſco & Lydis,& Atlan- D
te Italo, dicente Sillio Italico in quinto li-
bro. Ergo ait arreptis præceps exercitus ar
mis,Lydorum populos ſedémque ab origi-
ne priſci Sacratam Coriti,iunctóſque à ſan
guine auorum Mœonios Italis permixta E
Stirpe colonos.Reſponſio.Beroſus in ſecun
do antiquitatum, hanc ex multis vnam
ex Genealogiis ſcribit, & ſuper ipſum co-
pioſius ſcripſimus.Iano fuerunt duo filij,vi
delicet Iapetus Atlas maximus, & Came F
ſes.His alij fuerunt liberi.Atlanti quidem
maximo Ion pater Itali, & Cameſi Oſiris
pater Herculis Aegyptij cui vn⁹ex ꝓgnatis
fuit

A fuit Atus, pater Turrheni ac Lydi. Rursus Atlanti maximo fuit primogenitus Comerus cognomine Gallus, quem Ianus primũ Thusciæ atque Italiæ Coritum designauit. Itaque prisci aui atque illustres progenito-
B res Thuscorũ fuerunt Cameses atque Comeri genitor Iapetus. Et his auis genus proximum fuit vnus Ianus, quod nõ facilè assignatur Mantuæ. Et idcirco Sillius dicit Italos, priscos Coritos, & Mæones fuisse
C colonos Thusciæ permixta stirpe & iũctos à sanguine propinquo auorum, quibus proximum genus fuit vnum.

Annia quæstio quinta.

D QVAERIS quid significet hoc nomen Coritus, & cuius est originis, & quot fuerunt, & vbi sedẽ sacratã in Thuscia tenuit? Responsio. Multa perquiris, sed ab origine nominis est inchoandũ. Origo illi est Etru-
E sca, & est pronomen dignitatis. Itum enim Etrusci Iouem & fiduciã Iouis intelligunt, vt in Saturn. Macrob. indicat. Porrò Corim hastam vocant, quam & Sabini Curim, & Latini Quirim proferebant. Nam veteres
F hasta pro corona quasi sceptro vtebantur, vt vltimo Epitomatum docet Iustinus, Hinc reges apud Etruscos Coriti, apud Sabinos Curites: & apud Romanos Qui-

rites,id est, hastati & coronati Ioues dicebantur. Vnde patet eos errare, qui existimant Coritum atque Iouem patrem Iasij atq; Dardani fuisse alium & alium. Quod & Lactantius in fine primi libri institutionum significat, dum dicit. Authores quidam tradunt Iasium & Dardanum fuisse filios Coriti, non Iouis, subaudi tanquam alterius viri à Corito. Priscus à Iano Italiæ designatus Coritus, fuit teste Beroso Comerus ipsi nepos ex filio Atlante maximo, vltimus verò Iasius. Penultimus autem Cambo Blascon, vt idem Berosus nominat, qui dictus est Coritus socer Atlantis Itali,ex Electra filia. Tot verò fuerunt Coriti, quot regni successores declarati. Sillius ergo loquitur de Prisco non aliis. Quare ab illo nominatur Turrhena antiqua quam vocabulo Etrusco dicunt Volturrenam. Nam Verg. vocat eam Turrhenam sedem Coriti in septimo Aeneid. dicens. Hinc illum Coriti Turrhena à sede profectum. Sillius autem dicit illam sacratam à regio Fano & ingenti luco, sine quo antiquitus non poterant reges concilia & augurationes reipublicæ habere. Quod profecto Seruius in VII. & VIII. Aeneidos significat vbi scribit. Vergilius, inquit, vbicunq; lucus dicit, intelligit Fanũ augurio consec

A consecratum:quia Senatus nisi inaugurato loco concilium habere non poterat. Et ideo non sacrabatur templum Vestæ, ne illuc Senatus accederet vbi erant virgines. Ad fanum autem Volturrenę siue per syn
B copã Volturnæ, indicebantur concilia imperij xij. Lucumonibus & populis Etruriæ, vt authores tradũt, præcipuè Liuius in pluribus locis ab vrbe condita. Et ideo Volturna erat Sacrata sedes Prisci Coriti & o-
C mnium sequentium.

Annia quæstio sexta.

QVAERIS quo pacto Volturrena siue Volturna vrbs sit eadem & Turrena. Respondetur: Antea quàm Myrsilum & Dio-
D nysium Halicarnasseum legerem, existimabam esse tam orthographiæ quàm originis Græcæ Volturrhenam & Turrhenã. Sed postquam eorum dictis atque rationibus superior accessit ratio, equidem de-
E stiti. Neque enim turpe est ad melius conuerti, sed in stultitia perseuerare postquam semel aberratur, vt ait Lactantius. Itaque dicimus Volturrenam esse orthographiæ simul & Etruscæ originis & compositum
F nomen ab ol & Turrena. Est autem ol tam Arameè, quàm Hebraicè id quod Latinè priscum vel antiquissimum, vt etiam Diuus Hieronymus exponit. Additur au-

tem consonans de more vetusto,quo sæpe nominibus localibus & gentilibus teste Dionysio in primo libro additur consonãs.v.f.t.b.vt Helia,hæsta,heneti,Hibris, hœdus dicitur,Velia,Vesta,Veneti,Febris, Fœdus,vt ait Varro.Similiter in vsu vernaculo remanet,vt Anconam,Aractum,Annam,Annum,Annios,vulgò pronuntiemus Nanconam,Baractum,Nannam,Nannũ, Nannios.Ita Olumnios,Olturrenam,Olsinios,Olaterras,Olce,Oloscos,præposita consonante proferunt,Volũnios,Tolumnios,Volsinios,Volaterras,Volsce,Voloscos & per syncopam Volscos,id est,antiquissimos Oscos.Similiter.Volturnam aut sine syncopa Volturrenã intelligunt antiquissimam Turrenã sacratam Luco ingẽti fano sedem prisci Coriti.Et ideo rectè dixi quòd prisci Coriti sacrata sedes fuit Volturna,id est,antiquissima Turrena,ad cuius fanum indicebantur regia Etruriæ concilia.Valet enim hæc consequentia.Est Volturna, id est, antiquissima Turrena. Igitur Volturna est Turrena.

A B C D E

Annia quæstio septima.

SI hæc illatio valet,est Volturna ergo Turrena prisca per locum ab interpretatione originis Etruscę Vol,cur apposuerũt Vol.Nonne satis erat dicere Turrenam? F

Resp

A Responsio. Oportuit id fieri ad distinctionem nouarum Turrenarum quas Mœon Turrenus postea cōdidit. Nam priscum & antiquissimum per distinctionem referuntur ad posterius & iunius atque recentius.
B Turrenæ autem vrbes & nomen erant in Thuscia, antequam Turrenus Mœon esset natus. Et ideo illæ ad distinctionem Etrusca lingua dicuntur Volturrenæ siue Volturnæ, id est, priscæ & ante alias Turrenas
C Lydorum antiquissimæ.

Annia quæstio octaua.

VBI consedit Turrenus & quas vrbes & quot ædificauit? Responsio. Dionysius in
D primo libro sequutus Myrsilū, refert Herodotum & quosdam alios scribere, Turrenum filium Atus venisse in Thusciam, & consedisse atque vrbes ædificasse in prima medietate Tyberis, quæ est septentriona-
E lis. Et vt in v. ait Strabo, delegauit ministerium ædificandarum xij. vrbium Tarconi filio. Fuit enim decoratus & donatus ciuilitate Volturnæ quæ & Vetulonia est, vt suo loco probabitur. Vnde & Sillius in octa
F uo libro sequutus Berosum Vetuloniam appellauit decus Mœonum: quia fuerunt ea decorati, illustrati, & donati, dicēs, Mœoniæque decus, quondam Vetulonia gen-

tis. Et ob id ea decoratus posuit primas A
colonias in vrbe qua donatus fuit. Et ideo
illas à nomine paterno, vt digniores nomi
nauit. Dicimus enim Græco vocabulo ad
hanc ætatem, vicum Demi Atus, id est, po-
puli Atus. Est iuxta vicum Longhum. De- B
syderius verò rex in Alabastro exciso de-
creuit, vt Longholam non vocarent am-
plius Longobardulam, sed cognomento
ampliatoris sui Torebum. Secundus colo-
nias Tarcō nomini suo dicauit, vt ait Stra- C
bo. Nam Tarconam dixit oppidum, de
quo Sillius in viij. libro. Tarcona, inquit,
Tarcontis superbi domus. Erat oppidum
paruum, quia teste Dionysio in j. lib. Mos
condendarum vrbium antiquis fuit, vt eas D
non magnas, sed paruas & locis munitis
crebrásque conderent. Verùm postea plu-
ribus in locis adaucta vrbe, vt ruinę demō-
strant, in plurali Romani Tarquinias di-
xerunt nunc vulgò dicimus. Tarquene. Di- E
stat à Volturna nunc Viterbo quindecim
milibus passuum. Tertias colonias posuit
in iugis Etruscis siue Volturrenis, quia
Volturreni in quorū parte sunt Volsinien-
ses cognomine sunt Etrusci, vt asserit Pli- F
nius in tertio naturalis historiæ capite se-
xto. De his coloniis dicit Vergilius ix. Ae-
neidos:

Aen

A *Aeneas vrbe & socijs, & classe relicta.*
Sceptra Palantei, sedémque petit Euandri.
Nec satis. Extremas Coriti penetrauit ad vrbes.
Lydorúmque manum collectos armat agrestes.

Hoc loci Vergilius Volturrenam regio-
B nē indicauit poëtico more, quia extremas
Coriti vrbes dixit. Nam prisci atque iu-
nioris Coriti sedes erat Volturrena Lucu-
monia, sacra ingente fano Lucumonum
regum & xij. populorum concilio, ad quas
C Euander misit Aeneam, vt patet in viij. lib.
Aeneidos cum Euander ad Aeneam dixit
se eum missurum ad ingentes populos &
opima regna, id est xij. populos, & xij. Lu-
cumones reges, quibus vnus tunc præerat
D Larthes Mezentius, vt Seruius & alij ex-
ponūt. Et mox eorum sedem esse in Etru-
scis, id est, Volturrenis iugis vbi donati ci-
uilitate Vetuloniæ fuerunt, ita Euander
Aeneæ describit, dicens:

E *Haud procul hinc saxo incolitur fundata ve-*
tusto
Vrbis Agillinæ sedes, vbi Lydia quondam
Gens bello præclara iugis insedit Etruscis.

Sic enim cōstruitur. Vbi Lydia gens nūc
F bello præclara vt ait Seruius, insedit quon-
dam & à principio iugis Etruscis, id est,
Volturrenis, ibi est regia sedes vrbis Agil-
linæ, id est, Mezentij ciuis vrbis Agillæ,
quia

quia Vergilius ibi accepit vrbem Agillam A
pro ciue Agillino Mezentio,sicut & in primo libro.Ilium in Italiam portans,id est, Ilienses ciues.Igitur in iugis Etruscis,quæ & à monte proximo Cyminia dicũtur,posuit colonias Lydos bello præclaros cogno B
mine Agrestes.Nã ipsa regio adhuc Agresta & fontana eius agresta à vulgo dicitur, & regio Etruscorum Agrestium antiquitus dicebatur.Quod etiã expresit Liuius in nono ab vrbe condita,vbi refert quòd C
Fabio consuli prædanti iuga Cyminia occurrerunt cohortes Etruscorum Agrestiũ, missæ à principibus regionis illius.Caput horum erat mons Coriti & oppidũ adhuc lingua Etrusca Corit Nyenta dictus,vt di- D
cetur infra quæstione xxxvj.Et ideo Vergilius dixit ad Fanum & extremas vrbes Coriti Aeneam profectum armasse Lydos Agrestes cognomine,& non rudes militia vt malè Seruius exposuit, quia in iugis E
Etruscis insedit gens Lydia bello præclara non rudis, vt Vergilius indicat.Itaque tres Colonias posuit Tarcon iussu Turreni donati ciuitate Volturna. Tarconam primam xv.lapide à Volturna distantem.Se- F
cundam, in ipsa Volturna Demi Atum. Tertiam in Volturrenis iugis Etruscis, Lydorum cognomine Agrestium Etrusco-
rum

A rum.Porrò à fontibus Tyberis vſque Orbitum poſuit quatuor Colonias.Prima eſt Vicus adhuc in Crotonienſi agro dictus Turrenia,quam de more incolæ per ſyncopam vocant Turniam. Secunda eſt in
B agro Peruſino à Troſſula Mæonica gente Troſſanum adhuc dictum oppidũ.Tertia eſt vna pars Peruſiæ.Tripolis enim ſicut Aretium,ita & Peruſia eſt. Nam eius antiquam partem poſuere Griphonij Ar-
C meni,vt author eſt Beroſus in v.antiquitatum.Vnde Aramea lingua,Peruſia,id eſt, Griphonia dicitur,quia Perus Griphonem vocant,vt periti Hebræi Talmudiſtæ interpretantur. Aliam partem poſuere Pe-
D laſgi Achæi,vt Trogus & Iuſtinus memorant.Tertiam poſuit Tarcon,nomine patris Turrheniam dixit, & per ſyncopam Turrhniam,cuius partis hodie porta Torrhnia dicitur,quamuis corruptè & rudius
E quàm Cortonienſes Peruſini pro T ponentes B dicant Burrhniam pro Turrhniã. Cui eſt argumento Appianus de bellis ciuilibus, qui Peruſiam dicit eſſe vnam ex primis xij. vrbibus Turrhenis. Quarta
F eſt,circa Orbitum & Balneoregium à gẽte dicta Mœonum,quòd corruptè proferunt Meanum.Porrò in agro Volturreno in parte Tyberina eſt regio Troſſana,quæ eſt

eſt à limite dicto adhuc vado Troſſano vſ- A
que ad Tyberim. In hac Troſſana & Ty-
berina regione, ſunt quinque Coloniæ ſiue
oppidula, quorum duo interierũt, & trium
ruinę viſuntur. Viſuntur enim veſtigia eius
quam adhuc ſine ſyncopa Turrhenam di- B
cimus. Manent veſtigia Mœonij oppidi,
ſancto Anſelmo illuſtris, cuius planitiem
Mœonij oppidi, vulgus Meani planum vo-
citat. Sunt & inde ruinæ Ferentinæ vrbis
Metropolis Troſſanorum vrbis inclytæ C
Othone Cæſare, vt Suetonius in eius vita
prodit, & Sancto Bonifacio Epiſcopo, vt in
Dialogis ſanctus Gregorius ſcribit. Eam
ſolo æquauerunt Volturreni nunc Viter-
benſes ob frequentes eorum ſtultitias, & D
Volturnam commigrare iuſſerunt, Anno
ſalutis MLXXIIII. vt Gottifredi annales
memoria ſeruant. Duo verò alia oppida
Romani duces funditus deleuerunt. Ho-
rum primum dictum erat Troſſulum, de E
quo Plinius ſcribit in xxxiij. naturalis hi-
ſtoriæ, cap. iij. dicens: Sæpe variatũ eſt equi-
tum nomen. Nam ſub Romulo & regibus
appellati ſunt celeres, deinde flexumines,
poſtea Troſſuli, cùm in Thuſcis citra Vol- F
ſinos nono lapide oppidum eius nominis,
ſine pedite cepiſſent. Aliud deletum eſt.
Mœonia cuius ager adhuc Mœonianus
dicit

A dicitur,& vulgò planum Mœonianum. De hac Turrena Mœonia verba facit Oui. in tertio Metamorphoseos in fabula Turrenorum Delphinorum. Vnde Acetes eius incola, ſocius Lycabas Tuſcanienſis, interB rogatus vnde & quis eſſet, reſpondit: Sum patria Mœonia, parentibus de vili plebe, qui harundine piſcabantur in ſcopulis. Nam Tyberinos ſcopulos frequentabant. Exiſtimant quidam aut Mœoniam eſſe C aut ei ſubſtitutum oppidum Tyberinum, quod nunc Mœonianum dicitur, & amota œ, vulgus dicit Monianum. Nam & ipſum continetur in prima medietate regionis ſeptentrionalis Tyberis, quæ à fonD tibus eius vſque ad Hortem oppidum profluit. Nam altera medietas ab Horte in oſtia Tyberina, in meridiem, vt cernimus confluit. Et hoc argumento vtitur Herodotus & alij vt referunt Dionyſius HaE licarnaſſeus in primo libro, & Myrſilus de origine Italiæ atque Turrenorum, quia recitant vrbes eius dictas Mœonias, Turrenias, & Troſſanas in prima medietate ſeptentrionalis Tyberis. Has ergo duoF decim colonias pro inita ciuilitate Tuſca Turrenus dedit, quaſi imitatus Ianum, qui teſte Catone in fragmentis & Fabio Pictore, condita Etruria Metropoli, illi

duo

duodecim primas colonias cum duodecim A
fascibus subiecit.

Annia quæstio nona.

DVBITAS an in supradicto carmine
Vergilij insinuetur Volturna, ad cuius in-
gentem lucum fanúmque mittebatur Ae- B
neas ad Lucumones, an ipsa vrbs Agillina.
Duo autem tibi præbent occasionem du-
bitandi. Primum quia exprimit vrbem di-
cens: Vrbis Agillinæ sedes. Alterum quia
Euander ad Aeneam dixit, quòd locus ad C
quem ipsum pro auxilio Thuscorum mit-
tebat, erat propinquus, dicens Romæ haud
procul hinc est vrbis Agillinæ sedes. Quòd
verò dicantur Etrusca iuga Volturrena,
etiam nomen Etruriæ & Etruscum acci- D
pitur quandoque communicatiuè pro tota
Thuscia. Hæc sunt de quibus dubitas. Re-
sponsio. Nullo pacto vrbem Agillinam in-
tellexit Vergilius, sed ciuem vrbis Agilli-
næ Mezentium, qui clarissimè dicit eam E
sedem curiámque esse in iugis Etruscis, vbi
consedit & habitauit à principio Lydia
gens bello præclara. Cæterùm falsum est,
quòd principio consederit in regione pro-
xima littori vbi Agilla est, sed in parte se- F
ptentrionalis Tyberis (vt omnes authores
asserũt) qui de loco sessionis Turreni scri-
bunt. Quare nullo pacto ad vrbẽ & sedem

A aliquam maritima missum Aeneam intelligit Vergilius, sed Tyberi propinquam Volturnam regiam, vbi & Demi Atus, & Lydi Agrestes, & Trossuli & Trossani, & Turrhena atque Mœonia. Hoc idem patet ab interpretatione nominis. Nam Volturna est Aramea lingua id quod Latina, vrbs vetusta. Porrò Aeneam mittit Euander ad sedem vetustam dicens: Saxo fundata vetusto, Vrbis Agillinæ sedes. Omnis enim vrbs vetusta est sedes lapide fundata vetusto. Et idcirco Vergilius qui probè linguam Etruscam nouerat, vt qui Etruscorum vrbe Mantua natus, per interpretationem dixit Latinè sedem lapide fundatam vetusto, id est Arameæ Volturnam. Quod profectò repugnat Agillæ vrbi, quæ nouello lapide, necdum cẽtesimo ante anno à Pelasgis condita fuerat, quàm Aeneas venisset ad Lucumones. Nam victoria potiti sunt Pelasgi, & Siculos tota Italia pepulerunt, ante res Troianas non amplius quàm octoginta annis, vt Dionysius in primo libro refert. Porrò Turrheni Pelasgos pepulerunt ferme duabus ætatibus id est quinquaginta annis ante Troianum excidium, vt ibidem Dionysius scribit, & Xenophon ætates exponit. Et ideo Dionysius ibi dicit, quòd Pelasgi non diu feli-

citate atque victoria vsi fuerunt, quia tri- A
ginta annis Turrheni eos permiserunt regnare, scilicet ab octogesimo anno ante Troianum excidium, quo Siculos ab Italia pepulerunt, vsque ad quinquagesimum ante Troiæ interitum, quo à Turrhenis B
afflicti sunt, vt Dionysius scribit, & nos in Etrusca historia copiosè cõscripsimus. Esto igitur decennio post victoriam condiderint (vt ait Dionysius) vrbes Pisam, Alsium, & Agillam, ergo Agilla fundata erat nu- C
perrimo & non vetusto lapide in aduentu Aeneæ, videlicet ante annos sexaginta. Et ideo vrbis Agillinæ dixit sedem vetustam, quia eam sedem longè ante florẽtem multos per annos, nuper regebat Agillinæ vr- D
bis ciuis Mezentius, vt immediatè subiunxit Vergilius. Itaque hoc argumento galeato contra inermes oppositores vtimur, missum fuisse Aeneam ab Euandro ad lucum ingentem fanumq; Volturnæ, sedem E
vetustam, & ante Mezentium atque Agillam multos florentem per annos, quæ non in iugis maritimis, & Tyberi vicinis vbi Lydi consederunt, & vrbes condiderunt Mœonias, Turrenas, Trossanas, Agrestes, F
& vbi ciuilitate Thusca à Lucumonibus donati sunt. Quæ cum omnia simul collecta vera sint de fano Volturnæ, & fal-
sa de

A ſa de vrbe Agillina, vt experientia locorum comprobat, conſequens neceſſariò eſt, vt non nouam ſedem Agillam, ſed vetuſtam Volturnam deſcripſerit Vergilius. Nec te moueat quòd vocauit ſedem vrbis B Agillinæ, quia vrbem pro ciue tunc regente Volturnam accipit more poëtico, vt ibi. Ilium in Italiam portans. Nec te item moueat, quòd eam ſedem in propinquo vrbis Romæ dixit eſſe, quia Romani (vt Ma- C crobius in Saturnalibus ſcribit) intelligũt vrbi Romæ propinquam Etruriam vſque Coſas, vt Pyrgus, Grauiſcæ. Remotam verò à Coſis & deinceps. Ex quo patet quòd haud procul ab vrbe intelligit Vergilius D id quod eſt in propinqua Etruria ab vrbe ad Grauiſcas per maritimum iter, aut vſque Volſinienſes terreſtri, & Caſsiana via. Ergo ab vrbe ad quinquaginta miliaria, quæ equitando diurno itinere confici poſ- E ſunt, haud procul ab vrbe dici poteſt. Quali etiam modo loquendi vſus eſt Diodorus in quinto libro dicens: Argonautas ab Hiſpaniis veniſſe in portum Thelamonis à duce eorum dictum, & eum eſſe iu- F xta Turrenam. Dixit iuxta & non procul, & tamen diſtat à Turrena ferme quinquaginta miliariis. Quòd ſi dicis, feſsi erũt qui hoc iter conficiunt, vtique & Aeneam

fessum dicit Vergilius, cum transito Mi- A
nione in collem luco ingenti vicinum successisse scribit dicens. Huc pater Aeneas, & bello lecta iuuentus Succedunt, & equos fessíque & corpora curant. Porrò quoniam dicis Etruscum nomen dici etiam de tota B
Etruria communicato nomine, verum dicis. Sed nosti quòd analoga per prius dicũtur de principali quàm secundariò, vbi nihil additur quòd à principali significato dirimat. Cæterùm & rustici proprio cogno- C
mine sunt Volturreni, in quorum eadem parte sunt Volsinienses, vt Plinius docet. Quare Etrusca iuga quibus insedit Lydia gens bello præclara, sunt propriè Volturrena, præcipuè quia non solum non addi- D
tur aliquid quod à principali significato adimat, sed quod Volturnam confirmet, vt quòd sit sedes vetusta, & multos florens per annos ante Agillam & Mezentiũ, & quod ante dixit erant ibi ingentes populi & opi- E
ma regna, quæ teste Seruio non sine causa dixit, quippe quòd ibi erant duodecim ingentium populorum totidem Lucumones reges, quibus vnus præerat Larthes, & quibus erat communis sedes ingens fanum F
Volturnæ ad quod indicebantur concilia duodecim populis, vt indicat Liuius in pluribus locis ab vrbe condita, & Vergilius

in eod

A in eodem octauo libro inferius exprimit dicens:

Est ingens gelidum lucus prope Ceritis amnem,
Relligione patrum latè sacer.

B Quare Etrusca iuga à Vergilio posita per proprietatem proprij cognominis intellexit Volturrena.

Annia quæstio decima.

QVAERIS quo pacto sedem Volturnam
C Vergilius per interpretationem dixerit vetusto lapide fundatam? Responsio. Quia Ol & Vol lingua Etrusca significat vetustum, imò priscum & vetustissimum vt exposuimus supra quæstione sexta. Turrena
D autem Etrusca lingua à Tursibus deriuatur & vrbem fundatā & extructam crebris turritis ædibus significat, vt Myrsilus & Dionysius eum secutus in primo libro tradunt, & nos in commentariis Myrsilianis
E exposuimus. Quare Volturrena, siue per syncopam Volturna, interpretatur sedes vetustis fundata turritis ædibus lapideis.

Annia quæstio vndecima.

F DVBITAS de Volturna quæ sit regia, quæ nunc Viterbum, an quæ in Viterbensi agro & parte Trossana supra Ferentiam. Vtranque enim ætas nostra vocat Volturnam, id est, sedem fundatam turritis ædi-

bus. Responsio. Sola Volturna Viterben- A
sis fuit regia regum & patrum Lucumo-
num, & ei soli sunt cuncta quæ ex au-
thoribus sumuntur argumenta. Primum
est à præscriptis limitibus Volturnæ duo-
bus, quorum vnum præscripsit Plinius dum B
dicit: Volturreni cognomine Etrusci, in
eadem parte Volsinienses. Alterum præ-
figit Vergilius, dum describit quantum
lucus ingens patrumque fanum distabat
à Minione in eodem octauo dicens. Est C
ingens gelidũ lucus prope Ceritis amnem,
Relligione patrum latè sacer. Hæc Acron
& vtrunque Seruius & alij Vergilianistæ
interpretes ita exponunt. Ceritis amnis
est Minio, cuius fontes nascuntur in fine D
agri Ceritis, paulò supra Blere oppidum,
in via quæ postea Cassiana dicta fuit, du-
cens ad lucum ingentem, & fanum Vol-
turnæ. Hæc Acron. Congruit ei Seruius,
qui Ceritis amnem pro Minione, in transi- E
itu Aeneæ ad fanum Volturnæ acceptum
fatetur. Verùm videtur obuiare Antoni-
nus in Itinerario, qui viam Cassiam scri-
bit non ducere in Gallias per Volturnam.
Sic enim ait. Cassianum iter est Polito- F
rum, Arcennum, Minio, Forum Cassij,
Camillarij qui & Aruntes veteres, Tuder-
ni, Varentani, Petiliani, Tunniates, Vm-
bro

A bro in monte, Sena colonia, Phocenſes, Piſtorium, & eius tranſitus in Galliam Ciſalpinam. Porrò iter in Volturrenam Tyberinum nominat, in quo non eſt Minio, ſic dicens: Tyberinum iter in Gal-
B lias eſt, Gallera, Larthenianũ ſiue Veiens, Roſulum, Sutrium, Ocilianum, Iuga Cyminia, Volturrena, cuius præclaris geſtis inuidit Liuius, Saleumbrone, Larthis, Volſinium, Cluſium vetus, Aretium, Cluſium
C nouum, à quo Cluſentinus tranſitus Hannibalis, & Pheſulæ tranſitus. Quare falſum eſt quod aiũt, quòd via Caſsia ducat ad Lucum ingentem & fanum Volturnæ. Ad hoc reſpondebo, ſalua clariore ſententia. Ante
D Aeneam, & ante Q. Fabiũ tranſcyminium, non erat per iuga Cyminia tranſitus ad fanum Volturnæ, nec aditus externis ad Lucumones, quia, vt ait Liuius in nono ab vrbe condita, vſque ad eum diem quo Q. Fa-
E bius mouit à Sutrio ad pugnandam pugnã tranſcyminiam contra Etruſcos ad lacum Vadimonis, fuit in via horrenda ſylua cyminia, vt nuper fuerant Germanici ſaltus, cum ne mercatoribus quidem pateret is
F aditus, qui in fano Volturnæ verſabãtur, & ſæpe Romæ nuntiabant quæ in fano Volturnæ agebantur, vt inſinuat idem Liuius lib. iiij. ab vrbe cõdita. Quare tranſitus ve-

tus ab vrbe Roma in Volturnam Lucumo niam erat per Minionis fontes, & Forum Casſij quod cognominatur Vetralla,& Ca millarios,& ab his in Volturnam procedebant ad Lucumones, diſtantes paulò amplius vno miliari, vt cernimus. Sequamur igitur expoſitiones Vergiliani carminis. B
Prope Ceritis amnem eſt Lucus ingens patrum Lucumonũ. Prope quidem tria ſunt oppida & limites æquidiſtantes à Fano Volturnæ,à fronte quidem Volſinæ à ſiniſtris Tarquiniæ, & inter ſiniſtram & tergum,trãſitus Minionis circa Blere. Diſtant enim à Volturna paribus miliaribus xv. vt author ipſa experiẽtia eſt. Ceritis amnis eſt Minio, vt Seruius eſt author. Ingens dicitur Lucus, eo modo quo ingentes populos. xII. Lucumones expoſuit idem Seruius. Hic ingens Lucus patrum. xII. Lucumonum eſt. Lucus vbicunque in Vergilio reperitur locus augurio conſecratus intelligitur, vt in pluribus locis eiuſdem octaui Aeneidos Seruius docet. Et ideo dixit ſacer. Addidit Vergilius dicens: ſacer religione patrum, quia religionis erat, non auſpicari concilia niſi in fano ſiue Luco, quia in eundem librum ait Seruius non niſi inaugurato loco Senatus concilium haberi poterat, ac propterea templum Veſtæ non

C D E F

erat

A erat consecratum, ne Senatus illuc accederet, vbi erant virgines. Dicit etiam Vergilius quòd iste Lucus erat sacer latè, quia non communicatus ciuibus ciuitatis Volturnæ solùm, sed regius & cõmunis omni-
B bus duodecim populis & Lucumonibus. Et hoc est quod Seruius exponit, latè, quia nõ solùm ciuibus incolis sed etiã accolis communis erat. Ergo sic legitur Vergilius. Prope Minionẽ x v. lapide, est ingens Lu-
C cus fanumque Volturnæ, sacer & consecratus latè pro imperio communi Thuscorum, religione patrum Lucumonum, quæ erat vt non nisi inaugurato loco publica concilia auspicarentur. Etenim teste Liuio
D & aliis ad fanum Volturnæ indicebantur concilia duodecim populis Etruriæ. Ex his sumitur argumẽtum illud efficacissimum à præscriptis limitibus hoc pacto. Lucus ingens & regia Volturna est propinqua
E Minioni & Volsiniensibus simul. Cæterùm siue in Samnio siue in Latio siue in Thuscia perquiras, nulla est Volturna propinquior Minioni simul & Volsiniensibus quàm Volturna Viterbensis. Quare ne-
F cessariò consequens est, vt sola Volturna Viterbensis sit olim regia communis sedes & fanum patrum Lucumonum Thusciæ. Secundum argumentum non minus effi-

cax in hiſtoria eſt à monumentis fani. A Nam ibi neceſſariò & in ea ſolùm Volturna eſt Lucus: vel fuit ingens & ſacer, vbi ſemper remanſerunt literæ ſacræ fani, quia literis & myſteriis quibuſdam ſacrant Etruſci, vt Plutarchus meminit in B vita Romuli. Ergo non Volturna Troſſana, aut quæuis alia eſt, vbi fuerit ingens & ſacer regius Lucus, quàm Viterbenſis, quia in nulla alia remanent veſtigia ſacri fani quàm in Viterbenſi. Locus C enim ipſe Luci ſub Volturna, ad hanc ætatem dicitur quatuor ſacris literis F. A. V. L. id eſt Fanum Arbanæ Volturnæ Lucumonum. Hęc enim quatuor vocabula Aramea ſiue Etruſca ſunt non Latina, vt in D aliis quæſtionibus reſpondebo. Rurſus æra & priſcæ monetæ Viterbenſes, exciſæ literis ſacris F. A. V. L. quædam habent, & quædam F. A. V. P. quæ idem vt ſupra exprimunt, exceptis vltimis literis E L, & P, quia Arameæ omnes primæ notant fanum Arbanæ Volturnæ Lucumonum, ſecundæ verò fanum Arbanæ Volturnæ Panos aut Pomoni. Et hoc eſt quod reſtituit Deſyderius in decreto exciſo li- F teris Longobardicis. Et vt cudant, inquit, in monetis ſuum F. A. V. L. excepto quòd amoueant Herculem, & ponant patronum

ſuum

A suum sanctum Laurētium & reliqua. Nam vt patet in ære quod in vinea sua reperit Bombardarius communitatis, ex vna parte erat F. A. V. L. cum inscriptione Vetulonia. Ex altera Hercules cum leone, cla-
B ua & Longhola, & inscriptione, Perpetua virtus. Igitur sola Viterbensis Volturna regia erat etiam fanum regium, tum ex limitibus præscriptis, tum ab ingentis Luci monumentis extantibus. Additur & Voltur-
C næ pomœrium, quòd vulgus porticellam, contractus verò à Visconte Gatto conuentui nostro datus portam quadrieram vocat, quia F. A. V. L. quatuor literis æreis sacrum erat, more Thusco. Quod patet in
D ilice literis æreis in Vaticano pro religione posita, longè ante vrbem Romam conditam, cuius meminit Plinius in libro XVI. naturalis historiæ, capitulo LXI. Vetustior inquit, vrbe in Vaticano ilex, in qua titu-
E lus æreis Etruscis literis, religione arborem iam tum dignam fuisse signat. Nam arbores fuerunt numinum templa, priscóque ritu simplicia, vt libro XII. capitulo primo, idem Plinius scribit.

F *Annia quæstio duodecima.*

DVBITABAS etiam cum tibi hæc adducebam, Vergilianum Carmen idcirco nō intelligi de Fano Volturnæ Viterbēsis. quia

quia partes descriptionis Luci non viden- A
tur ipsi cõuenire. Sic enim sequitur. Quem
Lucum vndique colles Inclusere caui, & ni-
gra nemus abiete cingunt. Syluano (fama
est) veteres sacrasse Pelasgos, Aruorum
pecorísque deo lucúmque diémque. Quo B
modo hæc verificantur de F. A. V. L? Re-
sponsio. Vtique videbis ea ad vnguem ve-
rificari. Si ad distinctionem vrbis & colliũ
eius atque vocabulorum te conferas. Nam
nõ crederemus Romam esse, si Tyberis & C
collium & partium locorúmq; Romæ nul-
la vetusta essent nomina, quippe quia hæc
sunt viua Topographiæ atque historiæ ar-
gumenta, vt in Topica historiali probaui-
mus. Ponas igitur hæc fundamenta tibi, vt D
viuam Viterbensem antiquitatem teneas.
Vocabulo Arameo pont, aquam distincti-
uam agrorum à qua transitur ab vno in al
terum significat, à cuius origine existimo
pontum & pontem habuisse Latinos. Vnde E
confluxum trium fluuium Blerani scilicet
& Larthis vbi cum Veiis amnibus conflu-
xerunt tripontium vulgò adhuc dicimus.
Et hi tres populos distinguunt. Nam Ble-
ranus amnis distinguit nos Volturrenos F
cognomine Etruscos, à Tarquiniensibus,
vt patet. Larthes verò à Tuscis Nanis Ble-
ranus dicitur, quia oritur circa Blere. Lar-
them

A them vocat Antoninus in Itinerario, nos corruptè dicimus Marthem. Oritur à lacu Volsiniensi, & dicitur Larthes, quia limes est inter Etruscos Larthialis atque metropolis Thusciæ vrbis ciues, & Thuscos B Nanos. Itaque pont, aqua distinctiua propriè Etrusca & Aramea lingua dicitur. Cui etiam alius argumento est amnis Macra, quem quia distinguit totam Thusciam à Lyguribus & Gallis, cognomi- C nant Thusci pont Remoli, & ab eo vrbem vicinam olim Apuam, nunc pont Remoli, id est, fluentum distinguens celsitudinem antiquam. Distinguit enim celsitudinem antiquissimam Thusciæ ab antiquis Ly- D guribus & Gallis. Est enim Rem celsitudo vt Thalmudistæ cum diuo Hieronymo consentiunt, & ol antiquissimum & priscum significat, vt sexta quæstio indicauit. Hinc pont Remoli, significat fluentum di- E stinguens celsitudines antiquas. Viterbi autem pont, sunt quatuor, quorum duo adhuc sunt in vsu loquentium, pont Remolum, & pont para Thussum, vulgò pont para Thossum, quia u, in o, conuertit ver- F nacula lingua. Duo alia pont ceciderunt ab vsu, & manent scriptis antiquis, alterum quidem in conuentus nostri contractu vetustæ donationis quo domus in pont

Arban

Arbano circa ſanctum Laurentium dona- A
tur, Alterum in Annalibus Gottifredi, quibus dicitur, antequam carbonariam pontis Veteleti inter ſanctum Blaſium & ſanctam Mariam nouam fuiſſe oppletam vſque plateam nouam. Itaque ponas te B
in medio Faulis, & verte faciem ad palatium, & videbis cauitates aquarum antiquarum inter quatuor colles, de quibus dicit Vergilius: Quem vndique colles Incluſere caui. Nam ad ſiniſtram, vt cerni- C
mus, primùm pont Remulum, id eſt, fluentum diſtinguens priſcas celſitudines, diuidit celſitudinem Volturni collis à Vetuleto, à quo Vetulonia. Sequitur hunc collem Volturnæ Vetuletus, à pont Remulo D
ad pont Vetuletum, id eſt fluentum diuidens Vetuloniam à para Tuſſa. Et ex eo quod dicit Gottifredus cuius tempore oppleta eſt cauitas, coniicitur fluentum Vetuletum fuiſſe quod nunc Sipalis, quia il- E
la portio vſque portam nunc Salcicchiam dicitur Vetuletum, Et amnis Vetuletus à Vetuleto per ſanctam Mariam nouam, & ſanctum Blaſium, influebat Faulem circa plateam nouam, & eius cauitas di- F
uidebat Vetuloniam à para Tuſſa. Falſa eſt igitur opinio eorum qui aiunt amnem Alcionis & pont Remuli influxiſſe olim

plat

A plateam nouam, quia aqua non aſcendit, & Alcion eſt humillimus reſpectu altitudinis plateæ nouæ, cuius collem etiam fuiſſe altiorem palatio dominorum videmus. Et ideo Gottifredus rem aperit, dum
B ait ſua ætate fuiſſe oppletam carbonariam, id eſt, foſſam & cauitatem pontis Vetuleti, id eſt, fluenti Vetuleti, à ſancta Maria noua, ad ſanctum Blaſium, circa plateam nouam. Itaque ſtanti in medio Fau-
C lis ad læuam eſt Volturnæ collis, cauus fluenti Alcionis. Ad genam ſiniſtram eſt collis Vetuletus, ab Alcione ad ſanctum Blaſium, vbi iam reuerſus amnis Vetuletus influebat. Ad faciem verò occurrit platea
D noua, & eſt collis para Tuſſus, quia limitem habet ad dextram genam, pont para Tuſſum, id eſt fluentum para Tuſſum dictum, quia eſt finis Tuſſæ, & eſt aqua Apeia. Et cernimus ciuitatem magnam hu-
E ius collis à ponte ſancti Laurentij inter totum planum Aſcream & Gaiolas. Porrò à dextris occurrit pont Arbanum ciuitas magna quæ eſt à ponte ſancti Laurentij in planum Aſcreanum. Ergo qua-
F tuor colles caui vndique Faul cingunt: Volturrenus, Vetulonienſis, para Tuſſus, id eſt, coronatæ Tuſcæ, vt exponemus, & Arbanus. Ex his patet diſtinctio priſca.

Viterb

Viterbensis in quatuor vrbes. Prima est A
Volturrena aut per syncopam Volturna
à plano Tromete vulgò Trometorum ad
pont Remulum per latitudinem oppidi, &
per longitudinem à Parazolo Faulis ad
Capitolium & sanctum Franciscum, quod B
oppidum in quinque regiones diuiditur,
videlicet in Parazolum, Porticellam quadriæram, Sebaston pana, & Capitolium
atque Stic Kity Aryn. Sequitur secundi
collis secunda vrbs Vetulonia constans in C
longitudine circa Faul quidem vbi angustatur ab Alcione vsque sanctum Blasium,
& vbi dilatatur à sancta Rosa & Alcionis
fluento vsque ad portam Salcicchiam vbi
Vetuletum. Latitudo eius occidentalis est D
à sancta Rosa per pont Remulum vsque
Faul, & ab oriente à porta Salcicchia per
sanctam Mariam nouam & sanctum Blasium vsque Faul, per alueum priscæ: quæ
Vetuletæ, quæ & Sipalis. In ea hæ sunt re- E
giones. Susa, quam corruptè Sumsa profe-
runt. Ciochola, Labyrinthus, Sipalis, Veiuzum, Vetuletum. Seddie carri, siue curules, Spurinella, Metalliæ, Cercinæ, Vallis
Py Atta, & aliæ. Tertius collis para Tus- F
sus à sancto Blasio ad ciuitatem pont para
Tussi sub sancto Thoma, continet longitudinem angustam circa Faul totam plateam

A team nouam vrbis para Tussæ. Continetur tota para Tussa inter Vetuletum olim amnem & Gaiolas vbi fluentum & cauitas para Tussa diuidit Gaiolas & Acreanum. In hac vrbe continentur hæ regiones, Cranisa à porta Salcicchia ad macellum maius. Item Demi Atus à macello maiore ad sanctum Saluatorem. Rursus vicus Para, id est Longhus Græco vocabulo vsque ad pontem sancti Laurentij Gaiolæ propriè appellatur longitudo quæ imminet longæ ciuitati inter eos & Ascreanos. Quarta vrbs Arbanum diuiditur etiã ab Authoribus in regiones Ascreanam, Calumbam, Musarnam. Ergo ab ipsis nominibus Etruscis, adhuc locis & quadriürbi Viterbo extantibus, & distinctione collium circum Faul, carmen Vergilij ad vnguem verificatur. Nam prima pars descriptionis, Quem vndique colles inclusere caui, id est, cauitatibus riuorum, & visus simul, & nomina, & traditiones annalium probant. Verùm quod additur, & nigra nemus abiete cingunt, non potuit seruari sub fide Christi sicut nec Romæ nec alibi, quia præcepit Deus Deuteronomij duodecimo vt Lucos deorum succiderent atque cremarent. Rursus cum dicit Syluano (fama est) veteres sacrasse Pelasgos,

duo argumenta manent, quia regionem A
quandam Volturnæ proximam, Campum Pelasgi, & vulgò, ore pingui ac geminato ll, adhuc Pelasgi vocitamus, & sacrum augustúmque Volturnæ Syluanum, etiam vocabulo Pelasgico ætas nostra vocat Se- B
uaston pana. Nam Syluanus augustus Latinè, & Seuastos pan Græcè, sunt eadem, vt in sequentibus quæstionibus exponemus. Ergo fama est cùm per historicos, tum per irreuincibilia nomina & locorum & C
deorũ veteres Pelasgos cum Italiam subiugassent, sacrasse fanum Volturnæ Augusto Syluano siue Seuasto pani, à quo regionem Volturnæ adhuc dicimus Seuaston Pana. & ita Vergilius de fano Voltur- D
næ solius Viterbensis loquitur, de qua sola & nulla alia cunctæ partes descriptionis ad vnguem verificantur.

Annia quæstio decimatertia. E

QVAERIS quoque quid fanum & Lucus? Responsio. Beatus Thomas Aquinas noster in prima parte, quæstionibus, quas de diuinis nominibus facit, docet quòd aliquando aliud est à quo nomen imponi- F
tur, & aliud ad quod significandum imponitur, sicut lapis à lædendo pedem imponitur, & significat substantiam duram.

Si ergo

A Si ergo quæris, quid lucus & fanum significent, equidem significant id idem, scilicet locum deo sacrum, quod est senioribus curia simul & templum, vt significat Vergilius in octauo Aeneidos de fano &
B luco Latini dicens: Templum augustum ingens centum sublime columnis, Horrendum syluis, & relligione parentum. Hinc sceptra accipere & primos attollere fasces Regibus omen erat, hoc illis curia tem-
C plum. Ergo quia Vergilius eandem descriptionem ponit Fani & Luci, equidem significant id idem, locum scilicet sacrum. Vnde augustum dixit, id est, augurio consecratum, vt exponit Seruius. Ingens, id est,
D nobile dixit, quia regius lucus, quo pacto de luco Volturnæ in octauo dixit. Est ingens gelidum lucus prope Ceritis amnem, Relligione patrum latè sacer. Cẽtum sublime columnis, id est, arboribus. Vnde sub-
E dit, horrendum, id est, venerandum syluis, vt exponit Seruius. Prisci enim arbores pro numinum templis habebant, vt author est Plinius. Quod & de fano Volturnæ significauit, cum dixit: Et nigra nemus abiete
F cingunt. Quod verò ait: Hinc sceptra accipere & primos attollere fasces regibus omẽ erat, vtiq; Vergilius minus dixit, & plus significauit subdens, hoc illis curia templũ.

Curia,inquit Seruius,erat fanum & lucus, A
quia nisi inaugurato loco Senatus consilium non habebat. Vnde templum Vestæ non erat consecratum,ne illuc Senatus accederet, vbi erant virgines. Rursus vtebantur pro curia non solùm ad consultandum de dubiis tempore fluctuantis imperij, verum etiam ad consecrandos reges, regulos & duces, quia omen erat regibus inde primas coronas & fasces attulere, vt ait Vergilius. Ad duo verò alia Luco & fano vtebantur pro templo, videlicet ad expiationem criminum ne dij irascerentur, & ad sacrificia & aruspicia, ad habendum gratias,& explorandum gloriosa fata. Verùm Aramei teste Talmudista nostro Samuele, vnico verbo hæc prædicta quatuor concludunt quòd est Attan. Vnde si ab eis quæritur, quid est lucus & fanum? respondebant. Attan, id est tempus fluctuans quod ad consilium mouet. Item crimina commouens scilicet ad expiationem & lustrationem. Item coronæ ac fascium donatio. Item exploratio fatorum. Quæ omnia conueniunt his quæ diuus Hieronymus interpretatur vocabulo Attan. Vnde ad hanc ætatem à pont Remulo vsque ad sanctum Blasium incolentes Alcionem Vetuloniæ, vocamus vallem Py Attan

equid

A equidem vocabulo Arameo. Py enim vt tam Hebræi quàm diuus Hieronymus cõsentiunt, significat os, & ostium, & omnem introitum. Hinc vallem Py Attan dicimus oram Vetuloniæ qua itur in Attan,
B hoc est Lucum & Faul Volturnæ. Itaque si quid significent, nomina fanum & Lucus quæris, vtique Attan significant, vti exposuimus. Si verò quæris, cuius linguæ sint, & à qua origine nomina hæc sint posita? re-
C spondeo ab origine Aramea priusquam latina vel Greca φαίνω. Nã Fano lingua Aramea, & Hebræa antequam Græca appareo, & video significat, à quo fanum dicitur locus vbi videntur fata & auspicantur diui
D na. Et produxit mihi Samuel locum Genes. x x x i i: capitulo vbi scribitur quòd Iacob auspicatus venturam victoriam & fatũ ac commutationẽ nominis per angelum, vocauit nomen loci illius lingua Hebræa
E Fanuel, id est, fanum dei, dicens: Vidi dominum facie ad faciem, & salua facta est anima mea. Latina verò origine vt ait Varro, impositum est nomen ab eo quòd Antistes prius effatur locum postea affatur. Græca
F verò origine, à φαίνω id est, appareo, vti Aramea, dicitur. Et quoniam lingua Barbara præcessit Latinam & Græcam, consequens est, vt fanum originem ab Aramea

desumpserit,& similiter lucus. Nam quod A
Latini dicunt,lucum à luceo dictum,quia
obumbrantibus arboribus luce caret, &
luce aliena indigeat,vtiq; violenta & quasi
inuoluta expositio est,per antiphrasim di-
cta. At lucus Aramea expositione facilis & B
intellectu prona,& lepida. Luca enim vlti-
ma syllaba acuta ,vt ait Samuel,apud A-
rameos idem est quod apud Latinos vetus
& senex & Senatus. Et ideo à Luca Aramea
deriuatione,Lucus dicitur locus Senato- C
rius, vbi ,scilicet,Senatus supradicta qua-
tuor exequebatur,consilia,fasces,lustratio-
nes,& auspicia. Hinc Lucumones Aramea
Hetruscaque origine nomen est Senatoriæ
dignitatis. D

Annia quæstio decimaquarta.

QVAERIS item cuius originis sit, &
quid significet Lucumo? Responsio. Est ori-
ginis Hetruscæ,quę & Arameæ. Significat
autem,vt quidã dixit, hominẽ insanũ. Sed E
cum xij. Lucumones reges Hetruriæ sapiẽ-
tissimi fuerint,constat eum insanum esse
qui quam ignorauit originem significatio-
némque nominis non Latini, præsumpsit
per insaniam exponere. Præbuit huic insa- F
niendi licentiam Festus & quidam alij,qui
dicunt Lucenses à Lucumone conditos,qui
ob id insanus fuerit existimatus,quòd vbi-
cun

A cunque ibat saltationes agebat. Sed nō dicunt hi quòd Lucumo significet insanum, cū omnes consentiant fuisse nomen dignitatis apud Hetruscos, sed quòd ob saltationes idem Lucensium conditor fuerit existi-
B matus insanus, tūc ab Lyguribus Apuanis Thuscis, rudibus & inexpertibus religionis, qua præcellebant Lucumones Thusciæ principes: ad quos causa religionis percipiēdæ mittebant suos liberos vetusti Romani,
C vt in j. li. & cap. de religione author est Valerius maximus. Vtebantur autē saltatione in religionibus, teste Seruio in Buccolicorum Aegloga v. ibi pastor quidam, quia, inquit, nullā partē corporis maiores nostri
D voluerūt esse, quę nō sentiret religionē. Nā cantus ad animū, saltatio ad mobilitatem corporis pertinet. Hæc Seruius. Nec mirū, si Lucumo paganus à rudibus paganis insanus sit ob religionis feruorē habitus, cū
E rex Dauid fidelis Thusco more vsus, cantans & saltans ante Arcam dei, ab infideli sua vxore Michol regina fuerit scurra & insanus habitus, vt secundus liber regum retulit. Igitur Lucumo cùm sit nomen di-
F gnitatis pertinentis ad principatum simul & religionē, dicimus quòd lingua Hetrusca Lucumo est nomen compositum, & significat idem quod in compositione Gręca

Palæologus,& Latina Viterbus,& eadem A
sunt Lucumonium,Palæologum,Viterbũ.
Nã vt diximus, Luca significat apud Arameos vetus,senem,Senatum.Apud Græcos
Palæos vetus & senescẽs dicitur.Apud Latinos quoque vetus senem & senium significat.Moni verò apud Arameos significat B
supputatorem & qui præest consiliorũ reipublicæ suffragiis,aut verbistã,prout verbum imperium significat,vt periti Talmudistæ dicunt.Vnde verbo domini cœli firmati sunt,id est,dicto & imperio domini. C
Similiter Hester septimo cap.Necdum inquit exierat ex ore Artaxerxis verbum,id est,imperium & dictum,& serui operuerũt faciem Aman.Et frequẽtissimus vsus Hebrææ & Arameæ linguæ habet verbũ pro D
imperio & dicto prout dictum à dicendo imperatiuè sumitur,à quo & dictator apud Romanos habuit originem. Et vtrunque officium præsidendi suffragiis & dicendi E
siue imperandi vrbibus & populis,Lucumonibus erat. Vnde Dionysius Halicarnasseus officium Lucumonum & habitum describens libr.iiij.Aderant inquit ex tota ciuitate Hetruriæ ij,qui suffragiis præerant,& velati infulis à Tullo deprecabantur iram.Quòd autem imperarent, patet F
ex Vergilio in octauo Aeneidos, qui xij.
popul

A populos vocauit ingentes,id eſt, regios,& Lucumones regna opima,id eſt,reges opimos,vt ibi exponit Seruius dicens:Non ſine cauſa Vergilius dixit ingentes populos & regna opima,quia Thuſcis erant duodecim Lucumones, id eſt, duodecim reges,
B quibus vnus præerat ſcilicet Larthes.Igitur Lucumo idem eſt quod vetus verbiſta, id eſt,Senex dictator. Et hoc propriè ſignificat.

C

Annia quæſtio decimaquinta.

QVAERIS de eo quod ſæpe tibi dixi, eadem eſſe Lucumonium,Palæologum,& Viterbum.Mouent te multa,quę varia ex-
D poſitione à doctis iam diu relata fuerunt. Primus,Facius de Vbertinis Florentinus, optimus atque eruditiſsimus coſmographus,qui in ſua Geographia antiquitatem Viterbenſem exploratiſsimam habens,ait
E eam tribus nominibus dictam,Thuſcam, Veiuſam imò Veiuzam,& Viterbũ.Thuſcam quidem,quia pars eius dicitur Para Thuſſa, quam ipſe exiſtimauit dictam à Thure. Veiuzam verò cùm quia Veia eſt
F inſigne partis Vetuloniæ, tum vel maximè,quòd à cunctis finitimis,& in contractibus vetuſtis, Viterbenſes dicuntur Veiuzi.Cui etiam eſt argumento inuincibili,

quòd in ſubſcriptione Cybeles, literis A
Etruſcis Veiuzum appellatur, quod poſtea
Veitulonia, & nũc Viterbum. Vnde & Iu-
zos ad hæc tempora nos vocant, truncata
prima ſyllaba. Eſt enim mos non modo
Thuſcorum, ſed Hebræorum & Barbara- B
rum gentium, vernacula cuiuſque lingua
demere primam ſyllabam nominum pro-
priorum, localium, & gentilium, vt Iuzus,
Ry tlaus, Ry Siris, Syricella, mons talia-
nus, Gygianũ, Lippus, Tulumnios, Colaus, C
& eiuſmodi plura, pro Veiuzus, Ry Atlaus,
Ry Oſiris, mons Italianus, Ogygianum,
Philippus, Veitulũnius, & corruptius, Tho-
lumnius, Nicolaus. Itaque is Facius qui
tam probè de Viterbi nominibus duobus D
dixit, etiam id addidit, Viterbum à Ro-
manis dictum Vita Hærbum, quaſi vita
hærbida vbere glebæ & fertilis ac deli-
cioſa. Non igitur à Lucumonio interpre-
tationem habet. Reſponſio. Facius Flo- E
rentinus, illuſtrior Blondo fuit, vt qui in-
genio Thuſco excelluerit, & explorata lo-
ca melius & certius tenuerit. Verùm quod
ait Veiuzum Viterbum antea dictum, ne-
gari non poteſt, ob argumenta quæ ſupra F
dicta ſunt. Caue tamen à corruptione ſcri-
ptorum, qui in Coſmographia Facij Ve-
ienſam pro Veiuza ſcripſerunt. Verùm
quod

A quod de Thuſſa putat dictam à Thure,nõ conceditur,quia Thuſca à Thure toti prouinciæ conuenit,ſed Tuſca à Tuſſo rege filio Herculis ſolius Viterbi antiquum nomen eſt,vt ſuo loco dicetur.Rurſus Vi-
B terbum dictum quaſi vita Herbum à deliciis naturalibus,vtiq; verum eſt quantùm ad proprietatem,à qua nomen imponitur, quia vera eſt hæc proprietas:ſed non quãtum ad id quod ſignificandum imponitur,
C quia omnes ſubſcriptiones & tituli & opiniones, quas etiã puer ab antiquiſsimis ciuibus,& ſubſcriptionibus vetuſtiſsimis,accepi:Viterbum quaſi veterum verbũ interpretantur. Vnde ſubſcriptio Leonis lon-
D guli habet.Non timeo verbum:Leo ſum qui ſigno Viterbum. Non ergo Herbum ſed verbum vltima pars compoſitionis ſignificat,ſicut prima pro Vit vetus. Vnde longè antequam vel nomen vel res Viter-
E benſes mihi eſſent ab origine cognitæ,cũ Genuæ eſſem,& præſens eſſet conciuis noſter Cornelius Benignus Cercina, occurrit libellus vetuſtiſsimus in publica cõuentus noſtri bibliotheca,in cuius fine multa
F de regione hac continebantur,in qua dicit Viterbum dictum Veterbũ grammaticè,& veterum verbum,à quo plures Cõſtantinus duxit in Bizantium,inter quos

Palæ

Palæologi per interpretationem dicti fuerunt. Nam ſicut Græcis Palæos, ita Latinis vetus, & Arameis Luca. Et vt Græcis logos, ſic verbum & dictũ eſt Latinis, & ita Arameis Moni, vt in præcedente quæſtione expoſuimus. Quare quos per compoſitionem Lucumones Aramei dicunt, eoſdem Conſtantinopolitani Græci, Palæologos interpretatione Græca vocauerũt, & rex Deſyderius interpretatione Latina Viterbos, id eſt, veteres verbiſtas ſiue dictatores. Ergo quoniam locus ab interpretatione nominum, eſt inuictus & inexpugnabilis, conſequens neceſſariò eſt, vt Latinè Viterbum, ſit idem quod Græcè Palæologum, & Etruſce Lucumonium. Nec iuuat quod Viterbum non habeat finem huius vocabuli vetus nec principium nominis Verbum, quia ob vetuſtatem, compoſitio ſynæraitica ſæpe adimit finem primæ dictionis & principium ſecundæ vt patet in compoſito nomine Macto, id eſt, magis aucto. Nec itẽ moueat te quòd prima ſyllaba eſt Vit, & non Vet pro vetus, quia vt diximus, vetuſtiſsimi codices habent Veterbum, & interpretatio vetuſtiſsima vetus verbum. Sed quod grãmaticè ſcribebatur Veterbum & ita ſcribendum eſt, à proprietate vernaculæ linguæ Viterbũ profertur, quia e, ſæpe i, profert

A fert vulgus,vt in Veiano limite vltimo cir-
ca Minionem Veianum oppidum, vulgò
dicimus Vianum.Porrò quoniam notarij
loca ſcribunt plurimùm vt vulgus profert,
idcirco vſus obtinuit,vt Viterbum pro Ve-
B terbo ſcribatur,& dicatur,quod profectò à
loquēdi modo proprio Longobardico pro-
ceſsit,qui etiam Viterbum pro Veterbo,
in exciſo alabaſtro, Longobardicis literis
& prolatione poſuerunt.

C

Annia quæſtio decimaſexta.

QVAERIS,vt aliorum opiniones,quas
ſæpe ſimul comparabamus quæ magis ad
ſignificationem accederet, denuo tibi re-
D petam.Reſponſio.Prima funditus falſa eſt,
quæ dicit Viterbum dici quaſi vi tybur qua
ſi paruum Tybur,quòd à Tyburtinis ſit
conditum. Nam ratione vtriuſque partis
falſum eſt,quia quoad ſignificatū ad quod
E ſignificandum imponitur,nihil habet cum
Tybure,neque quoad proprietatem condi
tionis à qua nomen imponitur,à Tyburti-
nis conditum eſt tetrapolis Viterbū,quod
omni vrbe Italiæ prima & antiquior inue-
F nitur,vt probatur in commentariis ſuper
Myrſilum & alios authores.Huic proxima
eſt fermè quædam nouella opinio quæ di-
cit:Viterbum eſſe Vithebum,quia ipſum

The

Thebanus Hercules fundauerit. Vnde & A
castrum Herculis dicitur. Est ergo Viterbum, quasi Vi thebæ, & paruæ thebæ. sed fata hæc non currunt, quia de antiquitatibus antiquioribus statur vocabulis, libris, authoribus & interpretationibus, quæ B
vt ostendimus, docent quoad significatum nominis definiri veterem verbittam, & veterum verbũ ac dictaturam. Quoad proprietatem verò, à qua videtur nomen desumi, vt ait ab ædificatore Thebano, simi- C
liter falsum est, quia, vt in eisdem commẽtariis videbitur, antequam Hercules Thebanus esset siue Græcus siue Aegyptius, erat vrbs regia Tetrapolis ędificata Viterbum. Et ideo non dicitur à conditore Vi D
Thebe. Nec iuuerit quòd lapis excisus effossus Cybelarius dicat, quòd proximo loco Vetuloniæ fundauerit Migdala, id est, turrim, & ob illud paruum spatium dicatur castrum Herculis. Qui enim ædificat E
vnam turrim in magna ciuitate Tetrapoli, & eam à se denominat, neq; totam ciuitatem à se denominare potest, neque asserere illam à se ædificatam. Vt tamen ne somniasse hæc opinans videatur, potest cõ- F
cedi illud paruum spatium Herculeũ posse dici paruum Thebe, sed non tota Tetrapolis, quia vna hirundo non facit ver, ne-

que

A que vna dies felicem, vt Aristoteles ait in primo Ethicorum, & ita vna domus turrita non facit Tetrapolim. Tertia opinio est viri eruditissimi Facij, quæ, vt diximus, vera est quoad proprietatem à qua nomen
B imponitur, sed falsa quoad significatum. Quarta opinio est literati viri Raimundi, qui in vocabulis super commentaria Iulij Cæsaris, dicit Viterbũ dici quasi vita inermium, quia emeriti militia veteres Ro-
C mani eam vrbem sibi pro delitiis deligebant. Et hęc vera est opinio, quoad proprietatem à qua etymologiam nominis desumit, sed falsa quoad principale significatũ nominis. Quinta etiam opinio à proprie-
D tate Thermarũ exponit Viterbum quasi vi Thermulũ. Sunt enim ibi Thermæ Etruscæ, id est, Volturrenæ vt exposuimus quæstione octaua, nona, decima, & deinceps. His caldanis aquis earúmq; Fluento adhuc
E caldano dicto innascitur piscatura tum copiosa, tũ salubris, de qua Plin. in iij. naturalis hist. cap. de miraculis fontiũ & aquarũ. Pisæ inquit aquis calidis innascũtur ranæ. At Vetulonos verò in Hetruria nõ procul
F mari, pisces. Sunt & saluberrimæ Thermæ Caiæ adhuc cognomine, quarum meminit Strabo in v. li. cõparãs eis Sabatias vicinas Romæ. Sic enim ait. Vbi Hetruria magis

appro

appropinquat Romæ abundat aquis cali- A
dis,& non minus abundantibus quā Caiæ,
quæ nobilitate ſui Cæteras excellunt.Sed
copioſius de Volturrenis Thermis diſſe-
ruimus,in commētariis ſupra Semproniū.
Ab his igitur Thermis per Etymologiam B
concedi poteſt Viterbum dictum quaſi Vi-
thermulum,ſed falſum eſt per definitionē
nominis.Verùm ſexta opinio eſt Blondi,
dictum eſſe Viterbum vi turrium,quia eſt
vrbs turritis ędibus extructa,præcipuè ęta- C
te ſua qua ferme lxx. iam annis luſtrauit
Italiam à quo ad hanc ætatem ferme xv.
maximæ altitudinis turres ruerunt,& ta-
men adhuc remanet quàm maximè turri-
ta.Hæc autem opinio eius dicto cōtraria- D
tur dicenti.Viterbum eſt parum vetuſta ci-
uitas.Nam ſi vrbem,denſis & crebris tur-
ritis ædibus extructam confitetur,ergo ne-
ceſſe eſt,confiteatur illam eſſe Turrenam
& Hetruriam vrbem omnium antiquiſsi- E
mam quā Hetruſci à Turſibus,id eſt,tur-
ribus proferebant Turſenam & Eturſiam,
vt probāt Myrſilus,& Dionyſius Halicar-
naſſeus in primo libro,& nos vberrimè in
commentariis noſtris oſtendimus. Ergo F
Blondo ſubrepſit contra ſe ratio,conuicto
iam veritate,quòd veriſsima Viterbi Ety-
mologia eſt vi turrium,& Turrena atque
veruſt-

A vetustissima, Etruria siue Eturria, sed non est ea definitio nominis vt patuit. Sequitur septima opinio olim bonæ memoriæ eruditissimi Hermolai Veneti, Patriarchæ Aquileiensis, qui existimabat Viterbum B Vitheroum siue vita Heroum dictum, & id aucupabatur ex quatuor sacris literis F.A. V.L. & subscriptione lapidis Libyscilli vbi in fine excisum est. Hetrusco quaterno populo. Dicebatur igitur F.A.V.L. significare C quatuor populos Faluceres, id est, Volturrenos in Volturna, & Agillinos, vel Arbanos, Vetulonienses, & Longholos Para Tussæ. Etenim vt arguebat, & quidem diuinè, Viterbenses sunt Volturreni iuxta D Minionem & Volsinios. Et ipsi sunt proprio cognomine Hetrusci, vt docet Plinius, & tunc erat Tetrapolis regia, vt ab eius quaterno populo dicatur F A V L Faluceres vt excisus lapis indicat. Quare F. A. V. L. E quatuor eius tetrapolis circum F.A.V.L. populos tunc Heroës Hetruriæ denotat, videlicet Volturrenos, Arbanos, Vetulionenses, ac Longholanos. Quare Viterbum significat quasi vita Heroum quatuor popu- F lorum eius. Verùm tanto ingenio & viro non audeo contraire. Sed mihi duo dubia restant, quibus non video posse commodè responderi. Primum quidem, quia si Agil-

linos per A. intelligit, equidem non sunt A
Hetrusci, sed per se populus est maritimus Agillinus & princeps Ceritis regionis. Si verò Arbanum intelligit vt postea retulit, non est ad intentionem Desyderij imponentis nomen Viterbum, quia ipse hoc cō- B
mune nomen imposuit solùm tribus oppidis, quæ intra mœnia clausit Longholæ, Vetuloniæ, atque Volturnæ. Nam Arbanum cuius pars est Ascreanum, fuisse absque mœnibus vt antea, vsque ferme ad nostra C
tempora, annales indicant. Vnde in decreto Desyderij dicitur. Tria oppida, Longholam, Vetuloniam, & Volturnam dictam Hetruriam sub vno muro cingāt, totamq; vrbem adiectione nostra Viterbum pro- D
nuntiēt. Secundū dubiū est, quia F. A. V. L. est dicatum nomen Luco intermedio his quatuor populis, & non ipsis populis, à quo est porta quadriæra, vt exposuimus quæstione vndecima. Et item cùm solis anti- E
quioribus de antiquitatibus certissimè credatur, & Veterbum, & vetus verbum dici ac definiri dicant, vtique nullo pacto videtur diffinitiuè Viterbum significare vitam Heroum, sed solum per Etymologiam & F
proprietatē, à qua nomen imponitur. Eius opinionem esse hoc modo existimo & lepidam & veram. Hac controuersia accepta

erudit

A eruditiſsimus noſter epiſcopus Arcadiæ,ait dictum Viterbium Vi trium vrbium.Et id probat,quia ipſe nominis impoſitor Deſyderius dicit, vt totam vrbem cinctam vno B muro dicant Viterbum. Ergo vi trium vrbium,quæ ſub vno muro cingebãtur. Hæc octaua opinio ſatis ligat quoad Etymologiam propinquiſsimam definitioni,quæ hę tres vrbes veteres verbiſtæ atque Palæolo- C gæ Lucumonæq́ue fuerunt. Et ab hac vicina proprietate tracta eſt definitio & nomen Viterbum. Noſter autem clarus ciuis dominus Michaël Archangelus Caprinus Razenuus ab alia proprietate nouam opi- D nionem & quidem veram expoſuit dicens, nomen Viterbum dictum à cognomine ampliatoris Longholæ Turreni,qui Demi Atum vicum poſuit,& Torebus cognominatus eſt, vt Xanthus Lydus ſignificat & E Deſyderius rex expoſuit Terobus, commutatis & tranſpoſitis vocalibus,vt Plinius inſinuat de promontorio Hiſpaniæ, quod à quibuſdam Arrotum, & ab aliis Orratum mutatis vocalibus dicitur. Porrò Vi F pro Vei poſitum per Etymologiam placet. Ergo Longholam à cognomine amplioris Terobum voluit dici, & adiecta vi, totam vrbem Viterbum quaſi Veiterbum, id eſt, curule Terbum. Vtique

lepida & vera Etymologia eſt. Vltima opinio eſt Veterum titulorum & memoriarum quibus neceſſe eſt credi tanquam quæ tempore Deſyderij per expoſitionem dicta & ſcripta fuerint, vt diffinitio Viterbi ſit vetus verbum ſiue Senatoria Lucumonum dictatura. Famæ enim funditus ſtandum eſt, vbi vetuſtas derogat certam fidem, vt ait Liuius in ſeptimo ab vrbe condita. Fama autem & inſcriptiones docuerunt ſemper Viterbum dici vetus verbum. Et ideo huic ſtandum videtur funditus. Denique vt decidamus Grammaticè, Dialecticè, atque vtcunque Metaphyſicè, quo pacto ſint veræ aut falſæ ſupradictę opiniones decem, aſſumenda eſt diffinitio nominis data ab eruditiſsimo Donato dicente. Nomen eſt, quod ſignificat ſubſtantiam cum qualitate propria vel cõmuni. Omne enim nomen ſignificat ſubſtantiam, id eſt diffinitionem ſubſtantialem, quoniam teſte Ariſtotele in metaphyſica, ratio & ſubſtantia, quam ſignificat nomen, eſt diffinitio. Qualitates verò communes & propriæ, ſunt proprietates, à quibus per etymologiam nomen imponitur, quia à proprietatibus rei nomen imponitur, vt ait author modorum ſignificandi, & ex his venamur rei ſubſtantiam, & nominis propriam

A priam diffinitionem, quoniam accidentia magnam partem conferunt ad cognoscendum, quod quid est, vt author est Aristoteles in primo de anima. Ergo prima opinio & secunda falsa est, quia in ea non poni-
B tur substantia nominis Viterbi, nec aliqua propria vel communis etymologiæ qualitas. Vltima est vera opinio, quia significat substantiam & diffinitionem veram. Reliquæ significant veras nominis qualitates,
C communes quidem, vt vita hærbida, vita inermium, & Vithermulum, qualitates verò proprias significant residuæ quatuor, vt Blondi, Hermolai, Arcadis, & nostri Michaëlis Archangeli. Quòd si Grammaticè
D veram diffinitionem quærimus, vtiq; iuxta Donatum debet complecti substantiã cùm qualitate propria & cõmuni, vt si dicamus lapis est substantia corporea, ex genere mineralium, læsiua pedis offendentis ad eam.
E Quare Grãmatica diffinitio nominis Viterbi, hæc est. Viterbum est veterum Lucumonum verbum, & dictatura, tetrapolisq; herbida inermibus deliciosa, Thermula, turritis crebrisq; ædibus extructa, quatuor
F Heroum populorum Volturreni, Vetuloni, Thusci cognomine para, id est, Longhoni & Arbani Tetrapolis viuida, viceque trium vrbiũ solùm à Desyderio mœnibus

cincta, & à curuli Terobi ampliatoris sui A nominata,& vltima Desyderij adiecta interpretatione Latina,per syneraiticam cōpositionem à vetus & verbo dicta Viterbū, sicut antea Constantinopolitani prima interpretatione dixerunt Palæologum, quod B ipsi Hetrusci dicebant Lucumonium.

Annia quæstio decimaseptima.

QVAEREBAS quomodo Volturna, Turrena & Hetruria sint eadem?Responsio. Primo probatur ex origine & deriuatione nominis, per eruditos grammaticos C speculatiuos, præcipuè authorem modorum significandi. Quæcunque enim nomina ab eadem origine proficiscuntur, sunt eadem significato, licet differant in modo D significandi, vt flumen,fluentum, fluuius à fluere deriuata. Porrò, vt author est Myrsilus cuius commentaria fecimus, Turrenam & Herruriam, Hetrusci ab eadem re deriuant, scilicet à Tursibus, & proferunt E Tursenam & Etursiam, Voltursenā. Quare significato sunt eadem licet fortè differant in modo significandi. Rursus quæcunque habēt eandem diffinitionem, illa sunt synonyma & idem significant, vt inter phi- F losophos & grammaticos conuenit, quale est Marcus, Tullius, Cicero. Cæterùm Tursena, Etursia, Voltursena, à Tursibus

dicta

A dicta eandem habent significationem, teste Myrsilo dicēte: quòd sicut in Asia Mossinæ dicuntur ædes turritæ crebræ extructæ, ita Turses ab Hetruscis. Et sicut Mossineca ab Mossinis deriuata, significat vr-
B bem turritis crebris ædibus extructam, & ciues eius dicuntur Mossinieci, ita Etursia, Tursena, Voltursena à Tursibus deriuata, significant vrbem crebris & turritis ædibus extructam, & ciues eius dicūtur Etursi,
C Turseni, & Volturseni. Et hoc ipsum cum Myrsilo docet Dionysius Halicarnasseus in primo libro.

Annia quæstio decimaoctaua.

QVAERIS vnde fit mutatio s, in r, vt
D dicatur Tursena & Turrena, quomodo supradicta differant in modo significandi? Respōsio. Teste Quintiliano fit à proprietate linguæ siue eiusdem siue diuersæ, vt quæ antiquitus proferebant Cameses, Ca-
E mesena, Fusij, Valesij, Phalesij honos, decus, Tursis, Tursena, Voltursena, Etursia, Etursi, eadem posteri permutato s, in r, pronuntiant Camers, Camerena, Furij, Valerij, Phalerij, honor, decor, Turris, Tur-
F rena, Volturrena, Hetruria, Hetrusci. Differūt verò in modo significādi propter appositionē e, & Vol. Hetrusca additamenta. Turrena enim, vt diximus, significat vrbē

turritis extructam ædibus. Si verò à Tur- A
ſibus ſiue turribus deriuas cum e, & dicas Hetruria, principatum notat, & ſignificat eam vrbem eſſe metropolim aliarũ. Quòd ſi addis ad Turrenam Vol, ſignificat eandem vrbem eſſe priſcam & omnium anti- B
quiſsimam. Et ideo ſignificãt eandem rem, & deriuationem, & vrbem, ſed diuerſo modo ſignificandi.

Annia quæstio decimanona.

QVAERIS itẽ quomodo Romani ad- C
dant c, dicentes Hetruſcos & non Heturros? Reſpondetur, Quia ob proprietatem linguæ Romani tranſponũt vnum r, in vocabulo Heturria (nam dicunt Hetruria) quòd non faciunt in vocabulis Turrena & D
Volturrena, licet ſyncopent Volturnam. Vnde tranſpoſito vno r, dimiſerunt in deriuatione vnum s, & dixerunt Hetruſi, & non Heturri. Nam Romani dicunt Hetruſcos deriuatiuè a loco primo ab eis habitato di- E
cto Hetruria, vt Myrſilus author eſt, & poſt eum Dionyſius Halicarnaſſeus in primo libro. Sed quare Romani non deriuent ab Hetruria Hetruſos, ſed addita c, Hetruſcos, notandum eſt quòd eſt proprietas F
linguæ Romanæ in nominibus localibus & gentilibus poſt literam s, in penultima ſyllaba, ſi ipſa s, mediat inter duas vocales,

A cales,poſtponere c,gratia Euphoniç,vt Ciliſſam,à cilicia,ciliſcam Propertius in Elegia dixit. Terq; (inquit) lauet noſtras ſpica ciliſca comas. Ita Phœniſſam & Libyſſam, Romana lingua profert Phœniſcam & Li-
B byſcam. Similiter vt author eſt Feſtus,& item Seruius, Thuſia deriuatur à Thuſo futuro Græco huius verbi Thuo, quod eſt ſacrifico & aruſpicor. Et tamen Romani addito c,dicunt Thuſciam,id eſt,ſacrifico-
C lam & aruſpicatricem. Pari forma Beroſus in quinto antiquitatũ ſcribit Herculem Aegyptiũ præfeciſſe Vetuloniæ regem filium ſuum Thuſſum, à quo hæc ætas Para Thuſſam profert,& Thuſſam Nanam. Et
D tamen Romani proferunt Thuſcam,Thuſcanellam,& Tuſcũ. Vnde Feſtus, Thuſcia inquit dicta à Thuſco rege filio Herculis. Pari forma Hetruſos, Hetruſcos cum c. pronuntiant.

E *Annia quæstio vigeſima.*

QVAERIS item, ſi Hetruria eſt vrbs, ergo non prouincia? Reſponſio. Sicut Babylonia,Perſia,Samnium,ſignificant principaliter vrbem metropolin & ab ea com-
F municato nomine ſecundario totã prouinciam,ita Turrena,Hetruria, ſecundariò & communicatitio nomine ſignificãt totam Thuſciam, ſed primaria ſignificatione vr-

bem regiam atque metropolim Thuſciæ. Vnde & primario ſignificato Veientes populi Ciſcyminij nõ ſunt intra Hetruriam, ſed finitimi, dicente Liuio in primo ab vrbe condita. Erat Sabinis vicina Hetruria, B proximi Hetruriæ Veientes. Similiter primario ſignificato Vetulones ſunt in Hetruria vrbe, quia pars eius, & Piſa nõ eſt in Hetruria, vt per diſtinctionẽ Plinius loquitur in ſecundo natur. hiſtor. dicens: Aquis calidis Piſæ innaſcuntur ranæ, ad Vetulonos C verò in Hetruria non procul mari piſces. Sed in ſecundario ſignificato Veientes populi & vrbs Veiens ſunt intra limites Hetruriæ, vt ait Plutarc. in vita Romuli, & Al- D pheæ ab origine Piſæ eſt vrbs Hetruſca ſolo, vt ait Vergilius in decimo Aeneid. Similiter Q. Fabius conſul in pugna Tranſcyminia, à Sutrio vſq; lacũ Vadimonis ante Volſinienſes egregiè perdomuit Hetru- E riam, vt in nono ab vrbe cõdita ſcribit Liuius, ſi pro vrbe finitima Veientibus & primario ſignificato accipiatur. Falſum verò eſt ſi pro ſecundario & prouincia, quia non perdomuit prouinciam, teſte eodem Li- F uio, quia anno ſequente Decius conſul proſequutus eſt bellum Hetruſcum, vbi dimiſit Fabius, à ſiniſtris Hetruriæ contra Tarquinienſes, & à fronte contra Volſinienſes.

A Nam à tergo Cyminia vſq; lacum Vadimonis Fabius ceperat. Nec obuiat, quia dicit Liuius quòd eodem anno Fabius Peruſiam ſubegit. Nam per opinionem aliorũ refert dicens paulò ſuperius, Quidam tra-
B dunt hanc pugnam tranſcyminiam pugnatam fuiſſe vſq; Peruſiam. Nam per annales duorum conſulum quibus ſolis ſtatur, ſcribit anno ſuo Fabium triumphaſſe ob egregiè perdomitam Hetruriam à iugis Cy-
C miniis vſq; lacum Vadimonis, ante oram Volſinienſem, & anno ſequente Decium & alios ſibi mutuo annuos ſuccedentes cõſules, ſubactam prouinciã multiplicibus bellis, à Volſiniis vſq; Apuanos Lygures, vt idẽ
D Liuius proſequitur vſque ad primum bellum punicũ Quòd ſi quęris vbi eſt iſta vrbs Hetruria, ſecundum Liuium iam habes ſi non es ſurdus & negligens, videlicet inter iuga Cyminia & Volſinium, quoniam te-
E ſte Liuio illam Fabius egregiè perdomuit, & ſuperius dixit quòd Veientes ſunt proximi Hetruriæ, quia, vt author eſt Cato in fragm. prouincia Veientum, dicitur tranſcyminia regio, ab vrbe Roma vſq; ad Cy-
F minia iuga. Et ſi iterato quæris, quæ vrbiũ inter iuga Cyminia & Volſiniũ dicitur Hetruria? reſpondetur tibi quòd eſt Volturna, vt vocabulo notiore à parte totum exprimamus

mamus. Cui argumento sunt, quia Hetruria est regia metropolis, & inter iuga Cyminia & Volsinium nulla regia nisi Volturna & eius fanum reperitur, vt supra exposuimus. Et rursus Plinius dicit in tertio naturalis hist. cap. vj. quòd Volturreni cognomine sunt Hetrusci, in quorum eadem parte sunt Volsinienses. Ab inexpugnabili ergo & semper inuicto argumento, quod Peripatetici, & Boëtius, atq; Cicero in Topicis vocãt à coniugatis, res probatur. Sunt enim coniugata iustus iustitia, & item bonus & bonitas. Ab his ergo sumitur inexpugnabile argumentum. Si iustitia est bonitas, vtique iusti sunt boni. Similiter si album est coloratum, vtiq; albedo est color. Pari forma in cognominibus, si ciues Florentini sunt cognomine Fluentini, vtique ciuitas Florentia est cognomine Fluentia. Ergo quoniam coniugata sunt & à se mutuò deriuantur Volturna & Volturreni, & Etruria atque Etrusci, consequens necessariò est, vt si ciues Volturreni iuxta Volsinios sint ciues cognomine proprio Etrusci, & ciuitas vtique Volturna iuxta Volsinas, sit ciuitas proprio cognomine Etruria. Patet idem quæstione XVI.

A
B
C
D
E
F

Annia quæstio vigesimaprima.

QVAERIS vnde sit quòd in Plinij naturali

A turali historia quidam codices habent Volaterrani & non Volturreni. Respondeo. Inde vtique habent, vnde & alias stomachosas mendositates, tam in eodē Plinio quàm in aliis authoribus. Et in Plinio quidem ne
B totum percurramus in eodem capitulo has corruptiones apertissimè leges Phregne, Populorum Saniensis colonia, Critona, Arentini, Iulienses, Amitinenses, Cartoniani, Herbanum, Subertani, Scatones, Ver-
C tulonienses, Verentani, Esetini, Volaterrani cognomine Etrusci, Volsinienses in eadem parte. Vides ne quot mendositates dictas, pro Phregene, Populonium, Senensis Colonia, Cortona, Auentini, Rullienses,
D Anitinensis, Carboniani, Herbanum, Suberetani, Statones, Vetulonienses, Varentani, Vusetini, Volturreni & non Volaterrani, vt in commētariis super hanc topographiam Plinij probauimus. Nunc quoque
E repetere non pudebit quàm aperta mendositate scripsit & impressit Volaterrani pro Volturrenis. Primò quidem, quia prius posuit idem Plinius sicut & Antoninus vada Volaterrana in maritimis, ora vero Volsi-
F niensis est mediterranea. Secundò. quia Plinius vtitur in topographia duobus modis dicēdi. Vno in parte, altero in eadē parte. Et in parte dicit quę sunt in diuersis agris, sed

ſed tamen proxima ſunt communi gentiũ A
limite,vt patet in III.nat.hiſt.capi.v I.vbi
ait.Saturnia eſt vbi nunc Roma:Antipolis
verò vbi Ianiculum in parte Romæ. Ergo
quoniam Roma eſt in Latio, & Ianiculum
in Etruria, dixit eſſe non in eadem parte B
Romę,ſed in parte,quia vtraq; oppida ſunt
proxima communi termino Tyberi.Et ne
putes Plinium immemorem fuiſſe ob diuerſitatem capitulorũ,idcirco in eodem capitulo dicit Volturrenos & Volſinios eſſe C
in eadem parte, quia intra eundem limitẽ
&eiſdem focis & agro.At Volaterrani non
ſunt in eodem agro cum Volſinienſibus,
quos interiacent tot populi, tot diſtincti agri,tot diſtantes limites,Aquaſenſes,Senti- D
nates,Tunniates,Ruſellani,Cluſini,Populonij & eiuſmodi. Quare Volaterrani non
modò nõ ſunt in eadẽ parte cum Volſiniẽſibus,ſed ne quidẽ in parte:Quare Volturreni ſcribendũ eſt,quoniã Volturna &fanũ E
Volturnæ ſunt in eiſdẽ limitibus incluſi à
iugis Cyminiis ad iuga Aquaſenſiũ ſupra
lacũ Volſinienſem,ſiue ſupra ſanctũ Laurẽtium.Quòd ſi ridere cupis mendoſitates in
aliis authoribus, lege Pomponiũ Melam, F
& inuenies in Topographia Etruſca, Pyrgus,Alus,Grabus,Cecoſa,pro Alſium, Grauiſcæ,Coſa,& in deſcriptione Beticæ, Du-
bal

A bal pro Tubal. Similiter lege Dionyſium in II.lib.& inuenies ita ſcriptum: Venit ex Etruria Lucumo ducens auxilia Etruſcorum,ex vrbe Solonio pro colonia. Eſt autẽ vrbis Coloniæ propriũ nomen Sal pl. Hæc
B enim eſt Etruſca.Pari modo in III.li.ſcriptum eſt.Quæ bellum mouerant, fuerunt quinque vrbes,Ciluſini,Ruſallini, Vetulonates,pro Cluſini,Ruſellani,Vetuloniates. Et in quarto lib. inquit. Seruius Tullus di-
C uiſit vrbem in quatuor partes , Exquilinam,Palatinam,Collatinam,Baboranam, pro Collinam & Suburbanam.Et in Sillio Italico in ſeptimo lib.Domus ſuperbi Tar centis Cortona, pro Tarcona , quæ eſt pri-
D ma pars Tarquiniarum. Et eiuſmodi innumeras ineptias inuenies , tum ridiculoſas , tum in errores Typographicos deductiuas,quæ ſummo ſtudio ſunt animaduertendæ.

E *Annia quæſtio vigeſimaſecunda.*

QVAERIS ſi Etruria eſt originis Etruſcæ,quomodo verum eſt quod Seruius dicit eſſe originis Græcæ,& debere ſcribi ortographia Græca,Hetruria quaſi Hetero-
F ria,id eſt altero limite finita ſcilicet Tyberi & Macra?Reſponſio,Quia iuniores Romani & Latini ſcriptores , dimiſſa lingua Etruſca , quam ante ſolebant addiſcere,

vt Liuius author est in nono ab vrbe con- A
dita cum vocabulorum Etruscorum origi-
nes ignorarent, falsò ad Græculas origines
se conuertebant aut Latinas. Vnde Luce-
rum nomen quod Liuius & alij simplices
latini ignorauerunt exponere, vtique Var- B
ro his doctior & antiquior probè à Lucu-
mone & lingua Etrusca exposuit, testésque
antiquissimos vtriusque linguæ Latinæ ac
Etruscæ peritos produxit Iunium & To-
lumnium tragœdiarum Thuscarum scri- C
ptorem. Itaq; non mirum si cunctis poste-
rior Seruius iam abolita lingua Etrusca
falsò reduxit ad Græcam, quod non potest
stare, quia ante omnem linguam Latinam
& Gręcam nomē erat Etruriæ quippe quia D
Romani vocabant Etruscos à loco primùm
ab his habitato & dicto Etruria, vt Myrsi-
lus & Dionysius in primo lib. docent. Hæc
autē Etruria erat vrbs prima regia, de qua
idem Myrsilus dicit. Tetrapolim suam vo E
cant Etursiam, partes verò illius Bolturre-
nam, Betuloniam, Tussam & Arbanum co-
gnomine Calumbum à luco. Et item à pri-
ma inquit eorum tetrapoli dicta Etruria,
Romani Etruscos vocant. Et Cato in frag- F
mentis. Etruria, inquit, olim Italiæ prin-
ceps, ab eorum Metropoli sic cognomina-
ta. Hæc vrbs Etruria cū insignis fuerit re-
gio

A gio, prisco principatu Larthico & Lucumonio, tum præcipuis Anniæ Veræ antiquissimæ Thuscorum familiæ, augustis imperatoribus Antonino Vero, & Commodo enituit, vt Helius Spartianus insinuat in vita
B eorum, dicens: Pleraque horum origo fuit materna quidem ex Fauentia, paterna verò ex Etruria. Et item Antoninum præfecit Etruriæ, quia in his regionibus multas possessiones paternas habebat. Huic Helij
C dicto est argumento quòd ætas nostra prędia Annia & fora Annia vocat in regione Horchiæ, quam deam Etruriæ vocat Liuius in septimo ab vrbe condita. Porrò his Cęsares Annij fuêre. Et si bene aduertis di-
D cta Helij, inuenies Anniam familiam diuisam in duas partes tempore dictorum imperatorum. Nam alteros Veros, alteros Verissos dixerunt. Et caue mendositatem impressorum qui posuerũt Verissimos pro
E Verissos. Non enim intellexerunt originem vocabulorum Etruscorum Nam Veru Etrusca lingua est virgularum inter sese consecatio ex colore nigro & citrino, à quo Romani virgam ferream vocant Ve-
F ru & Verutum origine Thusca. Vulgus talem virgarum intersecationem vocat scaccherium. Ab insigni Vero Annia Vera familia dicta est, Verissa verò à colore scac-

cherij eorum insigni albo & rubeo. Verùm A
quia Romani vtũtur c, post ſ, vti docuimus
ſuprà quæſtione decimaoctaua, idcirco ſi-
cut Tuſſam Tuſcam, ita Veriſſam Veriſ-
cam nunc proferunt. Item de vrbe Etruria
& Antonino Helius dicit. Omen imperij B
Antonino factum eſt: quia in Etruria dolia
eius quæ erant ſuffoſſa ſupra terram reper
ta ſunt, & ædes eius examen Apum comple
uit in tota Etruria. Totum enim ad partes
refertur, & Etruria Tetrapolis erat. Qua- C
re ædes habebat Antoninus in tota vrbe E-
truria ſcilicet in Volturna, Vetulonia, Tuſ
ſa ſiue para Tuſſa, & Arbano, & villis ac
prædiis Horchiæ, vbi ad hæc tempora ſunt
fora Annia. D

Annia quæſtio vigeſimatertia.

QVAERIS item de tetrapoli, quid eſt
Tetrapolis? Reſponſio. Eſt quadriurbs ſiue
quadrata vrbs continens quatuor magna
oppida, vt Etruria quæ continet Volturnã, E
Vetuloniam, para Tuſſam, Arbanum, Tri
polis verò continet tres magnas vrbes, vt
Aretium, & Peruſia quæ continet oppida
Griphoniũ, Vibiũ Acheum, & Mœonẽ Tur
renum, vt quæſt. VIII. expoſuimus. Dipolis F
verò continet duas magnas vrbes, vt Bal-
neo regium quod continet Ciuitam & Ro-
dam. Similiter Tuſcanella continet Ciui-
tam

A tam veterem & nouam. Pari forma Nuetum nũc Cornuetum latina verò interpretatione Grauiſcæ quæ continet Caſtrum nouum & vetus. Quod ſignificat Sillius in octauo lib. vbi dicit Et veteres miſere Gra-
B uiſcæ. Porrò monopolis quæ continet vnũ oppidum, vt Balnearia, Capina, Blere, Veianum & eiuſcemodi. Et de his Xenophon lib. de æquiuocis ſic habet. Antiquitus Monopolis ruſtica erat. Dipolis verò opulẽta.
C Tripolis quæ prouinciæ caput eſſet. Tetrapolis verò regia, quam toti regno ac XII. coloniis priſcis principibus regni præfectam inſtituebãt, vt Samothracia, in qua eadem Tetrapolis cõſtituta ex Samo, Neſſo Thra
D cia, & Saona XII. primis poſt atticum diluuium vrbibus præfuit. Sed copioſiſsimè de Tetrapoli docuimus in commentariis ſupra eundem Xenophontem.

Annia quæſtio vigeſimaquarta.

E QVAERIS de Volturna & regionibus intra eam, atq; origine vocabulorum eius, quæ ſuprà quæſtione duodecima memoraui? Reſponſio. Siue ſine ſyncopa Volturrena, ſiue per ſyncopã Volturna, vtiq; illi eſt
F origo Etruſca, à Vol & Turrena, id eſt, priſca & antiquiſsima Turrena, vt ſuprà explanauimus. Hęc vna vrbs ex Tetrapoli vrbe regia fuit, vt pote quia ad eius fa-

num regium indicebantur duodecim po- A
pulis consilia regni. Prima eius regio ad-
huc Etrusco vocabulo dicitur Parazol siue
Parazolum teste nostro linguarum inter-
prete Talmudista Samuele. Par apud an-
tiquos Arameos erat æquiuocum ad ha- B
stam coronam & principatum, quem He-
bræi Sara & Aramei Para dicunt. Verùm
nõ videtur mihi multum æquiuocum, quia
veteres hasta pro sceptro & corona princi-
patus vtebantur, vt Trogus asserit, & Iu- C
stinus commemorat vltimo Epitomatum.
Zi verò à consilio deriuationem habere
non solùm Samuel, sed etiam diuus Hie-
ronymus consentit in libro de interpreta-
tionibus. Vnde vbicunque zi, za, zo addi- D
tur, consulatum significat, vt Veiuzi, Pa-
raz, parazolum, Parazim. Quos enim Græ
ci & Latini à Perseo Persas vocant, eos He-
bræi Paraz & Parazim nominant, id est,
coronatos siue hastatos consulares princi- E
pes. Et Veiuzi à Veiis sunt curules consu-
lares principes. Hinc Parazolum, est Vol-
turnæ pars regioq; extrema circa. F.A.V.
L. interpretata hastata siue coronata con-
sularis antiqua & prisca. Ol enim & Vol, F
vt supra diximus, priscum & antiquissimũ
significat. Duo ergo sunt argumenta hanc
Volturnam fuisse regiam, tum quia ad fa-

num

A num eius regni consilia duodecim populis indicebantur, tum quia principium eius collis dicitur Parazolum, id est, coronatum consulare priscum. Secunda regio est Porticella quæ & quadriæra, quia ibi pomœ-
B rium quatuor æreis literis F. A. V. L. sacratum fuit, vt nomen ipsum arguit. Tertia regio dicitur Sebastos pan, id est, Augustus Syluanus, quia Syluano Augusto sacer fuit. F. A. V. L. id est, lucus ingens, vt Ver-
C gilius in octauo Aeneidos insinuat. Teste autem Seruio super Aeneida idem est, Inuus, pan, & Syluanus. Quarta regio dicitur Capitolium: quia in Etruria vrbe clara tum vate Oleno Caleno & eo loco descri-
D ptum prius fuit Capitolium quàm Romæ constructum, vt author est Plinius in libro XXVIII. capitulo secundo, & Dionysius Halicarnasseus in gestis Tarquinij superbi. Vltima eius regio est quam ab ecclesia
E planum sancti Faustini dicimus, & à domicilio Itali, Stic Kity Arim vetustissima Etrusca lingua contractus nominant, quos in Archiuis seruant fratres nostri eremitani. Nam Aramei Kity, Hebræi Kityn pro
F ferunt, & est proprium nomen Atlantis Itali soceri Coriti ex Electra filia, quem Moyses & diuinæ literæ atq; Berosus vocant Kityn. Vnde vbicunque in diuinis literis est

Kityn,septuaginta interpretes trãstulerũt A
Italum & Italiã. Nam teste Fabio pictore
Italus condita Capena iuxta Auẽtinum &
Tyberim, & defuncto fratre Hespero qui
Etruriæ metropoli præerat,ipse ibi præse-
dit & totam Italiam à se nominauit. Arim B
igitur & Arin sublimitatem significat. Stic
verò domicilium,vt Talmudistæ exponũt.
Vnde Stic Kity Aryn interpretãtur domi-
cilium sublimis Itali. Argumento sunt etiã
ibi Kitei tituli,literis Etruscis inscripti, & C
nomẽ loco Volturnæ olim Stic Kity Arin,
nũc planum sancti Faustini à Porticella ad
sanctũ Franciscũ, imò ab ipsa ecclesia san-
ctæ Trinitatis exorsum. Sed copiosissimè
hęc explanauim⁹ supra Berosum & alios. D

Annia quæstio vigesimaquinta.

QVAERIS de secũda vrbe parte quadri-
urbis Etruriæ dicta Vetulonia, quæ sic illi
& eius regionibus origo & significatio? Re
spõsio. A Veiis & curribus Vetulonia dicta E
est,& philarchatu,id est,principatu populo
rũ & gentiũ,vt in v. antiquitatũ Berosus in-
sinuat. Est igitur Aramea & Barbara origo
à Veiis,id est,curribus & Lomnimis,id est,
Philarchis,vt Talmudistę ac diu⁹ Hierony F
mus interpretatur. A Lõnimis aũt vrbs Lo-
nia deriuatur, id est,philarcha. Hinc Baby
lonia,id est,Babel tribuũ Philarcha, & po-

pulor

A pulonia,puppium philarcha,& Itulonium,
id eſt,Iuppiter Philarcha.Itum enim Iouẽ
& fiduciam Iouis Etruſci dicũt,vt Macro-
bius ſignificat in Saturnalibus.Eſt autem
Itulonıũ vt ruinæ oſtendũt maximæ quãti-
B tatis templũ cum domibus ſacerdotum in
agro olim Populonienſi,& erat Deus prin-
ceps Populoniorũ,& Puppium,de quo Pli-
nius in xiiij.naturalis hiſtoriæ capitulo ſe-
cundo dicit quaſi mirabundus.In vrbe Po-
C pulonia Iouis ſimulacrum ex vna vite tot
æuis conſpicimus incorruptũ. Vnde & quia
vrbs metropolis erat maritima , dixit in
decimo Aeneidos Vergilius. Miſit Populo-
nia mater,id eſt,puppium Philarcha,quia
D Popum Etruſci, puppim dixere Romani.
Hinc & ipſa metropolis Populoniũ,& prin
ceps eius deus Ituloniorum,cui præpoſita
cõſonans de more dicto in quæſtione ſexta
dicitur Vitulonium & non Vetulonium vt
E quidam falsò in Ptolemæo ſcripſerunt.
Nam deriuatio alia eſt à Veiis,alia ab itu,
& item Vitulonium templum fuit,vt ve-
ſtigia indicant. Vetulonia verò quadriurbs
regia Etruriæ,à Veiis & Lomnimis Lucu-
F monibus dicta,vt diximus. Fuit igitur non
ſolùm Volturna,ſed etiam Vetulonia pars
quadriurbis Regia curulis,vbi primę duo-
decim faſces datæ ſunt à Iano,& qua de-

corati atque donati fuerunt postea Lydi, A
vt Berosus in fine quinti indicat,& Sillius
in octauo docet his verbis:
Mæoniæq; decus quondam Vetulonia gentis,
Bis senos prima illa dedit præcedere fasces.
Et iunxit totidem tacito terrore secures. B
Hæc altus eboris decorauit honore curules.

Argumento etiam manet illius vni regioni Veia siue currus aureus cum mitra Mœonica,quia Lucumones velati infulis erant,vt supra ostendimus quæstione xiij. C
Prima huius regio dicitur Susa,vulgo verò addita m,Sumsa,sicut & Capitoliū vulgus profert Campitolium.Est autem Susa nomen Arameū,à quo in Ptolemæo,& in vita Hester capitulo primo vrbs regia ma- D
gni Artaxerxis fuit Susa Assyriorum.Est autem Susa & equestris eadem,quoniam quos equestres Latini,Susas dicūt Aramei, vt Talmudistæ aiunt Ergo Regio Vetuloniæ Susa,id est,equestris erat vbi Astures, E
id est, domini equestres & quadrigarum erant,vicus vtique illustris domino quadri garum Cecinna,cuius meminit Cato in fragmentis dicens.Græcas literas & disciplinas & ob id Latinas Etrusci horruerunt, F
neque Latinas voluerunt suscipere vsque ad Cecinnam Volturrenum magistrum quadrigarum & augurum principis patrem

A trem Menippi,& auum Menodori,quamuis ante eum pater eius Volturrenus auúſque Titus, ac proauus Turrenus ſemper Romanis principibus chariſsimi,ad eas recipiendas vrgerentur.Nam ipſe Turrenus
B patre Elbio Volturreno regum Etruſcorum vltimo ad Lacum Vadimonis cęſo,ad reddendam vrbem Etruriam,anno ſecundo Olympiadis centeſimæquartæ allici potuit,ad recipiendas verò Latinas literas,
C nunquam perſuaderi potuit. Hæc Cato. Quòd verò equeſtris regio hæc dicta Suſa eſſet finitima Volturnæ,non ſolùm nominis interpretatio probat,ſed eius regio ſub podio dicta Seddiæ, id eſt, Sellæ curules.
D Sedda enim ſicut Sedia,ſella Romanè dicitur,vt Feſtus indicat.Duces enim exercituum apud Turrenos donabantur ſceptro, & ſella curuli,& toga purpurea,& lictoribus,vti & Lucumones,vt Diodorus Sicu-
E lus ſcribit in ſexto libro.Hæc igitur prima regio Vetuloniæ Suſiana ſedes eſt.Sequitur hanc immediatè Ciochola, id eſt, matricia,vt inſinuat Beroſus à Ci,& Ocholam, quod eſt materna habitatio. Fortè
F quia omnium regionum & vicorum Vetuloniæ,caput ſecundarium vt mater erat. Nam vt pater erat hanc ſequens regio,vſque ad Sipalim & fontem eius,quæ dicta

Seddie carri, quia locus huius sub sancto A
Sixto Seddio similiter vt Susæ nominantur, & illi insigne est Veia siue currus aureus cum infula Lucumonia, quia vt diximus Lucumones velati erant infulis. Quare in annuo magistratu in hac regione cō- B
sistebant Lucumones cum suo Larthe. Et ideo vt pater omnium regionum erat Ciochola, vt mater Susa, vt equites ac defensores. Quinque verò regiones Volturnæ solùm vates sacerdotésq; & augures, ac gym- C
nasia literarum continebant. Vnde in ea Pomœrium, literæ quatuor, Seuastos Pan, & Ollenus Calenus princeps augurum, & illi soli vtpote religioni principanti dicatus est Lucus ingens. Non enim Arbani, D
aut Tuscæ, aut Vetuloniæ sed fanum Volturnæ dicitur. Quod profectò vir ingenio præditus Hermolaus deprehendit, dum Faluceres Volturrenos exposuit, quasi fani luceres, & prolucumones. Itaque post E
Ciocholam à porta sancti Matthæi ad fontem Sipalis regio est curulis lucomonia, & cognomine Labyrinthus. Causam nominis quidā existimant, quòd dominus Nicolaus Pistoriensis Cardinalis Theanensis in F
ea regione cōdidit formauítque Xystum, & in eo Labyrinthum sub Pio. II. Pontifice contexuit, & ab ipso Labyrinthus nomen

A accepit. Sed obstat tempus. Nam longè ante Piũ sub Eugenio papa, me puero existẽte, in nuptiis domini Princiuallis Gatti, pars iuuentutis Viterbensis veste insignita curru, pars verò Labyrintho prodibat, vt
B nouerint hi iuniores insigne currus, & cognomen Labyrinthus antiquissima regioni esse. Est autẽ Labyrinthus teste Plutarcho in vita Thesei omnis carcer qui nihil aliud habet incõmodi quàm quòd qui in-
C trat exire nõ potest, quem illi Labyrinthũ, Latini vincula, & Florentini Stincos vocant. Ergo quia iuxta residentiã dominorũ sunt carceres vinculáque, & hæc regio Larthis & Lucumonum erat, non mirum est, si
D ea regio vincula & Labyrinthum teneret. Et hic Labyrinthus Lucumonius insignis est nõ modo gloria Lucumonia, sed & Labyrintho latrocinatoris Caci, quẽ Tarcon rex Turrenus teste Solino in vincula con-
E iecit. Sed proditione Megales Lucumonis frustratus vincula, paulò post ab Alceo Hercule interemptus fuit, vt idem Solinus asserit. Sipalis quarta regio Vetuloniæ est, à magno fonte vsque ad Vetuletum. Cau-
F sam nominis quidam dicunt esse à Sipunculis fontis. Sed tẽpus & inscriptio obstant. Tempus quidem, quia ante Sipalis regio dicta est vt fert fama, quàm Fons nouellus

fier

fieret. Inſcriptio eſt ſub ſtatua Cybeles literis Etruſcis hoc pacto. Veiuzo oppido hoſpita Iſis, hoſpita fuit conuiuatrix in domo Tyles decoratæ Iunonis, & ducis Sipi, anno ætatis eius xv. Veiuzum autem oppidum pars Viterbenſis eſt, à qua ſempiterno cognomẽto Veiuzi dicimur, & Iuzi, vt xiij. quęſtione diximus. In hac parte Sipus Dux habitabat vt inſcriptio habet. Et Sipus erat pater Cybeles, quam locauit Iaſio, & cum qua recepit Iſidem hoſpitam ad conuiuandum, vt aſſerit Beroſus in quinto antiquitatum, & in ſecundo, & inſcriptio aſſerit. Quare vbi Sipi Ducis domus ibi Sipalis regio & Veiuza. Eſt autem Veiuza, vt in ſuperiore quæſtione diximus: curulis conſularis, quia ibi ciues habitabant Senatorij & conſulares. Et quoniam importuna finitimorum inſultatio de nomine Iuzo & Veiuzo, ciues defatigauit, iam incipiunt noſtri ciues relinquere nomen Veiuzum. O ciues O ciues potius veſtras antiquitates reaſſumite, & finitimis potius inſultate, quòd inſaniant ſuíſque antiquitatibus detrahant. Quòd ſi qui habitant in quinque regionibus Volturnæ pudet vocabula Parazolum & Stic Kity Arin edicere, ſaltem Latino vtantur vocabulo, & dicant. Ego talis Volturrenus haſtatus, vel Pomœria

A rinus, vel Syluanus, vel Capitolinus aut Italicus. A regione sua quisque se communi Volturreno vrbis nomine notat. Similiter & de Vetulonia à communi & proprio regionis nomine. Ego. N. Vetuloniẽsis Su-
B sianus, vel Ciocholus, vel Curulis, aut Veiuzus, siue Vetuletus, vel Cercina, vel Spurinellus, aut Metallius siue Faulus. Nam quia à pont Remulo ad Faul inhabitant, quoniam Py Attani & de valle Piatta vo-
C cantur, quod est Faul vt diximus questione xiij. idcirco antiquitus Faules dicti sunt, & Kata Faules, id est, descendentes à Faulibus Græca simul & Aramea lingua adhuc vocamus. Hęc regio illustris est Faula puel
D la quæ fuit præmium virtutis Græci Herculis, vt dicit Verrius: Metallij sunt qui collem sancti Simeonis & sancti Nicolai incolunt vsque Sipallim Veiuzum. Nam eum collem Metallarium vulgò dictum
E aiunt à Palœologis qui Gothos inde expulerunt duce Narsete Palœologo. Vnde nomen Græcum est à Metallo verbo, id est, perscrutor. Clara olim regio gymnasio publico Turreno. Etenim vt author est Dio-
F dorus in sexto libro Turreni perscrutationi rerum naturalium & Theologiæ plurimo tẽpore impenso, præcipuè in interpretatione fulgurũ versati sunt, adeo vt ætate

mea

mea toti admirabiles ſint. Hæc Diodorus. A
Hic me collis genuit anno ſalutis. MCCCC-XXXVII. in vigilia Epiphaniæ, antea fermè x. menſibus nato conſobrino meo motore harum quæſtionum in eodem Vetuloniẽſi Metallio colle, ac domo hærente regioni B Spurinellæ, à quo Spurina cognomentum tenuit, de quo Valerius maximus lib. quarto cap. iiij. Quod inquit, ſequitur externis annectam, quia ante geſtũ eſt quàm Etruriæ ciuitas daretur. Excellentis ea regione C pulchritudinis adoleſcẽs nomine Spurina, cum mira ſpecie complurium fœminarum illuſtrium ſollicitaret oculos, idéoque viris & parentibus earum ſe ſuſpectum ſentiret, oris decorem vulneribus confudit, defor- D mitatémque ſanctitatis ſuæ fidem, quàm formã fomentum alienæ libidinis eſſe maluit. Sit ergo Vetulonienſis Suſa inſignis equitibus. Ciochola patriciis, Labyrinthus Larthe ac Lucumonibus, Veiuzus Sipalis E conſularibus viris & domo Sipi ac Cybeles, & Iſidis aduentu ac nuptiis Iaſij. Certe collis Metallius doctrina nitet, hærétque illi à tergo Spurinella Etruriæ regio pudica olim, & à dextris Cercinæ regio in qua F Atlas Italus Kityn ex Pleiona Pleiades genuit. Nam Pleiades Barbari Cercinas vocant, & patriam quoq; earũ teſte Diodoro Sicu

A Siculo in iiij.libr. Mauri Cercinas nuncupant. Quæ etiam copiosè probauimus in cõmentariis ſuper Fabium Pictorem atq; Beroſum. Porrò regio Vetuleta à loco vbi Vetuletum dicimus, incipit, & ad portam B veterem clauſam iuxta Salicicchiam finit. Exiſtimo ibi Vetuloniam cœpiſſe, & ob id ei vicò regioníque præcipuè nomen remãſiſſe, & ob id principatu antiquitatis alias regiones Vetuloniæ præcellere.

C *Annia quæstio vigeſimaſexta.*

QVAERIS an Turrenam Græcus Hercules attigerit, quia dicis Faulam puellam fuiſſe præmium virtutis eius reſpõſio. Lactantius in primo diuinarum inſtitutionũ D libro, de propria religione Romanorũ dicit eam fuiſſe ſcortum Herculis, & producit Verrium teſtem. Tamen in fragmento Verrij, quòd magiſter Guilielmus Mãtuanus collegit, non vtitur Verrius vocabu- E lo ſcortum, ſed præmium. Sic enim iacent eius verba. Accam Larentiam Fauſtuli Thuſci vxorem, quòd hæredem inſtituerit Romulus, ſacris parentalibus donauerunt. Thuſcam item adoleſcentulam Fau- F lam quia virium Alcei præmium ad lacum Cyminium Fanúmque Volturnæ fuit, in deam retulerũt. Hæc Verrius. Quòd ſi hoc eſt eſſe ſcortum & concubinã idem, vtique

ſcor

ſcortum Herculis fuit Faula,quæ illi non A fuit vxor:Si item vis certius habere Argonautas Argeóſque principes à portu Thelamonis per fanum Volturnæ Cyminiúmque lacum profectos fuiſſe ad Euandrum Romæ degentem,hoc tibi pandet eorum B iter.Nam à Thelamonis portu in Cyminia iuga,& inde Romam profectos authores produnt.Nam Diodorus in quinto libro apertiſsimè dicit Argonautas veniſſe ex Hiſpania in littus Thuſcum,& portum C tenuiſſe qui ab vno eorum principe dicitur adhuc Thelamonis portus,& vt ſequitur,hic portus eſt iuxta Turrenam,quo loci habes quòd Turrena hic pro Etruria vrbe non prouincia accipitur,Et ita iſta eſt D vera,portus Thelamonis eſt in Turrena & intra limites eius,pro prouincia. Et hæc ſimiliter eſt vera,portus Thelamonis,nõ eſt in Turrena neque intra limites eius, ſed iuxta Turrenam,vt ſupra dictum eſt,quęſtione xvj. & quæſtione ix. Huic portui pro E ximus eſt portus Herculis, argumentum videlicet,vbi primùm ſe applicuerunt Argonautę,à principe Thelamone nomẽ impoſitum.Et vbi à naui deſcenderunt in cõ- F tinentem,vt in regiam Thuſcam,& inde ad Euandrum pergerent,ab Hercule nomen inditum.Diſtat autẽ à Turrena portus

A tus Herculis, itinere diurno equestri, paulò verò amplius Thelamon. Et ideo Diodorus dixit Turrenam esse vicinam Thelamoni. Ab eo igitur profecti in Cyminios populos venerunt, vt authores scribunt, in
B quibus, vt patet, regia regum Lucumonum erat Fanum Volturnæ. Larthes verò erat Tarchon iunior, qui paulò ante Caccum in vincula Labyrinthúmq; Vetuloniæ coniecit, vt in præcedente quęstione posuimus.
C Quod verò inde Faulam puellam præmiũ virium Herculi Lucumones dederint, vt ait Verrius, hoc authores sic exponunt, sicut refert Seruius, super illud Aeneidos. Et cymini cum monte lacum. Fabulantur, in-
D quit, dum Hercules ad Euandrum pergeret, venisse ad Cyminios populos, subaudi Lucumones duodecim populorũ Etruriæ. Quibus petentibus, vt vim suam ostenderet, infixit terræ vectem ferreum quo exer-
E cebatur. Cumq; illi scilicet fortissimi Lucumones, non possent extrahere, tandem rogatus Hercules sustulit, & mox sequuta pertusum immensa aqua, lacũ Cyminium effecit. Nec est hoc fabulosum, sed natu-
F rale, quòd terra pertusa emittat aquas sublatentes, qualis est illa concha lacus Ciminij, & ius terræ, de qua Plinius in secundo naturalis historiæ, capite decimooctauo. In

ſylua, inquit, Cyminia loca ſunt in quibus A terræ depacta non poſſunt extrahi, & ideo non fuit mirum ſi Lucumones ad tentandas vires Herculis illuc eum duxerint, & aquæ quibus abundant loca Cyminia, vt cernimus, pertuſum violẽter ſequutæ eru- B perint, & ſenſim illã concham oppleuerint, & lacũ effecerint quem à monte qui adhuc Cyminus prima ſyllaba producta dicitur, tam ſyluã, quàm iuga, & regionẽ, lacúmq; Cyminium nuncupant, & ab Elbio vlti- C mo Larthe patre Turreni, vicus Elbij à Ptolemæo ſcribitur, & à vulgo lacus viti nominatur. Denique quòd Argonautæ principes ſimul comitati Herculem fuerint vſque ad Euandrum, author eſt Varro, qui D Argeum nomen Romæ, & in capitolina Saturnia eſſe dicit, quia Argei principes cũ Hercule ad Euandrum venerunt, & in Saturnia ſubſederunt, quæ ad capitolium fundata erat, vt amplè expoſitũ eſt in cõmenta E riis ſuper Fabiũ Pictorẽ. Habes igitur iter verum atq; certiſsimum Argonautarũ per Thuſciã à portu Thelamonis & Herculis, vſq; in Volturrenam regiàm quidem commune. At à Volturrena vſq; ad vrbem Ro- F mam per iuga Cyminia, quod nunc cõmuneeſt, tunc erat externis inuiũ, vt ait Liuius in nono ab vrbe condita. Verùm Lucumones

nes

A nes qui Herculẽ Faula puella, quam fortè viſam adamauit, donauerunt, etiam ſecretum & inconceſſum externis iter præbuerunt. Et ita iter quod nunc eſt ab vrbe Roma per iuga Cyminia in Volturnam, nunc B Viterbum, & ipſum ſimul nunc Viterbum tunc Etruria & antiqua Turrena illuſtria ſunt Herculis Græci & Argonautarũ peregrinatione, & virium oſtentatione.

Annia quæſtio vigeſimaſeptima.

C QVAERIS de Cecinna Suſiano, cur Plinius illum Volaterranum dicat libro decimo naturalis hiſtoriç, capite vigeſimoſexto, dicens: Cecinna Volaterranus equeſtris ordinis quadrigarum dominus, com-D prehenſas hirundines in vrbem ſecum afferens victoriæ nuntias amicis mittebat, quæ in eundem nidum remeabant illito victoriæ colore. Reſponſio. Tria ſunt argumẽto quòd liber mendoſus eſt. Primùm, quia aſ-E ſuetus eſt impreſſor ſtomachoſas & ridiculoſas mendoſitates in nominibus vrbium Thuſciæ ponere, & aperto mendacio Volaterranos pro Volturrenis ſcribere, vt ſuprà probauimus quæſt. vigeſima. Secũdò ab in-F terpretatione nominis, quia ſi Thuſcus eſt equeſtris ordinis, ergo Thuſcinus Suſianus. Tertiò, quod omnino cõuincit, eſt genealogia eius, quia hic Cecinna Augur equeſtris

ordinis, & quadrigarũ dominus fuit Vol- A
turrenus, pronepos Turreni, qui vrbẽ Etru
riam Romanis reddidit, vt clarè in fragmẽ
tis Cato ſcribit. Ideo caue ab impreſſorũ &
ſcriptorũ creberrima vitioſitate, ſi non vis
cum cæcis ducibus cæcus in foueã cadere. B

Annia quæſtio vigeſimaoctaua.

QVAERIS de tertia vrbe quadriurbis Etruriæ, dicta vulgo Etruſco Para Tuſſa, deq; origine nominum & regionum eius. Reſponſio. Tuſſam Romani Tuſcam pro- C
ferunt, vt diximus. Eam dictã à rege Tuſco filio Herculis Aegyptij, qui eundem filium ſuum Vetuloniæ coronauit regem deletis Leſtrygonibus, author eſt Beroſus in quinto antiquitatum, & Feſtus breuibus abſol- D
uit, dicens: Tuſcia dicta eſt à Tuſco Rege filio Herculis. Verùm quia ſub Iano quadriurbs Etruria condita eſt, vt Beroſus, Cato, Fabius Pictor, & alij plures conſcribũt, & Ianus longè Herculem Aegyptium & fi- E
lium eius Tuſcum præceſſerat, conſequens eſt, vt hæc tertia Etruriæ vrbs nomen ſibi proprium tenuerit. Dicimus autem illam vulgò para Tuſſam, id eſt, haſtatam ſiue principem & coronatam Tuſcam. Quare F
coniectura eſt, prius illi nomen Etruſcum fuiſſe Para, quòd Græcè Longhola à longhe haſta, & latinè haſtata per interpretationem

A tionem dicta est. Vnde sicut Viterbum cõmuni cognomine dignitatis prius Etruscè Lucumonium, inde græca interpretatione Palæologum, & vltimo latine Viterbum dictum est, ita hæc eius pars tertia prius sub B Iano Para, deinde sub Pelasgis, qui sacrauerunt F.A.V.L. per interpretationem dicta est Longhola, & ob id vicus Longus & latine hastatus dicitur. Tussa autem, id est, Tusca, à filio Herculis dicta est. Hanc por-C tionem fuisse regiam, ex multis patet. Primùm, quia Para Tussa est hastata & coronata Tusca, ergo regia. Secundò, quia quælibet pars quadriurbis regiæ, regia est, & hæc est pars quadriurbis Etruriæ regiæ, vt D sæpe explanauimus. Tertiò, quia deus regiæ vrbis vtique in parte vrbis regia colitur. Ergo hæc Tusca iuxta Volsinos regio erat, quia Vertumnus qui est princeps deus Etruriæ, teste Varrone in primo de lingua E latina, in hac Tusca colebatur, vt Propertius in Elegia Vertumniana asserit, vbi inducit ipsum Vertumnum dicentem, non se pœnitere, quòd in bello Sabino Romam venerit ab vrbe Tusca in focis Volsiniensi-F bus. Hæc enim sunt eius mythica verba:

Tuscus ego, Tuscis orior, nec pœnitet inter
Prælia, Volsinos deseruisse focos.

Quando verò fuerint hæc prælia, insinuat

paulò ante finem Elegiæ dicens: A

Tempore quo socijs venit Lucumonius armis,
Atque Sabina feri, contudit arma Tati.
Vidi ego labentes acies & tela caduca,
Atque hostes turpi terga dedisse fugæ.

Igitur huius regiæ partis Tuscæ prima B regio olim dicta est Cranisa, siue Razena à filio Iani qui ibi ei successit, vt Berosus in quinto antiquitatum asserit, à quo Etrusci siue Turreni sese vti à duce Razenos vocant, vti Myrsilus & Dionysius Ha- C licarnasseus in primo libro scribentes. Romani, inquit, vocant Etruscos à prima metropoli ab his habitata dicta Etruria, se autem ipsi Razenos vocant à duce Razenua. Hæc autem in commentariis Myr- D silianis & Berosianis vberius à nobis exposita sunt. Sunt quoque argumento, quòd à porta Salicicchia ad principium Macelli maioris, prima Tussæ regio sit cognominata Razena & Cranisa à Crano filio Iani, E cui fuit cognomen Razenua, quia adhuc fonti proximo & hærenti huic portioni, nomen à regione extat Cranisus, & in domo domini Michaëlis Archangeli Caprini, qui initia Macelli maioris incolit, F superioribus annis erant vestigia turris dictæ Razena. Et hoc consonat ei, quòd Berosus scribit in quinto antiquitatum, dicens:

A cens: Aruns nepos Iani templum Iano Vertumno ſtatuit, & Crano patri ſuo Lucum in Vetulonia ſacrauit, & inter Iſos, id eſt, deos annumerauit, & ipſi deo Razenuo in Vetulonia templum cõdidit. Si autem be-
B ne cernimus, vbi nunc ædes ſancti Ioannis in Petra, ibi finis Vetuleti, & principium Tuſſæ, & ibi nomina fontis Craniſi & turris Razenæ. Quare argumentum eſt, circa ſanctum Ioannem in petra fuiſſe lucum
C Craniſi, vbi ſunt à ſalicibus & florentibus arboribus Salicicchia, & Florita porta, & vicinus Craniſus fons luci, & ibidem Razenui templum, cui vſque ad turrim deletám Razenam, ſacra erat regio. Et ideo hæc pri
D ma Tuſſæ ſiue Para Tuſſæ regio Razená & Craniſa dicebatur, pręclara luco & tẽplo Crani dei Razeni regis, à quo ciues regiæ Etruriæ ſeſe vocabant Razenos, non Turrenos & Etruſcos, vt ſupradicti authores
E aſſerunt. Nec moueat te, quòd mutato r, in l, non Razenam turrim, & Razenuam cryptam, ſed Lazenam & Lazenuam proferat vulgus. Primò, quia loca non illi ſacra retinent R, vt Razenus amnis quem corruptè
F quidam proferunt Razanum, & Razenẽſis regio vbi prædia habuit, vt nomen ipſum accuſat. Porrò hæc loca illi ſacra erãt, videlicet prima regio Tuſſę vbi turris olim Ra-

zena,& delubrũ eius vbi crypta Razenua. A
Ergo dici debent Lazena & Lazenua, quia in ſacris ſolet litera R, in L, mutari. Cui argumento eſt, quòd Auentinum montem ſua ætate noluit Romulus vt coleretur, ſed ipſum fratri ſuo Remo ſacrauit, vt Fabius B
Pictor dicit, & ipſum à fratre Remo Remuriam nominauit, vt Plutarchus in vita Romuli, ſimul cum latinis ſcribit, & quia ſacer erat Remo, non Remuriam, ſed Lemuriam dixerunt. Quod certè Ouidius re- C
petens in quinto de faſtis dicit.

Romulus obſequitur lucémque Remuria dixit,
Illam qua poſitis iuſta feruntur auis.
Aſpera mutata eſt in lenem tempore longo
Litera: nam toto nomine prima fuit. D
Mox enim Lemures, animas dixêre ſilentum.

Et eodẽ mòdo aſpera r, in lenẽ l, mutata eſt tẽpore longo, ac religionis ritu Razenã & Razenuam in Lazenam & Lazenuam cõuerſa ſunt. Sequitur hanc Razenam regio- E
nem, Demi Atus, clara ciuibus regiis Mœoniæ ac Turrheno ampliatore Verbo, vt nõ modo Deſyderij decretum dicit, ſed nominis interpretatio infallibiliter conuincit.
Eſt enim Demi Atus, populus Atus patris F
Turreni regis Mœoniæ. Deleta eſt ætate mea Turris nomine regionis dicta Demi Atus, vbi decretum Deſyderij exciſum literis

A teris Longobardicis in alabastro effossum habemus. Vicus Longhus Græcè. Para, id est hastatus Etruscè, inclytus est coronatione Larthum & hastatione regum & ducum exercitus, vt nomen probat. Hinc tota B vrbs para Tussa, id est, hastata & regia Tusca dicitur. Gaiolæ quarta regio in longitudine pontis para Tussi, vnde nomen habeat nondum compertum habeo. Quærendum esset in contractibus vetustis, si ea C regio aliquo prisco Arameo & Etrusco vocabulo tunc diceretur, quia nomina antiquitatis prisca locorum sunt argumenta infallibilia originis ipsorum, vt omnes historici asserunt vtuntúrq;. Pons autem para D Tussus, cùm nullus sit pons, constat ipsum non latina, sed Etrusca olim lingua dictum pro fluento distinguente inter Tussam & Ascreanum & Arbanum, vt declarauimus suprà in quæstione duodecima.

E *Annia quæstio vigesimanona.*

QVAERIS de quarto oppido Arbano & regionibus eius, nomina & rationes eorum atque origines? Responsio. Vt in commentariis super Xenophontem ostendi- F mus, Arba est nomen pertinẽs ad linguam Arameam & Hebræam, & significat quatuor, & loco impositum significat vrbem regiam. Si verò ab Arba dicatur Arbanũ,

ſignificat partem quadriurbis regiæ, & A
ideo cum Volturna, Vetulonia, Haſtata
Tuſca ſint tres partes quadriurbis Etru-
riæ regiæ, vt iam oſtendimus, equidem re-
ſtabat quarta pars regia, quæ exprimitur
Arbano priſco nomine, quod Plinij corru- B
ptores Herbanum pro Arbano ſcripſerũt,
ſiue cum aſpiratione, ſiue abſque aſpiratio-
ne velis ſcribere. Ipſum vt in commẽtariis
videbimus, diuidunt authores in duas re-
giones, Calumbum & Muſarnum. Muſar- C
nus collis eſt, vbi dicimus, caſtrum Hercu-
lis. Vnde & à cognomine Herculis collis
dicitur, non quia illud Muſarnus Hercules
condiderit quod ſub Iano ante Herculem
fuit, ſed quia ibi palatium fundauit pro co- D
ronatione Tuſci filij. Condidit tamen vr-
bem iuxta Coriti Lyanum, quam adhuc
Muſarnam appellant, & cuius ruinæ vi-
ſuntur, & de qua contractus noſtri conuen-
tus aiunt Agellum noſtrum eſſe in ciuitate E
Muſarna. In Ptolemæi Geographia repe-
ries Muſarnos populos, & Muſarnam vr-
bem in Gedroſia & Carmania. Sanè vt Be-
roſus ait, Libyo Aegyptio fuit nomen Li-
byus, cognomina verò Hercoles, Arnus, F
Muſarnus. Hercol, id eſt, pellitus totus di-
ctus eſt, quia toto corpore ferinis pellibus
ante inuenta arma pro armis tegebatur,
ad prop

A ad propulſandas iniurias, vt in primo libro Diodorus aſſerit. Item ab inſigni & corporis robore cognominatus eſt Arino, & per ſyncopam Arno, id eſt, leo famoſus, vti ait Beroſus, & Talmudiſtæ interpretantur.
B Porrò ab doctrina militari, & initiationibus militiæ dictus eſt Muſarnus, id eſt, doctor leo famoſus, & eius milites Muſarni, id eſt, diſcipuli Herculei. Hic Hercules initiamentis & incantamentis belli-
C cis deditus fuit, & non filius Alcmenæ, vt Græci confitentur, & Diodorus in ſexto libro aſſerit. Et ideo Muſarnas colonias dixit, id eſt, doctas à leone famoſo. Vnde initiationem militarem Tuſcam ipſe (vt
D exiſtimo) docuit primus, quia Muſarna eius ciuitas, haud procul Vadimonis lacu eſt. Collis verò Muſarnus Arbani dicitur quòd ibi palatium conſtruxerit, & milites initiatos filio ſuo Tuſco reliquerit,
E non quia illum primus fundauerit. Pars verò Calumba à Calubu Aegyptia lingua, aut melius à Calumbo Arameo vocabulo, quod teſte Samuele noſtro, viride ſignificat, à quo non abeſt interpretatio di-
F ui Hieronymi, in libro de interpretationibus. Dicitur autem viride à luco proximo, vt author eſt Myrſilus. Argumẽto ſunt nomina circa F.A.V.L. ędes beatę virginis de viridi

A Ionicè dicatur à Tosco, significat loca ad quæ non facilè possunt adire homines, vt Cicero exposuit, & Festus refert. Hinc & curias dominorum quas non facilè possunt ingredi homines, & rupes difficilis aditus,
B vocant Toscas Babylonici, vt patet in Targum Babylonico apud Hebræos, quia vbi nos habemus Conuertit rupem in fontes aquarum, ibi dicitur Tosca in fontes aquarum. Hoc pacto omnis ager tetrapolis E-
C truriæ ac solus dicitur Tuscia & vrbs Tusca Etruria, quia ad Lucumones difficilis patebat externis aditus. Vnde nec ipsa nũc publica via Cyminia patuit, vsque ad perdomitam Etruriam, vt patet in Liuio in no
D no ab vrbe condita. Sola & vnica erat via pro itineribus, atque ea studiosè custodita, nec tamẽ ad vrbem ipsam regiam ducens, sed sub ea plus vno miliari porrecta per Minionem & Camillarios atque Tuder-
E nos, quos Ptolemæus Sudernos vocat, vt æstimo corrupta prima litera, sicut eadem corrupta nunc Mudernum & muri Muderni, & corruptius Maderni dicuntur à quibusdam. Eam viam aggressus, venit ad Lu-
F cumones eorúmque Larthem Tarcontem tertium celer pro auxilio Aeneas, teste Vergilio in octauo Aeneidos vbi ait, prope cæritis amnem esse collem celsum, & amnem

Egeli

Egelidum. Et in Egelido quidē fluuio ipse A
lustratus est ad colloquium Veneris. Et in
celso colle vidit à longe ingentem lucum
Lucumonum, & in subsidentia arua vidit
legiones, vbi Tarcon & Turrena tuta tene
bant castra locis. Tuta ergo dixit quia To- B
sca & difficilis erat ad illa aditus. Et hoc pa
cto significat solùm agrum Volturrenum
Tetrapolis Etruriæ, qui clauditur à tergo
iugis Cyminiis vt cernimus, à fronte iugis
Volsiniensibus. Nam in eadem parte sunt C
Etruria & Volsinium siue Volturreni co-
gnomine Etrusci & Volsinienses. Rursus à
sinistris finitur Blerano amne, qui nos à
Tarquiniis disterminat, & amne Larthe;
quem corruptè Marthe dicimus, vt patet D
in Itinerario Antonini. Hic amnis discer-
nit Tuscos, à Tussa Nanis, nunc Tuscanel-
lis. Porrò à dextris est portio Tyberina se-
cernens nos à finitima Vmbriæ, de quo Li-
ùi. in nono ab vrbe condita. Excursum in- E
quit consulis Fabij per iuga Cyminia sen-
serat sub radicibus Cyminiis iacens ora;
mouerátque indignatione, non modò Etru
riæ populos, sed & finitima Vmbriæ. In hac
finitima Vmbria sunt Veilumbri, vt Albu- F
ni, Pennenses, Amerini, & eiuscemodi. Et
argumentū differentiæ sumimus, quia pro
tota prouincia Thusciam & Thuscos cum

aspir

A aſpiratione ſcribunt veteres. Pro vrbe verò Para, ſiue regia, ſine aſpiratione ſcribunt, Tuſcam & Tuſcos, & Tuſcanienſes. At pro toto agro & populis eius atq; oppidis olim Toſcis, id eſt, difficilis aditus populis, & ſine
B aſpiratione ſcribunt, & cum in propoſitione vtuntur in Tuſcis. Vnde Plin. in XIIII. nat. hiſt. cap. III. In Thuſcis inquit, peculiaris vua eſt Tudernis, æquè ac eius nominis Florentia, Aretij verò Talpana. Hic in
C Tuſcis & Aretij per diſtinctionem dixit, quia Aretiũ non eſt in Tuſcis. Tudernũ verò quod Mudernum & Sudernum corruptè proferunt, in Tuſsis Tuſſetinis thermis eſt à quo Tudernis vua, & ſimiliter Florenti-
D num à quo vua Florẽtia eſt in Tuſcis, & in fine regionis adhuc Vadimoniæ dictæ, non enim Plinius Florentiam vuam à Florẽtia nunc opulenta potuit dicere, cuius tunc nomen non erat, ſed illos Fluentinos à præter
E fluẽte Arno appellauit. Rurſus vt ſupra in quæſt. VIII. dictum eſt. Plinius dixit Romanos ſe appellaſſe Troſſulos, quia ſine pedite ceperũt Troſſulum oppidum in Tuſcis, id eſt, regione difficilis aditus. Et ſi bene ad
F uertes, quæcunq; in Tuſcis aut in Tuſcos inuenies, in Etruſco Viterbenſi agro nunc ſunt. Hęc apud Feſtum abbreuiata à nobis explanata, à Longobardis cõfuſa, reperies.

Annia

Annia quæstio trigesimaprima. A

QVAERIS quo pacto diuidebatur tota Tuſcia, & qui gentium eius limites, & quo pacto ordinabantur? Reſponſio. Cato in fragmentis quæ poſt Myrſilum expoſuimus, diuidit eam in tres gentes dictas in ſecunda & quarta quæſt. videlicet in Maritimam, Ciſcyminiam, Tranſcyminiam. Gẽs maritima ſunt (vt ait) Phregenæ, Alſiũ, Agilla cognomine Cære, Pyrgus Tarquiniæ Tarcona dicta, Grauiſcæ, Volce, Coſæ, Thelamon, Vmbro, Caput Etruriæ Phaliſcæ, Populonium, Volaterrę ac Vada eius, Piſa, Luca, Lucus Feronię, Luna. Secũda eſt Ciſcyminia ab vrbe Roma vſque ad Cyminia iuga, à Thuſcis dicta Lartheniana cognomine Veiens à Metropoli. In ea populi, Sabum, Larthenianum cognomine Veiens, Soracte, Pheſcennium, Phalaris, Flauianũ, Nepe, Phaliſcanum, Sutrium, Lacus cyminius, Gens tertia Tranſcyminia eſt à iugis cyminiis vſq; Piſtorium. In ea populi Volturrena ſub Cyminiis radicibus iacens cognomine Etruria, Aruntes veteres cognomine Camillarij, Olena, Tuſſa Nana, Volſinæ Cluſiũ, Peruſia, Aretium, Phæſulæ, Piſtorium. Ordo autem militaris erat. vt maritimi præcederent Larthem, & Veientes ſiue Ciſcyminij ſequerentur Larthem, &

Tranſ-

A Transcyminij essent cum Larthe. Quem ordinem quandoq; poëtæ exprimunt, præcipuè in octauo libro Sillius Italicus, qui legionis Thuscorum ordinem dictum describens, simul & ex quibus legio ipsa vr-
B bibus collecta sit à Romanis contra Hannibalem, à maritimis cœpit dicens. Iámque per Etruscos legio completa maniplos Rectoré magno spectabat nomine Galbam. Huic genus exoritur Minos inuisáq; tauro
C Pasiphaë, clari dehinc stant ex ordine patres. Itaque ordo legionarius circa ducem Etruscum Galbam fuit ex ordine patrum trium gentium. Prima fuit Gens maritima antecedens ducem Galbam, vti olim
D Larthem, fueriintque milites ex vrbibus maritimis, Phregenis, Alsio, Cære, Tarquiniæ, Grauiscis & Luna quæ fuit his pauor, sicut fuit tempore Porsenę clusinij, qui fuit Romanis mœnibus terror, quando voluit
E reducere Tarquinios superbos. Sic enim de his ait: Stabant dehinc ex ordine patres militum, & subdit. Lectos Cære viros, lectos Tarcona superbi Tarcontis domus, & veteres misere Grauiscæ. Nec non Ar-
F golico dilectum littus Aleso Alsium, & obsessæ campo squalente Phregenæ. Lege totum, vbi inuenies de gente Transcyminia, fuisse solas duas vrbes cum duce Gal-

ba, scilicet Phesulas, & Vetuloniam, quam A
fuisse regiam curulem, togatam, armatam, principem & datricem primorum fascium laudat. Et subdit, quòd ducem & hos Vetulonos sequebantur proximi Etruriæ Veientes, vt ait Liuius, id est, tertia Ciscy- B
minia gens proxima Vetuloniæ. Vnde Vetulonos demonstrans ait. Hos Vetulonos iuxta erat Nepesina cohors, Sutrium, Lacus Cyminius, Phalisci, & reliqua. Vnde pulchro ordine Sillius peragrauit tres gẽ- C
tes, eundo per maritimam à Phregene prima vsque ad vltimam Lunam metropolim. Deinde à Luna, venit in Trãscyminiã, vbi primò occurrit Phæsula vsque ad Cyminia iuga, quibus est Vetulonia, A qua in D
Ciscyminiam gentem per lacum Cyminium, Sutrium, Nepe & alios populos, narrationem compleuit. Itaque iuxta Catonem & alios. Etruriç gens triplex erat. Prima maritima, in qua primũ oppidum erat E
circa Tyberim Phregenæ oppidum: postremò verò vrbs Luna proxima Macræ. Secunda gens erat Transcyminia, cuius prima oppida erant Phæsulæ ac Pistorium circa transitum huius gentis in Galliam nunc F
Lombardiam. Vltimum erat Etruria proxima lacui Cyminio quæ erat tetrapolis scilicet Volturna, Vetulonia, Arbanum &

hastata

A hastata Tusca. Tertia gens erat Ciscyminia, cuius limes & oppidum proximum Etruriæ erat vicus Elbij, qui & lacus Cyminius, postremum Larthenianum siue Veiens. Hæc in authoribus clara, compertáq; B sunt, si eos perlegas.

Annia quæstio trigesimasecunda.

DVBITAS & quæris cur Plinius discreuit inter Arbanum, & alias tres regias par C tes, nam simul ponit Tuscanienses, Vetulonienses, & Volturrenos. Secundò, cur inter ea discernit, si erāt vna ciuitas Etruria. Tertiò, si conueniunt confines partibus his quatuor & toti apud authores. Responsio. D Plin. in tertio nat. hist. cap. sexto percurrens gentes Tusciæ, primò excurrit maritimam ordine suo à Luna ad Phregenas. Transcyminiam autem & Ciscyminiam, non ordine quo fuerunt antiquitus, sed quo erant tē E pore suo diuisit in colonias & liberas vrbes, vti ibi patet. Et vt ibidē apparet, liberas vrbes diuisit per literas Alphabetales. Et quia per aspirationem ipse scribit Harbanum hinc est quòd separatim & quàm longissi F mè Arbanum scripsit à Tusca, Vetulonia & Volturrena, quantùm scilicet distant inter se literę H.T.V. à quibus illa incipiunt Quòd verò cùm Hetruria esset vrbs, vna

tamen vt diſtinctas vrbes nominauit, hoc A eſt quia erant quatuor oppida quæ tūc pro quatuor vrbibus habebātur. Erat enim Etruria tetrapolis, vt inter authores conuenit, erátque regia, & abſque mœnibus, & ſingula vrbs pro ſingulo & diſtincto popu- B lo habebatur vſque ad tempora Deſiderij regis, quod priuilegium in aliis vrbibus nō habebatur etiam ſi Dipoles & Tripoles eſſent, quia nō erant regiæ. Et ob id vnico nomine & ſub vno populo computabātur. E- C truria verò vnico quidem communi nomine Etruria & Turrena dicebatur à Turſibus, ſed ſingulę partes vt ſinguli diſtincti in vrbe populi nominabantur. Ad id facit Pli. Tertio ex dictis ſatis conueniunt confines. D Nam Cato à tergo limites poſuit, quando dixit Volturrenam cognomine Etruriam eſſe in ſubcyminiis radicibus iacente ora. Similiter Liui. in primo ab vrbe condita cū dixit: Erat Sabinis vicina Etruria, proximi E Etruriæ Veientes, Eoſdem limites aſsignauit Sillius Italicus ipſi parti Vetuloniæ, cū ſignificauit iuxta Vetulonios eſſe Cyminium lacum & Ciſcyminios populos. Porrò Volturnæ Plin. aſsignauit à fronte Vol- F ſiniēſes, cum dixit, Volturreni cognomine Etruſci, in eadem parte Volſinienſes. Eoſdem Volſinienſes à fronte para Tuſſæ ſiue

coronat

A coronatę Tuſcę pro limite aſsignauit Propertius cum inductus ab eo Vertumnus dicit: Tuſcus ego, Tuſcis orior, nec pœnitet inter prælia Volſinos deſeruiſſe focos. Similiter à ſiniſtris Arbani & Vetuloniæ aſsi-
B gnantur quatuor limites. Thermæ, amnis Ecalidus piſcoſus, amnis Egelidus, & Minio. Thermas quidem & thermales amnes piſcoſos aſsignat Plin. in ij. naturalis hiſtoriæ, capitulo ſexto, & marmora exciſa Cy-
C belaria. Plinius enim per diſtinctionem à Piſa dicit. Aquis calidis Piſæ innaſcũtur ranæ, ad Vetulonos verò in Etruria, piſces. Marmora item ſcribunt. Hercules Aegyptius turritam ędem fundauit ſupra Ther-
D mas iuxta Vetulonos. Vergilius verò in viij. Aene. dum ad Lucumones Aeneã mittit, eũ veniſſe ad Minionem aſſerit in collem, vnde prope fanum Volturnę ac legiones vidit, & in Egelido fluuio luſtratus Ve-
E neris oraculum promeruit. Egelido & ecalido amnibus nomina adhuc vernacula lingua Tuſca permanent. Nam Egelidũ Fredanum dicimus, quia à pura gelida fontiũ ſcaturigine naſcitur, & Ecalidum Calda-
F num vocamus, quia ex Thermis & mineris calidiſsimis vt plurimùm effluit, generans ad hanc ętatem piſces copioſos & ſalubres. Itaque omnes confines & limites præſcri-

ptos ab authoribus de Tetrapoli Etruria A
& partibus eius, itémque nomina atque cognomina vetusta simul sumpta, solum habet Lucumonium, Palęologum, Viterbum. Solum Viterbum igitur est Etruria regia Tetrapolis prima sub Iano condita. Quæ B
cuncta etiam per authores & commentaria atque historiam Etruscam, planiora habebuntur. Et ideo hoc vltimum enthymema memoriter tenendum est à nostra iuuentute Viterbensi, ante omnem lectionē C
harum quæstionum & aliorum operum nostrorum, quia cuncta irreuincibiliter atque necessariò si simul colligantur, ipsum comprobāt, & irreuincibiliter fundāt firmántq;: vt eruditissimis viris patens est. Et idcirco D
non blatterone & futili viro, sed literatissimo iudice atq; cēsore nostra opuscula egēt.

Annia quæstio trigesimatertia.

CVM apud Tuscanellam essem, intuitus sum apud quandam portam hoc carmen E
vetustissimis literis & lapide excisum.

Ingreditur quisquis huius per limina portæ, Ascanium norit, hanc vrbem exædificasse Consilio Martis, in somnis admonuit qui Troianum Aenean, vt vbi catu- F
lam reperiret, Vna cum catulis bis binis conderet vrbem, Turres quadrantur, tolluntur mœnia sursum. Sic fundata fuit hec

vrbs

A vrbs & Ciuita dicta à Cane Tuſcana dicta eſt & Tuſca Canella.

Quam quoq; rex Tuſcus proceſſu temporis auxit. Quid exiſtimas de hoc carmine? Reſpōſio. Exiſtimo veriſsimū eſſe, quip-
B pe quia negare veteres titulos & inſcriptiones quæ authoribus congruunt, viri eſt pauci ſenſus & blatteronis. Nam teſte Pactantio libro primo diuinarum inſtitutionum cap. xj. antiquus author Euemerus
C Meſſanus res geſtas Iouis collegit & contexuit hiſtoriam ex titulis & inſcriptionibus ſacris, quam hiſtoriam interpretatus eſt Ennius & ſequutus. Eam tanto feruore animi ſuſcepit Græcia, vt ſacram appella-
D uerit. Ergo plus quàm ſacra eſt Hetruſca hiſtoria, & commentaria noſtra, quæ non ſolùm titularibus argumentis, ſed præter eos etiam præcipuis authoribus, præſcriptis limitibus, nominibus & locis adhuc
E perſeuerantibus, & hiſtoricis eiuſcemodi innumeris argumentis conſtat. Itaque non ſunt neganda hæc carmina, quæ cum antiqua, tum etiam Vergilio congruunt. Ait enim in viij. Aeneidos. Aeneam Troium
F trāſmiſſo Minione curaſſe equos & corpora non procul luco & caſtris Tarcontis exiſtentis in aruis latis. Curato verò corpore, ait lotum fuiſſe Egelido amne, vulgò verò

Fredano,vbi in somnis admonitus fuit à Venere.Qui dicit à Venere,nõ negat etiã à Marte,vt inscriptio supplet.Hæc in viij. lib.Deinde in x.repetit,quòd cùm Aeneas discessit ab Euandro,supple habito etiam noctu oraculo,manè castris ingressus Hetruscis regem Tarcontem salutauit,& datis dextris ab eo classem accepit,cui præsidebant quatuor duces,videlicet Massicus ex Massa vrbe maritima,nunc Senensium, item Toruus Abas populi maritimi princeps,vbi nunc caput Albium vt Albiũ vulgò pro Abantium latinè dicimus. Tertius fuit Osinius rex,id est,Lucumo Clusinus. Quartus verò fuit Asilas augur Pisanus,vt clarè enumerat ibi Verg. Ergo inuenit ibi catulam prope Egelidum amnem cum bis binis catulis. Sed quia bello impeditus Aeneas oraculum de ædificando oppido implere non potuit,filius eius Ascanius suppleuit,ędificauítq; monopolim Ciuitam,à cane inuenta dictã Tuscanam per syncopam(nã Tu Escana à catula cane dicitur) & processu temporis Tuscus iunior fecit eã dipolim. Est igitur verissimum carmen.

A B C D E

Annia quæstio trigesimaquarta. F

QVAERIS si Tuscanella & Tusca regia sint eadem,cùm quia quidam dicunt Tu-

sca

A ſcanellos eſſe Tuſcanienſes, tum præcipuè quædam vetuſta inſcriptio etiam Tuſcanienſes apud eos nominat. Reſponſio. Qui dicunt Tuſcanellos & Tuſcanienſes eſſe eoſdem, hoc docēt quod neſciunt. Nō enim
B Tuſſa, & Tuſſa Nana eſt eadem, nec valet à diminutiuo Nana, eſt Tuſca Nana, ergo eſt Tuſca. Nec valet quòd ibi lapis quidā Tuſcanienſem nominet, quia non Ciuem ſuū ſed para Tuſſæ inſinuat, ſicut Romæ in-
C ſcriptiones ſunt Hiſpanorum, Gallorum, non tamen Roma eſt Hiſpania vel Gallia, ſed in ea fuerunt illi viri præclari. Sed vt eruditè oſtendatur Tuſcam, & Tuſcanellā non eſſe eadem, differentiarū inuincibili-
D bus argumentis vtamur. Primò à tempore. Tuſcanella enim poſt Troianum excidiū cœpit ſub Aſcanio, vt ſupradictum carmen docet. At Tuſca, ante Herculem Aegyptiū ſub Iano cœpta eſt, quia eſt pars para, id
E eſt, haſtata & coronata, ante Tuſcum filiū Herculis dicta. Secundò à deriuatione nominis, quia à cane Tuſcanella nomen accepit. At Tuſca, à Tuſſo rege filio Herculis Aegyptij, vt Beroſus docet & Feſtus inſi-
F nuat. Amplius à deo regio. Nam Vertumnus deus Tuſcæ Tetrapolis fuit & regiæ intra limites Volſinienſes. At Tuſcanella nunquàm Tetrapolis & regia fuit, ſed pri-

mùm ſub Aſcanio Monopolis Ciuita dicta A
ruſtica fuit,inde ſub iuniore Tuſco adaucta ſolū Dipolis opulenta eſt,vſque ad hæc tempora,quæ ſolùm conſtat Ciuita parte veteri,& parte noua.Item ipſa eſt intra limites Tuſſæ Nanæ,& extra limites Vol- B
ſinios, vt inter quos Larthes fluuius diuidit. At Tuſca Vertumni Volſinos Focos & limites colit (vt oſtendit Propertius.) Item Fani Lucíque ingentis monumenta eſſe docet,vbi regia Tuſca.At nō C
Tuſſæ Nanæ, aut Tuſcanellæ, ſed para Tuſſæ ſunt FAVLI S monumenta.Sunt & alia complura argumenta differentiarum, quæ quiſque regionis expertus comperiet. Verùm quoniam linguæ origo plurimum D
ad arguendum in hiſtoria valet conſequēs eſt,vt ante fuerit Tuſſa Nana quàm ei vicina Tuſcanella,quia Tuſcanella eſt nomē Latinum,& Tuſſa Nana eſt Barbarum & Etruſcum,quod anteceſsit Græcam & La- E
tinam linguam.Eſt autem Tuſſa Nana id quod Tuſcanella, & Tuſcanella id quod Tuſca iunior & parua.Porrò iunior & parua ad priſcam & regiā refertur.Ergo Tuſcanella ad Tuſſam Nanam ſe priorem re- F
fertur,quæ ex ruinis eius adaucta per interpretationem Tuſcanella dicta eſt latina lingua poſteriore, & Tuſſa Nana ad

A Para Tuſſam refertur, quia regia & coronata cognominatur. Et antiqua priſca regia Tuſca eſt, quam adhuc priſco vocabulo Para Tuſſam vocamus: Huius oppidi ager à Vetralla in Lyanum Coriti Muſar-
B námq; tendebatur. Argumento ſunt limites quorum qui circa Corti Pyanum eſt, dicitur vulgò Vadus Tuſcaniẽſis, ferme quarto miliario, aut paulò amplius diſtãs à para Tuſſa in agro eius, & alter iuxta Vetrallã
C adhuc para Tuſſus dicitur. Itaq; Vetralla oppidum quod & forum Caſsij dicitur, ad ius vetus Viterbenſium ſpectat. Quòd ſi vis aliam differentiã, vtique vbi Tuſca regia, ibi aliæ partes, Volturna, Vetulonia, Arba-
D num, & Faul. At Tuſcanella nõ eſt vbi ſunt iſta, nec ex his vel minimum veſtigiũ habet. Item Tuſca eſt pars Etruriæ regiæ, vt ex ſuperioribus patet. Ergo eſt cognomine Etruſca: quia Etruſcum ab Etruria di-
E citur. At non Tuſcanella eſt cognomine Etruria, ſed Volturrena, vt ſæpius probatũ eſt. Quare Tuſca nõ eſt pars Tuſcanellæ, neq; vbi eſt Tuſcanella, ſed vbi Volturna.

Annia queſtio trigeſimaquinta.

F QVAERIS quomodo Galba Etruſcus ortũ habuit ex Minoë atq; Paſiphaë, vt ſuprà in queſtiõne xxx. inſinuauit Sillius Italicus. Reſpõſio. Repetẽdũ eſt quod in hiſto-

ria

ria Etrusca posuimus videlicet quod sacrato luco ingenti Pelasgi in fano Volturnæ vt Vergilius insinuat & hoc sub Tarconte secũdo, pro societate inter Turrenos & Pelasgos, Tarcon continuit Pelasgos in officio. Et vt Manethon dicit, & tempus cõcordat, Tarconti successit Tyberinus pater, Ocni conditoris Mantuæ. Quidam authores Latini, vt Seruius refert super viij. Aen. putant hunc Tyberinum fuisse regem Tuscorum, alij Aboriginum, quem Glaucus filius Minois circa Tyberim occidit, & illi nomen dedit, qui prius Albula dicebantur, Et hoc totum verũ est. Nam Larthes Etruriæ non solùm Tuscorum sed & Aboriginum, & totius Italiæ rex erat, vt Fabius Pictor scribit de origine vrbis Romę. Hic ergo Tyberinus cœpit Pelasgos ab Etruria excludere. Nam teste Dionysio Halicarnasseo in primo libro duabus ferme ætatibus, id est, quinquaginta annis cœptum est affligi & pelli à Turrenis & Aboriginibus genus Pelasgicum, ante Troianum excidium. Hoc autem tempore Larthes erat Tyberinus vt Manethon indicat, & tempus sic cõprobat. Manto Fatidica filia Tyresiæ vatis Thebani, primùm seruiuit sub Cleonte, inde sub Theseo, quæ paulo ante finem eius fugam in littora Asiæ iniit,

mòx

A móxque in Tuſciam ad Tyberinum nauigio vecta, ab eo grauida effecta peperit Ocnum, vt omnes Græci & Latini conſentiunt. Porro Theſeus fuit pulſus regno ante Troianum excidium annis xxiij. vt Eu-
B ſebius notat. Quare tunc regnabat Tyberinus, quia ad eum venit Manto. Itaq; Tyberim, cognominabant Pelaſgi Thybrim, vt refert Seruius ſuper viij. Aeneidos, id eſt, iniuriatorem, quia latrocinabatur contra
C eos circa ripas Tyberis & iniurias irrogabat. Nam Hybris Græcè iniuria eſt Latinè, vt ait ibi Seruius, præpoſuerunt conſonantem T, & dixerunt Tyberim de more. Quod & nos poſuimus ſupra quęſtione vj.
D Cauſa verò huius diſcordiæ primus fuit Minos, qui accepto quòd Tuſci recepiſſent in ſocietatem Pelaſgos, tentauit & ipſe imperio ſociari. Vnde miſit primũ illis Aboriginibus qui erant in Latio ſub rege Fau-
E no patre Latini, donum zonæ, iunctáque cum illis amicitia, miſit ad eos Glaucum filium, qui ab eis imperium peteret, & non accipiens, ab Agillinis aſcitus, cauſam diſcordię prębuit quòd quaſi iure participati
F imperij Ceriti amni patris Minois nomen indidit, quem permutata prima litera i, Minio poſteri dixerũt. Et hoc eſt quod authores dicunt, & Seruius abſoluit breuibus

ſuper

ſuper vij. Aeneidos ibi: Victi ſcuta Labici. A
Cum inquit Glaucus filius Minois à Labicanis Latij Italiæ imperiũ poſceret, nec acciperet, quia nihil pręſtabat ſicut pater eius ante præſtiterat zonam eis mittendo cùm antea diſcincti eſſent, mox eis oſtendit B
ſcuta picta, à quibus & ipſe Labicus, & populi Labicani, & Romæ via Labicana. Sed quia de his ſatis in hiſtoria Etruſca diximus, hoc ſatis ſit, quòd Glaucus ipſe filius Minois, interfecto apud Tyberim Tybe- C
rino, ab eius ſucceſſore Mezentio apud Agillam obſeſſus & captus, & in Etruria captiuus filios genuerit. Hoc argumentũ validiſsimum eſt, quòd Etruſcus Galba fuit genere Minoico & Paſiphaës, vt clarè aſſe- D
rit Sillius. Ex quo patet quòd Etruſcus Mezentius, dictus eſt Agillinus à victoria & triumpho, vti & Scipio Aphricanus & Cæſar Germanicus & huiuſmodi. Et hoc tempore bellantibus Turrenis cõtra Agillam E
eadem ſubmutauit nomẽ & dicta eſt Chęre, vt Strabo narrat in quinto libro Geographiæ.

Annia quæſtio trigeſimaſexta.

QVAERIS quæ & quot ſint illa nomina F
quæ in octauis paſchæ fermè quinque iam annis ſuperioribus cum Rabi Samuele & duobus aliis Talmudiſtis conferebam. Reſpon

A ſponſio. Quæ & quot ſimul difficile eſſent memoratu, niſi forte ſucceſsiue conferendo & ſcribendo in memoriam redirent. Quorum verò memini, ſunt in primis quę de oppidis Coriti regis Turrenæ ſedis, nũc
B vt ſuprà oſtendimus Viterbi, ſpectabant, vt Corit Nyenta, Cortilianum, Cortenebra, Cort Noſſa, & eiuſcemodi, quę adhuc apud nos manent memoriæ Coriti. Item quid ſibi volunt iſta, Ry Gomerius, Ry Oſiris, Ry
C Atlaus, Ry Ianus. Et inſcriptione ſub ſtatua Cybeles Ry. Sipib. Item Mõ & Mõt, vt Mont Arune, Mont ęrano, Mõ Dyrimano, Mon Taliano, & eiuſcemodi multa. Nam cùm Coritus ante Dardaniam conditam
D fuerit, quando non erat Latina vel Græca lingua, patet ad linguam Arameam & Aegyptiam, qua inuenitur vſa Etruria, recurrendũ eſſe. Itaq; ſic interpretati ſunt omnia hæc vocabula, Kat Enakim, eſt congrega-
E tio gigantum. Etiam vt aiunt, apud Hebræos ſunt Kat Enaci, à nobis amnes dicti. Item Lurkij ſunt lingua Aegyptia vetuſta, gigantes comeſtores hominum. Apud nos domiciliũ Leſtrygonũ iam deletum, dici-
F tur Lurkij. Rurſus apud Aegyptios Min eſt vrbs. Mon verò municipiũ paruũ, Mont verò vicus & colonia. Vnde & chẽmin Panos vrbẽ Diodorus interpretatur in primo

lib

libro.Ergo Mon Talianum,municipium A
Italianum dicimus.Nam i,primam sylla-
bam truncamus, vt q.xiiij.diximus. Sunt
apud nos duo Mon Taliani.Item mont A-
rune vicus.vel coloniæ Camillariæ sunt,
quas Aruntes veteres vocant authores.Ry B
significat apud Arameos ducem & regem,
vbicunque ponitur.Nossa apud Arameos
significat locum ad auguria capienda aptū.
Beatus vero Hieronymus interpretatur
forte augurium,libro de interpretationi- C
bus. Hinc per syncopam de more Tusco
Cort Nossa est Coriti locus augustus, in
agro Etrusco iuxta Volsiniensem lacum.
Illud deleuerunt Romani,cum ipsi vicino
oppido Cort Enebradū excurrentes agrū D
eis iunctum Tarquiniensem,etiam ex im-
prouiso hæc duo oppida diruerūt,vt Liuius
meminit vj.libr.ab vrbe condita.Non ta-
men sunt Tarquiniensium,sed Etruscorū,
vt ibidem dicit.En est munitiuncula parua E
vel oppidulum vt aiunt.Enta vero fortes &
validani.Eber transitum significare dicūt.
Ergo Cort Enebra est coriti munitiūcula
parua in transitu.Et quidem Etrusci Cort
Nossam nunquā reædificauerunt,sed cort F
enebram,quā adhuc munitiunculam fuis-
se apparet,& à formicis deleta castrū for-
micarum vulgò dicitur.Sæpe enim etiam
mag

magnæ vrbes à minutis animantibus dele-
tæ ſunt, vt author eſt Plin.in VIII.natura-
lis hiſtoriæ.cap. XXVII. Eſt autem nõ pro-
cul Cort Noſſa, vt etiam ſignificat Liuius
loco ſupradicto. Porrò Lyanum vt aiunt,
B rupem ſciſſam ſignificat. Cui etiam con-
gruit interpretatio Papiæ, & Rabani qui
vocabula Barbara non indoctè exponunt.
Eſt igitur Corti Lyanum rupes abſciſſa
Coriti, quæ adhuc cum nomine perſeue-
C rat & paucis veſtigiis, iuxta vadum Tuſca-
nienſem & Muſarnam vrbem. Item dice-
bant apud veteres Arameos diſtare inter
Ny & No, quia Ny montem, & No fama
præclarum ſignificat. Hinc Arno, eſt leo fa-
D ma inclytus Hercules, & Corit Nyenta eſt
Coriti mons & munitum oppidum, olim
caput Lydorum agreſtium. Hinc in Lygu-
ria Entella arx munita erat & forte oppi-
dum. Hic Coriti mons & oppidum ſæpe
E ab authoribus celebratur. Vnde ſuper Ae-
neida Seruius ſæpe ait Coritũ fuiſſe regem
Thuſciæ. Et item Coritum eſſe montem &
oppidum in Tuſcia. Eſt enim in iugo Cy-
minio alto, inter Capenã & ipſum nomen
F Cyminium, & ſunt veſtigia arcis cùm no-
mine vetuſtiſsimo Etruſco Corit Nyenta,
id eſt Latinè, quod Seruius ait, Coritus
mons arce munitus & oppido.

Annia quæstio trigesimaoctaua. A

QVAERIS quid sibi velint quidam iuniores qui extremas Coriti vrbes dicũt esse Cortonam; quam putant dictam à Corito coritonam, & per syncopam cortonam, & rursus coritum montem esse Cornuetum B maritimum. Responsio. Vtique id sibi volunt isti, quòd & Græci Samothraces, qui dicunt Dardanum conditorem Dardaniæ fuisse Samothracem. Ac propterea, quia sine certo authore & ratione atq; argumen- C to historico, per opinionem quandam Barbaram loquuntur, vtique eadem facilitate contemnuntur qua proferunt iuxta regulam beati Hieronymi. Quin etiam & falsiloqui comprobantur. Nam ante Cæsares D Romanos non à vetusto Corito Cortona, sed Crotona mediterranea dicta erat, & tempore Cæsarum positis coloniis Romanis dicta est Cortona, vt expressè asserit Dionysius Halicarn. in primo libro, qui eo E tempore Romæ fuerat. Non igitur à Corito Cortona dicta est, quæ id nomen sortita est à Romanis post obitum Coriti, annis mille trecentis & amplius. Itaq; cùm Vergilius dixit: Extremas Coriti penetrauit ad F vrbes, Lydorúmque manum collectos armat agrestes, nõ intellexit Cortonam quæ hoc nomẽ nondum tenebat, sed Turrenam

sedem

A ſedem Coriti, de qua ſuprà dixit: Hinc illum Coriti Turrena ſede profectum, vbi adhuc extant veſtigia Lydorum agreſtium & arcium, munitionúmq; cùm nominibus Coriti. Qui verò Cornuetum exiſtimant B montem Coritum, etiam erronei probantur. Nam vbi Latina lingua eſt mons Coritus & oppidum, ibi Etruſca Corit Nyenta, vt locus ab interpretatione conuincit. Porrò Corit Nyenta eſt in iugo Cyminio, C & Volturreno regio, vt cernimus. Quare ibi eſt quærendum oppidum & mons Coritus & non ad mare. Similiter ab interpretatione Cor Nueti, quod vulgo Etruſco Cornetum profertur. Eſt enim Nuetum D Etruſco & Arameo vocabulo, teſte Samuele noſtro, id quod grauis aëris ſiue Grauiſcum apud Latinos. Quod etiam probatur inſcriptione apud eos Etruſca, quæ ait eos dictos Nuetinos à vicino fluentò Grauiſco, E & aquis grauiſcis. Porrò mons Coritus, à Grauiſcis vrbe diſtinguitur. Prętereà in deſcriptione eorũ dicitur quòd Nuetũ dictum eſt, non Cor Nuetum. Quare nõ à Corito. Cor appoſitũ eſt, ſed à Latinis qui nouum F caſtrum adiicientes veteribus Grauiſcis, ab inſigni Corno arbore Nuetum, Cor Nuetum dixerunt, quia Etruſci ab inſigni ſæpe vrbes appellauerunt, vt Sutrium, à Suto

& tribus,id eſt,fruměto triplicato Sutrium A dixerunt. Eſt enim illorũ inſigne ſpica triplex. Similiter pheſcem,armatum equitem Arameè ſignificat, vt Rabi Samuel expoſuit. Ergo Pheſcēnium nunc Ciuita caſtellana, Pheſcennium ante dictum fuit ab inſigni armato equite quem habet, cui videtur alludere Verg.in VIII.Aeneid.ibi: Hi Pheſcenninas acies equóſq; Phaliſcos: Hi Soractis habent arces,Flauiniáque arua: Et cymini cum monte lacum lucóſq; capenos. Hoc enim loco Vergilius Veientanæ Ciſcyminiæ gentem populóſque commemorat,quibus præfuit Meſapus equorum domitor ſimul, & maritimus claſsis Thuſcæ princeps, & ob id dictus Neptumnia proles. Quòd ſi quoſdam expoſitores leges,inuenies æquiuocatione captos,nihil de chorographia præcipuè Thuſciæ cognouiſſe. Nam quidam lucos capenos putant dictos, qui circa Capenam Auentini Romę eſſent, cùm Capenates in Veientana Ciſcyminia ſint. Alij flauiana arua in Campania eſſe putauerunt,cùm ad ætatem noſtram, circa Tyberis arua, in Veiente Flauianum oppidum perſeueret. Similiter alij dicunt Pheſcennium eſſe in Campania & nõ in Ciſcyminia Thuſcia,cùm Plinius in tertio naturalis hiſtor.cap.ſexto. Pheſcēnium in Thuſcia

A ſcia etiam enumerēt. Sunt qui dicāt & Soracte eſſe montem Arpinatum campaniæ, cùm Acron & omnes Soracte montem Phaliſcorum aſſerant, & experientia doceat.
B Legimus & quendam ſuper vitam Othonis in Suetonio, dicentē ſe mirari cur Suetonius dicat Ferētinum Othonis oppidum eſſe in Etruria, cùm ſit in Campania, quaſi Plinius inſanierit, qui ſupradicto capitulo
C Ferentinum ponit etiam in Etruria. Ergo nihil de his miror, qui & ſi aliâs eruditiſſimi, tamen ſæpiſsimè capiuntur captiuncula æquiuocationis, quia de Topographia nihil intelligunt, & præcipuè Thu-
D ſca. Igitur Cornuetum, Sutrium, Pheſcennium Thuſciæ oppida ab inſigni nomē habent, ſicut & Luna, Nepe, Peruſia, Vetuletum & eiuſmodi. Vnde & Martialis, Caſeus (inquit) Etruſcæ ſignatus imagine Lu-
E næ. Et Nepe eſt noxium animal teſte Feſto, quod & illis eſt inſigne, ſicut & Perus, id eſt, Gripho Peruſiæ, vt queſtione octaua dictum eſt. Et Veia eſt inſigne Vetuleti ſimul & Veiuzi Labyrinthi, vt videmus. Vnde
F Vetuletum quaſi curule vetuſtum dicitur.

Annia quæſtio trigeſimaoctaua.

QVAERIS quo pacto dixerim quoſdam ita errare de Cortone ac Cornueti origine, ſicut Samothraces Græci de filio

Coriti Dardano & origine Dardaniæ. Re- A
ſponſio. Etiam Græcos aſſero de Dardano
& origine Dardaniæ, æquè ac iſtos errare,
& capi, tum æquiuocatione, tum tempore.
Primò quidem decipiuntur æquiuocatio-
ne, quia vnos fuiſſe putant qui fuerunt plu- B
res, Dardani, Iaſij, Cybeles, & Cadmi atq;
Armoniæ. Fuere enim vltimi Iaſius, Cybe-
le, Dardanus, Armonia, & Cadmus Samo-
thraces Græci, qui bellicoſas nuptias cele-
brauerunt, minus centũ annis ante Troia- C
num excidium, quaſi tempore Laomedon-
tis patris Priami. Bellicoſæ autem fuerunt,
quia Cadmus iunior qui literas in Græciã
(vt aiunt) attulit, poſtpoſita priſca vxore
Armoniam ſororem Iaſij ducens paſſus eſt D
certamen à priſca vxore ob zelotypiam
Armoniæ, vt referunt Spinga Palæphatus,
Xenophon in æquiuocis, & Archilochus in
Epitome temporũ. Fuit alia Cybele phry-
ga paulò antè iſtam meretrix, quæ puella E
primùm proſtituta à quodam Atu, inde à
Marſia conciue ſuo, cùm quo fugiens in
Nyſam ad Dionyſium ab Apolline etiam
cognita fuit, vt Diodorus ad longum nar-
rat. Dionyſius autem Nyſam condidit, vt F
notat Euſebius de tẽporibus, fermè annis
L X X. ante dictas nuptias bellicoſas. Vnde
hæ duæ Cybeles, ſcilicet Phryx & Samo-
threſſa,

A threſſa, longè poſt conditam Dardaniam fuerunt. At ante Troiam conditã tres aliæ fuerunt. Prima omnium ante Ninum fuit Veſta Iani vxor, vt Beroſus indicat, cui proprium nomen, vt idem ait, & Diod. in IIII.
B lib. confirmat, fuit Titea magna deorum mater. Cognomina huic fuerunt tria. Primùm terra. Vnde quidam è terra orti referuntur ab hiſtoricis in primo ortu generis humani, quæ res etiam multos priſcos de-
C cepit philoſophos, exiſtimantes primos homines è terra, id eſt, putrefactione ortos, vt narrat Diodorus in I. lib. Secundum verò cognomẽ ab ignis ſacrificij cuſtodia Veſta Aramea origine magis quàm Græca. Ter-
D tium cognomẽ, à præſidentia religionis & ſacrorũ dicta Cybele, phœnico & Arameo vocabulo. Eſt enim Cybele mater ſiue antiſtes & regina ſacrorum. Vnde Etruſci cybelizare pro ſacrare dicebant, vt patet in
E deſcriptione cognitionis Grauiſcarum, de qua cùm alijs titulis inuentis Etruſcis diximus. Hæc igitur prima Cybele magna. Secunda fuit regina filia eius, quæ idcirco magna mater dicta fuit, quia in gratiã matris
F educauit Titanas à Titea matre nominatos vt author eſt Diodo. in IIII. libr. Fuit & Etruſca Cybele, cui teſte hiſtoria Latina, & ſubſcriptione ſtatuę eius, atq; Beroſo, pater

fuit dux Sypus, nomen propriũ Tyle, vrbs A
Veiuza, prædia cybelaria, maritus Iasius
filius Coriti, socrus Electra Atlantis Itali
filia, cognati verò Dardanus & Armonia
vestalis, vt patet, vittata sacerdos, & non
nupta vti Samothrax, cuius nuptiæ astan- B
te Iside Aegyptia celebratæ fuerunt Viter-
bi Veiuza vrbe. Et Samothracia, & Dio-
nysius, & eum sequuti mendaces reperiun-
tur in historia. Dicunt enim, vt etiam Dio-
dorus in sexto refert, quòd mortuo Iasio C
Samothrace post nuptias Armoniæ frater
eius Dardanus cum cognata Cybele pro-
fecti sunt in Phrygiã, & condiderunt Dar-
daniam. O præclarum & impudens men-
dacium. Nam vt notat Eusebius de tempo- D
ribus, & Spinga, Palæphatus, ac Xenophon
contestantur, & Archilochus astipulatur,
super quos etiam cõmentaria confecimus,
Dardania condita erat ante nuptias Ar-
moniæ Samothracis, ducentis annis & am- E
plius, & iam concesserant naturæ quatuor
primi Dardaniç reges Dardanus, Erichtho
nius, Tros, Ilus. Non igitur Dardanus &
Cybele Samothrax condidere Dardaniam
quæ plusquam ducentis annis condita fue- F
rat à Thusco Dardano, quem teste Ver-
gilio in VII. Arunta vetus historia Thu-
sca fert natum in his agris Turrenæ regiæ

Coriti.

A Coriti. Et ab ea profectus in Samothraciam inde in Phrygiam condidisse Dardaniam. Iure ergo dixi Græcos de Dardano filio Coriti, & origine Dardaniæ decipi fallíque tempore, vt dixi,& æquiuocatione B nominum Dardani Cybeles & huiusmodi. Nam vnos solos suos fuisse, vt pueri existimant, quos ante fuerunt alij, à quibus furati magis quàm mutuati fuerunt historias, vt de Hercule, Atlante, & alijs fecerunt,& C Herodotus in secundo libro asserit.

Annia quæstio trigesimanona.

QVAERIS Qui authores sint, qui tradant venisse in Italiam Isidem Aegyptiam, quam dicunt Cererem legiferam, frugiferam, D sororem Osiridis, & qui sint qui explanent, vnde venit, vbi primùm applicuit, vbi primùm panes confecit. Responsio. Plinius in VII. naturalis historiæ sic dicit capitulo vltimo. Ceres frumenta inuenit, E cùm antea glande vescerentur. Eadem docuit molere & panes conficere, in Attica, Italia, & Sicilia, & ob id dea iudicata, & eadem prima leges dedit. Ergo venit in Italiam & docuit frumentariam, molendinariam, F & panificam, cùm ante glande vescerentur. Vnde verò venerit, & vbi primùm in Italiam appulerit, certum est in historia Latina, quòd ab Aegypti parte

Marmarica & Libyca, vbi docuerat, in Tyberim adnauigauit, & primùm Romæ in vico Thusco in cõtinentem descendit, quæ loca tunc pascua bobus erant. Vnde Festus. Argeus inquit campus dictus est Libyssus, quia Ceres illò primùm fruges è Libya aduexit. Vnde & Libyssus campus dictus est, & ipsa Libyssa. Sanè, vt ait Fabius Pictor, vicus Thuscus Romæ antea campus Argeus ab Argiuis principibus, sed prius Libyssus dictus erat. Querendum est item, quo tempore ab Italia in Aegyptum rediens, fuerit Isis, id est, dea Ceres habita, vt Plinius asserit. Et respondent tres authores Plinio, videlicet Berosus in quinto antiquitatum, Palephatus, & Eusebius de temporibus primi Cecropis, quòd Io iudicata fuit Isis, id est, dea Iuno & Ceres, anno trigesimosexto quàm Dardanus conderet Dardaniam. Vnde etiam secundum Eusebium, alios probatiores afferentem, Io profecta est in Aegyptum, & dea Isis iudicio omnium probata, anno XLIII. Cecropis, à quo ad Dardaniã conditam sex & triginta numerat annos. Regnabat ergo Iasius in Italia frater Dardani, nondum à Dardano peremptus. Quòd etiam Berosus vidit dicens in v. libro Iasium simul cùm Cecrope cœpisse Italiæ imperare. Quare

LXIII.

A XLIII. anno Iaſij ſimul & Cecropis rediit Iſis in Aegyptum, poſtquàm à Lybia venit in Italiã & Tyberinũ campum, ab eius aduentu Libyſſum dictum. Vbi verò panes confecerit, & obtulerit, etiam ipſi menda-
B ces Græci nedum latina teſtimonia, aſſerunt, & dicunt, quòd primos in nuptiis panes obtulit in gratiam Iaſij.

Annia quæstio quadrageſima.

SATIS apertè omnes concedunt Iſidem
C veniſſe à finitima Aegypto Libya in Libyſſum Latij campum, & interfuiſſe nuptiis Iaſij & Cybeles, vti etiam veraciſsimus Beroſus Chaldæus exprimit. Sed vbi habes, quòd hos primos panes Viterbi con
D fecerit? Reſponſio. Habeo ab hiſtoria, cognomine, titulo, inſcriptione, & eiuſcemodi argumentis. Nam rex Iaſius vtique in regia ſede, regias celebrauit nuptias, quæ patris Coriti Turrena ſedes erat. Hæc au-
E tem olim regia Turrena nunc eſt Viterbum, vt inexpugnabiliter ex ſuperioribus patet. Viterbi igitur primi panes ab Iſide confecti ſunt. Itẽ Vetuloniæ celebrauit Iaſius nuptias & panes obtulit primos Iſis, vt
F in v. antiquitatum Beroſus aſſerit. Porrò vt probant ſuperiores quæſtiones, Vetulonia eſt Viterbum. Rurſus Libyſſa loca in Italia dicta ſunt, vbi primùm conſtitit.

Cæres

Ceres,vt ex dictis authorũ elicitur.At Ro- A
mæ constitit primùm in campo Libysso,
tunc nullo ibi rege, aut vrbe regia existen-
te.Quare si circa Vetuloniam Libyssa re-
gio est,vtique vt in regia vrbe Iasij morata
est.Est autem regio Libysilla quam lapis B
excisus Libyscillam profert.Quare ipsa Li
byssa Ceres,Vetuloniæ regiæ quæ nunc Vi
terbum est,primos panes obtulit. Rursus à
subscriptione statuæ Cybeles, quæ omni
authore & historia certior est, ita proba- C
tur. Veiuzum oppidum Viterbum est vt ex
superioribus patet.Porrò subscriptio ita di
cit.Veiuzo hospita Isis hospitata est epu-
latrix,in domo Tyles nouæ sponsæ ducisq;
Sypi,anno ætatis eius xv.Ergo Viterbi epu D
lo nuptiali constitit, & panes obtulit. Sunt
etiam argumento Sypalis Vetuloniæ re-
gio à Sypo patre Cybeles dicta, & prædia
eius adhuc Cybelaria dicta, & Iasinellæ
thermæ, & Cybellariũ excisum marmor, E
vbi hæc ad sententiam scribuntur. Iam lon
gè ante Coriti cum Electra filia Atlantis
Itali nuptiæ exactæ fuerant, cum Isis ma-
xima frumentaria panifica concessit ad nu
ptias Iasij & Cybeles in agrum fontémque F
Cybelarium,vbi regia Cybeles erat.Qua-
re pluribus diebus celebratæ sunt nuptiæ,
cum cœptæ in Veiuza vrbe finitæ sint in
Cybel

A Cybeles prædio, vbi tunc eorum ſacræ ſtatuæ de more ad memoriam ſuffoſſæ, nuper aſtante Sanctiſsimo Pont. Max. Alexandro v i. cum tota curia inuentæ indicio Leporis, effoſſæ ſint, & iterato in Veiuzum pala-
B tium tranſlatæ ad memoriam.

CL. MARII A-
C RETII VIRI PATRICII SYRACVSANI, DE SITV INSVLAE SICILIAE, LIBELLVS.

*

SITVM inſulæ Siciliæ ſcripturus, oppidorum, ac ciuitatum,
E quæ à Sicanis, & Siculis primis conditoribus conſtructæ: licet cæteras antiquitate præcedant, eo quod aliquid haud reperitur monimenti, nullus enim illis ſcribendi vſus, quo rerum geſta-
F rum memoria ſupereſſet, nullam faciam mentionem, verùm de expulſione, eorúmque ſucceſſoribus, Polybium, Thucydidem, & Strabonem imitatus, qui hoc ordine, de

ne,de Sicilia plura memoriæ commenda- A
runt.Sicilia insula Scylleo freto,Siculo pelago, Africa etiam, ac Tyrrheno clauditur.Eius tria promontoria, quibus Trinacria,& Triquetra appellata.Pelorus vnum,
ad Italiam, & aquilonem vergens, contra B
Scyllam, decem milliaribus ab Messana distat, à Peloro Annibalis nauis gubernatore, nomen sortitum, qui eò delatus dum inuium pelagus, seséque delusum putaret, illum interfecisse fertur. Est in pro- C
montorio turris recens, non quod maris defendat angustias, sed procul venientibus, quà transeant, vadum ostendat. Scylla scopulus in continenti, vbi oppidum Scyglũ,
Scyllæum à Plinio appellatum. Charybdis D
vorticosum mare, Galofarus quasi Calofaros, à nostris nuncupatum. Ibi enim faces noctu accenduntur, nautis portum petentibus signum. Vorticibus terra ipsa, qua Messanæ portus, efficitur (brachium sancti Rai E
nerij hodie) resistit. Vtrunque nauigiis exitio. Mulieres has, & meretrices fingunt, in monstra, canésque marinos versas, quorum audiri latratus, ac morsibus attrahi naues.
Alteri Pachynus ab aëris crassitudine no- F
men, tũc Caput Passarum, à Pachyno ipso deductum nomen (omne promontorium caput nautæ vocant). Cuius duo sunt, ad
ortum

A ortum vnum, alterum quod ad austrum spe ctat. Pachyni inter vtrunque portus. Ad meridiem Odysſiam, siue Vlysſiam Ptolemæus collocat. Cicero Odyſſæ portum, nos portum de Palis vocamus. Tertium est B Lilybæum, Africæ & Libyæ oppositum, à puteo, cui nomẽ tunc Libybæo, nostra ætate Caput Boëi, pro Libybæi, dicunt, centum miliaria non amplius, à Mercurij promontorio, haud longè à Carthagine ad o- C rientem, quod hodie Caput Bonum nominant, remotum. Strabo licet, & cum eo Plinius, aliter sentiant. Memoriæ proditum, quendam è specula prospicientem naues Carthaginis portu egredientes. Liby- D betanis renuntiasse. Strabo à Peloro ad Cumas tractum esse igneũ tradit. Trinacria igitur sub quarto sita climate, vt continens primum, ita maris dein auulsa impetu, insula facta: ac in valles tris à nostris E discreta, singulæ singulum adsignantibus promontorium. Nemorum vna, quorum plena, quæ Pelorum complectitur. Altera Nothi vallis frumẽtariis tum campis, tum nemoribus lęta, pecorúmque fœcunda Pa- F chynum cõtinet. Tertia Mazaræ frugiferarum arborum propè impatiens, mesſibus armentísque abundans, Lilybæum sibi vendicauit promontorium. Ambitus haud

indilig

indiligenter facta mensione, sexcentis ac A
sexdecim miliaribus definitur. A Peloro ad
Pachynum centum quinquaginta. Hinc
ducētis & quatuor ad Lilybæum. Rursum
ad Pelorum ducētis sexagintaduobus. Fretum,
quo à continenti diuisa, quódve super B
nantem bouem Herculem transiisse in fabulis
scripsit Diodorus, tribus ferè millibus
passuum, à turri quam supra diximus,
ad scopulum Scyllæ, continetur. Latera
duo concaua, tertium autem à Lilybæo ad C
Pelorum proueniens, quod cæteris est maius,
curuum. Prima omnium Romanorum
prouincia Sicilia, ac cella penuaria, Romanæque
plebis nutrix. Populi omnes, præter
paucos qui paruos vicos habitant, & in Val D
le Mazaræ potissimùm, Græco adhuc sermone
vtentes, lingua, moribus & institutis
hodie non differunt, apud veteres suæ cuiusque
ciuitatis legibus agebantur. Verùm
qui primùm eam incoluissent, nemini com E
pertum. Cyclopes ipsos (Hi fabricam ferream,
vt author est Plinius, inuenerunt) &
Lestrygones indigenas tradunt, miniméque
aliarum gentium aduentibus, & hospiciis
mixtos, Aetnam, eiúsque campos F
habitasse. Omnes enim qui succeßêre, classibus
aduectos, multi probant, horum autem
nulla memoria, liber nullus est, qui
doceat

A doceat originem, nisi quòd his monstris Siciliam detentam crudelissimis, carnémque edentibus humanam, memorant. Cyclopes à rotundo oculo, à latrociniis dicti sunt Lestrygones, Eorum campi vt apud Stra-
B bonem legimus, inter Catinam & Leontinum à Pelago surgentes. Post hos Aeolum, atque Oenopionem Orionis patrem, in Sicilia regnasse, pariter & Italum, de cuius nomine Italiam dici, fabulosis prædicant
C narrationibus. At Sicanos (quorum rex Sicanus, Cereris coniunx) Hispaniæ citerioris populos (ij Sicorim amnem, à quo nominantur, nunc Sergam, iuxta Ilerdam tenent) suis sedibus extorres, inque Sici-
D liam appulsos, terram aspectu pulchram, salubrem cœlo, felicem, ac cultu fœcundã, primos omnium inhabitasse constat, eámque potissimùm partem quæ ad occasum pertinet, noménque illi Sicaniæ indidisse.
E Item Troianorum multi post captam Troiam, vbi nauibus illuc profugi deuenêre, dicti Elymi, loca iuxta Sicanorum fines, nullis positis ædificiis insidentes, Erycem & Egestam statuêre ciuitates. Phocenses
F quibus accessere, Libyam primùm, mox in Siciliam delati. Eryx in montis vertice (montem Sancti Iuliani hodie vocãt) Drepanum prospiciẽtis per id tempus ab Tro-

ianis,qui Ilio euerso in Sicilia suas fixerunt A sedes,conditur. Fabulæ ab Eryce Veneris filio conditore,qui ibi fanum,quod toto fe rè orbe veneratione,ac mulierum frequentia notissimum fuit, faciendum, matríque dicandum curasset,eam dici fingunt. Fani B ædificium Romam ante portam Collinã transuectum, vocatúmque Veneris Ericinæ templum,porta à sale hodie Salaria nominatur. Horum quoque Egesta, siue Segesta Troianorum ædificium,sicuti Eryx, C & quod à comitibus Amphilocтere erectũ, fabulosum puto, Ciceronis accedens opinioni qui in Verrem, Segestam peruetus oppidum,Aeneam à Troia fugientem, atque in hæc loca venientem condidisse, ait. D Quòd cum maritimum,nec procul ab Eryce ad mare Tyrrhenum, Diodorus & Thucydides collocassent,id esse credimus,quod dirutum penitus,Conterrana vocitatur.Ad læuam hodie diui Viri fanum in scopulo E quotidianis miraculis insigne. Quò mortales confugiunt,canum rabiosorum morsibus accepto vulnere,mortis periculum euasuri.In dextro littore Segestanorum celebre emporiũ, quòd Strabo triginta à Pan- F hormo miliaribus disiunxit,falcato sinu inflectitur:Castrum ad mare de Gulfo hodie vocatum. Erat Segeste ex ære simulachrũ

Dianæ

A Dianæ, tum ſumma atque antiquiſsima
præditum religione, tum ſingulari opere
artificióque perfectum. Cuius in baſi P. Sci
pionis Africani nomen inciſum, virtutis &
victoriæ monumẽtum. Quòd dum C. Ver-
B ris miniſtris exportaretur, Segeſtanas ma-
tronas & virgines omnes magno cum lu-
ctu & gemitu, multis cum lachrimis & la-
mentationibus conueniſſe conſtat, thure
odoribúſque incenſis vſque ad agri fines
C proſecutas eſſe. Aemilio Cenſorino Sege-
ſtanorum tyranno Aruntius quidam, Pa-
terculus nomine, equum ex ære factum, in
quo cruciandi includerentur, obtulit, qui
ab ipſo tyranno in æreum iniectus equum,
D periit: hæc Plutarchus in Parallelis apud
Ariſtidem ſe legiſſe ait. Iuxta emporium
de quo diximus, fluuius in proximum Tyr
rhenum mare effunditur: quo riuus calidus
propè oppidum ruinis affectum, Calata-
E met nunc dictum, vbi thermæ ſunt, hauri-
tur. Fluuiũ Bethim, oppidũ Scheram anti-
quitus appellari cõiectura docet. Calataſi-
mis ſupra fluuiũ ad orientẽ oppidũ, recens
nomẽ, vt reor. Quo haud procul Cereris tẽ
F plum, cui ſtantibus columnis, parietes o-
mnes deſiderantur, Cereriſq; nomẽ hodie.
Mõs Bonifati (vulgò Bonifacij) oppido im
minet, in vertice vrbs eſt diruta, quæ an ſit

Acesta,Acestiẽses siquidẽ populos Caius Pl. A
citat,dicere quis posset? Quis Alcamenis vi
cinum oppidum,cõdiderit, nisi velimus ab
Alcamo Thrace,qui vt Dares Phrygius scri
psit,Priamo auxilio venerat,conditum, in-
certum omnino est.Nec de Corilione, seu B
Coniglone, atque Partanna oppidis, nisi
pars Enniæ, quasi statutum esset ab Ennẽ-
sibus sit legendum, aliqua sit coniectura.
Aliquot deinde post annis Siculi, qui Latiũ
insederunt,duce Siculo,quum domi poten- C
tes essent,virtute ac militari disciplina cæ-
teris omnibus præstarent,forti cum manu
in Siciliam traiecêre,pro certo habentes fa
cile fore totius insulæ imperio potiri.Dio-
nysius tamen Halicarnasseus fugam his D
causam aduentus fuisse autumat.Qui qui-
bus præliis, quóve labore voti compotes,
nec vnquã memini me legere:omnes enim
quorum de Sicilia aliquid scripti relictum
est, à Siculis Siciliam occupatam Sicanis E
prælio victis,atque ad eam missis partem,
quæ ad meridiem & occasum pertinet, eo-
rúmque ante Græcorum aduentum annis
propè trecentis fuisse,próque Sicania Sici-
liam appellasse,tantum protulerunt. Sicu- F
lòs eam plagam mediterraneam vbi Cen-
turipis est (Trinacrini quibus vicini,& ge-
nere cognati) occupantes, quamuis ob
tempor

A temporum hominúmque ignauiam, quæ & quando omnes (vt ante dictum) lateat, oppida tamen, & vrbes statuisse, verissimo constat argumento. Nam à successoribus non condita quidem, sed his pulsis eorum
B oppida detēta, Polybius & Thucydides testimonio sunt. Græci postmodum nauibus profecti, omissa protinus deinde nauigatione, vt iidem authores scripsere, Motiā, Soloëntem, & Panhormum vrbes Elymo-
C rum finitimas construunt, eorum freti societate. Igitur Motia ab his conditur, quæ vbi loci fuerit argumento, & coniectura vtentibus, tantummodo constat. Porrò inter Pachynum & Lilybæum parum à mari
D distat Modica, Motucam quod Ptolemæus vocat, oppidum nostra ætatè haud quidem ignobile. Item alterum in media fere Sicilia euersum penitus, hodie Moxinis, quorum neutrum, quum Diodorus libro XIII.
E Motiam nec à mari, nec à Panhormo multùm sciunxisset, sinúmque dixisset habere maritimum, & Thucydides Elymis finitimum statuisset. Motiam esse arbitramur, sed tumulum, qui nec procul est à Pā-
F hormo occasum versus, quem Mundellum dicunt. Sunt etenim haud procul ruinæ in prædio (Feudum recentiores vocāt) cui Capacis nomen, Soloënti iisdem erectę

vrbi,vt autor eſt Thucydides,quæ Panhor- A
mũ haud multum refugit ad orientẽ(So-
lanum noſtri vocant)præter turrim ad na-
uium factam commoditatem:quæ vt fru-
mento onerentur,in ea conueniunt loca;
domus nonnullæ ſunt.Sunt quoque pauca B
veſtigia in montis cacumine,montem Ca-
talfarum nominant.In eius mari thynno-
rum ingens captura. Eius campi Eleuthero
fluuio,vbi pons ruptus(ſic eum vocant)ad
dexterã iacentes infunduntur.Vrbem Pã- C
hormũ ab eis conditã ſuprà dictũ eſt,cuius
ea tantũmodo pars eã,qui Caſſarus dicitur
Noua deinde illi addita fuit,qua vetus à
maris littore diuiſa,Neapolis nomine,vt
Polybius eſt autor.Felix in præſens vrbs, D
omniúmq; maxima Sicilienſiũ,in amœna
ac fœcunda valle ſita,ad ſeptentrionẽ ſpe-
ctat,pelagóque abluitur Tyrrheno,muris
ſepta perquàm altis,quod opus eſt Federi-
ci regis:Plures quibus cæmẽticios aggeres E
latis foſsis cinctos augmẽto ciuiũ ſecuritati
in præſentiarũ addunt.Secundũ mare arx
eſt,quæ noſtra tẽpeſtate amplificata,quod
Caſtrũ ad mare nominãt.Huius arcis præ-
fectus hodie Hieronymus Fuxa Panhor- F
mita,homo patricius,qui dies octo æſtiuo
tẽpore agit ſine potu.Tres itẽ antiquę ciui-
tatis portæ,& veteres muri multis cũ turri
bus

A bus lapide quadrato cõſtructi,& nunc manent. Patitillorũ vna vbi lapides literis inſcripti, quibus Noę tẽpore fuiſſe Pãhormũ planè cõſtat: Obſcura altera nominata. Tertia eſt quę Boſuemis porta ab ipſis nũcupa-
B tur, ad eã vergẽs vrbis regionẽ, quã Brigariã, Vulgariã antiquitus vocãt. Supra murũ ad occidentẽ Rogerius comes Tancredi filius, victis Pœnis Turrim Rubeam, quã vocant, faciendã curauit: Alterã Chirimbrim
C nomine, Vilielmus Rex, cognomento Malus: Tertiã demũ (Turrim Piſanã hanc vocãt) qua palatiũ perfectum, Vilielmus filius quẽ Bonũ appellarunt. Intus ſacellũ marmoreũ ędificiũ totũ, diuo Petro dicatũ, pul-
D cherrimũ & religioſum, cuius parietes Porphyrite Parióq; marmore, vermiculatis ad hominũ, & animaliũ effigies cruſtis, punctíſq; aureis veſtiti, pauimentúmq; ſtructũ. Ibi ſubterraneus carcer, quò primariæ nõ-
E nullæ mulieres anno milleſimo poſt Chriſtũ ducẽteſimo quadrageſimoſecũdo, Mẽſe Martio quòd plurimi reguli tumultũ fecerant, ab Federico Imperatore cõiectæ, nec vnquã deinde viſæ, quæ antiquo vulgi pro-
F uerbio, Donnæ quæ malæ venerũt, vocatæ ſunt. Ducentos poſt atq; nonaginta quinq; ferè annos, quũ locũ fabricãdi gratia homines cõfoderẽt, tria earũ cadauera nulla pu-

tredine vitiata,integris cum vestibus,sericisque Calanticis inuenta sunt. Templum quoq; est ingens Panhormi,exteriores parietes multo pulcherrimi,à Gualterio Archiepiscopo Vilielmi regis affine dedicatum:Ibiq; quatuor sunt ex Porphirio marmore sepulchra,opus sanè cũctis spectabile,Siciliæ reges in quibus sepultos aiunt, quorum medium locum tenet marmoreũ quoddam,vbi Constantia regina condita. Sacellum item diuæ Christianæ parietibus marmoreis,atque auratis laquearibus extructum.Ipso in templo cautum est in statutis,ne priuatorum quisquam sepeliatur. Regibus nanque duntaxat & Episcopis cõcessum.Propè est ad orientem fermè celebre Hospitale,nec multum ante patrũ nostrorum memoriam ædificatũ.Cuius ministris curandi ægros,atq; infantes alendi, quos vel paupertas,vel mulierum verecundia clàm exposuerit,maxima cura.Altera parte est locus,quod Toccum appellatur, vbi aut vetere consuetudine,aut regia gratia aureas coronas reges accipere consuescêre,ipsi Panhormitę euulgãt,adducúntq; illos,qui ibi regio diademate donati,Rogerium,vtrunq; Vilielmum,Tancredum, Henricum Imperatorem Cæsarem,Federicum filium,Manfridum,& Petrũ Aragonum

A num regem. Insignis erat Panhormi regia ab Andrea Claramonte, tempore quo plures reguli à regia fide defecere, ipsius defectionis autore, extructa (Sterium tum vocarunt) quæ nostra ætate in mercium horB reum, Doanam hodie appellant, vbi portitores ad regis vectigalia exigenda dispo nũtur, mutata est. Curia item est prætoria, vbi duæ statuæ ex marmore antiquissimæ, nec cui quidem dicatæ, scire possumus, sunt C enim nudæ, atque alteram manum mortalium incuria mutilæ. Et propè fanũ vetus, sacrum è marmore, punctísque aureis, licet vetustate deletis, factum. Marturanam Pãhormitæ vocant, ibi virgines plures Deo D perpetuò dicatæ. Auctæ postea ciuitati Tãcredus primi Vilielmi spurius pomerium protulit. Et Rogerius Comes ædẽ, quæ diuo Ioanni sacrata est, eorũ hospitium, qui Elephantia vitiati, trans Oreti amnis hoE stium, (flumen Miraglæ Panhormitæ vocant) vbi pons est lapideus insignis, ædificauit. Flumen in Panhormitana valle oritur, inq; agro Parco nomine. Ipse Panhormi vallis pluribus irrigatur fontibus. Inter F Soloëntem & Panhormum fons est, Bucculi nomine, cuius latices emolliendi aluũ, purgandíque virtutem habẽt. Et fons Misselemire (vulgò Misilmeli) ferè ad orien-

tem in planitie ortus. Et ex rupe multis vndique factis scatebris, qui quod stagnũ propemodum facit, Mare dulce nominatur. Et iuxta fons Ambler nomine. Inque montis regalis radicibus Sanctæ Dominicæ fons magnus, præter quã in ipsis quoque radicibus duo, maior & minor Gabriel, quibus maior est, quam Nixum vocant, quo Zizæ ager infunditur. Ziza Punicum nomẽ. Estque suburbana domus hortis ac viridariis amœna. Afróque more extructa. Sunt præter hanc duæ, maior & minor Cubba, eodẽ artificio, eadémq; Pœnorũ colonia, quibus tum Sicilia occupata, ædificatæ, habéntque hortos ad omnẽ vsum fermè & voluptatẽ ex omni parte cõsitos, ac fontium etiam riuulos, loca quippe amœna, & voluptuosa quibusuis tristissimis prorsus exterminandis curis perquã apta. Sunt præterea fontes Baida, Xarabus, Siccharia, Ainifindis. Et iuxta mœnia Chamberlingus versus occidentem. Intus quatuor Bonriposus, Guilla, & tertius sine nomine, sub porta obscura in Pãlam influẽs, ac demum celeberrimus, omniúmq; longè notissimus Garraphus. Pãhormi Thynnorũ multi piscantur. Diocles Panhormita cognomento Phimes, illustris summúsque orator fuit: Antonius Bononius Panhormita, nobili ortus genere fuit, homo

A homo quidē bonarum literarū valde peritus, Alfonſo regi gratiſsimus. Dulciū arundinum, quarum ex recocto ſucco fit ſaccarum, fertiles in Panhormitano agro fiunt meſſes. Quod ſic faciunt: Principiò campū
B nō multū a mari remotū (Pruinæ ſed enim meſsibus officiūt) bene paſtinant, inq; paulò eminentiores diſponunt ſulcos. Martio deinde menſe arundinū dulciū nodos, qui ad ſummū pertinent, foliis librisq; exutos
C ita conſerunt, vt ſulcorū latera tribus aut quatuor cū geminis fruſtis vno ictu perforentur. Sícq; implent omnes campi ſulcos. Irrigatur terra æſtate, ſimul & à luxuria aſsiduè purgatur. Brumale demum prope
D ſolſtitiū, radicibus tantummodo pro altera ſatione (bienniū durat) relictis, franguntur arūdines. Quarū ex maturis dulciſsimísq; nodis in minuta inciſis fruſta, eo artificio, quo oleum, elicitum ſuccū vno ex tribus in
E hypocauſto diſpoſitis aheno purgatur, ac vili percolatur pāno. Colati mox ſucci partem (ſic enim recoquūt) in alterū cōiiciunt ahenū, & hinc rurſus in tertiū reponūt cōfeſtim, verberántq; feruentem, vnde extra-
F ctum ſubnigrū erit ſaccarū. Idem denique itidem ſemel, iterum & tertiū ſi fuerit recoctum, candidum elegantiſsimúmq; fiet. Altera verò illis ex radicibus meſsis, niſi men-

menſe Maio ſtercoretur campus, vix emer- A
get. Quatuor miliaria ad occidentem à
Panhormo abeſt Mons Regalis ciuitas nec
in vaſto colle ſita, quam Vilielmus rex Bo-
nus ſtatuit. Ibique nobile templũ diuę Ma
riæ Dei matri fecit, cuius pars quæ à me- B
dio ad altare vſque ſurgit, albo marmore,
Porphyrito, ac Lacedæmonio, guttiſq; au-
reis & lineamentis ad diuerſarum rerum
imagines quum eſſet ſtructa, non vlli qui-
dem in toto ferè orbe cõparandum. Vbi C
ipſius Vilielmi conditoris ſepulchrum. Et
hos, qui modò Carinim, Cætariã olim te-
nuiſſe non longè à mari ſitum oppidũ exi-
ſtimo. Vltra Panhormum plurimæ gentes
agunt. Earũ oppida, quæ ad orientem per- D
tinent, Ciminna Soloënti proximum, Cac-
camus, & multò remotiora Barrafranca,
Calatiniſſetta, quod à Petrapertia oppido
Himeræ amnis vada dirimunt. Bonuici-
nus noſtra propemodum tempeſtate ere- E
ctum oppidum. Caſtrum nouum propin-
quius. Et Vicaris, quod mediterraneum
quanquam & Himerę vicinum Ptolemęus
& Thucydides collocaſſent (Hyccarã ipſi
vocant) Diodorus tamen ſcribit ab Athe- F
nienſibus Hyccaram maritimum vicũ ex-
pugnatum, Laidémq; puellam, quæ in Pe-
loponneſum deinde adducta formoſiſsima

mer

A meretrix fuit,inter captiuos captã. Et oppidulum, Mezuinfiſus nomine,prope Vicarim ad occidentem.A Panhormo haud longè Fundus(hodie Feudum,à fide dictũ) cui Ciſala nomen oſtenditur,aquæ vbi ca-
B lidæ ægrotis admodum ſalubres.Nunc de Græcis dicendum,qui ad Siciliam adpulſi, leges ac viuendi ritus,moréſque homines docuêre.Theocles Athenienſis vento in Siciliam fortè delatus,viſa terræ virtute,&
C ſolitudine(non enim tota plena id temporis)Athenas reuerſus eſt,atque Chalcidenſium ex Euboëa,Ionúmque & Dorienſiũ, Megaratiũ pariter magno numero cõparato,illuc rurſus nauigãs,Naxũ obtinuit,
D arámq; Apollini cõſecrauit Archegeto,vbi antequam è Sicilia oracula petituri ſoluerent,ſacra facere conſuerant. Vrbe(locum vbi tum erat,Schiſon vocant)poſtea à Dionyſio inferiore tyranno euerſa,Androma-
E chus Timæi hiſtorici pater,homo diues,vt Diodorus tradit in Philippo,Taurum collem propinquũ,iis qui excidio ſupererant, coadunatis inhabitauít,vocauítque Tauromenium.Quæ inter Catinam & Meſſa-
F nam aperto pulſatur mari,& ſole inſpicitur oriente,vbi pars vetuſtiſsimi Amphiteatri adhuc extat:Ac duæ ciſternæ,quarũ altera ruinoſa, altera duabus cum fornicibus

cibus octo quadratis ac cæmentitiis fulci- A
tur columnis(Stagnonem ipsi vocant)cu-
ius longitudo centum ferè,& triginta pedi
bus,trigintasex latitudo,ac triginta demũ
altitudo continetur.Ad dexterã Taurome-
nius amnis, Vibius sequester est autor,nũc B
Cantare fluuius nuncupatus.Ibi enim pons
erat,quem Alcantarem Punici vocant Ti-
męus orator & historicus Andromachi,quẽ
suprà nominauimus,fuit filius.Altero post
Naxũ anno Archias Corinthius,quem ab C
Hercule traxisse originem aiunt,eã Syra-
cusarũ partem,quã insulam vocamus,Na-
xon & Ortygiam nõnulli,pulsis Siculis in-
sedit,eámq; suæ gentis colonia auxit,am-
plificauítq;.Quicquid autem de Archia & D
Myscelo scripserit Strabo,fabulis mixtum
pro certo habemus.Vrbem igitur Syracu-
sas maximam pulcherrimámq;,ac triplici
septam muro,opibus & viribus potentem
fuisse,multi sunt testes.Ea capta prædæ tã- E
tum fuit,quantum vix capta Carthagine
tum fuisset,cũ qua viribus æquis certaba-
tur.Et Dionysius tyrannus centum viginti
peditum, equitúmque duodecim millium
exercitum,ac naues ad quadringentas ex F
vrbe vna eduxit Syracusis.Quæ cũ manu
munitissima,tum loci natura erat:& por-
tus adhuc habet duos,qui quũ diuersos in-
ter

A ter se aditus habeant, in exitu sunt coniuncti, quorum coniunctione insula ipsa disiungitur. Ea tanta fuit, vt ex quatuor tunc vrbibus constaret, quarum vna ea est quam dixi insula, quæ duobus illis portubus cin-
B cta (magnum & paruum vocant) quæque impræsentia, cæteris solo adæquatis tantummodo stat. In faucibus portuum, vbi nunc Castrum Marker est, arx erat tyrannorum, Hieronísque regis domus, qua
C prætores postea vti solebant, thesauro plena, ac, vt Plutarchus ait, armorum copia ita munita, vt hominum septuaginta millia illis armarentur, ibi mea tempestate, & pons lapideus (quo insula ipsa adiun-
D gebatur) & obrutum propter temporum iniuriam, ac vrbium euersionem, arcis inuentum ædificium, multæquè statuæ, & caput è marmore his literis inscriptum,

EXTINCTORI TYRANNICAE.

E Hanc arcem quia tyrannorum receptaculum, à Timoleone Corinthio deletam, quis restituisset (prætores enim, vt à Cicerone probatur dein vti solebant) mihi haud compertum quidem. Fuit iterum ab
F Romanis euersa & in ruinis castrum Marker, de quo suprà dictum est, erectum. Nec eorum quidem accedo opinionibus & argumentis, qui Labdalum, de quo statim fiet

fiet mentio,tyrannorum fuisse receptaculum adfirmat. Habitare in ea insula (est enim locus quem vel pauci possunt defendere) M.Marcellus Syracusanũ neminem post vrbem Syracusas captam permisit .In ea insula ædes erant cõplures,sed duæ quæ longè cæteris antecellebant: Dianæ vna, quæ modò diruta nihil exhibet,præter vestigia pauca,domo inclusa,in ea regione, quam Resalibrã dicunt,cõtra Sancti Pauli ædem. Altera Mineruæ,ante C. Verris aduentum ornatissima,nunc Antistitis sedes tredecim ex omni latere striatis ex lapide vastis cum capitulis,abacísque & trabibus, columnis suffulta. In qua pugna erat equestris Agathoclis regis in tabulis picta,quibus tabulis interiores templi parietes vestiebantur. Viginti præterea tabulæ pulcherrimæ pictæ,in quibus erant imagines Siciliæ regum & tyrannorum,quæ nõ solùm pictorũ artificio delectabant,sed etiã commemoratione hominum & cognitione formarum. Erat & Medusæ caput pulcherrimum cinctum anguibus,valuæ item magnificentiores ex auro atque ebore,& in eis bullæ auro graues,& miro artificio cælatæ. Eius tectum anno post Christum Deum millesimo centesimo corruit:quamobrem qui sacris faciũdis in altari incum-

beb

A bebant saluis tantū, mortales omnes quo-
rum ædes ipsa ferè plena erat, periere. Arx
est pulchra in ipsius magni portus introitu,
à Georgio Maniaco lapide quadrato ædi-
ficata, castrum turris Maniaci nominata.
B In maiore porta duo erant ænei arietes,
hodie in ædicula Castri ad mare Panhor-
mi positi sunt. Atque altera parua in parui
portus ostio, quam quia recens ædificiū est,
Casam nouā vocant. In hac insula est fons,
C cui nomen Arethusa, tunc incredibili ma-
gnitudine, plenus piscium, qui fluctu totus
opertus fuisset, nisi munitione, ac mole la-
pidum à mari fuisset disiunctus, dum hinc
atque inde dulcis salsave præda arundine
D capiebatur. Arethusam nympham, Dianæ.
comitem, poëtæ assignant, quæ ab Alpheo
Peloponnesi fluuio adamata, ac subter ma-
re vsq; ad hanc insulam fugiens, in fontem
sui nominis mutata est. Diodorus fontem
E Arethusæ, nymphas Dianæ produxisse,
eiúsq; pisces sacros fuisse, refert: quæ omnia
fabulosa. Eius ante os Alpheus ipse mediis
in fluctibus placidus emergit, quem Ocu-
lum Zilicæ nostri vocant. Arethusa ergo,
F quamuis nō ea magnitudine, è rupe tamen
veluti è ciuitatis latere vsque in hunc diem
in portum magnum effunditur. A quo non
multùm distat Alpheus, qui, vt dictum est,

ante ipsius os è salsis vndis caput erigens, A
impetu cùm magno ita erumpit, vt aut
cymbas, aut nantes homines sese vix adire
permittat. Est & alter fluuius in portum
magnum influens, vulgò Alpheus dictus.
Hic Anapus est, de quo Thucydides aliíq; B
plures meminerunt. Ortus eius ad fontem
Gufferam, iuxta Baxemam recens oppidum. Hic vallem, qua ab eo quod diximus
oppido, Paciorus, nunc Palazolus, diuiditur, præterfluit, adítque Cacyrum, hodie C
Cassarum (sunt hæc mediterranea à Ptolemæo citata oppida) & Ferulensibus, recentioribus vti reor, ad læuam relictis populis, Sortinum, cuius ab his qui de Sicilia
scripsere, nulla facta mentio, abluit. Fon- D
tibus denique pluribus absorptis, agrum
Syracusanum ingreditur, quo Cyanes latices celeberrimi, notíque fontis duobus
propè antè ostium miliaribus hauriuntur.
Aeneus fluuius, haud procul à Netho ciui- E
tate, Fundum (nunc Feudum dicunt) cui
nomen Cardinalis patris mei, domúsque
Aretiorum multis antè interluit: Statímque, vbi ad eius finem ventum, in profunda valle facto stagno absorbetur, perítque F
totus, simul ac per vndecim ferè miliarium
spatium in Syracusano agro iuxta Anapum, non longè ab ipso fonte Cyane, rur-

sus

A ſus ex immenſæ profunditatis emergit la-
cu, inque Anapum clementer, ac mirabili
lenitate decurrit. Lacum, quam Piſcinam
prius, deinde Piſmam noſtri vocarũt, in eo
loco: Vnde Ditis cùm abrepta Proſerpina
B exiuit, exiſtere antiquitus putauere. Qua-
propter Syracuſani ibi dies feſtos anniuer-
ſarios agebant, celeberrimo virorum mu-
lierúmque cõuentu, propter huius opinio-
nis vetuſtatem, quòd eorum in his locis ve-
C ſtigia & propè incunabula deorum reperi-
ri dicebant, author idoneus eſt Cicerò in
Actionibus in Verrẽ. Fontẽ item Cyanen,
hodie Cyrini Piſmã appellatũ, nympham
ipſo Anapo dilectã fuiſſe, inq; ſui nominis
D fontẽ reſolutã tradunt. Tres, præterquàm
de quibus diximus, fontes in Syracuſano
agro Plinius cõmemorat, Temenitem, Ar-
chidemiſam & Mergeam, quorũ cùm re-
centioribus nõ faciũt nomina. Iouis Olym-
E pij fanum mille & quingentis ab Syracuſis
paſsibus, cùm oppido Olympico euerſo
nunc, è paruo tumulo Anapum reſpicit, vbi
Athenienſes, multis pòſt annis, deinde &
Romani, vt Thucidydes & Liuius ſcripſe-
F runt, caſtra poſuere, cuius adhuc extant co-
lumnæ. Nec longè ab Olympico Acarna-
niam, quæ in preſentia nihil penitus oſten-
dit, vrbẽ ſtatuit Cicero. Locum hodie in ea,

qui Pantanus dicitur, regione, Carranum A
vocãt. Per paludem ad Olympicum, quam
Lyſimeliã Thucydides, nos Pantanellam
appellamus, via magnis inſtructa lapidibus
noſtra ætate reperta, cuius lapides Carolo
Quinto imperatore regnãte vrbi munien- B
dæ maximè profuere, pergebant. Palus hy-
bernis aquis, multóque cœno fœdata nul-
lum præbet adeuntibus acceſſum, donec
veris nouæq; ęſtatis calore deſiccata. Trans
Anapi oſtium via Elorina, nunc calorina C
dicta, ad meridiem, & Plemmyrium pro-
montorium diſtenditur, Plemmyrium, de
quo Vergilius meminit, promontorium, &
ibi oppidum eodem nomine, quod Gylip-
pus Corinthius Syracuſanis ab Athenien- D
ſibus obſeſsis auxilio profectus, ibi enim
hoſtes munitiones fecerãt, hoſtiliter depo-
pulatus eſt: promõtorium hodie Maſſaoli-
uerem contra inſulam, portus magni ho-
ſtio diuidente, appellant. Alterũ iuxta pro- E
montorium Raiſcanſir Afro nomine. In
ipſo portu Plemmyrium ſpectat parua in-
ſula. Supra ſexto propè miliario longum
promontorium, modò Logina, & ſtatio
parua. Et mediterraneus ager, Longari- F
nus nuncupatus. Ibíque nec à mari remotæ
Therſones, hodie Thireſæ ruinæ. Giartis
ager, quem Dionyſij tyranni fuiſſe, Plutar-
chus

A chus ſcripſit in Dione, qui tum cāpeſtrium
rura, tum ſaltus, ac vertices montium, iu-
gúmque ad occidentem extenſus continet,
nūc Caua Georgiæ nuncupatus. Altera Sy-
racuſarum pars, cui Neapolis nomen eſt,
B inſulæ propinquior, de qua, quod poſtremū
ædificium, poſtremò verba facienda duxi-
mus. Eſt igitur parum eminens ager, duas
qui Syracuſarū vrbes Achradinem & Ti-
cham complectebatur, Neapoli ab inſula
C diuiſus. His duabus vrbibus nulla vel pau-
ca Romanorum prouidentia remanēt an-
tiquitatis veſtigia. Ager poſt ruinam, ac
damnum à Cn. Pompeio factum. Terrati-
chæ, Terrachati poſteà vocatus eſt. Nunc
D vt quomodo paulò antè inſulam ſic Achra-
dinam & Ticham ſequar, Achradina igi-
tur mari propinquior, cuius murus fluctu
abluebatur, author eſt Liuius. Forum, in
qua maximum, vbi C. Verres filij nudam,
E ſuámque in equo ſtatuam poſuerat. Ibíque
Concordiæ ara, vt idē Liuius ſcripſit. Pul-
cherrimæ item porticus, ornatiſsimū Pry-
taneum (locus ad quē iudices cōuenerant)
& in hoc Sappho erat, quæ epigrāma Græ-
F cum habebat in baſi. Ampliſsima erat Cu-
ria, locum ipſum Buleuterium vocabant.
Templúmque egregium Iouis Olympij.
Erat prætereà turris in extrema parte vr-

bis, quæ ad Septentrionem spectat, quàm A Galeagram antiquitas, nostri Scalam Græcam vocant. Et sub hac Trogilum oppidulum suburbanum, locus in præsens Targia dicitur, vbi turris proximis annis ædificata, atq; Trogilorum portus, de quo Liuius B fecit mentionem, Statio, hodie Stinctinus dicta. Tertia est vrbs, quæ quòd in ea parte erat, vbi fanum Fortunæ fuit, Tycha nominata est, in qua locus eminens & præruptus C à superficie Epipolæ dictus. Et ibi arx Laodalum, quòd Liuius Exapylum vocat, nostri verò Montem Bellisim, modò eruta ingentem lapidum aceruum, veluti sui imaginem ostendit. Iuxta Epipolas locus erat, D cui Pentapylum nomen, vbi illustrè Dionysij horologium fuit, Gymnasium quoq; erat amplissimũ, quòd superioris domum Dionysij fuisse, libro duodecimo scripsit Plinius. Aedes prætereà Aesculapij, & in ea E Pæanis signũ præclarè factum, sacrum tum & religiosum. Aristæi alterũ in æde Liberi. Iouis quoque imperatoris in ea templum erat, vbi notissimum simulachrũ. Etenim tria Iouis imperatoris signa vno in genere F ferebantur in orbe terrarum, vnum illud Macedonicũ, quòd Romæ in capitolio posuerat Flaminius, alterum in Ponti ore & angustiis, tertium quòd in hoc templo erat.

In

A In radicibus ipſius Tychæ Timolionis Corinthij ſuburbana domus, illi à ſenatu populóq; Syracuſano tanquàm de republica bene merito donata? Vbi iam ſenior & cæcus ipſe habitauit. Domibus modò ruino-
B ſis, templũ eſt paruum Diuo Petro dedicatum, atq; fons perennis, noſtri Trimiliam vocant. Portæ Agrariæ propè erant, quas iuxta ſepulchrorum copia, Pyramis porta vergebat ad meridiem. Quarta autẽ erat
C vrbs, quæ quia poſtrema, vt antè dictũ eſt, ædificata, Neapolis nominabatur, & in eo loco, qui nunc Muragli dicitur: Quam ad ſummã Theatrum in hunc diem eſt maximum, ex ipſo ſaxo inciſo, factũ: cui nil qui-
D dem deſideraretur niſi ſcæna deeſſet, ex cuius fundamẽtis ſuperiori anno lapides extracti. A quo haud procul Amphiteatrum, oualẽ formã continẽs, quòd euerſum iam, pauca oſtẽdit veſtigia, id tum Granatorum
E foſſam, tum Coliſeũ nuncupant. Fons qui Theatrũ abluit Galermis, qui Amphiteatrũ Paradiſus hodie vocatur. Hi maximo hominũ labore ampliſſ. cæcisq; factis meatibus, in hęc loca erũpunt. Duo itẽ tunc tẽpla
F egregia. Ex his vnũ Hiero ſuperior Cereri, alterũ Libero dicauit. Signũq; erat Apollinis, qui Themiſtes vocabatur, pulcherrimũ & maximũ. Colũnarũ capita quæ Syracuſa,

rum in templis erant, Romæ in Panthei A
Templi vestibulo, nunc Diuæ Mariæ
vulgò rotũdæ, vt Plinius censet à M. Agrip
pa posita. Menetides erant portæ, per quas
ab Anapo Achradinam Dionem ascendis-
se narrat Plutarchus. Et Plinius signum B
fuisse Syracusis claudicantis pueri, cuius
vlceris dolorem etiam spectantes sentire
videbantur. Lautumiæ, quas Taglatas nos
vocamus, sub terra carceres, quæ vt Varro-
ni placet, & Lapicidinæ dicuntur. Opus est C
ingens ex saxo in mirandam altitudinem
depressum, & multorum operis penitus ex-
cisum, in has si qui publicè custodiendi
erant, etiam ex cæteris oppidis (author est
Cicero) deduci imperabantur, sunt adhuc D
quinque insignes, omnes carentes testudi-
ne præterquàm vna ad meridiem conuer-
sa, Syracusanis Antrum Sancti Nicolai
nominata, vbi carcer ille qui à Dionysio
tyranno factus fuit. Alterum huic adhæret E
Antrum (Grotta quæ Fauellat hodie dici-
tur) eo factum artificio, quo loquentibus
Echo ita dictiones singulas, & syllabas ac-
centúsq; omnis reddit, vt quenquam serio
inclusum omnino crederes. Tres item spe- F
cus in hac vrbe memorabiles sunt, dictúq;
mirabiles. Vna in Diui Ioannis æde, quæ
cæteris est maior. Hæc viis latis, multísq;
transu

A transuersis,vti oppidum subterraneum,diuisa continetur, cuius in parietibus sepulchrorum multa ex inciso saxo sunt. Altera ad Diuæ Luciæ martyris fanum, quò locum esse vbi ipsa tormenta passa fuit, Sy-
B racusani volunt, quæ non natura quidem, sed mortaliũ manu & artificio factæ sunt. Tertia autem est specus in templi portis quod deiparæ Mariæ Iesu dicatum, eò per angustum hiatum pasśibus propemodum
C duo de viginti descendentibus, pérque cæcum rursus callem triginta ferè orientem versus pergentibus lacus aquæ dulcis occurrit. Est Syracusis loci natura cœlíque, vt nullus vnquam dies tam magna turbulen-
D táque tempestate fuerit, quin aliquo tempore solem eius diei homines viderẽt, quòd & si Cicero ipse affirmat in Verrinis Actionibus, nos tamen non semper id vsu venire dicimus. Syracusarũ ædificia omnia, publi-
E ca, priuata, sacra & profana, quibus M. Marcellus posteà quàm vrbem illa tempestate fermè omniũ pulcherrimã subiectam oculis vidit, humaniter pepercit, præter pauca, quæ Romã asportata sunt, in ædem
F Honoris & Virtutis. Cn. Pompeius penitus delenda curauit. Insulam dein, quam nunc habitamus, Augustũ restituisse Strabo commemorat. Suprà ad meridiem duodecimo

ferè miliario, vltra Longarinũ agrum (de A quo diximus) Cacyparis eſt amnis, author eſt Thucydides, Caſsibilis hodie nuncupatus, & ſtatio vicina quas Fontanas Blancas appellant, Plinius Nauſtachmum portum. Enimuerò nullus inter Syracuſas & Pa- B chynum, præter ſtationes reperitur portus, Erineus vltra ſex miliaria fluuius, Miranda nunc dictus, qui campis, vbi arundines fiunt dulces, quum hauriuntur latices, nullum prorſus in præſentia facit oſtium. Ad C eius fontes Auola oppidũ quò ex alto colle Pachynum proſpectat. Et Syracuſanorum victoria inſigne Aſinarũ tum flumen, nunc Falconata. Athenienſes quoniam, & Nicea eorum dux, hinc à Syracuſanis intercepti, D præter eos qui capti, atque in Latumiis labore conſumpti, ad vnum omnes trucidati, ob quam cauſſam eo in loco ad nonas Calendas Iunias diem feſtũ celebrant quotannis. Oritur iuxta Nethum antiquã vrbem, E hodie Nothũ. Quæ ab Auola, de quo diximus oppido, ſex miliaribus, ab Syracuſis autem quatuor & viginti, ſupra Pachynum octo ferè miliaria, natura ipſa ab omni parte munita, diſtat. Flumen ipſum omniũ F ferè arborũ probatiſsimos præbet fructus. A quo Elorina ciuitas ad Elori amnis oſtiũ deleta penitus, ſex miliaria abeſt. Elori

oſtium

A ostium Pachyno proximũ hodie Labisum. Pachynum hunc fuisse amnem aliqui autumant. Ac rursus parte ex alia quæ ad septentrionem pertinet, Bidenos populos parum à Syracusis remotos statuit Cicero, op
B pidum tenue Bidis nomine, nunc Bigenis ager inter Tapsum & Euryalum, vbi Pyramis est semidiruta. Euryalum tumulus, & in eo arx, vt author est Liuius, Belueder nunc dicta, quæ vtrunque mare prospicit,
C Tapsi hinc, illinc Syracusanũ portũ. Cõtrà mons est præceps, ex rupe vtrinq; excisa, cuius frons ad ipsum Euryalũ, dexterũ latus ad Anapi amnis vada, lęuúmq; ad Tapsum vergit. Vertex Lepas à Thucydide, hodie
D Mõs Crimitis nominatur. Et Leo loc9 erat, vt idẽ author ait, vno ferè miliario ab Epipolis, Liuius Leontiã vocat, munitũ locum, quinq; milia passuum ab Exapilo, locus in præsens nec vestigia, ruínæq; vllæ vbi fuis-
E set, demõstrãt: quapropter, sicut & cęteri de quib9 aliquod haud põtest fieri argumẽtũ, relinquitur. Tapsus in præsentia insula de Mãchisi dicta, peninsula: vbi antiquitatis nihil extat, portu ab occasu munita, quatuor
F ab Achradina distat miliaribus. Itẽ Thucydides iuxta Syracusarũ muros Sicã oppidulũ collocat, modò agrũ esse Sinecchã noĩe, qui prope Sichã est, ipsa docemur cõiectura. Offi

ra. Officinam C. Verres maximã fecit Syra A cusis, artifices in qua ferè omnes, cælatores, ac vascularios cõuocari iussit. Lex fuit Syracusis, author est libro vndecimo Diodorus, quam Petalismum appellarunt. Causa ferendi legem Tyndaris diues iuuenis, & B incautus, variisque illecebris potens: Hic conuiuiis & cõmessationibus aduenas cunctos, ac seditiosos ita sibi aggregauerat, vt senatui suspicioni fuerit, veluti qui ex industria illorum vteretur consuetudine, vt C pessimis confisus viris publicam occuparet libertatem. Inclinatis ob id iam omnium ad credendum animis, hominẽ obseruant, eundémq; nequissimorum quorumcunque stipatum agmine circumsistunt: Tum com D prehensum nituntur socij eripere, quibus, quum dispares essent viribus, trucidatis, vinctum coniectis catenis temerarium, ac damnatum pœnam sequi oportuit. Et confestim procerũ consilio aduocato, Tyndaridis inuidia & audacia, ac communi periculo recitatis, quibus ille merita affectus E pœna, legem cõscribunt, vt eius qui tyrannidis suspicionẽ tulisset, oliuæ foliũ inscriptum nomine illi daretur, scire propterea F se exulatum ire quinquenniũ oportere. Lex ab oliuæ folio, Petalismus appellata. Atheniensium exẽplo, qui quòd in latere nomen

A ſcribebant, Oſtraciſmum eandẽ vocarunt. Petaliſmo igitur lege multi ex primoribus quum in exilium acti, eorúmque diminutus numerus, atque ob hanc cauſam in plebeiorum arbitrium, qui ciuitatis ſtatum B multifariam diſtractum, cæca confuſione atque multiplici miſcebant ſeditione, eſſet reſpubl. declinata, eandem confeſtim aboleuere. Altera quoque lex Syracuſis, vt refert Cicero in Verrinis Actionibus de reC ligione, quæ in annos ſingulos Iouis ſacerdotem ſortito capi iubebat: quòd apud Syracuſanos ampliſsimum ſacerdotiũ putabatur. Cum ſuffragiis ex tribus generibus creati erant, res vocabatur ad ſortem, D vt quot eſſent renuntiati, tot in hydriam ſorte coniicerentur, cuius nomen exiſſet, vt is haberet ſacerdotium. Hieronia præterea lex, de Hieronis nomine dicta, quæ decumas vendendas, vt idem author ſcriE pſit, iubebat. Mos fuit Syracuſis, vt ſi qua de re ad ſenatum relatum erat, diceret ſententiam qui vellet, nominatim nemo rogabatur, & tamen vt quiſque honore, & ætate antecellebat, ita primus ſolebat ſua ſponF te dicere, ídque à cæteris ei concedebatur: ſi quando tacuiſſent omnes, tunc ſortitò cogebatur dicere. Magiſtratum annuum, quẽ Famulatum vocarunt, quémque trecentos

fermè

fermè poſt annos, vt in Philippo ſcripſit A
Diodorus, ipſi Syracuſani aboleuere, Timoleon victo inferiore Dionyſio inſtituit, Ac etiam de viris illuſtribus, aliqua dignis memoria, quos vrbem Syracuſas peperiſſe reperimus. Lygdamus Syracuſanus tertia, B
& trigeſima Olympiade victor fuit in ſtadio, cuius oſſa medullis carere fama vulgauit. Aſylus & Hisbio, ille ſeptuageſimaquarta, hic nonageſimanona Olympiade in ſtadio quoq; victor. Hermocrates dux & C
orator ſummus. Callicrates animo, & militari arte præſtantiſsimus: Is & Lamachus Athenienſis Syracuſis ſingulari certamine icti cecidêre. Heraclides homo bellicæ virtutis peritus, leuis tametſi & inſtabilis. Eu- D
rides vir clarus & illuſtris. Menādrum Syracuſanum ephebum ab elephante adamatum refert Plinius. Mentorinſia cum claudo Leone congreſſus, blandientis ex illius pede ſurculum extraxit Zenagoras E
qui ſextum remorum ordinem inuenit. Diocles legum lator, legem conſcripſerat, in qua nequis forum cum armis accederet, cautum erat: verùm cùm eſſet domi gladio accinctus in hoſtes impetum factu- F
rus, audito parui momenti tumultu domo egreſſus eſt, cui quidam ex ciuibus, Tuam, inquit, ipſius negligis legē: At Diocles, Minime

A nimè ait, imò eam ipsam cõfirmabo, & stricto gladio necem sibi ilico cõsciuit. Theocritus Syracusanus, quẽ Verg. imitatus est, Bucol. carmine illustris. Epicharmus poëta comicus, trium literarũ inuentor, zita, xi, B psi, quem Plautus est imitatus. Horatius in Epist. Plautus (inquit) ad exemplar Siculi properare Epicharmi: huius sẽtẽtia, vt Cicero scripsit in Tuscul. quæst. Emori nolo, sed me esse mortuũ nihil æstimo. Eius so-C cius Phormus Geloni gratissimus, Dinolochus Epicharmi discipulus. Et ille Philemon, qui vnum supra centũ vixit annum. Eiúsq; fili⁹ Philemõ vterq; poëta. Corax, Latinè Coruus, orator præstantissimus, is Ti-D siã Syracusanũ pacto docuit precio, cui discipulus petẽti mercedẽ, Si tibi Corax, ait, persuasero, nõ soluam: sin minus, veluti qui à te artẽ minimè edoctus, etiã non soluã. At Corax, Si tibi, inqt, Tisia persuasero, certè E solues: si verò id efficere nõ potero, dignus ero mercede, quòd me doctiori discipulo id persuadere nequeo: Quibus Iudices (quod prouerbiũ fuit) Mali corui malum ouum. Antiochus Syracusan⁹ (vt Dion. Halicarn. F refert) historicus, qui Italicos vetustissimos cõditores scripsit. Lysias Gorgię discipulus, orator summus, Bion autem orator, Et Cimias philosoph⁹, Nicolaus, vt ait Diod. lib.

tredecimo, qui duobus filiis orbus, pro vi- A
ctis Atheniēſibus, quorum manibus inter-
fecti erant liberi, orationem, vt illis parce-
retur, habuit. Et poëta diuinus Sophon, cu-
ius poëma Platoni admodum placuiſſe fe-
runt. Philemon Alexandri tempeſtate co- B
micus poëta, à quo nonaginta ſunt editæ
comœdiæ, qui vbi totidem vixit annis, riſu
vehementi animam effudit. Soſiphanes Sy
racuſanus Philippi Macedonici ætate, ex
ſeptem Tragicis vnus. Theodorus orator C
qui de re militari ſcripſit. Themiſtogones
hiſtoricus, à quo de Cyro plura edita. Athe
nagoras orator: Et Acheus poëta Comicus.
Duo præterea fratres Epicydes, & Hippo-
crates, & armis & literis præditi. Dion vir D
illuſtris, Platonica diſciplina eruditus. Cu-
ius ſoror Ariſtomacha, Dionyſij ſuperioris
tyranni coniunx. Dionyſius Syracuſano-
rum tyrannus à puero inſtitutis & artibus
ingenuis eruditus, muſicorum ſtudioſus, E
quem acrem fuiſſe & induſtrium, natura
maleficum & iniuſtum, eiúſque in victu
maximam temperātiam cúmque fugitiuis
barbaris & facinoroſis vixiſſe, apud Cice-
ronem ſcriptū accepimus. Mater eius quū F
prægnans eum in aluo contineret, ſomnia-
uit ſe peperiſſe Satyriſcum: cui interpres
portentorum (Galliatæ hi in Sicilia dice-
bantur),

A bantur) responderunt, eum quem illa peperisset, clarissimum fore. Item paulò antè quàm regnare cœpit, in agro Leontino quũ equum flumine summersum maxima contentione non potuisset extrahere discessit.
B At quum aliquantulum progressus esset, hinnitum exaudiuit, atque equum alacrem aspexit, cuius in iuba examen apum consederat. Quinque & viginti compleuerat annos, cum tyrannidem occupauit, regnauít-
C que duo de quadraginta. Filias Dionysius, ne tonsori collum committeret, tondere docuit: adultas verò, ferrum earum manibus remouens, candentibus carbonibus capillum & barbam adurere. In carcerem
D demùm quodammodo ipse se inclusit, atque ex turri alta concionabatur. Hic tunicam & gladium, quum pila ludere vellet, adolescentulo quem amabat, tradidisse dicitur. Cui quidam familiaris iocans: Huic,
E ait, vitam tuam committis? Ille vtrunque iussit interfici. Damocles assentator propter eius opes, atque rerum abundantiam beatum Dionysium assiduè in sermone commemorabat. Cui Dionysius: Vis ne igi
F tur, inquit, ô Damocle, sic te esse beatum? Qúmq; ille velle dixisset, hominem Dionysius in aurea sede collocari iussit, mensásq; construi exquisitissimis epulis, pueros

delectos consistere, iussítq; rursus fulgentē A gladium à lacunari seta equina appensum demitti. Damocles itaq; gladiū suspiciens, nec plenū artis argentū, nec pulchros admi nistratores aspiciebat, nec manū porrigebat in mēsam. Exorauit deniq; tyrannū, vt B abire liceret, quòd iam beatus nollet esse. Damonē & Pythiam ea amicitia coniunctos ferūt, vt quū alteri Dionysius diē necis destinasset, alterum vadē mortis acceperit, donec ille caussa commendandorū suorū C profectus reuerteretur, qui vt vadē suū liberaret, præsto fuit ad horā morti destinatā. Quorū fidē admiratus tyrannus, eos dimisit. Atq; vtinā ego, inquit, tertius vobis amicus ascriberer, Aristides filiarū vnā in ma- D trimoniū petenti Dionysio respōdit: Mortuā mallē, quàm tyranno filiā nuptā aspicere. Anus quædā, quū diis immortalibus pro Dionysij vita preces assiduas funderet, quúmq; eā Dionysius interrogaret, cur so- E la ita faceret, Ne tibi, inquit, extincto deteriorē tyrannū suffectū videam. In Acarnania vrbe Iouis Olympij signū grauis ponderis aureo pallio vbi spoliauerat, atque laneo induerat, illud neutri dixit, ídq; vtriq; F esset aptum tempori. Idem è fano quodam quum mensas aureas, quæ bonis diis inscriptæ, subtrahi iussisset, dixit bonitate deorū

vti

A vti. Aureas pateras, quas porrectis manibus simulachra quædam sustentabant, sustulit: Admodum, inquiens, vnumquenque decere quod dij porrectis manibus offerunt, accipere. Apollinis simulachrum Epidauri absB que barba, barbatúmque Aesculapij, quem Apollinis filium fingunt, videns, auream barbam illius allectus pondere, accepit: non licere affirmans imberbem patrē, filium verò barbatum esse. Locris Proserpi-C næ fano spoliato quum ipse soluisset, secundo vento spirante, Videte, ait nauigationem, quæ à diis immortalibus ipsis sacrilegis conceditur. Aristippus philosophus & facetus, cuius consuetudine tyrannus vte-D batur, ad Diogenem philosophum, qui vitam agebat solitariam, vnà cum Dionysio accessit. Cui, quia olera lauantem offenderat, submissa voce: Si Dionysio, ait, obsequutus esses, olera non comederes. At Dio-E genes: Si olera, inquit, comederes, Dionysio non obsequutus esses. Dionysius pedibus tractum tyrannum, non insidentem equo, vt ait Liuius, relinquere tyrannidem debere, dicebat. Dionysius item F huius Dionysij filius, philosophus quoque & tyrannus, qui Syracusis expulsus Corinthi ludum aperuit, puerósq; docuit. Ad vltimum verò sordidissimam agens

vitam,popinas & lupanaria dum frequen- A
taret,de minimis quibúsq; rebus vulgò in-
certus disceptabat. Niscæus,qui eo tempo-
re,quo alter Dionysius exulauit, principa-
tum Syracusis obtinuit. Et Cephalus, vt
scripsit Diodorus,per id tempus legum cō- B
ditor. Agathocles humili progenie ortus,
rex deinde Syracusanorum. Cuius filius
Eudoxus Poëta comicus. Callias historicus,
is qui ipsius Agathoclis gesta scripsit. Phili-
stus Poëta,& historicus, homo diues, Dio- C
nysij superioris amicus,qui armis, nedum
literis insignis, quem doctum hominem &
diligentem fuisse testatur Cicero in li. quē
de Diuinatione scripsit. Philiscus philoso-
phus. Mominus quoque philosophus. Hie- D
ro rex prudens & strenuus. Polydorus legū
conditor. Polyænus orator, eiusdem regis
tempore. Et ipsius Hieronis gener Andro-
nodorus orator, cuius vxorem Damaratā,
interfecto Hieronymo, Syracusani truci- E
darunt. Scopias (vt Vitruuius scripsit) Sy-
racusanus Mathematicus multas res orga-
nicas & Gnomonicas,numero naturalibús-
que rationibus inuentas atque explicatas,
posteris reliquit. Hippocrates & Epicydes, F
duces perquàm strenui,vt apud Liuium in-
uenimus. Archimedes insuper vnicus spe-
ctator cœli syderúmq;:Is,vt Cicero in Tu-

sculanis

A ſculanis quæſtionibus tradit, lunæ, ſolis,& quinq; errantium motus in ſphæra alligauit. Bellorum item machinator, tormento rúmque vnicus inuentor. Hic quum ſe terræ globum mouere poſſe gloriaretur, ro-
B gante Hierone rege, procul aſsidens nullo corporis nixu (author eſt Plutarchus) nauem onerariam adduxit. Hiero præterea, quum auream coronam votiuam diis immortalibus in quodam fano conſtituiſſet
C ponendam, immani precio locauit faciendam. Opifex autem ad tempus opus manu factum ſubtiliter regi approbauit. Poſtea quàm iudicium factum eſt, dempta auri parte, tantundem argenti coronæ addit. In
D dignatus Hiero, neque inueniens qua ratione id furtum repræhẽderet, rogauit Archimedem, vt in ſe ſumeret ſibi de eo cogitationem. Tunc is, quum haberet eius rei curam, caſu venit in balneum, & eò quum de
E ſcenderet (Balneum paruo dolio erat ſimile) animaduertit quantum corporis ſui in eo inſideret, tantum aquæ extra effluere. Qua de re quum eius rei rationem explicationis oſtendiſſet, domum reuerſus duas di
F citur effeciſſe maſſas æquo pondere, quo & fuerat corona, vnam ex auro, alteram ex argento. Quæ quidem licet æquo pondere, non tamen æquo corpore, etenim maioris

erat corporis argentea,quum ſit aurũ maioris ponderis.Q uúmq; ita feciſſet,vas amplum ad ſumma labra impleuit aqua, in quo demiſſa argẽtea maſſa, multùm aquæ extra vas effluxit:qua exempta,vas iterum impleuit, in quo rurſus aurea maſſa demiſſa,vti minoris erat corporis, quanquã eodẽ pondere, non tantũ effluxit aquæ. Q uũ id factũ eſſet,rurſus auream pleno vaſe demiſit,ac ea exempta,repletóq; vaſe, coronam quàm opifex fecerat demiſit,inuenítq; plus aquę in coronã,quàm in aureã maſſam eodẽ põdere effluxiſſe.Et ita ex eo,quod plus defluxerat aquę in corona,quàm in maſſa, ratiocinatus deprehendit argenti in auro mixtionẽ,& manifeſtũ furtũ. Archimedes perſæpe balneũ ingreſſus ſuper vncto corpore vnguẽto,Geometricas figuras, liniamentáq; ſui ipſius oblitus, digito deſcribebat.Amicos itẽ, vt ſphærã cũ cylindro poſt mortẽ ſepulchro imponerẽt, oraſſe fertur. Quòd aliquot pòſt annis ad Agragarias portas cũ cylindro & ſphæra, in cuius baſi epigramma erat,ſe Cicero reperiſſe gloriatur. Poſtremò captis Syracuſis in tanto tumultu Archimedẽ intentũ formis quas in puluere reſcripſerat, ab ignaro milite quis eſſet,interfectũ eſſe cõſtat.Cui M.Marcellus ſepulchrũ faciẽdum curauit. *Vilielmus*

Pernus

A Pernus Syracuſanus proauus meus mater-
nus,vir Patricius,iuris cõſultiſsimus,à quo
plura edita. Eſt Theſta mulier Syracuſana
ſuperioris Dionyſij ſoror, Polyxeni (qui
vnus ex primoribus)cõiunx,fratri arguẽti
B quòd viri fugã minimè nũtiaſſet,reſpõdit:
Adeóne Dionyſi vilis & abiecta viſa tibi
ſum,vt ſi cõiugis mei fugã ipſa preſciſſem,
eiuſdẽ nauigationis comes & fortunæ par-
ticeps eſſe voluiſſem?Apud Plutarchum in
C Apophthegmatibus,interrogatam Hiero-
nis vxorẽ cur ſibi,quod os fœteret,nunquã
nuntiaſſet,viro reſpondiſſe legimus:Ita o-
mnes ole re vi ros exiſtimabã.Et duæ quoq;
Syracuſanæ mulieres animo etiã in morte
D præſtantiſsimæ,Hermonia inferioris Ge-
lonis filia Themiſtis coniunx,quum ſedi-
tioſis,qui omnem prorſus regiã ſtirpẽ tol-
lere conabantur,alterã puellã regali cultu
ornatã à nutrice expoſitã intueretur,puellę
E haud interitum pertimentis admirata fi-
dem,exclamauit ſe eſſe,& non illam Her-
moniã,quo vtraq; vnius horæ momẽto pe-
riit.In Parallelis refert Plutarchus,autorẽ
adducens Cyanippum, Doſitheum Syra-
F cuſanum Baccho ſacra facere negligẽtem,
ebriúmque ob hanc cauſam factum,Cya-
nem filiam inuitam violaſſe,eandem pa-
tris annulum,criminis indiciũ,ſubripuiſſe

Peſtilentia poſtea ſæuiente, vt impietatis A
autor diis immortalibus immolaretur, reſponſum eſt à Pithio, Cyanã idcirco patrẽ violatorẽ necaſſe. Septimo pòſt anno Theocles & Chalcidenſes è Naxo profecti, Leõtinum vrbem ferè omnium fœcundiſsimã, B
& Catinam prælio perdomitis Siculis tenuere, Polybio nihilominus quinto poſt Syracuſas anno id fuiſſe placet. Leontinũ igitur, modò Lintini, populoſa ciuitas & diues muro tunc cincta (Nam quæ deinde C
addita nouam ciuitatem appellarunt, autor eſt Diodorus in hiſtoria Philippi) paludibus fœda & humidior, duobus collibus, tribúsque contenta vallibus, Catinã atque Aetnam reſpicit montem. Ibi turris adhuc D
tribus angulis ædificata ad noſtrum vſque tempus, quaſi poſteris ſeruatum monimẽtum. Et murus ruinis quoque actus, domus Gorgiæ philoſophi. Vrbi altus imminet collis, Hieropolis nomine: Hieronis Polũ E
hunc antiquitas appellabat: cuius in verticis planitie plura plumbea fruſtula aratoribus inueniuntur. Campi porrò omnium quæ ad victũ humanum pertinent, rerum, longe feraciſsimi. Tritici enim, omníſque F
leguminũ generis lętiſsimas ferũt ſegetes, ita vt ibi arare terrã, ac frumentum ab ea mortales extorquere Cererẽ docuiſſe creder

A derent. Quare Leontini rei frumentariæ principes appellabantur. Ibi quoq; armentorum copia & pecudum, aucupij etiã maxima cõmoditas. Circa Leontinum fluuius prolabitur, qui ex duobus fit fontibus, quo
B rũ vni Gleppi nomen, alteri Paſſanito propè Francum fontem oppidũ, & Hidram ab Ptolemæo citatum oppidum, vbi turris tãtum hodie rotunda, ſex ferè miliaribus ad occidentem à Leontino, noſtri Cadram vo-
C cant. Et fons hic de quo diximus, oppidum Militellum, haud antiquum quidẽ alluit. Iuxta Leontinũ ex his vnus fit fluuius, vbi pons, quem Reginæ pontem vocant, cuius ſerio (admiſsis prius maris fluctibus) obtu-
D rato oſtio, lacus, qui Pantanus nominatur, piſcoſus admodũ efficitur. Vltra pontem, lacus eſt alter milia propè duo à ciuitate manufactus, non multùm ante patrum noſtrorum memoriã, cui Bifarium nomẽ. Ex
E quo piſciũ, quos mari captos minutiſsimos eò alendi gratia coniiciunt, incredibilis multitudo expiſcatur, ac in omnes fermè Siciliæ partes mittitur. Aliáſq; complures habet Leontinũ paludes, quibus pernicioſa
F propemodũ cœli temperies. Hic nundinæ ab omnibus ferè Siculis magna hominum ac mercatorũ frequentia circiter calendas Maias celebrantur. Locus erat antiquitus

in Leõtino agro, Phoces nomine, & Bricinia arx. Gorgias Leontinus philosophus & orator summus, Socratis magister, qui vt ait Cicero, in Rhetoricis omnibus de rebus oratorem optimè posse dicere existimauit, centũ & septem cõpleuit annos, nec vnquã à suo studio, atq; opere cessauit: qui quũ ex eo quæreretur, cur tam diu vellet esse in vita: Nihil habeo, inquit, quòd incusem senectutem. Hic primus hominum, & auream statuam, & solidam Delphis in templo sibi posuit. Herodicus Gorgiæ frater medicus quàm celeberrimus. Icetes à Syracusis oriundus, Leontini ortus, Leontinorúmque princeps, vir admodũ inquietus & audax. Supra Leontinum, Hidra oppidum, de quo paulò antè diximus. Nec plus sex miliaria Boccherius recens oppidum, vbi fons aquæ lacteæ, quem Birigeim vocãt. Bideni antecedunt populi, quorũ oppidum nũc Bizinis haud ignobile: Et proximũ Licodia. Cæterùm altera ex parte Murgantiũ, octo ferè milibus passuum à Leontino ad Symethi amnis ostium, ciuitas affecta cladibus tota, à Murgentinis Asiæ populis vt erecta, ita à Carthaginensibus postea deleta: Murgus nostra tempestate nuncupata, turrim tantũ frumenti emporium in ipsius Siculi maris littore continet. Symethi ortus ex quinque

fon

A fontibus. Nomina autem recentiora Mucuba, Luchula, vbi casæ. Canaliscalcagnus, & Fōs ferratus, quibus vicina est Nea vrbs antiqua (Neam Diodorus libro vndecimo vocat, Menas Ptolemęus, nos Minium. Po-
B pulos verò Menaninos Plinius, Cicero Menenos, qui potior est autor) in alto est sita colle, eandémq; à Durentio ciue in planiciem translatam volunt, locus nūc Burgus dicitur, inter hanc Symethíque vada, Sta-
C gnum Palicorū ipsis diis Palicis sacrū, Symethō tamen quàm vrbi própinquius, cui iusiurandi numen inesse antiquitus credebant. Thaliam nympham iuxta Symethū ab Ioue compressam ferunt, terráq; absor-
D ptam, ne in iram incideret Iunonis, maturi demum partus tempore duos peperisse Palicos. Stagnum, de quo Aristoteles mentionem fecit in eo libro, quem de mirabilium auditu scripsit, quamuis non vastum, quòd
E sulphureum asiduéque feruens, ac magno cum impetu vbi emerserit, pasibus duodecim non amplius hiatu quodam absorbetur, horribile tamen vbi fanum erat olim. Pœni Siciliæ dominantes Naphthiā, quod
F est malus odor, nomen huic indidere. Et iuxta alij quoque exigui visuntur crateres. Palica item oppidum, quod Palico niam hodie vocant, ab ipsis Palicis nomen

Sta

Stagnum haud multum refugit, ab eodem A
Durentio, vt idem Diodorus scripsit, cōdi-
tum. Duo præterea fluuij ad diuersorium
Gutterram Symetho hauriūtur, vnus Buf-
faritus, recens nomen, qui nō longe à Plu-
tia oppido: Cicero de quo in Verrinis A- B
ctionibus fecit mentionē. Alter ab ipsa Pa-
liconia capit initium, Plutia, nunc Plaza,
vrbs populosa, & amœna arboribus, ac vi-
retis referta. Hanc & oppidum haud mul-
tum remotum Daidonem, Cisalpinos Gal- C
los (nunc Lombardos) à Placentia vrbe ad-
ducta colonia, habitasse, quòd eorum vtun-
tur sermone, ipsi credunt. His opulentissi-
ma, satísq; prospera vicina est ciuitas (Ca-
latagironem hodie vocant) celso in monte D
posita, eam ipsam cōiectura vtentes Cala-
tam fuisse, seu Calinactem à Durentio cō-
ditam opinamur: Cicero Calatinos popu-
los appellat. Duo ciues Calatini memoria
dignissimi Thales orator, & Demetrius E
historicus. Rursus ad Leontinum dilapsus
Symethus amnis (Leōtini agros Symetho
allui Thucydides, Strabo Catinenses Leō-
tinis coniunctos Symetho infusos probat)
nomen Sancti Pauli, cū ipso ponte, sibi ven- F
dicat. Ad cuius ostium ager, vsque ad hanc
ætatem est Symethus nomine. Quo haud
procul in prædio Sigonia vocato, fontes ex
rup

A rupe manant calidi. In radicibus Aetnæ montis Catinam vrbem, ac ea in ora sitam quæ ad meridiem pertinet, hi qui Leontinum, quarũ agri limite diuiduntur (Euarcum quamuis ipsi huius coloniæ autorem B fecerint) fusis Siculis incoluere, à septentrionibus Aetna monte, qui frugiferum omnium fermè arborũ, ac vini nobilissimi exuberantiam præbentium vinearum plenus, maximè vallatam. Orientalia eius Si-C culo, atq; Ionio mari pulsantur. Hanc Dio dorus Siculus, cuius opinioni accessit Strabo, tum priscos illos admisisse incolas commemorat, simul atque agris sorte diuisis ab Hierone superiore eò deducta colonia de-D tentam, Aetnámque pro Cattina appellatam, nec multis post annis Hieronis tumulum solo adequasse, eiectáque colonia vrbem, & nomen rursus obtinuisse. Erat in hac vrbe sacrarium Cereris olim eadẽ re-E ligione, qua propè in toto orbe terrarum. In eo sacrario fuit signum Cereris perãtiquum. Aditus ad id sacrarium nullus viris, sacra enim per mulieres ac virgines confici solebant. Hoc signũ noctu clam C. Ver-F ris serui substulerunt. Erat & Gymnasium prope vrbis mœnia, non multum à maris littore remotum, quod M. Marcellus post captas Syracusas ædificandũ curauit, cuius opus

opus hodie testantur ruinæ. Theatrũ item A ad orientem conuersum pulcherrimum, nigro quadratóque lapide structum. Extra vrbem Amphiteatrũ prope Stesichori Himerensis poëtæ sepulchrum, vbi nunc vetus ædicula deiparæ Mariæ, Betlem nomine, B hortíque sunt ciuis, cui Nicolão Marum cognomẽto est, iuxta Stesichoream portã, quam Acidis seu Iacis portam appellant. Aquæductus præterea adhuc est maximus, qui tunc aquam per structiles fornicatósq; C canales intra mœnia ad diuersa immissaria ducebat. Memoria insuper proditum, Thermas cũ columnis, & epistiliis è marmore fuisse, vbi nunc templũ est diuæ Agathæ virginis Catinensis. Est & nostra tem- D pestate Catinæ Gymnasium omniscientia frequens. Charonda philosophus legum lator Catinensis: hic Chalcidensibus, qui in Sicilia erant, legem constituit. Mamercus Catinensis tyrannus locuples, armísq; po- E tens Timoleonis tempore. Nicolaus quoq; Tuduscus, cognomento Abbas proximis antè annis iuris prudentissimus, qui multa scripsit, Catinæ clarus ortus natalibus, Archiepiscopus Panhormitanus. Galeoctus F Bardaxis Catinensis Patricius ad gigantis propè staturam accedens, humani corporis nostræ ætatis vires excessit. Is, vt multi qui

eum

A eum viderunt referunt, asinum lignis oneratũ manibus à terra subleuabat: equúmq; absq; freno velociter currentem, transuersum lignum amplexus, coxis cruribúsque sistebat. Tres fluuij Teriam faciunt pisco-
B sum amnem, quo Catinenses agri diuisi, vt author est Thucydides (vocant hodie Larrectæ fluuiũ) Duo Montixoro monte effusi iuxta Brontem oppidum coëunt. Tertius Gyramim, Agyrã, & Recalbutum abluit.
C Hi vbi Aetnam montem ad ortum relinquunt, antequam Adranum ventum, in ipsius montis radicibus confluunt: híncque Teria est, qui primò ad meridiem, mox in orientem per planiciem in Siculum mare,
D inter Symethi ostiũ & Catinam deuoluitur. Chrisas qui Teriam auget, hodie Dictainus notus Siciliæ fluuius. Huius fontes duo sunt, apud agrum, cui nomen est Taui, vnus. Alter sub Ennam vrbem ori-
E tur, qui iuxta Asserum coëunt, ac vnus factus Christas, Gurgalongam fluuiolum excipit, móxque à Teria excipitur. At de his de quibus diximus oppidis, quæ mediterranea sunt, ac Aetna quoque monte, Nico-
F xia nomen incertum esset, nisi coniectura, quam Harbitam antiquitus appellabant, honestam & copiosam ciuitatem esse doceret. Philenus Herbitensis nobilis & orator

tor. Alij à proximo loco, Pasalinis nomine, illuc eam translatam aiunt. A qua haud procul Sparlingua arx in rupe ex vna parte in excelsa altitudine excisa, oppidum vbi antiquitus fuisse, quòd ruinæ atque antiquitatis adhuc visuntur vestigia, vicini populi testātur. Eiúsque incolas Siculis tūc Gallos, qui Siciliā opprimebant, trucidantibus tantum assentire negasse. Vnde prouerbium: Quod Siculis placuit, tantū Sparlinga negauit. Engium peruetus & exiguū oppidum, nostra tempestate Gangem, inter mediterranea Ptolemæus numerat. Accolas Enginos Marcus Tullius vocat, apud quos matris Magnæ fanum, in quo loricas galeásque æneas cælatas opere Corinthio, hydriasque grandes P. Scipio posuit, suúmque nomen inscripsit. Conditores Leontinos ferunt. Diodorus scripsit, in Philippo Leptinem Enginum tyrannum à Timoleone expulsum, ínque Peloponnesum migrare coactum. Porrò oppidum à Federico rege anno Christianæ salutis ducentesimo nonagesimonono supra mille diruptum, quarto rursus post anno ab eodem restitutum, in ipsius oppidi annalibus inueni. A fronte Politium vrbem magnificam hodie excipit, nihil de qua memoriæ proditum. Ipse à Palicis diis, siue à Polluce nomē sortitam

A B C D E F

A titam crediderim. Medio ferè itinere Petraleium oppidum occurrit, à Petrade, qua fons manat, ex cuius vnda oleum elicitur, quasi Petra olea, Petralia in præsens. Oleo post annũ ad animaliũ curandas ægritudi-
B nes vtuntur. Duo hoc nomine vicina oppida. Inferius id quod nominauimus, superius alterum: Populi horum duûm Petrini olim, vt refert Cicero. A tergo Nicoxia, de quo antè dictũ, & mox ad orientẽ in excel-
C so Aetnæ æmulo, ac vndiq; prærupto monte Trahina vrbs constituta. Vlpianus de Censibus Trahinopolim hanc vocat. Huic proximũ Gaglanum oppidum, quod Agira ille amnis quẽ supra nominauimus, sepa-
D rat. Galeria antiquitus appellatum: Populi Galerienses, authore Diodoro, in Philippo. Ipsa Agira, vt plura Siciliæ oppida, ita in montis cacumine sita, nunc Sancti Philippi miraculis insignis. In eius siquidẽ die festo
E spiritus, quos Diabolos vocamus, ab obsessis mortaliũ corporibus expelluntur, Samphilippus Agyrionis modò nũcupatur. Hic Herculem pro ciuium meritis lacum effodisse, eiúsque boues saxis vestigia impres-
F sisse, Diodorus narrat in fabulis. Hęc ipsius Diodori, qui vir fuit in scribendis historiis quàm celeberrimus, patria, Tyberij: nanq; Cæsaris tempestate historias in libros tri-

ginta, digestas quàm bibliothecam appel- A
lauit, de Aegyptiorum antiquitate, Siciliæ, ac aliarum insularum, déque Troiano bello, Alexandri, atq; Romanorum gestis ad suam vsq; ætatem scripsit. Ciramis, de quo nemo mentionem fecit, oppidum contra B
Trabinam, versus Aquilonem, Ptolemæus Capityum dixit, quod nos Capitium, Capitynam Cicero. Ingenti frigore infestatur Randatium vrbs, propterea quòd sub ipso ferè Aetnæ monte posita, ad septentrionesc maximè vergit, olim Triracium quam vocari credimus Plinio, quoniam de Triraciensibus facta est mentio. Gurridam appellant fluuiolum quinque miliaria non amplius distantem ad occidentem, quē spe- D
cu quadam absorptum fama est illum esse, qui Catinę pluribus in locis scaturiēs mortiferam induxit contagiem, atq; Iudicellus Catinensibus appellatur. Brontes quoque antiquū oppidum, ad fontem (de quo suprà E
diximus) amnis de Brontis Cyclopis Vulcani socij nomine, de quo Verg. meminit. Nam in nemoribus est quæ inter Randacium, & Adranum medio loco clauduntur. In montis radicibus Aetnæ, & in ea parte F
quæ ad occidentem pertinet, Adranam, nostra ætate Aterno, adhæret supra Teriam amnem: ab Hadrano deo deductū nomen,

quem

A quem Siculi propè omnes maxima celebrabant religione. Et mox alterũ paterno nomine,siue quod ipsum sit Adranũ,siue de eius nomine,vbi Fons aquæ ferreæ:qui feruens,nec foras erumpens,linteum aut pan-
B num trita galla prius cum aqua infectum, mox nigrum reddit. Maimonis fonte hunc appellant. Et nunc ad Ennam vetustissimã vrbem venio,Castrum Ennæ,dein Castrunuanni vocatam. Quæ,quia in medio est
C insulæ,vmbilicus Siciliæ nominatur. Enna igitur in loco est præcelso,atque edito,quo in summo est æquata agri planicies,& fons aquæ perennis,tota verò omni aditu circũcisa,atque dirupta est. Quam circa,& in ea
D plaga, quæ ad meridiem pertinet, est lacus antiquitus Pergusa nomine,quo non pisciũ quidem pleno,sed colubris ad linum molliendum duntaxat(cuius magna ibi copia) Ennenses vtuntur. Ennã,vt author est Stra-
E bo. Eunus quidam multis fugitiuorum comitatus adeò latrociniis , & populationibus affecit,vt vix Romani eum loco expulerint. In hac vrbe deam Cererem,& Liberam filiam,quam Proserpinam vocant,na-
F tas , raptumque ipsius fuisse Proserpinæ, ideoque ipsis consecratam non tantum Siculis,verùmetiã mortalibus omnibus tum persuasum fuit. Etenim propè est spelunca

quædam cõuersa ad aquilonem infinita al- A titudine, qua Ditem ferunt repentè cùm curru extitisse, abreptámq; ex eo loco virginem secum asportasse, & subitò non longè à Syracusis penetrasse. Hæc eadem Ceres antiquissima, & princeps fuit omnium B sacrorum, quæ apud omnes gentes natiónésque fiebant. Atqui Cererem Siculorum reginam cõstat, ac leges statuisse, frumenti item vsum homines docuisse, eiúsq; filiam Proserpinam ab Orco Molossorum rege, C quem Ditem dixerunt, raptã. Erat in templo, cuius pars adhuc stat, simulachrũ Cereris è marmore, & in altero Liberæ. Præterea quoddam ex ære modica amplitudine, ac singulari opere cùm facibus peran- D tiquum. Ante ædem in aperto, ac propatulo loco signa duo erant: Cereris vnum, alterum Triptolemi, pulcherrima & perampla, insistebat in ipsius Cereris manu dextra simulachrũ pulcherrimè factum Victoriæ. E Philonides Ennensis medicus fuit celeberrimus. Oppidum vicinum hodie Calathasibetta, valle ingenti ab Enna discretum. Asserũ olim ampla ciuitas fuit, nunc Azarum. In ipso Chrisa amne (de quo paulò F antè mentionem fecimus) & in ea via, qua Assero itur Ennam, erat fanũ tunc singulari religione Chrisæ consecratum (is apud

Asser

A Asserinos habebatur deus) & in eo ipsius Chrisæ simulachrũ pręclarè factum è marmore. Aetna mons (Mongibellus hodie dictus) suis mirus incendijs, quum sit materia plenus sulphurea, quæ húmidis generaB tur nutrimentis, veluti in Ephestijs Lyciæ montibus vt Plinius tradit, intra fistulas cauernásque ventorum incluso impetu, & euri potissimum, subsolani, boreæque quibus ipse plusquàm cæteris patet, accensos C ignis globos exesis vndique ex crateribus eructat. Thucydides in tertio de bello Peloponnesiaco libro, ab eo tẽpore quo Græci Siciliam tenuere tres, ad bellũ quo Syracusani ab ipsis seditiosis acciti Messanam D ceperunt, Aetnæ ignis inundationes cõmemorat. In sexto Strabo, superioribus annis ait cãpos Aetneis cineribus sparsis omniũ propè rerum maximarũ exuberantiã præbuisse, atque Anapiam & Anphinomũ fraE tres flammas eructante Aetna parẽtes humeris ex flagrantibus extraxisse ignibus. Quibus ciues sepulchrũ fecisse, piorúmque locũ vocasse. Aliquot pòst annis deinde huiusmodi ignẽ ex Aetnæ hiatu emanasse leF gimus. Orosius pręterea refert, Seruio Fuluio Flacco, & Quinto Calphurnio Pisone consulibus, arsisse Aetnã, & eo quoq; anno bellũ fuisse seruile in vniuersa propè Sici-

lia præter Meſſanam. Et M. Aemilio, Lu- A
cióque Oreſte etiam couſulibus, horrendis
cum ſonis flammas eundem eructaſſe mõ-
tem. Ac Lucio denique Cæcilio, & Q. Tito
Flaminio conſulibus, his maiorẽ ignis cla-
dem, quamobrem Romanos decennio tri- B
butum Catinenſibus remiſiſſe. Arſit & al-
tero poſt Sanctæ Agathæ Catinenſis mar-
tyrium anno, qui fuit ducenteſimus, quin-
quageſimus quartus poſt Chriſtum, Menſe
Februario, Milleſimo item centeſimo, ac C
ſexageſimo quinto, Februario quoq; men-
ſe eiuſdem montis ſonantibus ruinis terra
adeo cõcuſſa, vt ipſius diuæ Agathæ domo-
rum lapſu ſacerdotes omnes obruti. Iunio
præterea menſe, Anno verò poſt Chriſtum D
natum milleſimo tricenteſimo vigeſimo-
nono, quo etiam ſolam defeciſſe legimus,
quatuor factis profundiſsimis hiatibus ma
gnum prorupit ignis flumen. Ac denique
priore anno, & hoc quoque, quo ipſe ſcribo, E
Milleſimo quingẽteſimo triceſimoſeptimo
menſe Maio, incredibilis magnitudinis
igneã maſſam de incenſo ſulphure factã ex
ipſius Aetnæ nouis factis crateribus pro-
lapſam, quæ ab aëre aliquantulum cõden- F
ſata ſuperficie, non velociter quidem, ſed
paſsim ruebat, colles, nemora, ſaxa ac ru-
pes, pagos etiam duos (mons pagos multos
contin

A continet) Mompiler vnum, quem vocant, alterum verò Licolosim, combusisse vidimus, ac denique montis cacumine flammis cõtinuis vna ex parte prolapso, ampliorem factũ craterem, ipse ignis globus, quem in-
B censum sulphur esse cõstat, interdiu subnigrum, noctu autẽ igneũ totũ, horrendumq; sese spectantibus ostendit. Tonitrus plurimis diebus continuos, mortales terrentes, exaudiri, atq; adustis nigrisque cineribus
C non Siciliam modò, verũ & Calabriæ partem opertam, cœlúmque totũ infestissimo fumo, nos qui has insedimus terras testimonio sumus. Aetna rursus plenus est nemorum, fructúsq; elegantissimos producentiũ
D arborum, cinctúsq; oppidis, quæ radicibus sparsa. Versus meridiem Catina est in planicie, ad Eurum verò arx in scopulo, quę cũ suo pago de nomine Acidis fluminis, Iacis nuncupatur, Inter vtranque Vlysis portus,
E nunc Longninæ portus paruꝰ admodũ, quẽ Aetneis ignibus accẽsa materia vastatũ Catinenses pro certo affirmãt. Cyclopum tres Scopuli (de quibus Plin. meminit) cõtra Xiphoniã promontoriũ, parũ à Sicilia diuisi,
F scopuli Pharagloni, promontorium Caput Malinorũ hodie appellãtur. Ora autẽ, quæ ad Orientẽ, & mare Ionicũ spectat, partim nemora, partim planiciẽ habet, quã Masca

ris planiciẽ, eodem nomine, & oppidulum A
vocant. In hac regione Aetnã ciuitatẽ collo
cant ad Tauromeniũ ſpectãtem. In plani-
cie flumẽ nomine Frigidum, quòd Acis flu-
men antiquitus fuit, nõ longè à Taurome-
nij amnis oſtio, in mare prorumpens. Aci- B
dem Galatheæ Siculæ puellæ adamatũ pue
rum, ſaxóq; à Polyphemo Cyclope contri-
tum, atq; in flumen mutatũ, in fabulis ſcri-
ptum eſt. A cuius ortu non diſtat Calabia-
num oppidum arundinũ dulcium à frontec
ſtipatum meſsibus. Et alterum exiguum in
nemoribus Aetnæ remotiori in loco Lin-
gua groſſa. Ad Tauromenij (quẽ nomina-
uimus) amnis fontes, ſitum eſt Frãcauilla,
& Caſtiglonum, quæ ab oppido tenui La D
motta, cognomento Camaſtra, ipſum diri-
mit flumen. Hincque ad ſpacium XII. mi-
liariũ in circuitu Aetnæ Randatiũ, & Chi-
ſaro: medio verò in itinere Ruchella, ac in-
de rurſus ad Adranum, & Catinam. Sub E
Aetna Enceladum gygantẽ Vergilius con-
ſtituit, Typhœũ Ouidius, Selurus quidam
quum ſeſe Aetnę filiũ faceret, ac latrociniis
aſsiduis campos ferè omnes infeſtaret, miſ-
ſus tandẽ Romã, in gladiatorũ foro belua- F
rum morſibus, laniatus. Eſt Recalbutũ op-
pidum inter Agyrã Aetnámq;, cuius nomẽ
vnde, ſiue à quo ſit deriuatũ me latet adhuc,
niſi

A nisi coniectura vtendo Alcæũ esse velimus. Alcæos nanque Centuripi vicinos populos multi constituere. Ciues tametsi ipsi quòd ædiculam, quã nunc demonstrãt à quodam rege voto dicatã ferunt, Regale votũ voca-
B ri maximè cõtendant. Amplissima Centuripis tunc ciuitas, Aetna antiquitus appellata, vt author est Strabo, in valde edito loco, propè Aetnæ radices in ea plaga, quę ad occidentem pertinet, tum sita, nũc Centor-
C bis vocata, à Cn. Pompeio diruta, quamuis ab Augusto dein restituta, vt idem author scripsit, tamẽ nõ casis sed omni prorsus carens ædificio paucis iunco, & palea cõtextis tuguriis contenta. Per id ferè tempus, quo
D Chalcidenses Leontinũ & Catinam obtinuerunt, Lanus Megatẽsis à Peloponnesso adducta colonia secundum Panthagiũ fluuium, medio in itinere quo Syracusis itur Leontinũ, Portilum oppidũ condidit: quòd
E Trotillũ Thucydides, nostri Curcuracim (id quoniã esse reor) appellant, vetustate & ruinis affectum, quamuis Herbesum inter Leontinũ, & Syracusas nec procul à Megara cõstituat Liuius. Ipsum Panthagium, cui
F ingenti murmure olim sonãti Cererẽ, dum filiam Diti raptã accensis facibus, quas ex Aetnæ fornacibus sumpserat mœsta perquireret, silentium imposuisse fertur, nullo

in præſentia indito nomine fluuiũ in Syra- A
cuſarum paſſu: oſtium verò Marcillinum
vocant,qui à fonte Lafauara, inter Sortinũ
& Leontinum ortus, haud multũ peragrãs
in Megaræ portũ diffunditur.Prope Sortinum oppidum,de quo ſuprà diximus,vetu- B
ſti oppidi apparẽt veſtigia,locus ſaltibus &
nemoribus difficilis,atque flumine propemodũ ſeptus,Pantalicà nomine,longo tractu ab ipſo Pãthagio diuiſus.Millia flumen
inter Leontinũ & Syracuſas, vt ipſe Liuius C
eſt author,flumen ſancti Iuliani hodie.Nõ
multis ſanè pòſt annis idem Lanus à Leontinis loco pulſus Tapſum peninſulam poſitis ibi ædificiis incoluit, inſulã Mangniſis,
vt dictũ eſt, nunc appellatã, portu ab occi- D
dente munitã,atque ab Syracuſis 4.remotam miliaribus.Quo verò extincto eadem
è Tapſo profecta colonia, Hyblone rege
duce,Megaram, & Hyblam occupauit, de
cuius nomine Hyblei dicti ſunt. Megaram E
Hyblámque vnã eſſe multi ſcribunt, nobis
verò eam eſſe Megarã,quæ Auguſta nuncupatur, ab Auguſto Cæſare inſtaurata, magis placet:quũ à Cn.Pompeio,vt Strabo refert,fuiſſet deuaſtata, atque à Marcello, vt F
Liuius ait, antè direpta,& Hybla ſupra
ipſam Megarã à pluribus authoribus collocatur,nunc Miſillis, quaſi mel Hyble. Megara

A gara peninſula ab occidente portũ inſignẽ habet, diſtátque duodecim à Syracuſis miliaribus ad Aquilonẽ, à Federico ſecundo arce immẽſæ magnitudinis munita, ad noſtrum vſque tẽpus in ipſius vrbis aditu po-
B ſita, tametſi parua in præſentiarũ, nomenq; illi Auguſti Cæſaris maneat. Eius ciuis Theon poëta fuit. Quã inter & Murgãtiũ (de qua ſatis dictũ eſt) Turris eſt ad Ioniũ ſpectans, recens, quã Brucam noſtri appel-
C lant. Tauro promontorio, quod caput Sanctæ Crucis nominant, interiecto, frumenti nobile emporiũ. Centũ poſt annos his Megarẽſibus noua adſcita colonia Selinis miſſo Pammilo, qui eam tenebãt, pulſis Phœ-
D nicibus, medio fermè itinere inter Lilybęũ & Thermas occupatur. Selinis nomen de fluminis nomine, quod adhuc à ſalis copia, Salinis nuncupatur, ipſam alluens vrbem, quę modò Mazara dicitur, ab altero flumi-
E ne Mazaro propè ipſam ciuitatem, ad occidentẽ. Egion hæc à Plutarcho appellatur. Ptolemæo, horum mutatis fluminũ nominibus, alterum pro altero deſcriptũ. Hinc ad Himeræ hoſtium ſalſas propemodum
F eſſe aquas fateamur oportet, quod & Strabo ipſe autumat. Illi autẽ quibus Megara detenta, centeſimo quadrageſimoquinto anno, poſtquam Pammilius Selinim obtinuit

nuit, à Gelone Syracusanorum tyranno se- A
dibus expulsi sunt. Suprà Selinim amnem
Selinis extat oppidum, Salemus nostra tē-
pestate, à mari remotum, frugiferis arbo-
ribus insigne. Thermæ duæ vrbes mariti-
mæ, ad Tyrrhenum vna, de qua dicemus, B
altera verò ad Lybicum mare spectat iu-
xta Selinim. Quam, vt ait Diodorus, for-
tissimi quique à Carthaginensibus delecti,
missíque antequam exercitus ad exploran-
dam insulam mitteretur, coluere, atq; ab C
aquis calidis Thermas vocauere (Xaxcam
eam hodie appellamus) Thermæ nanque
ibi probatissimæ, quæ omnibus ferè mor-
bosis locum petentibus præsentaneum præ
bent beneficiũ. Fons est cuius aqua in vase D
quibusuis liniamentis fabrefacto reposita
triduo densatur, fitque lapis illis liniamen-
tis inscriptus. Erat inter vtranque Pentia
vrbs mari proxima. Lipulici nunc vocata,
in qua Pollucis templum, vbi multa, licet E
vetustate deleta, visuntur monimēta. Hinc
que ad lapicidinas quæ mille passibus à Se-
lino distant, vnde templi columnæ exēptæ,
nostra ætate Ramaxara nomine, via est mi
ro labore, ac immensæ magnitudinis stru- F
cta lapidibus. Extant adhuc Entellini vici-
ni populi antiquam colentes Entellam, ab
Entello Acestis socio sic dictã, quã Castrũ
Entell

A Entellicum deinde vocatam apud Siciliæ annales inueni, hodie verò Castellumuetranum. Antecedunt Lilybætani occidentem versus. Et vrbs Lilybæũ, quàm nostri Marsalam vocant in ipso Lilybęo à quo nomen
B sibi vendicauit, collocata promontorio, Ad dexteram portus, cuius fauces ab Romanis cum Carthaginensibus belligerãtibus, magna lapidum, ac cæmentorum iniecta materia obstrusæ, promontoriũ inter vrbẽ, &
C portum haud multũ in pelago proiectũ. In ruinis domus adhuc, quæ perãtiquæ, ac nobilis ciuitatis apparet testimonium, semi diruta, vbi in quadam fornice inscriptus his literis est lapis:

D I. CAESAR FL.
Valentini.
Pio felici semper Augusto
M. Valerius Quintianus V. C. Con.
P. S. Clementiæ Pientiq;.
E *Eius semper Dicatißimus.*

DOmus prĕterea ė marmorei draconis ore manantę aqua orti irrigabantur. Aquæductus cæmẽtitius sex ab hinc miliaribus. Complures item fistulæ subterraneæ
F paruo itineris spatio in vrbem ducuntur. Nec multũ quidem distant à mœnibus magnitudine admirabiles lapicidinæ, vnde lapides excisi, quibus, vt ipsi Lilybætani aiũt,

Cartha

Carthaginis muri instructi sunt. Domúsq; A
altera duo miliaria abest, quæ nullam habens domorũ similitudinem aliquibus cũ scalis,& fornicibus obscura admodũ paruo Labyrintho maximè est similis: Hanc Abbatiam vocant. Ad aquilonem autem ver- B
gens fons est iuxtà. Item & puteus templo inclusus antiquo (id Sancto Ioanni Baptistæ modò consecratum, instructúmque pauimento crustis diuersorum colorum distincto)cui nomen Lilybæo,de cuius nomi C
ne , & vrbs , & promontorium nomen sortiuntur , Sibyllam ibi quandam habitasse, sepultámq; deinde Iulij Solini verbis persuasi adhuc credunt. Probus philosophus Lilybætanus præstantissimus , quem Por- D
phyrius vltrò Lilybæum auditurus venit. Mediterranea oppida huic vicina lateri, quorum cum priscis aliqua non faciunt nomina Sutera , Chiusa, Sanctus Stephanus, Prizis,Palatium, Adrianum, Calatabilot- E
ta. At Bibonam fontibus compluribus arboribúsque ornatum.Proserpinam petiisse fama refert.Camarata,nomẽ (vt mea fert opinio)à Camerina dictum,quamuis Cammarum nonnullis placeat id nominari,Sal F
eius rubeus.Et à Iulio Cæsare oppidũ Iulianam adeptum nomen credimus:Cuius finibus inseruntur,Busachinus , Villa Franca,

Gibilli

A Gibillina, Sambuca, inter Selinim, & Panhormum, quod ab organi, machínæve genere quodã nomen duxit. Sub Eryce monte Drepanũ exiſtit, quam ab Lilybæo promontorio, decem, circiter, & octo miliaria
B ſepoſito, Acinthi⁹ amnis diuidit, qui ex duobus in loco Marcanza nomine. vbi pons eſt vnus fit. Nomen non à Saturni falce deductum, quod fabuloſum eſt, ſed à curuo littore, veluti Rhium promontorium in Pelo-
C ponneſo, quia curuũ, Drepanum vocatur. Medio loco inter vtrunque Caput Sancti Theodori, antiquitus Egitharſus promontorium in Sardoo pelago protenſum. Ptolemæus nomen quoq; ciuitatis fuiſſe ait. Igi-
D tur in falcato poſita littore, quo portus efficitur vaſtus, pulchra vrbs ac diues, etiã ſpectat ac occidẽtem. Inſulæ in proſpectu quæ veluti munitiones ad portus augmentũ ſeriò factæ maximè ſurgũt, quatuor ſunt, par
E ua vna atq; propinquior Colũbaria vocata, vbi inexpugnabilis arx. Reliquę Probatia, Eguſa, & Sacra, hodie Fauignana, Maretimũ & Leuaſum vocatæ: Ea. & portu, & ſalſis ſtagnis, quæ ſolis ardoribus deſiccata, incre
F dibilẽ ſalis emittũt copiã, propè cõſepta expugnatu eſt valde difficilis. Quadrageſimo dein à Syracuſis cõditis anno, Rhodium & Antiphemũ Cretenſis, vt Polybius ſcripſit:

Thucyd

Thucydides tamen Antiphemũ è Rhodo, A
& Entimum à Creta icto inter sese fœdere,
suæq́;gentis in Siciliam ducentes coloniã
agros,qui Lindij dicebantur occupasse, vrbémq; à flumine Gelam nuncupatam statuisse autumat.Gela barbarum nomẽ, La- B
tinè Caligo,flumen idẽ fuisse quod Himeram puto.Igitur vrbs in tumulo erat Lalicatæ oppido maritimo, quod ad meridiem vergit iuxta Himeræ amnis ostium,imminente,cuius nomen Gelæ adhuc(mons Ge- C
læ nanq; vocatur)distátq; ab Agrigéto miliaribus quatuor ferè & viginti, ita vt ex Gelæ ruinis illud constructum affirment. Amplificatum nonnulli credunt ab Acate, noménq; deductum. Diruêre Athenienses D
deinde,Gorgus ex Chio profectus restituit, quæ ante Phalaridis tempestatẽ gesta reor. Stagnum Geloum vbi fontes duo olim, natura diuersi,vnius nanque vnda steriles, alterius autem fœcundas mulieres reddebat, E
qui fabulosi & si, hodie tamen non extant. Signum ante vrbẽ erat Apollinis prægrande, quod victores Carthaginenses Tyron miserũt. Tymagoras Gelensis philosophus Theophrasti auditor. Suprà Gelam Macto F
rium, quam Ptolemæus Macharinam appellat,vrbem constituit Herodotus,Cicero Macharẽsem agrũ dixit, hodie Mazarinũ.

Sinistro

A Siniſtro Gelenſis maris littore Heraclea, quæ & Minoia, vt Liuius tradit, ad notum vergẽs alluitur, vulgò licet Terranoua, in publicis tamẽ rationibus Terra Heracleæ dicitur. Minoïa, quia ibi Minos Dædalum
B veſtigans occiſus creditur, Herodoto tamẽ Camicũ eam vocari vrbem, vbi Minos interfectus, placet. Strabo ait hanc Cocali tyranni regiam fuiſſe. P. Rupilius prætor noua amplificauit colonia, legémq; illis de co
C optando ſenatu conſcripſit. Cõdidiſſe verò Doriem Lacedæmonium Diodo. narrat in fabulis. Ad læuã Ipſa fluuius, Lapriſa apud eos vocatus. Ad occidentem lacus Lafalco nara nomine. Vltra lacũ Butera oppidum
D haud longè ab Himera amne, quod Buterium in noſtris annalibus dictum inuenimus. Ptolemæus Heracleam magis ad occi dentem, quàm Agrigentum & Gelam declinantẽ deſcripſit, quod falſum eſſe cõſtat.
E Poſt centeſimum & octauũ annũ Geloi & ciuibus & opibus aucti in eodem latere Agragantẽ Agrigentum, ſiue vt noſtri vocãt, Gergentem, vrbem à flumine Agragante, authoribus Ariſtone & Pyſtilo condiderũt,
F vt Polybius ait. Duo ſunt fluuij ipſo in exitu coniuncti, quibus antiqua vrbs ſepta eſt, Draco vnus vocitatus, Sancti Blaſij alter nomẽ ſortitus, qui, vbi cõfluunt, vnus erat

Agragas.Nec vana quidē mihi videtur opi A
nio,quibus horum alterum, cui Draco no-
men , Agragantē fuiſſe placet, vt Agragas
primū,vulgari deinde pronūtiatione Dra-
gas,poſtremò autem Draco diceretur.Pla-
tina amnis qui viginri millibus paſſuum B
ab Agrigento labitur, iuxta Caſtrum no-
uum ortus, vbi Suteram & Cammaratam
abluit, in pelagus diffunditur, quem Lycū
fuiſſe Diodori Siculi,in eo lib. quē de Phi-
lippi Macedonum regis geſtis ſcripſit, ver- C
bis adducti exiſtimamus. Flumē fontē exci
pit.Oeſtrum monte Sanctangelo effuſum,
qui ob præcipuū Muſarum cultū, fons Mu
ſarum antiquitus appellabatur. Muxarum
poſtea agrum dixerūt per quem fluit. Eſtq; D
haud procul Laſauara oppidulum.Nec de-
ſunt tamen quibus ab Agragante, hodie
Monte ſicco,qui magnanimorum nutritor
equorum à Vergilio appellatur, Agrigen-
tum appellari placeat. Vrbem ergo cæteris E
ditiorem (Syracuſanorum etenim diuitiis
cedere neſciebant) multis poſt annis Car-
thaginenſes deleuere.Megalus poſtea atq;
Feriſcus ab Helea Lucaniæ vrbe venientes
inſtaurarūt,quæ demum à T. Manlio præ- F
tore omiſsis ruinis(vt M.Tullius in Verri-
nis Actionibus ſcriptū reliquit) & illis, qui
ſuperſtites,coadunatis, atque ex vicinis ad-
ducta

A ducta colonia, in colle, vbi in præsentia est, Atheneo nomine trãslata. Ita vt duo Agrigentinorum genera, vnum veterum, alterũ colonorum fuerint. Cautum nanq; erat in senatu cooptando in Scipionis legibus, ne
B plures essent colonorum numero, quàm ex vetere Agrigentinorum. In foro recentioris vrbis lapis est marmoreus his inscriptis literis:

C *Concordiæ Agrigentinorum Sacrum*
Respublica Lilybætanorum. Dedicantibus
M. Haterio Candido proccos. & L.
Cornelio Marcello Q.
P R. P R.

D PLura erant in illa vetere templa egregiè facta, vnum Aesculapij illa tempestate religiosissimũ; in quo signũ Apollinis erat pulcherrimũ, Scipionis monumentũ, C. Verris furtum, cuius in fœmine literatis
E minutis argẽteis nomẽ Myronis statuarij erat inscriptũ, Alterũ Palladis vt lib. x I I I. scripsit Diodorus, vbi Gellia Agrigentinus patria iam capta hostiũ violentiam euasurus, se cũ multis receperat, atq; furente tu-
F multu, moriendũ esse potius, quam hostiũ in manus incidẽdum ratus, tẽplum cum his qui aderãt combussit. Agrigentini turrim Puzellarum appellant: item & Sanctum

Gregoriũ alterũ,quod adhuc ſtat. Tertium A
Iouis tẽplum fuit, cui Carthaginenſiũ bel
lum finem prohibuit:longitudo vt idẽ au-
thor refert,CCC.& XL.pedibus, ſexaginta
latitudo,altitudo autem centũ & XX.conti-
nebatur. Idq́; omnibus, quæ tunc in Sicilia B
erãt,multò fuit maius. Aedificiũ eo erat ar-
tificio,vt colũnæ rotundã exterius,interius
autẽ quadratã formam oſtenderent. Et in
porticu,quæ ad orientẽ conuerſa Giganteũ
bellum ingẽti magnitudine,miróq; artifi- C
cio,ſculptũ. Altera verò parte Troiana cla-
des,cui domus Phalaridis tyranni adhære-
bat, Lapicidinæ,nunc la Cauetta propè vr-
bem, vnde à Carthaginenſiũ magno capti
uorum numero columnæ & lapides exem- D
pti ſunt. Itẽ & aquęductus ab his plures ſub
terranei fabricati memoria digniſsimi,
Phæaci,qui de cuiuſdã Phæaci nomine di-
cebantur. Vna erat piſcina,quã alibi Dio-
dorus portum vocat,ad ciuium commodi- E
tatẽ manu facta,piſciũ plena. Ambitus eius
mille fermè paſſus. Profunditas LX.pedes
continebat:cycnorũ vbi multos nantes erat
videre. Quæ mortalium dein incuria cœ-
no referta,in agrum tandem, vbi plantarũ F
ingens fuit copia, mutata eſt. Ager item
ad ſpatium ſex prope miliarium Aquilo-
nem verſus,albus ſolo,qui neq; herbarum,
nec

A nec graminis quicquam patitur, multáque cõtinet foramina lutum liquidum vomentia, ac absorptam (si coniicitur) virgã magno cum impetu foras retorquentia, Machalubam Agrigẽtini nominant. Mos erat B illis, equos plures per virgines domi ac pueros alere, adeò vt Exenetum Agrigentinũ, nonagesimasecunda Olympiade in stadio quum fuisset victor, trecentæ bigæ (auctor est Diodorus) quæ ab equis agebãtur albis C in ciuitatem conduxerint. Plinius quoque plurimorum Agrigentinos equorũ tumulis Pyramides erexisse testatur. Nec multũ absunt mirandæ naturę Salinæ (Cantarellæ Salinas hodie vocant) quæ salem, qui in D igne soluitur, densatúrq; in aqua, gignunt. Iuxta antiquam vrbem ex cuiusdam fontis vnda, Aqua sancta appellata, oleum elicitũ aluum perpurgat. Horum omniũ diuitiis pares erant delitiæ, propterea quòd dum à E Carthaginẽsibus, vt idẽ autor cõmemorat, continua obsidione maximè premerentur, lege fuit cõstitutũ, ne esset excubantiũ cuiquã culcitram amplius vnam, vnũ lintheũ, pelliciámq; vestem noctu habere permisF sum. Id nanq; maximũ incommodum putantes decreuerunt. Diuitiæ Antisthenis, & Gelliæ ciuiũ, luxu atq; opulentia probãtur. Ille in filiæ celebrandis nuptiis non modò

his,qui domi erant, ciuibus, ſed etiam aduenis cunctis ſpectantum qui venerant,lautiſsimam cœnam ſubminiſtrari iuſsit. Gellia vir nobilis,prudẽs imprimis,atq; diues, ita fuit magnanimitate præditus, vt pueri quos in vrbis portis ipſe diſpoſuerat, peregrinos omnis domum conducerent.Centũ præterea à Gela armati equites repentina tempeſtate correpti,noctu Agrigentũ appulêre,quibus hoſpitio exceptis veſtes Gellia omnibus præſtitit madefactis.Hic ad Centuripinos orator ab Agrigentinis miſſus, illis hominem ſtatura puſillũ deformémq; ridentibus dixit,Agrigentinos ad claras ac formoſas vrbes proceros pulcherrimóſq; legatos,ad infimas verò puſillos,ſibíque ſimiles mittere conſueſcere. Acron Agrigentinus philoſophus,&medicus ante Hippocratis ætatẽ Athenis vixit. Empedocles omni propè laude dignus,veluti omni ſciẽtia clarus, qui animũ eſſe cenſuit cordi ſuffuſum ſanguinẽ.Et de eius nomine nepos Empedocles tragicus poëta.Arcinus quoq; tragicus poëta, centũ & quinquaginta edidit tragœdias.Metellus muſicus,Plato à quo muſicã doctus.Moſcus orator,diſcipulus & auditor Gorgiæ. Phalaris Agrigentinorũ tyrannus,qui primus poſt Theſeum tyrannidem exercuit, author eſt Plinius. Huius

matrem

A matrem visam esse videre in somniis aiũt, simulachra deorũ quæ ipsa domi cõsecrasset, ex his Mercuriũ ex patera, quem dextra manu teneret, sanguinẽ visum esse fundere, qui quum terrã attingeret, referuescere
B videretur, sic vt tota domus sanguine redũdaret. Phalaris Laodamantis Cretensis filius, prima infantia parentibus orbus, vxore Erithia ducta, Paurolam filium genuit. Inde ob seditiones domo profugus, in
C Siciliam cõmigrauit, atq; Agrigenti principatum obtinuit, vir prudẽs inter omnes, domi militiæque clarus, literis ac liberalitate insignis, Stesichoro Himerensi poëtæ, qui coniurationis conscius, ob diuina eius
D carmina pepercit, fatóq; extincto in Aetnę radicibus sepulchrum posuit. Perillus, huic Atheniẽsis faber plura opera miro artificio cælata dederat, qui pluribus ob id donatus muneribus, taurũ rursus æneũ naturali sta-
E tura maiorem obtulit, ipse nondum reserato artificio, quòd homo qui morti destinatus esset, tauro inclusus suppositis flammis, nõ humanã vocẽ, qua tyranni sæuitia leniretur, sed tauri mugitus ederet, donũ
F benignè accepit. Artificiũ inde doctus, Perillũ, qui tale excogitauerat tormentũ, omniũ sęuissimũ, ac illo cruciatu dignũ existimans, eundem facere periculum adegit.

Taurus Charthaginem dein adductus,at- A
que à P.Scipione Africano multos post an-
nos restitutus,quem taurum Scipio quum
redderet Agrigentinis,dixisse dicitur,Ae-
quum esse illos cogitare,vtrũ esset Siculis
vtilius,suis ne seruire,an populo Ro.obtẽ- B
perare,quũ idem monumentum & dome-
sticæ crudelitatis & Romanæ mansuetudi-
nis haberent. Mediterranea,quæ Agrigen-
tum haud multum refugiunt oppida.Sicu-
liana,nomẽ à Siculis deductum:Recalmu- C
tus,Musulmelis & Sutera cęteris remotius.
Narus magnifica ac populosa ciuitas,cu-
ius nomen cum antiquis nulla similitudine
cõparatur:ab oriente Mons clarus cũ arce
pelagus prospiciente,hic venam habet ru- D
bei sulphuris.Trinacriam vrbem nobilem
fuisse,quanquã vbi loci nemini compertũ,
simul & à Syracusanis euersam planè con-
stat.Zancla vnius miliaris spatio à Falcato
littore (Polybius licet vnius diei dixisset) E
portúsq; sinu,vbi nũc pagus est Chiera no-
mine,quod post vrbis euersionẽ,vbi fuisset
innuere volentes,hìc erat dixerunt,deinde
Chiera,à Siculis cõdita,atq; à falce Zancla
nominata anno mundi 3434.Siculi enim, F
vt Polybius & Thucydides scripserunt,tũc
falcem Zanclam vocabant:Strabo Naxio-
rum ædificiũ fuisse ait. Et Diodorus in fa-

bulis

A bulis Zanclotum regem ibi regnantē ædificasse, déq; suo nomine appellasse narrat. Postea verò atq; per id tempus quo Aristonus, & Pystillus Agrigentum tenuere, Periheres Cumanus, & Cratimenes Chalci-
B densis nauibus prędandi gratia in Siciliam semel appulsi, mox iterū suæ gentis eò deducta multitudine, Siculos vbi eiiciunt, vrbem suæ adigūt ditioni. His deniq; eiectis, Samij & Ionij Medos fugientes vrbe poti-
C ti. Ex quibus vnus Chadmus Chous vir integer, omníq; propemodū virtute prędítus. Syracusani his adhæsere ob seditionē exules, qui Melchidę dicebantur, quibus sociis ipsi Zanclei Himerā obtinuerūt. Anaxilas
D Cretenei filius, Rheginorum tyrannus, nō multis post annis eos pepulit, vrbémq; diripuit, nouámq; erexit, déq; suæ patriæ nomine Messanam appellauit (Messana vrbs Achaiæ) promiscua lingua inter Doricā &
E & Ionicam frequentē reddens. Hæc igitur à portus sinu, vbi naualia sunt, & palatio regis Federici ædificio, portáque castelli ad mare (quod ibi arcem antiquitus fuisse pro certo affirmat) vocata insurgebat, muróq;
F ædibus incluso, qui Malfitaniam vicum à deiparæ Mariæ egregio ac pulcherrimo fano, Sanctíque Laurentij ædicula dirimit, tendítque ad diui Antonij vsque portam,

præcincta, adeò vt quicquid domorũ extat, A formosissimæ impræsentiarũ ciuitati augmento additum deinde fuerit. Cæterùm quum vita functo Anaxilà Micithi serui, tutelæ filij puerilem ducentes ætatem crediti essent. Micithus quem sanctè gesserat, B postea quàm ex ephebis excessere, illis reddidit principatum. Quæ omnia gesta sunt ante Mamertinos Cãpaniæ populos, quos sub Agathocle Syracusanorũ rege militãtes situ vrbis, & opulẽtia allectos rupta fide, C quia per amicitiam recepti erant, illis omnibus pulsis Messanam occupasse diuisis inter se agris, nulli dubiũ. Messana igitur vrbs hodie satis prospera, satísque pollens, ab Italiæ finibus Charybdis freto, portúq; D natura ipsa facto discreta ab occasu collibus munita, tritici mesibus, quia mõtibus clauditur & pelago caret, nemoribus abũdat: sed tota propè eius messis in mororum foliis cõsistit. Probatissima enim à Messa- E neis lana serica in multas Europæ partes mittitur. Portus tutissimum diuersoriũ qui Charybdis, Scyllæque rabies superare pertentant, eam vrbis partem alluit, quæ ad orientẽ pertinet. Pars antiquissimi aquæ- F ductus ante ædem diui Francisci apparet. Fons est in ipsa ciuitate perennis, atq; saluberrimæ aquæ iuxta portum, quem Leonis

put

A puteum ipsi vocant. Ac etiam insignis pila, nec ante patrum nostrorũ memoriã facta, quo potũ equos agunt (Biuiratoram hanc. vocamus) omnibus quæ in toto ferè orbe pulchrior. Longitudo eius pedibus trecen-
B tis fermè & vigintiseptem, duodecim latitudo continetur. Ipsam vna maior, atque altera minor strix cingit. In capite pila quadriformis ingens cõstituta, è cuius centro columna super leonibus quatuor mar-
C moreis insurgit, & super ea altera rotunda pila cũ columella & extrema pila, qua super Messana ipsa è marmore habitu muliebri, cuius in pectore Siciliç insignia sculpta. Aqua autem perennis ad extremã, per
D subterraneas fistulas decurrens, vbi ducitur quasi de castello, per foramina vsque ad quadriformem (quam diximus) pilam, defluit. Hinc rursum ab omnibus his seiunctam, per foramen defluit in pilã, atque per
E cæcos meatus confestim in magnam ex marmoreæ sirenis colubrũ in manibus tenentis vmbilico decurrit. Altera verò parte puer nudus è marmore supernante delphino, qui ex naribus aquã emittit, cum lyra,
F cantanti similis. Effigies lapideæ duæ Scipionis, & Annibalis antiquitate ferè corrosæ in maioris templi porta visuntur. Sanctæ Prophoniæ templum Castoris &

Pol

Pollucis,vti ferunt, antiquitus fuit. Extra A
verò vrbem Veneris ædiculam,quæ prope
portam gentilium mœnium nominatam
in radicibus montium,Sanctæ Veneræ re-
ligio dicauit Chriſtiana,quã hodie dıruũt.
Ac etiam fama eſt Neptuni id fuiſſe tem- B
plum,quod Diui Nicolai in lingua Phari
ruinis propemodum affectũ hodie vocant.
Domúsq; erat regia tribus milibus paſſuũ
ab Meſſana ad meridiẽ,cuius adhuc extant
veſtigia,locũ regis Caſtagnitũ vocant,vbi C
fons.Latus vrbis quod vergit ad meridiem,
amœnis ac locupletiſsimis pagis ſtipatur,
per Valeriã viã,author eſt Strabo,Meſſa-
na Lilybæum pergebatur.Fuit Meſſaneus
quidã eius homo nobilis maximè locuples, D
miniméque auarus,cuius domus erat opti-
ma Meſſanę,quã modò vetuſtate affectam
contra propemodũ Antiſtitis palatium,eſt
videre,Et in ea ſacrarium perantiquum in
quo ſigna pulcherrima quatuor,vnũ Cupi- E
dinis marmoreũ Praxitelis opus:Parte ex
altera Hercules egregiè factus ex ære,quẽ
Myronis fuiſſe fama vulgabat.Erant præ-
terea duo ſigna ænea non maxima,verùm
eximia venuſtate virginali habitu,quę ma- F
nibus ſublatis ſacra quædã repoſita in ca-
pitibus ſuſtinebant.Canephoræ ipſæ voca-
bantur.Sacrarium,hodie vetus eſt ædicula

A Diuo Michaëli dedicata.Aedes in ea vrbe, vt suprà memorauimus,Sanctę Marię,quę proximis annis pulcherrima columnis,celebríque pauimento extructa,insignis Archiepiscopi sedes.Symmachus Messaneus B septuagesimaoctaua Olympiade victor fuit in stadio,in duodecimo libro vti scripsit Diodorus.Leontiscus Messaneus fortis supra hominũ vires,cognomento Acrochersites.Euhemerus omni ferè sciẽtia eru- C ditus,qui de deorũ natura scripsit.Dicæarchus Peripateticus philosophus,& orator summus Messaneus Aristotelem audiuit, situm morésq; Peloponnesi scripsit,suísque legẽ edidit.Hic quia difficilis erat animi, D quid aut qualis esset,intelligentia,nullam omnino animam esse dixit.Aristoteles Siculus Messaneus de morali,ac naturali philosophia decem scripsit libros.Ibicus poëta Lyricus & historicus.Hic à latronibus,quũ E iam interceptus,antequam interficeretur, grues volantes suspiciens:Illis vos, inquit, saltem meæ mortis vltrices eritis.Paucis pòst diebus fortè euenit,vt sedentes latrones in theatro spectandi caussa, volantes F grues cõspexerint,atq; submissa voce alter alteri:Ecce,ait,grues Ibici,quod secus sedentes vt audiuere,prætori renuntiarunt: quapropter capti latrones ac iudicio cõui-

cti

cti,laqueis crimen luerunt. Vnde prouerbium in re certa: Grues Ibici. Lycus Latinè lupus, cui & Butheras tum nomen, historicus, à quo de Sicilia multa scripta relicta sunt. Polycletus Phalaridis tẽpestate Messaneus, diuinæ mentis medicus. Colam cognomine Piscem, naturã pisciũ habentem cunctos mirari oportet. Quoniam ad ima descendens maris, biduo vti piscis cibũ capiens inter mortales illæsus deinde visus, tametsi Charybdis voragines, cauernásq; semel & iterum scrutatus, primorũ precibus tertium tentare ausus nunquam esset egressus. Ioannes Gatius paucis antè annis Messaneus Cephaleditanus episcopus, philosophia nostræque Christianæ religionis scientia lõgè eruditissimus: amicis sæpe dixit, Sacros libros, si fortè amitterentur, ob firmã suam memoriam se posse rescribere. Andrea Barbatius iurisperitus Messaneus. Oppida cásæ've plures inter Messanam, & Tauromeniũ in montiũ saltibus dispositæ. Quæ supra fretũ, Fortia, Limina, Scalecta, Italia, Sauoca, Casale vetus, Ali, Mandanichi, Locadi, Giudimãdri, & Lipaglara. Flumen Enises, nũc flumen de Nise, cũ oppido eodem nomine, quod Phaonem habitasse volunt. Venæ hic, quæ aurũ, argentũ, Porphyritúmq; marmor gignũt, passim reperiun

A riuntur,ſed quæ alumen cæteris omnibus
abundantior.Argentũ poſtmodũ promon-
torium,quod apud Siculos Caput Sancti
Alexis dicitur,quatuor & viginti à Meſſa-
na miliaribus diſtat,ſex à Tauromenio vr-
B be.Parte ex altera haud procul ab ipſo Pe-
loro duo ſunt lacus,alter horũ minor,quẽ,
quòd ibi anguillæ quæ in Scyllæo piſcan-
tur freto,nec prægrãdes quidem,ſed guſtu
cũctis omnibus elegantiores capiũtur,per-
C foſſa terra fluctus admittere crediderim.
Circa Meſſanã,& Mylam areſcere fontes
hyeme,æſtate verò ſcaturire Plinius teſta-
tur.Ad Pelori læuam Falacriũ promonto-
riũ,Raſoculmũ à noſtris nuncupatur:Secũ-
D dũ quod Farũ,Sãmichelis,Sãgeorgius,Gi-
biſum oppidula.Et montana Caſtanæa &
Lamaſſa:Et vltra in maris littore turris
Diuetus vocata, Dimethus à Ptolemæo.
Sed antequã ad Mylãventũ mõtoſa oppida
E Carbaruſa,Babuſa,Saponara, Sammarti-
nus,& poſt torrentẽ Vineticũ,& Ramecta,
ſupra itẽ alia exiſtũt,Rocca,Mauroiannis,
& Monfortis,inter vtrumque torrens.Et
mox Gualterius oppidũ,& Tyrrheno litto-
F ri propinquis Condro,cum flumine eodem
nomine.Nec multùm diſtat fluuius,ſimul
& vaſtus torrens ſine nomine.Verùm me-
dio in loco oppidum Sancta Lucia.Et mox
Myla

Myla vrbs, Mylazum modo nuncupata, A
quam & mari & portu propè cinctã, vi capi
difficile esset, Zanclæis hanc detentã Stra-
bo cõmemorat. Phocylides in ea ortus ciui-
tate, Theocriti Syracusani tempore poëta.
Et à littore parum remota oppida recen- B
tiora, vt opinio mea fert. Castrum Regale,
à quo octo miliaria non amplius Fons Ve-
neris distat sulphureus, quem Sanctæ Ve-
neris fontes vocant, atque eò, quia scabio-
sos sanat, miraculosum credunt, ibíque flu- C
uius oritur. Item in montibus Tripis, Rac-
cuia, Samperis, & Monsalbanus Rinaldi
villæ nouæ sepulchrum. Ad fontem autem
Heliconis fluminis Noara, ibidem Furna-
ris est. Heliconis superato ostio Tyndaris D
vrbs in paruo tum sita tumulo, mari im-
minebat, nũc penitus euersa, quam à Tyn-
daro Ledæ patre conditam ferunt. Ve-
runtamen à P. Scipione hostium spoliis
ornatam omnino constat, inter quæ Mer- E
curij simulachrum pulcherrimè factum,
Tyndarum hodie locum vocant, Diuæ
Mariæ vbi ædicula, et nundinæ anniuer-
sariæ celebrantur antiquitatis monumen-
tum. Fama est ad hæc loca cum Dianæ. F
Fascelis simulachro Orestem appulisse.
Mox ad occidẽtem Timetus fluuius. Vltra
ostium Pactæ vrbs contra Aeolias insulas
pasi

A pafsibus mille à mari pofita, Antiftitis decorata dignitate, de qua quod ab authoribus nihil in fcriptis relictum eft, nec à Tyndaride ad Agathyrfum vllos populos habitaffe legimus, eandem fiue ex Tyndaridis B ruinis erectã, fiue recentem effe cenfemus. Suntq; vicina parua oppida, Librizis Giufaguardia, Montagna, Cafale pactarum. Inq; fœcundis nemoribus, nec pelago procul Aluntiũ acceffu difficile, Sanctangelum C noftri appellant. Populi tum Aluntini, author eft Cicero. Medio in loco oppidum recens, vt reor, Laficarra nomine, paruumque alterum Pilainus, vt fupra Limartini oppidulum: Et quidam amnis, qui nullum apud D iuniores fortitur nomen, cui proxima arx iuxta littus Brolus nomine (ad Tyrrhenũ hæc fpectant vfque ad Drepanum) iuxta fluuium Sinagra. Vchria, & Nefus nunc Nafus, è Nefia regione iuxta Aetnam fic di- E ctum haud ignobile, milia quatuor à mari feiunctũ, de quo Ouidium, cum dixit: Nefiades matres, Sicelidéfq; nurus, feciffe mẽtionem magis, quàm de Nifa arbitramur. Quippe eft ad orientem ędicula parum di- F ftans, quæ fancta Maria Nafida nuncupatur. Huius finibus oppidum Caftanæa, atque Longi oppidulum inferuntur, & mox Miftrecta, quæ Amaftru antiquitus fuit.

Sunt & montuoſa plura oppida, nemoro- A
ſaque vſque ad Cephaledum, & Himeræ
oſtium. Galathis oppidum, Galatha à Pli-
nio vocatum, Galatheæ patria. Turturicis,
cuius ciues conflandi metalla peritiſsimi
artifices, ſuo cum fluuio, & trans fluuium B
Myrthus oppidum, quod à mari ſex diſtat
miliaribus, cum ſuis pagis: Myrthilone, Sal
uatore, vtroque Crapi, Belmõte, & Fraza-
none. Item Sammarchus, & Chida flumen
memorabile Roſmarini flumen vocatum: C
Militellus, SanFradellus duobus fluuiolis
oppida diuiſa, & oppidulum Alcara: Tumu
lus, qui eſt inter Tyrrhenũ littus SanFra-
dellũ, quod nominauimus, oppidum, in quo
triũ fratrũ Alphi, Delphij, & Cyrini Mar- D
tyrũ hodie fanũ eſt, antiquiſsimę vrbis plu
ra cõtinet veſtigia, quam Agatyrſum fuiſſe
prædicãt, propterea quod à Tyndaride tri-
ginta millibus paſſuũ Strabo repoſuit, ac
Ptolemæus etiã id ſentire videtur. Ierenſes E
ac Pithienſes à Plinio citati populi, oppida
Giracis, atq; Pithinæũ. Circa Giracim San
ctus Maurus & Caſtelluti9. In iugo Haleſa
ciuitas, quã Haleſinam M. Tullius vocat,
modò vt tantũ ſuadet coniectura Catonia: F
Niſi quis id eſſe mallet, quod Coliſanũ. He
leſinis pro multis, & magnis in Rempubli-
cam Romanam meritis atque beneficiis
decreu

A decreuit Senatus, vt C. Claudius Appij filius Pulcher de senatu cooptando leges cõscriberet. C. Claudius leges dedit, in quibus multa sanxit, de ætate hominum, de quæstu, de censu, déque cæteris rebus, quæ
B apud illos diu valuere. Dion. Helesinus fuit nobilis & diues, à quo C. Verres sextertia decies centena milia auferenda iussit. Vltra duo fluuij sine nomine. Ad fontes alterius oppidum Lamotta, cognomento Fer-
C mo. Tusa inter duos fluuios à mari duobus miliaribus sepositum. Et Pollina cum flumine, quod Aletem fuisse, nisi de Apolloniensibus Cicero dixisset, pro certo haberem. Oppidum est paruum, à montis cacu-
D mine, densisq; nemoribus mare prospectãs, quod Timoleon Corinthius Leptino victo tyranno libertate donauit. Monali ostium inter Cephaledum, & id de quo diximus oppidum, medium locum obtinet. Et ipsa
E sub alta rupe Cephaledus, altísque montibus constituta pelago alluitur Tyrrheno, hodie Ciphalu. In ea ædes sacra, quæ Antistitis est sedes, à Rogerio maiore dedicata. Cephaleditano pelago thynnorum magna
F captura, quorum oua stringunt premúntq;, ac salsamento condunt. In montibus oppida Castellum bonum, Gracteris, Asinellus, quod an ab Asino flumine, de quo Plinius

meminit,traxit nomen, dicere nō poſſum. A
Himeræ amnis inſulam diuidentis, vt Liuius ſcripſit, duo ſunt oſtia diuerſa, vnum Cephaledo proximū ad Tyrrhenum erumpit: Propè Gelam alterum in Libycum effunditur mare, Flumen ſalſum hodie vocant. B
Eodem nomine Himera vrbs à Zanclæis, Euclide, Simo, & Sacone coloniā ducentibus detenta,quibus Chalcidenſes plurimi, ac Syracuſani exules ab altera factione ſeparati,auxilio venerunt. Diſtabat C
à Thermis octo ferè miliaribus, in paulo eminentiore loco poſita,amnis oſtio eas diuidente.Structura omnis lateritia propter lapidum penuriam. Eius templa Gelo Syracuſanorum tyrannus Carthaginenſium D
ſpoliis ornauit,quorū manibus multis pòſt annis eâ deleta, hi qui excidij calamitatibus ſuperſtites fuerant, ad Thermas ſe receperūt,exhauſti oppidi in alterum tranſfūdentes reliquias.quā ob cauſam Ther- E
mæ Himeræ ab hinc nuncupatæ,Cicero in Verrinis Actionibus eſt author.In ea ſigna erāt ex ære plura:quæ Carthagine victa,vt P.Scipio reportauit,ſic Verres poſtea ſuſtulit. In illis mira pulchritudine ipſa Hime- F
ra in muliebrem figuram habitúmque formata,quę cornu in manibus floribus ac ſpicis plenū tenebat, quæ adhuc ſunt ciuitatis

ſigna

A signa. Stesichori etiam poëtæ statua senilis,
incurua cum libro. Stesichorus Himerensis
poëta, sacrum quem & scientia clarũ, Mu-
sarúmque eruditum appellat Phalaris. Et
Plinius in Stesichori ore infantis lusciniam
B auem cecinisse refert. Horatius Flaccus
graues Stesichori Camœnas vocat. Fama
est Stesichorum in Helenæ vituperationẽ
carmina edentẽ ab Castore & Polluce in-
fensis oculis priuatum, postea Apollinis re-
C sponso monitũ in laudes eiusdem scripsisse,
ac eo quod amiserat, restitutum beneficio,
vita huic functo templum à Phalaride de-
dicatum, sepulchrúmque in Aetnæ radici-
bus cõtra Catinam erectum. Thermæ Hi-
D meræ, vt dictum est, vltra amnis ostium ho
die Termini vocatur, frumenti nobile em-
porium, in alto colle sita est, cuius pars, quæ
mari imminet, in rupe, & ibi arx in pręsen-
tia. Aquæ ex rupe manant calidæ iuxta lit-
E tus ciuitatis, à quibus nomen adepta, vbi
etiam nunc perantiquum sanè, ac structile
suis cum cõcamerationibus ædificium, vbi
ægroti multi conueniunt. In fabulis legi-
mus, fontes calidos Mineruæ Hercule ve-
F niente nymphas aperuisse. Quæ in hunc
diem sunt antiquitatis fragmenta. Aquæ-
ductus, aliquibus cum pontibus torrentes
sub quibus nonnulli in mare erumpebant,

plumbeæque fiſtulæ, & aquæductus etiam A plumbeus ſemidirutus: Amphitheatrũ ruinis ferè affectum cum ſcalis complurihus quadrato inſtructis lapide. Pyramis vna marmorea multis ſtatuis incíſa. Eſtque in veſtibulo recẽtioris templi, marmorea ta- B bula fixa parieti, his inſcripta literis:

C. Macſio Aquilio
Fabio Titiano Cu. Cos.

Optimo ciui, ac Patrono Benemerẽti, ord. & populus ſplendidiſsimè Col. Aughime- C rorum Termit. pecunia ſua poſuit.

Pars quoq; Aſtenij domus, vbi marmor his literis inſcriptũ Aſtenij ædes. Aſtenius homo primarius, & diues, qui ante C. Verrem prætorẽ multis propter ſuas diuitias, D poſtea propter ſuam calamitatẽ atq; prætoris iniuriã omnibus fuit notus. Signum Cupidinis huius Aſtenij nomine inſcriptũ argenteũ cum lampade à Thermis ad Veneris Erycinæ fanum tranſlatum fuit. Ma- E dunia mons ab Himera ad Politium vſque diſtentus, cuius paſcua paſcentium ouium dentes auratos faciunt. Is Nebrodes eſt, vti reor, vbi damarum copia, à quibus nomen habuit. Flumina duo propè Thermas Pan- F hormum verſus collocant. Agateriam vnũ hodie nomine & Tereſiam alterum, quod fontẽ Trabiæ eſſe opinamur. In iugis mediterr

A diterranea oppida, ac recentiora quidem, Calatauulturus, paruúmq; Sclafanis. Caccamus, de quo suprà dixim⁹, Thermis propinquius, quod Soloëntem, & Panhormum non multum refugit. Acræ (de Acrensibus B populis meminit Plinius) & Casmenæ à Syracusanis habitatæ sunt. Acræ septuaginta annis post Syracusas, viginti Casmenæ post Acras, quæ vbi fuissent, nullum docet argumentûm, nisi sit Acræ Claramons op-C pidum, vt principio Acræmons, postea Claramons esset appellatũ. Cui vicinum oppidum recens hodie Mons rubeus nomine. Casmenæ autem Comisum vocamus, vbi fons vberrimus. Ij quoq; Syracusani cente-D simo ac trigesimoquinto anno post Syracusas ab Archia amplificatas, Dascone & Menecolo authoribus, Camerinam vrbem inter Pachynũ & Lilybæum, de qua Vergilius, cõdidere: hodie Cammarana dicta, cũ E flumine, prorsus euersa. Cõditores eã postea deleuere. restituítq; Gelo (Thucydides Hippocratẽ Gelę tyrannum restituisse ait) rursus idem Gelo diruit, ac etiam demum nouam deducens coloniam erexit. Est vici-F nus amnis Dirillus modò nuncupatus, ab occidente qui apud Bidenos ortus, à Libyco tandem excipitur mari. Inter vtrunque oppidulum paucis contentum casis, à no-

ſtris Lobiſcaris appellatũ. Nunc de his, quæ A
inter Camerinam & Pachynum ſunt, di-
cendum. Palus igitur, quam deſiccatam fe-
runt, quáque vrbẽ captam, ab ipſo ſtagnãte
fit flumine. Fons item eſt iuxta Camerinã, B
cuius oſtium Graphuſcolarum vocant. Al-
ter verò fons Dianæ in agro Sanctę crucis,
modò Paradiſus nuncupatus, de quo Iulius
Solinus fabuloſè meminit. Ac vrbs affecta
cladibus, cui in præſens Longobaldo nomẽ C
eſt iuxta mare, quàm Bruccam antiquitatẽ
appellaſſe mihi perſuaſum eſt. Mox flu-
men Limaguni appellatum, apud Cirata-
nos populos, quorum à Cicerone facta eſt
mentio, qui Ciratanam incolunt oppidum, D
noſtra ætate Iarratanam, oritur: ac Ragu-
ſam quod eſt recẽs nomen, interluens, mare
haud ſtatim ingreditur, quod Hirminium
antiquitus fuiſſe exiſtimo. Plinius inter Ca
merinam, & Pachynum repoſuit. Et medio E
fermè itinere intẽr hoc, & Motucanum
amnem Annælucatę fontis oſtium exiguũ,
qui littus parum refugiens, an ab Achate
lapide nomen ſibi vendicaſſet, quis nouit?
Contrà, aquæ dulcis ſcaturigines in ſalſis F
videntur vndis. In dextro maris littore tur-
ris recens, Puzallus nomine, atque fons de-
inde Fucallus nuncupatus. Motuca oppidũ
mediterraneum quamuis, non multùm ta-

men

A men ab Afro pelago remotum, populosum valde. Modicam quod nos vocamus, ad amnis fontes situm. Quarto supra id oppidum miliario puteus Prunorum dictus, vndam hyberno tēpore pedibus ferè duo-
B decim sursum emittit. De Muticensi agro Cicero in Verrem fecit mētionem. Amnis vbi Xiclim longè amœnissimum oppidum (quod Siculum tunc dictum puto) adit, sese in pelagus effundit. Nec mediocri quidem
C magnitudine fontes tres inter hūc, & Elorina stagna, medium locum obtinent, ostia omnes, duo tantum piscosos lacus facientes. Samueli vni hodie nomen, alteri Sancti Pauli fons. Lacum autem non eodem no-
D mine, nam Circhurim vocant. Tertius est in planicie Lafauara dictus, iuxta Spaccafurnum exiguum oppidum, quod Ispicæfundum, ab Ispa flumine deducētes nomen in publicis vocant rationibus, Ispa flumen,
E quod à Motuca quatuor milibus passuum oritur, locū Ispicam dicunt, raptis secū multis fontibus, postquā Spaccafurnum ipsum relinquit: piscoso facto stagno Busaitano nomine, in mare Libycum diffunditur. Et
F mox ipsa Elorina stagna iuxta Pachynū.

Præterquā ea, de quibus suprà diximus, plura erāt in Sicilia oppida, quæ modò non extant, partim enim defecere. Strabo quæ

inter Catinam, & Syracusas fuerant defe- A
cisse, multa quoque meridionali in latere
ab Carthaginēsibus deleta memorat. Nec
hodie quidem Megara peninsula, atque
parum à mari remotis Hybla, & Leontino
exceptis inter Catinam ipsam, & Syracu- B
sas aliqua inueniuntur. Partim verò in no-
ua translata, prisca illa penitus amiserunt
nomina. Quapropter illis indagandis quo
magis operam nauamus, quûm nulla eo-
rum quæ extant, vel similitudo, vel vicini- C
tas, vbi loci fuissent, arguat, eò minus, quæ
sint, qúęve fuerint, explicare possumus: Ve-
runtamen operæpretium est, vt apud au-
thores inuenta sunt, ita ea describere. Cal-
lipolim à Naxiis erectam, atque Eubœam D
à Leontinis apud ipsum Strabonem legi-
mus. Plinio de Turpinis facta est mentio,
& item de Nepinis, Edinis, Heubolēsibus,
Mutustratis, Magellis, Paropinis, Semelli-
tanis, Trisinensibus, Triocalinis, quorum E
ciuitas Triocle à Ptolemæo appellata est,
Ipse insuper Ptolemæus ciuitates numerat
Abacenam, Tissam, Agurium, Sergentiũ,
Legum, Acrimam, & Phthinthiam. Cicero
verò de Acherinis, & Letenis meminit. Li- F
uius Accillas vrbem, fluménque Anatim
dixit. Lex erat in Sicilia, quæ senatores vel
gratis, vel suffragiis faciendos iubebat.

Prætor

A Prætor per triennium durabat. Bini Censores in singulas creabantur ciuitates. Consuetudo præterea erat, quòd suos dies mensésque congruere volebant cum solis lunæque ratione, vt nonnunquam si quid discre-
B paret, eximerent vnum aliquem diem, vel biduum ad summum ex mense, quos illi Exæresimos dies nominabant: item nonnunquam vno die longiorem mensem faciebant, aut biduo, author est Cicero libro
C quarto Verrinarum Actionum.

Cæterùm quia plerosque audimus illis, qui vrbem Syracusas tantæ fuisse potentiæ narrant, tum instanter aduersari, tum leniter, quasi timidè credentes, annuere,
D de his pauca facienda verba iucundissimum fore iudicauimus. Quippe & regali potestate, & magistratu totius insulæ Siciliæ Syracusanos imperio potitos facilè probabitur. Gelo igitur Syracusa-
E norum rex Carthaginensibus bello iam profligatis, vniuersæ Siciliæ dominatum obtinuit, quem Hieroni fratri (hic superior fuit Hiero) postmodùm ex testamento reliquit. Victo item aliquot pòst
F annis Thrasybulo tyranno, cæteras Siciliæ ciuitates libertate ipsi Syracusani donarunt, hincque pax alta ad Dionysij vsq; tempestatem, quare Ioui liberatori ingentem

gentem statuam dedicarũt. Aduenas item A
complures,qui in ciues ascripti belli necessitate fuerant,officio quocunque fungi minimè posse lege sanxerunt,author est Dio. lib.x I.Idem author,cęteris iam in potestatem redactis,Trinacrinos,qui obtemperare recusabant, ab ipsis Syracusanis victos, B
vrbémq; direptam fuisse,in sequenti li. testatur.Strabo præterea reliquos Siciliæ populos Syracusanorum ditioni adactos, in suis scriptis reliquit. Et Dionysius demum C
superior,vniuersæ Siciliæ imperio occupato,forti cum manu in Italiam copias traduxit.Ac vbi Romanorum prouincia Sicilia facta est,Syracusis prætoriam domum, ibidem qui ius dicebant, iudices mansisse, D
nemo est qui improbet. Cicero enim libro IIII. in Verrem, de Sopatro quodam loquens:Citatur,inquit,reus,causa agitur Syracusis. In eodem Steniũ Termitanũ dum defendit:Edicit ait statim, vt calendis De- E
cembris adsit Stenius Syracusis. Ibidẽ quũ de Censoribus faciundis diceret:Concurritur,inquit,vndiq; ad istũ Syracusas:flagrabat domus tota prætoria studio hominũ,& cupiditate.Item li.v II.ait,eo tempore (de F
C. Verre loquendo)ad luxuriam,libidinésque suas domo sua regia,quæ regis Hieronis fuit, qua prætores vti solent, contentus

non

A non fuit. Fuisse igitur vrbem Syracusas omnium Siciliensium facilè principem fateamur oportet.

Sed nunc de principatu dicendum. Phalaris primus, eodem tempore, quo Tullus B Hostilius regnabat, Agrigentinos domuit. Ad cuius ætatem, nisi seculorum imperitiæ vitio demus, omniũ rerum famã, eò quòd nihil memorabile compertum, per silentiũ venisse arbitramur. Tametsi Aemiliũ Sen- C sorium Segestæ tyrannũ fuisse in Parallelis Plutarchus memoret: & Anaxilam Messanæ regnasse, vt satis dictum est, multi authores probent. Telemachus deinde & Eumenides filius. Is Enesidemum creat The- D ronis patrem, Therone Terillus ortus. Cleander item Pataræus Gelæ tyrannus à Sibyllo interfectus: cui frater succedens Hippocrates ad Hyblam Siculis bello illato, morte occubuit. Cuius filiis imperio, quo E nondum maturi erant, fraudatis, Gela, qui equitatum duxerat, regnauit Gelæ ortus, à Telo insula oriundus. Hic id tẽporis, quo Xerxes Persarum rex, facto in Hellesponti angustiis ponte, in Græciam traiecit, Syra- F cusanorũ rex creatus. Hiero posteà frater principatum accepit, is qui Catinæ eodem tempore extinctus, quoad Cremeram, vt Diodorus scripsit, trecenti Fabij vna die

cecid.

cecidêre. Thrasibulus frater huic successit, A qui Syracusis tandem eiectus apud Locros miserè vixit, obiitq; miserè Duretius Menaninus Siculorũ tyrannus, & Dionysius superior, nõ modò Syracusanorũ: verùm & totius insulæ Siciliæ dominatũ obtinuit. Dio B nysius inferior illius filius, qui exul Corinthi ludũ aperuit. Agathocles sordido genere ortus, rex deinde Siciliæ, quo morbo implicito, atq; dein mortuo Pyrrhus Epirotarũ rex, quũ iã esset in Italia, à Syracusanis C accitus, rex appellatus est. Hiero rex Syracusanus, qui & si ab Gelonis stirpe, natus tamẽ ex ancilla. Hic cũ Romanis, quia Appiũ Claudiũ Mamertinis auxilio Senatus, Pópulúsq; Romanus miserat (quæ prima D Rom. nauigatio fuit) fœdus, pacémq; fecit. Cui Hieronymus nepos puer successit. Qui quũ moribus multum dispar esset, Leontii confossus vulneribus occubuit. Ex prętoribus deinde Romanis P. Cornelio, & Octacilio, postea M. Marcello Sicilia decernitur, à quo vrbs Syracusæ capta. Senatui de- E hinc, Populóq; Romano, atq; Imperatoribus Sicilia vniuersa obtẽperauit, donec Georgio Maniaco, & mox à Pœnis occupata. Multis deinde pòst annis Rogerius Tan- F chredi Normandi filius, victis eiectísque Pœnis eãdem obtinuit: cui filius anno post

Christ

A Chriſtum milleſimo centeſimo tertio Rogerius rex ſucceſsit. Duo Vilielmi Malus, & Bonus poſtea regnarunt Tancredus Vilielmi ſpurius, Conſtantia ſorore, quæ legitimo orta matrimonio, in cœnobio religio
B nis ſacris dedicata. Hæc demũ illinc exempta, Henrico Romanorum Imperatori in matrimoniũ data, in ſua propemodum ſenectute Federicum genuit, quo Corradus, & Manfridus ſpurius creati: quorum demũ
C altero demortuo, Manfridus regnauit fratris filiorum tutor, quem Carolus, qui comes prouinciæ dicebatur, occidit, occidítq; Corradinũ Corradi filium. Quamobrem Galli Siciliȩ annos fermè decem & ſeptem
D dominati, quibus à Siculis ferè omnibus, anno CXXVIII. trucidatis, Petrus Aragonum rex decernitur: huic etenim Conſtantia Mãfridi filia in matrimoniũ ducta: Qui Alfonſum, Iacobũ, & Federicum crearunt.
E Ex quibus Iacobus, Federico fratri natu minori relicto regno, in Hiſpaniam remeauit. Federico Petrus natus eſt. Petro Lodouicus, qui regnum accepit, quo vita functo, Federicus frater Mariæ pater, & Martinus
F eiuſdem Mariæ coniunx, móſque Martinus pater. Et poſt hunc Ferrrandus quem Caſtellæ infantem vocauerunt. Quo Alfonſus, & Ioannes orti. Alfonſo, filiis duntaxat

ſpuriis

spuriis relictis, Ioannes frater successit. A
Ioanni Ferrandus natus cognomento Catholicus, Ferrando Ioanna, qua Carolus Quintus Imperator Optimus Maximus.

CL. *Marius aretius Andreae Arduino Caesaris Consultori.* B

ET si grauioribus negotiis impeditus, ab aliis quibusuis curis iure optimo abstrahi deberes: Aristotelis tamen vti initiatus documentis, qui intelligentem quencunq; quadam propemodũ necessitate etiã C phantasmata speculari oportere dicebat, tot rerum sarcinis aliquando remissis, ad nostra iucundissima studia tua cum dignitate te humanissimè confers: quod Ciceronem, quódque Cæsarẽ fecisse constat. Quũ D igitur res huius insulæ Siciliæ nequaquam satis explicatæ essent, eò quòd nemo primordia, conditores, simul atq; ruinas ad nostrum vsq; tempus vno perstrinxit volumine: tu omnis scientiæ, omnísq; antiquitatis E diligẽtissimus indagator, quum vnà toties cum amicis essemus, quorũ cõsuetudine familiarissimè vteris, qui primùm Siciliã inhabitassent, quíque ciuitates, & oppida erexissent, atq; ea, quæ deleta, diruissent, à me F peraccuratè quæsiuisti, quasi persuadens, vt de his quicquam memoriæ commendarẽ. quamobrem ipse tua authoritate motus,

quæ

A quæ apud plures authores inueni, atq; vno perſtrinxi faſciculo, in lucem protuli. Ac demum Eliſabellæ diuinæ propè mentis mulieri, Ferrandi Gonſagę coniugi Mulfettanorum principis, qui Cæſaris in Sicilia vicē B gerit, tua ipſius perſuaſione inſcripſi. Proinde ſi id totum, quod legiſti minus aptè, aut candidè ſcriptum tibi, cæteriſq; in hoc genere ſcribendi diſertiſsimis, authoribus videretur, non mihi quidem attribuēda erit C culpa, ſed tibi, qui graue opus mihi perficiendum præcepiſti. Vale.

CI. *Marius Aretius Baldaſſari Saccano.*

SOlent multi Baldaſſar Saccane, mune-D re non æquis viribus impoſito, iuſſa capeſſant necne, diu multúmq; dubitare. Veruntamen quum difficilius ſit, quibus plura debemus, id quod imperāt negare, quàm efficere, ne ingratitudinis crimini dari poſE ſit, deliberatione quadā, quę vires animúmque omnino facit, vel arduam prouinciam ſumere æquum eſſe arbitrantur. Suaſiſti, quum de his multis cum primoribus agere tur, vt ſitū noſtræ inſulæ Siciliæ Latinis liF teris luſtrarem. Quòd & ſi ingenij vires atque mentis imbecillitas diſſuaſiſſent, mandatum tamen, qui iubere potes, adeò impulit, vt veluti qui æſtuantis Scyllæ, Caryb-

dísq; freto noctu se credere malunt, quàm A
ei, qui iusserat, abnuere, fecerim pro viribus. Tu igitur vt quæsturam Messanæ sanctissimè geris, vt tot amicos quibus comitatus & honoribus assiduis, & beneficiis prosequi minimè cessas, sic animũ, sic obe- B
diẽtiam læto cum vultu accipias, faueásq; cœptis, vt ad maiora me impellas. Vale.

MARII ARETII C
PATRITII SYRACVSANI, CALIPHO DIALOGUS, *in quo Hispania describitur cum recentioribus nominibus.* D

LODOVICVS, PRVDENTIA, CALIPHO.

Qvis nam mihi tantam adferet lætitiam, vt hæ me derelinquãt E
tristes, quibus torqueor, cogitationes? causa, cur sim mœstus, non quidem deest, ratio homines qua gubernantur, illam vincere perquàm studet. Sum quamobrem in ærumnosa positus cõ- F
trouersia. PRVDENTIA. Certè nullam intueor, mi vir, causam, quare diutius tu istis incumbas cogitationibus perniciosis,

prudent

A prudentium enim est (vt ipse haberis) fortunæ in rebus peractis cedere: in agẽdis verò, in quibus ab ipsa valde timendum vel virtute, vel nouis repugnare inuẽtionibus. Sed quæso quid id est? LODOVICVS. Ne-
B scis mea coniunx me magistratum gerere? Nescis inter Cæsaris primores ad Italiam petiisse? Rursus valetudine coactum perquàm infirma illicò remeasse? Quid ergo grauius, quídve mihi iniucundius euenire
C poterat vnquam? Nempe huius ab ineunte ætate seruiui auo, etiam in Celsensi bello, vbi vulnera accepi plura: Et huic etiã multùm, vt tibi compertum est. Quid plura? quum illa dies, quam diu optâram, adfuit,
D seruire non licuit, Aegrotus sum reuersus, quid molestius? PRVDENTIA. Quid faceres? Nemo est, qui tuum non inspexerit animũ, liberes ergo tete obsecro istis tuis curis. Sed Caliphonem eccum, lætor qui-
E dem, erit tibi fortasse leuamen aliquod. LOCOVICVS. Oportunè, dic tu illi aliquid. PRVD. Salue Calipho, sunt ne aliqua, vel de cercopitheco, epigrãmata? CALIPHO. Ex Italia redeo cũ Cæsare adeò
F exanimatus, vt mihi haud vnquam erit cura faciundis versibus nauãda posthac. PRVDENTIA. Macilentus es, & raucus. CALIPHO. Mos est illis, qui in aliquã eunt

expeditionem interrogantibus quò prope- A
rent, hilari cum fronte, ac voce elata se ad
bellum gerendum proficisci respondere: at
verò hi, si viui è castris remeant, vnde ve-
niant rursus interrogati, tenui voce vultú-
que demisso, vno verbo è militia se venire B
aiunt. Porrò & si res gestas mea potius in-
tersit scribere, quàm arma gerere, nihil ta-
mē superest mihi præterquàm vita. Omniū
nanq; rerum iacturā feci. PRVDENVIA.
Malo me Hercule impræsentiarū mi Ca- C
lipho sermones, quibus alacriores fiant ad-
stantes, habeantur, quàm locus sit aliquis
tristitiæ, sic dij te adiuuent, missa ista facia-
mus. CALIPHO.. Quid iubes? PRVD.
Dic meo viro historiam, vel fabellam dun- D
taxat, quæ sit ei voluptati. CAL. Vnde ex-
ordiar? Dicam Cæsaris Bononiam ingres-
sum? Ad diem solennem, qua fuit diadema-
te coronatus, quum Hispani proceres au-
rum, & gemmas induti diuitias ostentarūt E
suas? LODOVICVS. De his omnibus binis
me literis certiorem tum fecere: potius Hi-
spaniæ situm abs te, ac recentiora, quæ ad
prisca faciunt nomina enodata vellem au-
dire. CAL. Onerosam prouinciā. LODO- F
VICVS. Quid onerosam? Nonne tibi il-
lius diei venit in mentē, qua Toletum ver-
sus iter facientes nos, ad Solorij montis, ac
Carpeta

A Carpetanorum iuga quum venimus, & regiones,& labentia hinc inde flumina admodum fuimus scrutati? Verùm te plurima audiui tum nuntiantem, itaq; si me amas, fac quod ipse rogo. CALIPHO. Quàm li
B bentissimè, obtēperabo tibi, vt semper. Sed quum vel Mauritanorum, qui Hispaniam occuparunt, barbaries, vel temporis longioris immanissima rabies, non modò nomina, sed & rerum faciē quoq; permutassent,
C difficile erit quod iubes obseruare: nihilominus tamen capessam iussa, tametsi meo repugnaturos iudicio videam quàmplurimos, præsertim si meis forum spargetur nugis. PRVDEN. Eia rumpe moram, mu-
D tis quidem veluti qui loquitur, non tamen surdis recitare videberis.

Calipho Lodouicus.

HIspania montibus Pyrenæis, ac mari nostro, Atlantico denique Oceano,
E & sinu Cantabrico perstricta, primam partem Europæ efficit ab occidente. Pyrenæi hi sunt montes, qui adhuc prisco gaudent nomine, quibus ab interiori mari ad ipsum Ibericum pelagus protentis Hi-
F spania à Gallia separatur. Quæ in duas primùm diuiditur partes, citeriorem & vlteriorem. Et vt valeat quisque melius eius percipere figuram, hoc in totius Hispaniæ

descriptione ordine vtendum nobis duximus,quo hactenus nemo vsus. In Oretania igitur,quæ regio maritimum attingit littus,in quo Carthago noua,nũc Carthagena promontorium est Scombraria,à nostris Caput Depalis nuncupatũ.Hinc mons Solorius paulatim septentrionem versus oritur.Qui modò accliuis,modò infimus, & apertus,vt Ptolemæus & Plinius ostendunt,per Carpetanos, Vacceos, Vectones, & Celtiberos,ad Cantabros vsque procedit.Hi montes ea complectuntur oppida, quæ in præsentia Guenca & Siguenca(Cõcia & Serguntia olim)indigenis dicuntur, ad montem vsque producti,quem Moncaium vocant,& hinc ad læuam declinantes Cantabriæ iugis eunt obuiam. Moncaium,an à Caco nomẽ deductum sit,quasi montem Caci, adstipulari non audeo. Et Siguenca vrbs,non Seguntum quidẽ olim, sicut multi prædicant,sed Serguntia, per cuius agrum Durius perlabitur. Strabo: Durius,inquit,præter Numantiam,orámque Serguntiam currit.Ergo quicquid terrarum ad orieutem hæc iuga relinquunt citeriorem,ad occidentem verò vlteriorem esse Hispaniam, antiqui voluêre. Nempè Oretanos maximè ad meridiem vergere, ad mare vsque peruenientes,& mox Carpeta

A petanos, ad Aquilonem declinantes, nouissimos Callacios autumat idem Strabo. Ac Hispaniam hoc distinctam modo, in quatuor rursus partes, Bæticam, Lusitaniam, Callaciã, & Tarraconensem distribuendã
B omnino nobis videtur. Romani nanque in tres vlteriorem Hispaniam, vt ius facilius diceretur, diuisere, antiquissimi licet in duas per longitudinem. Nec labor quidem erit alicui Tarraconensem ipsam agnosce-
C re prouinciam, quum non sit minor, quàm ipsa citerior Hispania est. Nam hæc vnam partem facit, vlteriore in tres diuisa prouincias, in Bæticam, Lusitaniam, & Calla-ciam: quæ & Ana, & Durio fluminibus di-
D screte, Oretanis, Carpetanísq; adhęrent, dũ tendũt in occasum. Et, vt res longè sit vobis notissima, ea qua potero facilitate explicare nitar. Ana, qui Bæticam à Lusitania disterminat, in Laminitano agro, circa oppi-
E dũ, quod Cagnamares Hispanis dicitur, ex vastis oritur stagnis. Et xxx. mil. pas. decurrẽs obtusis totũ se properè cõdit cuniculis, rursúsq; stadiorũ lxiiij. subterraneo peracto cursu ad oppidũ, Villarta quod nuncu-
F patur, totus renasci cõspicitur: qui Emeritã fama antiquissimã vrbem (quę suo lætatur nomine, vna dempta, alteráve tantùm mutata litera, Meridam nanq; dicunt) abluit,

&in Oceanum erumpit.Guadianã Mauritani Hispanis dominantes hũc nominarunt amnem,quod flumẽ Anę sonat,Guad siquidem illi,nos flumen dicimus.Ora autem,quã ad meridiem ipse detrudit amnis, quæ mari percutitur,quæve diuiti cultu,ac fertilitate cæteris omnibus antecellit,Bætica,à Bæti fluuio eam mediam resecante, fuit olim cognominata,cuius pars ab nostræ tempestatis hominibus Andaluzia appellatur,quasi,vt auguror,ante Lusitaniã, mutatis literis partem inquam,quoniã non tota,cui Bætica tunc nomen,nunc Andalusia est. Propterea quod ea,quæ Mariano monte ad meridiẽ stringitur terra duntaxat Andalusia est:Reliqua verò inter ipsum montem & Anam fluuium posita,vel inter vtrunq; flumen. Bæturia erat,pars tamen Bæticæ,in duas à Plinio distincta partes, totidémque gentes,in Celticos,qui Lusitaniam attingunt,& Turdulos,qui & Lusitaniam & Tarraconensem.illi Hispalis conuentus(in cõuentus tum Hispaniam diuidebant)hi quidem Cordubensis.Quos ipse sic interpretor,primos regioni,quã Extremaduram , alteros quam Manchiam vocant iuniores,tribuo,qui omnes tum Bætici. Et id quoq; videtur de Turditanis sentire Strabo,Qui confestim in Romanorũ

ritum

A ritum, Latiali penitus vtentes sermone, ante alios mutati sunt. Marianus autē mons, cuius Ptolemæus & Plinius mentionem faciunt, ab Hispanis Sierra Morena nuncupatur. Cæterùm Bætis fluuius, à quo Bætica
B (vt dictum est) in presens Guadalquebir, quod est flumē magnum à Pœnis inditum nomen Tingesi saltu in monte Argento, circa oppidū Castaonem exoritur. Nostri Castaonem Alcarras, argentum verò mon-
C tem, Sierram Alcarras vocant. Hic ergo in mediam Bæticam influit: Cordubam tot claris viris insignem, atque Hispalim, illius oræ caput, modò Siuiglam tangens, & in Atlanticum Oceanum effunditur. Tartes-
D sum hunc vocitarunt nonnulli, à Gartheia ciuitate, quæ Tartessos à Græcis dicta, ad Bætis hostium, vnde Tartessus ager. Gartheiam ab Hannibale fuisse direptā, scripsit Liuius. Bætis insuper Salsum admittit
E fluuium, qui ab eo, quo ipse Bætis, erumpit monte, nunc Guadelemar dictus, apud quē cum Pompeio Pompeij filio, manus Cæsar conseruit. Bæticæ latus maritimū ab Herculeo freto, ad eos, quos diximus, Oreta-
F nos, & nouam Carthaginem, Bastetani obtinebant, à quibus Baëza & Baza oppida nomen sortita sunt. Hi rursus Bastetani ab occasu Baream regionem, Mauetaneam,

mox Deitaniam,& deinde Conteitaniam A complectebantur, author est Plinius. oppida verò retrogredientibus sese offerunt, post Scombrariam promontorium (quod suprà nominauimus) ipsa Carthago, ab Hasdrubale ædificata, vbi Scipio Africa- B nus virginem vnam inter captiuos adductam (quæ forma erat insignis) Luceio spōso reperto intactam restituit. Hic item in ludis ab ipso Scipione factis, duo Hispani principes, Corbis, & Orsua patrueles de C regno dissidentes alterius in alterum facto impetu ambo periere. Promontorium deinde, qui modò caput Guatte nomen, olim Charidemum. Et, mox portus magnus, vbi Almeria sita est, Salabina, Selo- D breña accolis vocata, Malacha, & Salduba de quibus talem facio coniecturam Ptolemæo authore. Malacham tunc fuisse mihi persuadeo, vbi nunc caput Maducæ: at verò vbi Malacham in presens re- E ponunt, Saldubam tunc, cum flumine fœderatorum, cui Salduba nomen. Et mox Bessulam fluuiū ad oppidum Marbellam in mare erumpere puto. Vbi Hasdrubal Barchinus primùm, Mago deinde, & Has- F drubal Gisconis à Scipione fugati, vt narrat Plutarchus. Mons Calpe, quem montem Gibraltar vocitant, iuxta fretum, Abilam

A lam Africæ montem ſpectans:quos Herculis columnas eſſe,quaſi ærumnarũ metas,in fabulis traditum eſt.Et iuxta oppida, quibus Sola, & Barbe nomen,Alcaſiram,& Tariffam,quæ à noſtris cognominari
B nari auguror,licet alij aliter ſentiant.Poſt hæc Iunonis templum ad Oceanum,in oppido Belon,& id in præſentia Trafalgar,& flumen Belona. Gadis item,ſeu Gadira inſula paulò à continente ſepoſita, Bæticæ
C proxima:Hinc demum id Sacrũ promontorium,à nautis noſtri ſæculi Caput ſancti Vincentij vocitatum,ager omni vbertate fœlix diſtenditur. Ex mediterraneis autem præter quas diximus,Hiſpalim & Cordu-
D bam,Carmona & Nebriſſa,nunc eiuſdem nominis. Ac nonnulla quidem nouiſsimis oportet oppida interpretari nominibus,Oroſpeda,quod Oropeſam eſſe credimus. Et Abdera non longè à Malaca oppi-
E dum in mediterraneo,vel quòd Plinio placet,Ebura. Ipſe Vbidam quemadmodum dicere auderem,ſic & Eguam,Eſigam fuiſſe exiſtimo. Munda vrbs, quam Mundecaram nunc vocant : apud quam Pom-
F peium Pompeij filium Cæſar in fugã vertit,author eſt Hircius.Plinius tamen,duas fuiſſe Mundas,in Luſitania alteram inter Durium & Tagum,alterã verò in Bætica ſcri

ſcriptum reliquit. Item vrbs opulentiſsima, in hac erat regione Oringis, quam ad expugnādam, quia Pœnis ſtudebat, Scipio fratrem miſit. Et ea quę in nominibus nullam habent cū priſcis ſimilitudinem. Granata in primis vrbs populoſa, quæ victis Pœnis à Ferrando Arragonio rege Chriſtiano ritui vendicata, omnibus Hiſpanis multò eſt oppidis feracior. Singiliam oppidum in Bætica reponit Plinius. Et fluuius qui Granatam abluit, nunc Xenil vocatur, poſſumus propterea Granatam Singiliam vocare, ſi licet. Vrſaonem ab Hircio in commentariis citatum oppidum, nos Vſſunam vocamus, præſertim quòd non longè ab Hiſpali illud oſtendit. Et Tuccis, quod Turcinum fortaſſe: Carbulo, Carpium. Et Murgis vrbs, quam Murciam eſſe puto. Iaën denique, Xeres, ciuitas regalis: Anduiar, Antequera, ſunt hæ ciuitates, quæ vigent his à recentioribus appellatæ nominibus, quas interpretari non audeo. Ac ſatis quidem de hac parte dictum eſt, nunc ad reliquas, breuiter enim omnia explicare volui. LVDOVICVS. Credo profectò de Murgis nam in Bætica illam Plinium collocare memini me legere.

Calip

A *Calipho, Prudentia.*

AB Ana ad Durium quæ clauditur ora Lusitania est, à Lusu Liberi patris dicta, author Varro. Nec his quidem incongruum mihi videtur pauca Plinij inserere
B verba. Vniuersa autem quæ de Hercule, ac Pyrene, vel de Saturna traduntur, fabulosa imprimis vt arbitror: hæc ille de Hispania. Durius igitur qui Duero ab Hispanis, stadiis centum ab Numantia illa, quę vna tot
C strenuos, tótque duros, veluti Hispaniæ totius robur, milites sola peperit ortum habere cernitur. Numantini igitur post decimumquartum annum obsidionis, quū amplius se tutari non possent, in rabiem con-
D uersi duces suos, séque patriámque ferro, & veneno, subiectóque vndique igne peremerunt, adeò vt triumphus fuerit Romanis tantum de nomine modo non verò Numantia, sed Soria exiguo oppido. Terra
E autem quam Durius ad læuam ad Anam vsque, in Oceanum properans relinquit, Lusitania est, Tago auriferis arenis celeberrimo amne per longitudinem resecata. Tagum, qui non alio, ac suo gaudet nomine ad Carpetanos, in montis radicibus stadiis L. ab oppido paruo, cui Tragacet nomen, quod nō multùm abest ab vrbe Concia (quam Cuencam, vt antè dictum est, appel

appellant) nasci non dubium est. Qui vbi A
Toletum nostra tempestate regalem, vrbē
oppidáq; infundit plurima, fluuiorum etiã
admittit multos, Olisipponenses, nunc Lisbonenses, muros influit, & in mare vasto
facto hostio demum se proiicit. Nec cũ illis B
quidem sentio, qui Toletanos Carpetanos
esse dicunt, quãdoquidē hos distinctos esse,
alteros ad Tagi ortum, alteros illis proximos, haud vereor, nam & Plinius illos distinxit. Carpetani ait, & Toletani Tago C
flumini impositi. Et in Oceano Barbarum
promontoriũ, quod nostri Caput Spiches,
& mox Olisippo ab Vlysse condita, si Solino credimus, vrbs quam Lisbonam vocant,
in extremis Lusitaniæ oris, ad Tagi hostiũ D
sita. Quæ hac tempestate nobilis, & Africano diues commercio, cuius nanque ciues
mercaturę gratia Aethiopicum per Atlanticum nauigant mare, Africæ sinus penetrantes. Nec illius quidem regionem (vt E
multi delusi credunt) tantummodo fuisse
Lusitaniam adfirmo, quoniã ea Lusitaniæ
pars, quæ mari adfixa, esse Portugalense
regnum certum habeo tantùm, ita quod
pars erat, & non tota Lusitania. Erat enim F
tum hæc non parua regio, quũ Ana, & Durio, ac iugis etiam Carpetanis fuisset terminata. Et nunc quidem de huius regionis
oppi

oppidis. Nam præter Toletum (de qua ſuprà ſcripſimus) Segouia vrbs diues, ac cunctis ferè Hiſpanis nota, ſub nemore poſita, & in ea aquæductus maximus, qui pons ab Hercule conſtructus peruersè vulgò creditur. Sunt & qui iuga, quibus hæc ſita eſt ciuitas, Carpetana eſſe volunt, in quorũ ire ſententiam omnino non placet. Porrò quũ Carpetana iuga Oretanis omnes ſcribentes adiungant, quúmque Ptolemæus nullum in Luſitania eſſe montem aſſerat, rem non aliter, ac ſcripſi, in animum induco meum. At Ptolemæi fortè ſententia alicui ſi non ſatisfacit, eò quia montes, vbi ipſa Segouia, & illis proximi, quos Guadaramæ nunc vocant, aliíque etiam, in ipſa viſuntur Luſitania. Ego de illis, qui digni erant, quorum mentio fieret, Ptolemæum eſſe locutum reſpondeo. Et item Obila quæ Abila, & Salmantica famoſiſsima Academia, Moro denique, & Talabrica, modò Mora, & Talauera. Sunt oppida nonnulla, quæ viuunt, & nihil cum antiquis faciunt in nominibus, tum quia id, quod habebant antiquitatis penitus amiſere, tum quia fortaſſe deinde condita. Valliſoletum oppidum magnificum, & rebus neceſſariis maximè refertum. A quo haud longè abeſt Methina de campo (vt ipſi) omni

omnium rerum, propter hyemales nundi- A
nas menses tres, totidémque æstiuales ibi
celebratas, nobile emporiú. Emporia quæ
Empudia, Toro, Zamora, Metina, Rosseci,
Illesca, Vccagna, & tandem Madrid oppi-
dum viuis vndique silicibus constructum, B
& hoc nulla vnquam est victus penuria fa-
tigatum, nec cœli grauitate oppressum. Al-
cala de Finari (sic ipsi aiunt) à flumine Fi-
nari, quod Tago absorbetur, vbi artiũ flo-
ridum Gymnasiũ, & hoc Complutum esse C
ab Ptolemæo demõstratum oppidum, Hi-
spani pro certo habent, sicque illud in pu-
blicis adpellant rationibus. Et non longè
aliud Guadalaiara à Mauritanis nomina-
tum, quod flumen Lapidum significat, vbi D
Iacobus Mendocius Infantasciorum dux
habitat, vir præter nobilitatem, munificẽ-
tissimus. PRVDENTIA. De illustribus
viris, ac de domorum pariter nobilitate, si
facienda verba, Toletanam domum quo- E
que, aliásque etiam antiquissimas meritò
memorare fas est. CALIPHO. Per id tẽ-
pus præter duas Mendociam, & Toletanã,
quas nominaui domos, Cerdeam, Cardo-
neam, Larensem, Velasceam, Pimẽtellam, F
Stunicam, Henriticam, Orosciam, Cordu-
bensem, Limensem, Gusmaneam, Mõdra-
goneam, & quæ antiquissima, Patiecam,
scio

A ſcio quidem eſſe clariſsimas, attamen nolo de his nunc agere. PRVDENTIA. Quid Patiecam domum antiquiſsimam ais? CALIPHO. Quendam Lucium Iunium Patiecum Cæſaris in Hiſpania bella aduer-
B ſus Pompeij filios gerentis ſocium reperio. PRVDENTIA. Operæpreciũ eſt audire. CALIPHO. Hircius in commentariis de Corduba loquens. Cæſar ait, eam ciuitatem omni tẽpore optimè de populo Ro-
C mano meritam eſſe ſciebat. Sex cohortes ſecũda vigilia iubet proficiſci, pariq; equites numero, quibus præfecit hominem eius prouinciæ notum, & non parum ſcientem Iunium Patiecum. Hæc ille.

D CALIPHO, LODOVICVS.

DVobus vlterioris Hiſpaniæ partibus abſolutis, ad Gallaciam deſcribẽdam ipſo cogimur ordine. Et hanc non ſolùm eam, quam Galiciam vocant eſſe volumus:
E quæ vt nemoribus, montibus, ac aquis etiã abundabat, ita meſsibus nuda penitus. Sed & omne quoque vlteriori Hiſpaniæ quod ſupereſt, Bętica & Luſitania exceptis. Eſt in hac prouincia in Oceanũ protendens pro-
F montorium magnũ, quod Artabrum nominarunt, nunc Caput finis terræ: veruntamen his qui de hoc aliter ſentiunt, Strabonem adduco teſtimonio, nullum aliud me-

morabile promontorium inter ipſum Ar- A
tabrum,& Pyrenes promontoria reponen-
tem. Minus amnis hanc infundit oram , &
in Durium ſe recipit. Cæterùm Aſturi,nũc
quoque Aſturi , huius regionis partem ha- B
bitabant. Et his proximi Cantabri partim
montiũ cacumina , partim loca maritima
ſeptentriones ſpectantia incolentes,& eam
regionem quam Biſcaiam dicimus,& mõ-
tes etiam Liconitiurgis ciuitatis , ad Iberi C
vſque amnis ortum obtinebant , ſiquidem
Iberum ipſum, qui ex illis videtur monti-
bus erumpere,in Cãtabria naſci & Plinius,
& cæteri omnes,ſunt teſtes, Callaciorũ op-
pida quæ vltra Durium ad aquilonẽ. Aſtu- D
rica vrbs olim magnifica,nunc Aſtorga. Et
Liconitiurgis copioſa mercatura, complu-
ribúſque etiam equitibus,& nobilibus cla-
ra vrbs, quæ Burgos incolis dicitur. Arun-
da ſiue Arandis , quam ab amne Arandam E
Durij appellant,& in eodem fluuio Pallan
tia,quæ Palentia. Et nomina recẽtiora pre-
terea. Leonem vocant Hiſpani ciuitatem
quandam quæ haud multũ diſtat ab Aſtur-
ca. Eſt & Compoſtella vbi diui Iacobi tem- F
plum,quæ eiuſdem tantum miraculo me-
morabilis. Homines præterea olim duri,&
omni expugnatu difficiles, nullum tunc co
lentes Deum , tantum Lunæ peracto orbe

A noctu ante fores saltus agitabant. Ac de vl-
teriori Hispania quidem satis dictum vi-
detur, deinceps ad citeriorem, vel Tarra-
conensem prouinciam trãseamus. LODO-
VICVS. Sum omnino exutus illis quibus
B eram obsessus curis, perge oro, vt magis
lætus euadam.

CALIPHO, PRVDENTIA, LODOVICVS.

C TArraconensis prouincia à Pyrenæis
montibus, qui Hispanias, Gallisque
disterminant, duobus promõtoriis diuersis
insurgit: angusta primò, paulatim deinde
se pandens, vlteriorem iam latior facta cõ-
D tingit Hispaniam. Promõtorium alterum
interiori mari percussum, Veneris tẽplum,
nunc portum Veneris nominant. Alterum
in Iberico pelago Easo tũc, quod illud esse
arbitror, cui modò caput Berton nomen.
E Hæc rursus Balearico à meridie, ab septen
trione Iberico mari adstricta, adfixáq; Py-
renæo currit in occasum, & Oretanis, mõ-
te Solorio, Carpetanísque iugis ab aliis
Hispaniæ oris distinguitur. Plinius in Tar-
F raconensi Cantabriam recondere videtur
prouincia. Huius oppida nonnulla, quan-
quam non illis à iunioribus cognominan-
tur nominibus, prisca enim temporum

varietate nomina defecere, nos tamen nouissimis quoad fieri poterit, adaptare conabimur. Principiò à læua Pyrenæi mõtis ad mare nostrum Gerundenses populi Galliæ fines colunt, & hi Geronem tenent vrbem, quam Gerundam quondam dicebant. Cæterùm ab hoc mari Ibericum sinum versus, per Celsenses, & Iaccetanos, ad Nauarræ, vt Hispani aiunt, vsque limites, Ausetani, Itani, Lacetani, ac per Pyrenæi radices, Ceretani discurrebant, author est Plinius. Et post eos Vascones ad mare Ibericum, & Pampelonẽses, quos Nauarros esse auguror Plinij verbis persuasus: ait enim quòd Vasconum saltus proximus est Pyrenæo per Oceanum. Et Strabo item ad Septentriones supra Iaccam, vbi Pampelon à Pompeio dicta. Vascones reponit. Iaccetanæ gentes olim nobilissimæ, quæ à Pyrenæi radicibus ad Ilerdam vsque latius extendebantur, vbi Sertorius bella gessit extrema: itaque hinc expulsus, apud Saguntinos fuit ab suis dolo interfectus militibus. Victoria oppidum idem tenẽs nomen prope Cantabros: in quorũ montibus Iberi amnis ortus inspicitur, quem nostrę ætatis mortales Hebrum, Thraciæ Hebri nomine decepti, nuncupant. Iberus, ab Ibera olim vrbe opulentissima, dictus: à qua non procul

A procul Scipio Pœnos vicit, & Hiſpaniam vniuerſam populo Romano adiunxit, vt Titus Liuius teſtimonio eſt. Ergo Cantabriæ iugis Prouincia de Campo (ſic ipſi dicunt) duobus ex fontibus è rupe ſcaturien-
B tibus, haud procul oppido Iuliobrica dilapſus per Celtiberos, & Dertoſam confluens, mare ſubit Balearicum. De quo ſic, Iberus amnis nauigabili cõmercio diues, ortus in Cantabris, haud procul oppido Iu-
C liobrica. Hæc Plinius. Celtiberi, quos nominauimus, à Celtis Galliæ populis illuc profectis, ripáſque colentibus Iberi, & Iberis indigenis ex duobus vno facto nomine, Celtiberi ſunt dicti, ſpatioſam tenẽtes pro-
D uinciam qua Segorbienſes, & Numantini claudebãtur. Segorbienſes hi ſunt, quorum vrbs Segorbia in Valentino regno. In Celtiberia Cæſaraugusta Romanorũ colonia, Ibero adfuſa, vbi pons lapideus memora-
E bilis, nobiliſsimis ciuibus ornata, quam ab Cæſare Auguſto propagatam, Cæſarauguſtam dixere, quum antea Saldiba nuncuparetur. Zaragozã turbato vocabulo, ac mutatis literis nunc vocant. Tametſi in tabu-
F lis publicis priſco ipſo non fraudant nomine. Ac ad Bæticæ fines reuertor. Setabis fluuius per Conteſtaniam, nunc Conſentaniã labens, ab eo monte, quo Bætis, egreditur,

& in mare nostrũ ad oppidum modò Guar- A
damar, effunditur, quẽ Hispani Seguram
vocãt. Nec hunc quidem admodum effugit
Sucro, nunc Xucar. apud quem Pompeio,
& Sertorio congressis, æquo fuisse Marte
pugnatũ; nisi Pompeius vulnus accepisset. B
Oritur circa Carpetanorũ oppidum, cui in
præsentia Tragacet nomen, per vrbẽ Conciam, & pontem, qui Talaiolæ dicitur, dilapsus Algiram oppidũ haud procul à Valentia cingit, & alteri se adiungens fluuio, C
quẽ Gabrielem vocãt, mari nostro sese immiscere visus est. Setabis vrbs, quam Xatiuam esse arbitror. At nunc Valentiam, quę
suo illustrata nomine viuit amœnissima
ciuitas, adcedimus. Est itaque equitibus no D
bilissimis insignis, ac in totius Hispaniæ
prouinciis nitore, splendore insuper nulli
secunda, cum flumine Turia, modò Guadalaiara à Mauritanis inditum nomen, quod
flumen album sonat, cuius ortus apud Cel- E
tiberos. Nõ longè à Valentia per occasum
stagnum abest, memoratu dignum, piscosum, & immẽsum, de quo nusquam legi factam mentionem, nisi apud Plinium: Contestanię, inquit, sinus regio Edetania amœ- F
no prætendente stagno, ad Celtiberos recedens. Et post hæc de Valẽtia agit, quod nũc
Albuferam appellant. A Valentia autẽ Sa-
guntum

A guntum haud procul à mari, ciuiũ Romanorũ oppidum, nunc Monuiedro, vbi theatrum cum ſcena, cui nihil deeſt, ac plura etiam antiquitatis veſtigia, quæ imaginem quandã vetuſtatis oſtendunt. Saguntini ab
B Hannibale obſeſsi, quum de ſalute deſperaſſent, argentũ, aurumq; omne, ex publico priuatóq; in forum collatum, in ignem id raptim factũ coniicientes, eodem pleriq; ue ſemetipſos præcipitarunt. Dertoſani mox
C celeberrimi quondam populi, quibus Dertoſa (quã Tortoſam vocamus) ad Iberi hoſtium colebatur. Et hinc non procul Tenebrium promontoriũ, & Tenebris portus ad occaſum. Vnde recedẽtes per ortum Oetus
D nos aduocat Tarraco, à qua nomen tota eſt ſortita ꝓuincia, quæ littori impoſita totius eſt regionis vetuſtatis caput. Tarraconam hãc appellamus, vbi Scipionũ interitus. Ab ea *66*. millia paſſuum ſolùm orientem ver-
E ſus per maritimũ littus tendenti Barcinũ olim paruum oppidum, Barſelona impræſentiarũ clara ciuitas, prudentiſsimis imprimis ornata ciuibus, eſt obuia. Et inde Lunariũ promontorium à noſtris Caput de
F Vallis. Circa quod Blanda oppidũ, nũc Blanes. Gerunda item, quæ Gerona nunc ciuitas, de qua fecimus mentionem, & Emporiæ, modò Empuriam vocant, cum flumine

Clodiano. Roda oppidum iuxta Veneris A
templum,nunc Rofas dictum. In mediter-
raneo autẽ Illerdenfes, vetuftifsimi populi
ad Sicorim fluuium Ilerdam ciuitatem,
quã Leridam vocitamus, vbi publica Gy-
mnafia incoluerũt.Sicoris ergo fluuius,qui B
Segre impræfentiarum dictus, à Pyrenæo
monte per illius muros,& pontem, quẽ di-
ximus,ciuitatis difcurrens Ibero non mul-
tùm peragrãdo abforbetur. Et à Sicori Si-
culos ipfos habere nomen memoriæ pro- C
ditum eft. Populos nanque illuc transfre-
taffe, ac eam Siciliæ partem, quæ ad occi-
dentem vergit,incoluiffe adfert Thucydi-
des.Cinga huic vicinus fluuius, qui Singa
modò, pontem, & oppidum quod Fragam D
recentiores nuncupãt abluens Iberum ra-
pido petit curfu. Et inter hos fluuios Mon-
çon oppidum.Cęterùm ab Ilerdenfibus ad
Pyrenæum Ofcenfes, quorum nos ciuitatẽ
Huefcam vocamus. Ac alia óppida quæ E
haud funt prifcis fimillima in nominibus.
In Celtiberia Taragona, Balbaftrũ, Ter-
uel,Boria, & deniq; Calataiut, quod an fit
Calatagurium oppidum à Strabone citatũ
penitus ignoro, à quo diftabat ad occafum F
P.M.circiter 16.Bilbilis in quodam tumu-
lo,cuius ruinæ vifentibus adhuc fidem fa-
ciunt.Ac quicquid referã amplius fupereft
nihil

A nihil, plura dixiſſe videor, quibus & ſi vobis nõ ſatisfeci, obtemperaui tamen. PRVDENTIA Gratias q̃ a nobis geſsiſti morem, agimus mi Calipho. LODOVICVS. Omnia quemadmodum pollicitus es, bre-
B uiter dixiſti. At quia rem feciſti gratam nimis, me perinde ac te vtere, paratum me inuenies proculdubio.

COMMENTARIVS FRA-
C TRIS IOANNIS
Annij, ſuper Vertumnianam Propertij.

PRAEFATIO.

D Quoniam ſæpe meminit Beroſus cognominum ac proprij nominis Noæ, & à Latinis nõ negligũtur, & ſæpè falluntur quidam exiſtimantes nõ eſſe eundem Noam,
E Ianum, Vertumnum, Vadimona, quia eos faſcinauit Græca leuitas, viſum eſt mihi non eſſe ſuperfluum, immo neceſſariũ hæc ſuper Vertumnianam Propertij commentari, vt videant ingenia latina omnia epi-
F theta propria Iani Vertumni ſimul collecta ſimul ſumpta niſi ſoli Noæ conuenire nemini alij, ac propterea eundem eſſe Noam qui aliis cognominibus appellatur.

COMMENTARIA A
SVPER VERTVMNIA-
NAM PROPERTII
in quarto libro Ele-
giarum. B

APerienda ſunt cognomina &
cauſæ cognominum Iani, qui &
Noæ. Nam etiam teſte Beroſo
non ſolùm Ianus, ſed etiam Cœ-
lum ſol cognomina habuit, quia C
docuit (vt ait) aſtronomiam. Quæ etiam cuncta
ſubripit Diodorus, qui in primo libro dicit Oſiri
patrem fuiſſe Saturnum Aegyptium Pana. Sa-
turni verò patrem fuiſſe Solem. In quarto verò
lib. dicit Saturno qui regnauit in Aegypto, Li- D
bæa, Sicilia & Italia, fuiſſe patrem Cœlum, qui
primos homines à feritate ad ciuilitatẽ reduxit,
& eos erudiuit. Quantum ad rationes verò co-
gnominum Diodorus ſimul & Beroſus conſen-
tiunt ad vnguem, quòd Cœlum cognomen habue E
rit, quia docuit aſtronomiam, & populis multa
prædicebat, & ob id illum exiſtimauerũt habere
diuinam naturã, & mouere atque vertere cœlos
& elementa, & cuncta vertibilia, & ideo Ver-
tumnum illum dixerũt, vt in quinto dicit, Quod F
& Ouid. in 1. de Faſt. referens, inducit Ianum
ita loquentẽ. Quicquid vbiq; vides, cœlum, ma-
re, nubila, terras. Omnia ſunt noſtra clauſa, pa-
téntq;

A téntque manu. Me penes est vnum vasti custodia mundi. Et ius vertendi cardinis omne meũ est. Quòd si verè is penes quem vnum est omne ius vertendi cardinis dicitur vnicus Deus vertendarum rerum, necessariò cõsequens est, vt Ia-
B nus sit idem vnicus Deus vertendarum rerum, quia pénes eum vnum est vasti custodia mundi, & omne ius vertendi cardines. Necessariò igitur est idem Ianus & Vertumnus, quia idem Deus vertendarum rerum. Sed Ianus oratur in
C principio omnis rei inchoandæ, vt feliciter aspiret. Et idem inuocatur vt inchoatam bene vertat, ad finémque feliciter perducat, vt Donatus ait pro vltima epistola in primo epistolarũ Horatij dicentis. Vertumnum, Ianúmque liber spe-
D ctare videris. Scilicet vt prostes Sosiorum pumice mundus. Id est, tu liber epistolarũ videris spectare Ianum à principio & eundem Vertumnũ, qui bene atque adeo ad finem feliciter vertit, vt iam posis præstare mundum & ornari, & da-
E ri Sosianis qui in foro venali libros ornabant & ligabant inter Ianũ ad radices Capitolij, qui principiò inuocabatur, & eundem Vertumnũ in foro transitorio, qui vt ad finem bene feliciterq; verteret, orabatur. Et hanc idẽtitatem significa-
F uit Fabius Pictor in fine de origine vrbis Romæ, vbi scribẽs, Tyberis inquit fuit limes imperij Volturreni, inter veteres Ianũ & Saturnũ, qui à principe illius vrbe Volturrena, per syncopam

dictus

dictus est Volturnus, & ob id Tuscus non Latinus. Nam quòd Volturnum sine syncopa primitiuũ est nomen, notat fluuium in Samnio, & oppidum Romanum in littore, à quo Volturnus deus Tyberinus in Latio, sicut & Volturnus, vt caput imperij in Etruria. Quamobrem deum Tyberinum suum dicit esse Roma atque Etruria. Eundem & Ianum & Vertumnum, & ab his dictum Vadimona. Hæc Fabius. Idem igitur Ianus & Vertumnus Vadimon, quia Vado Aramei dicunt id quod Latini verto, & Aegyptij Proto. Et idcirco idem multiformis Proteus, Vadimon, id est, Vertumnus, qui cœlos & cardines, & Vertibilia vertit. Igitur Vertumnus & Ianus idem & cœlum. Vnde Ianum quasi Eanum, quòd cœlum eat & vertatur ac giret, ab etymologia nominis exponit Cicero, sicut Macrobius in primo Saturnalium exponit dicens. Physici siue naturales philosophi Ianum magnis consecrant argumentis diuinitatis. Nam sunt qui eum mundum, id est, cœlum esse voluerunt, Ianúmque ab eundo dictum, quòd mundus semper eat dum in orbem voluitur, & ex se initium faciens in se refertur, vt Cornificius libro Etymorum tertio. Cicero, inquit, non Ianum, sed Eanum nominat ab eundo. Hæc Macrobius. Ex quo patet quòd multæ cœlestes proprietates & nomina Iano tribuuntur, quia cœli animam motricem

A B C D E F

fuisse

A *fuisse Ianum post mortem existimauerunt, de quibus hæc dicenda sunt. Cœlum est pater omnium, & terra mater. Ita physici aiunt, Ianus est antiquißimus pater omniũ, & eius vxor Vesta mater. Et ideo cœlum & terra dicuntur.*
B *Cœlum item vertit tempus in quatuor tempora, ver hyemem, æstatem, autumnum, & ideo dicitur dominus vertentis anni Ianus, quia hæc docuit, & prædicebat ex his multa, Cœlum iure deúsque vertentis anni dicitur. Vnde Macro-*
C *bius in primo Saturnalium. Ianus (inquit) apud nos in quatuor partes spectat, vt demonstrat eius simulachrum è Phaleris aduectum. Et Phœnices illum figurant instar draconis caudam in os reflectentis, quia idem est finis &*
D *principium anni. Et super septimo Aeneidos de domino anni ibi: Sunt geminæ portæ belli, Seruius sic habet. Ianum inquit faciunt quadrifrontem, qui illum faciunt deum totius anni, qui in quatuor tempora diuiditur. Et subdit. Anni au-*
E *tem esse dominum illa res probat, quia ab eo initium anni nominatur, & in ipsum finit. Vnde & ipsi in quatuor partibus anni vertentis primitiæ offerebantur, & ob id Vadimona Etruscè Vertumnum autem latinè cognomen accepit vt*
F *Propertius insinuat inducens eum in quarto libro elegiarum ita dicentem. Et quia vertentis fructum percepimus anni, Vertumnum rursum credidit esse sacrum. Prima mihi variat liuentibus*

tibus vua racemis: Et coma lactenti spicea fruge A
tumet. Hic dulces cerasos hic autumnalia pruna Cernis, & æstiua mora rubere die. Similiter Physici consecrant Ianum & Vestam siue terram Pomonam, in quarta fronte ac parte anni secum colloqui de coniugio faciundo, & à Po- B
mona terra sperni Ianum, quia tunc vertit se in formam vetulæ, quia hyems senio similatur, vt astronomi & ipsa natura perhibent. Sed quia vltima facie Iano senilis finita, mox vertitur ad ver, quæ est facies pulchra & iuuenilis, ideò C
statim terra Pomona capta grauidatur, & fructificat & florescit. Quòd Mythici, id est fabulis vtentes poëtæ memorant, qualem fingunt de Vertumnio & Pomona Ouidius xiiij. Metamor. Hæc de argumentis physicorum pro diuinitate Iani conuersi in animam cœlestium dominam & motricem, ob quod cœlum, & dominus vertentis anni, & quatuor temporum eius, & rerum vertibilium Vertumnus cognomenta promeruit à sua posteritate. Nunc cur solis cogno- E
mentum habuerit, referendum est ab historicis & physicis. Id ob multa referunt. Berosus dicit, quia docuit cursum solis toto cœlo euntis, idipsum Macrobius in primo Saturnalium sic exponit. Ianum quidã volunt solem demõstrari, & ideo F
bifrontem, quasi vtriusque ianuæ cœlestis ortus & occasus potentem, qui exoriens aperiat diem, occidens claudat. Seruius quoque super septimũ

Aeneid.

A *Aeneidos qui inquit Ianum bifrontem faciunt, ij eum dominum diei quæ habet ortum & occasum, id est, vigintiquatuor hobas, volunt. Vnde & Diesſpiter, id est, matutinus & diei pater dicitur, vti est illud Horatij libr. Sermonum de vi-*
B *ta rustica, vbi ait, Matutine pater, seu Iane libentius audis. De dominio quoque duarum portarum scilicet ortus & occasus, & præsidentia sui ad alios Ioues, ita Ouidius refert in primo de Fastis, inducens ipsum Ianum ita dicentem.*
C *Præsideo foribus cœli cum mitibus horis Et redit officio Iuppiter ipse meo. Quòd si officio atque imperio Iani redeunt & obediunt alij Ioues & dij, necessariò consequens est vt citori sint veiones, id est, paruijoues, & Ianus solus*
D *à physicis consecrantibus eum magnis argumentis diuinitatis dicatur Iuppiter optimus maximus. Iuppiter quidem, id est, iuuans pater, nomen commune ipsi & alijs Iouibus. Maximus verò, quia sator omnium deorum, & ma-*
E *iorum & minorum, vt tam Berosus quàm propertius in Elegia sequente exprimunt. Optimus autem, quia ipse præsidet cum mitibus, id est, felicibus horis & influentijs. Ab vniformi enim motu nonæ sphære quam Ianum moue-*
F *re existimabant, non procedit nisi vna & optima vniformísque influentia, vt probant Physici & Astronomi, Nam variatio & nequitia difformitatis & infelicis afflatus syderũ, est solũ*

vt prob

vt probant, à deformitate Veiouium siue syderum & sphærarum inferiorum, quas Horatius lib. secundo Sermonum, & Satyr. septimo vocat versiones iniquas, & Vertumnos iniquos dicens. A
Iam mœchus Romæ, iam vellet doctus Athenis
Viuere, Vertumnis (quotquot sunt) natus iniquis. B *Verùm quoniam de cognominum Noæ Iani & Vertumni rationibus sæpe iteratur à Beroso & alijs Latinis authoribus, quas omnes simul collegit Proper. in quarto lib. Elegiarum, in elegia ad Vertumnum, idcirco ne oporteat nos ea* C *repetere sæpius, ad laudem ipsius Noæ iusti & aurei Vertumni Iani principis Italiæ referemus totam elegiam Propertij, in qua Propertius facit Prosopopœiam. Inducit enim Vertumnū primò sibi loquentem. Secundò cur moretur simulachrum eius Romæ.* D *Tertiò cur dicatur Vertumnus. Quartò quando & à quo fuit illò aduectus. Quintò à quo & qualiter, & primò formatus in vico Tusco. Itaque quoniam Ianus quadrifrons & bifrons formabatur, habens in veste formas omniū rerum, idcirco fingit Propertius sibi tot formas admirāti, Deū Ianū ita sibi dicentē:* E

Quid mirare meas tot in vno corpore formas?
Accipe Vertumni signa paterna dei. F

Quasi dicat, ne mireris Properti tot formas in hoc simulachro impressas, quia hæc sunt signa paterna, id est, patriæ Tusciæ, & vrbis Tuscæ, à qua huc

A huc translatus sum. Signa enim ad significandum fiunt. Et idcirco ad significandum causas diuinitatis meæ vrbs Etruria impressit mihi hæc signa & formas. Est enim Vertumnus princeps deus Etruriæ, vt ait Varro in primo de lingua
B Latina. Et dea Etruriæ est Horchia, vt asserit Liuius in septimo ab vrbe condita. Est autem Aramee Horchia per interpretationem, id quod Pomona Latinè, vt Samuel Talmudista exposuit. Hinc & illud Myrsili de origine Italiæ, Tur
C reni inquit soli à cæteris etiam sibi vicinis Tuscis differunt sermone ac deis, quia cum cæteri Tusci colant Iouem & Iunonem, solis Turrenis dij principes sunt Vertumnus, Horchia & Razena. Et item: Turreni se solos indigenas in Ita
D lia existimant, atq; à vetustissimi dei sui quem Ianum Vadimona dicunt, filio Razena nuncupant. Etruriam quoque tetrapolim suam, cuius partes, Voltursenam, Vetuloniam, Tussam, & Harbanum cognomine Calumlum, à Luco nun
E cupant, à deo suo conditam referunt. Nota quòd Cato in originibus, & nos in commentarijs super Fabium Pictorem atque Myrsilum, & fragmenta Catonis exposuimus, Ianus condidit regiam duodecim populis, quam tetrapolim fecit,
F & communi nomine vocauit Etursiam & Tursenam, quæ eadem sunt, & significant vrbem metropolim turritis ædibus extructam, quam posteri Latini vocauerunt Turrenam & Etur-

riam, & transposito vno r, Etruriam, à qua to- A
ta prouincia desumpsit nomen. Huius vna pars adhuc dicitur Para Tussa, id est, coronata Tusca, vt supradictis locis, ac etiam super Xenophontem & in xl. quæstionibus Anniјs dicitur. Ab hac Tusca regia coronata (à qua Tuscanienses ciues) fuit Romam traductus Vertumnus B
in vexillo Galeriti Lucumonis pro Romulo contra Sabinos, & habita victoria pro communi Tatiensibus Romnensibus & Luceribus deo habitus, & hoc est quod ipse Ianus Vertumnus secundo exponit, vnde & quando fuerit translatus Romam dicens: C

Tuscus ego, Tuscis orior, nec pœnitet inter
  Prælia Volsinos deseruisse focos.
Hæc me turba iuuat, nec templo oblector eburno: D
  Romanum satis est posse videre solum.

Quando per aspirationem scribitur Thuscia, vt in quæstionibus Anniјs probauimus, significat totam prouinciam à Tyberi ad Macram. E
Quando autem sine aspiratione scribitur Tuscia, vel in Tuscis vel Tusca, significat vrbem regiam Etruriæ, circa Volsinienses, de qua Ouidius in tertio Metamorphoseos pro Delphino F
Tuscaniensi dicit. Furit (inquit) audacissimus omni De numero Lycabas, qui Tusca pulsus ab vrbe Exilium dira pœnam pro cæde luebat.

A *bat. Et quia Vertumnus erat princeps Etruriæ regius deus, cuius templum siue sacellum eburneum erat à tota vrbe dicatum, idcirco sine aspiratione scribendum est, & dicendum est: Ego qui nunc Romæ color, sum Tuscus, id est, Tusca-*
B *niensis vrbis princeps deus. Et à Tuscis siue Tuscaniensibus vexillo ductus, orior etiam Romæ deus. Nec pœnitet me reliquisse Volsinos focos, id est, regionem Tuscæ vrbs in qua est Volsinum, inter prælia, quando scilicet Galeritus Lucumo*
C *me in vexillo præsente, iuuit partes Romuli contra Sabinos, vt circa finem exprimitur. Quare quidam falsò suspicatur dicendum esse Clusinos focos inter prælia Porsenæ, quia contrarium in fine dicet Propertius. Et quia Fanum Volturnæ*
D *erat regium, quippe quia ad ipsum indicebatur concilium xij. populis Etruriæ, vt pluribus in locis ab vrbe condita scribit Liuius, hinc est, quòd Tusca & Volturna sunt in eodem loco, quia tetrapolis partes sunt in eadem vrbe. Vnde vti-*
E *que Tuscæ regio eadem & Volsinæ aßignatur, vt hîc notat Propertius, & similiter Volturnæ regiæ à qua Volturreni, de qua Plinius in iij. nat. histor. cap. sexto. Volturreni (inquit) cognomine sunt Etrusci, & in eadem parte Volsinienses.*
F *Quare quoniam Vetulonia & Harbanum erăt regiæ partes, consequens necessariò est, vt eiusdem tetrapolis vrbes essent Tusca, Volturna, Harbanum, & Vetulonia vt copiosè ostendimus*

Annia quæstione duodecima & in aliis com- A
mentariis. Dicit autem non se lætari amplius,
eburno sacello Etruriæ, sed noua gente Lucerum
& Romanorũ, quia Ianus iure ibi colendus erat
vbi caput imperij orbis: quippe quia ipse erat sa-
tor omnium diuum, & penes solum illum erat B
vasti custodia orbis. Et omne ius vertendi car-
dines vt diximus. Sed quoniam gentem Thu-
scam cõdidit ab initio religionibus deditam, id-
circo dicit se voluisse habitare in vico Thusco
vbi Luceres erant, non vbi Tatienses & Rom- C
nenses. Et hoc est quod ait.

Hàc quõdã Tyberinꝰ iter faciebat, & aiũt
Remorũ auditos per vada pulsa sonos.

Super Fabium Pictorem copiosè ostendimus D
omnem planiciem extensam à colle Auentino
vsque ad Ianum quadrifrontem in radicibus
Capitolij, non fuisse ante Galeritum & Romu-
lum habitabilem, quia Tyberis egressus Alueũ
multis in locis stagna effecerat, etiam vsque pa- E
latium. Hac enim labebatur Tyberis, antequã
Vertumno factis sacrificijs auerteretur in suum
alueum, vt asserit Seruius super octauo Aenei-
dos ibi. Rumore secundo. Et totam hanc plani-
ciem Luceres siccauerunt & incoluerunt, & ab F
eis dictus est vicus Tuscus, vt author est Fabius
Pictor de origine vrbis Romæ. Et quia Vertum-
nus erat in vico Tusco, vt ait Varro in primo de
lingua

A *lingua Latina, idcirco dicit quod Tyberis primò labebatur per vicum Tuscum, & lyntribus ac cymbis nauigabatur. Deinde dicit cur vocetur Vertumnus. Vbi notandum est quòd Ianum mox post mortem. Tusci cognominauerunt Vadimo-*
B *na, id est Vertumnum, vt Berosus dicit in quinto libro. in Tyberina verò regione semper mansit nomen Ianiculum & Ianus vsque ad Galeritum, qui amnem auertit. Vnde Ouidius in vj. de Fastis, vbi dixit, Hic vbi nunc fora sunt vdæ*
C *tenuere paludes, mox adiunxit quòd Vertumnus multiformis nō cœperat dici ante auersum amnem, sic enim ait. Nondum conueniens diuersis iste figuris Nomen ab auerso ceperat amne deus. Et hoc est quod sequitur Vertumnus in Proper-*
D *tio dicens:*

At postquam ille suis tandē cōcessit alūnis,
Vertumnus verso dicor ab amne deus.

Hoc loco Proper. incipit dicere rationes quare di-
E *ctus sit Vertumnus, qui ante Ianus dicebatur. Et primò dicit quando Romæ, & quare sic dictus sit. Cœpit enim Ianus cognominari Vertumnus in Latio, quando Tyberis concessit & dedit locum habitabilem suis alumnis, id est, accolis*
F *Luceribus Tuscis. Ratio autē fuit, quia tunc inuocato Iano primùm auersus est amnis. Et ideò ab hoc effectu auersionis, dicor primùm Romæ Vertumnus deus. Dij enim denominantur feli-*

ces vel infelices,& cognominantur à rebus quas A
præstant,vt in Bucolicis Seruius dicit super æglo
gam quintā,ibi,Sis bonus ô felíxq; tuis.Et quia
ante Luceres Ianus nō præstiterat Romæ auer-
sionem,idcirco non antè,sed in auersione dictus
est deus Vertumnus. Verùm quia Tusci (vt di- B
ximus)mox vt obijt, æstimauerunt dominum
anni vertentis, idcirco illum ab initio Vertum-
num vocauerunt,& illi primitias quatuor tem
porum offerebant, vt in verè cerasos & lacten-
tes spicas, in æstate mora, & primùm mature- C
scentes vuas, & in autumno pruna & eiuscemo
di,quæ Ianum in conuersione partium anni exi-
stimabant efficere.Et ideo dicit,

Seu quia vertētis fructū percepimus anni,
Vertumnū rursum credidit esse sacrum. D
Prima mihi variat liuentibus vua racemis
Et coma lactenti spicea fruge tumet.
Hic dulces cerasos,hic autumnalia pruna
Cernis,& æstiua mora rubere die.

Deinde Berosus dicit Ianum cognominatum E
deum pacis, concordiæ, ac fœderis. Et Seruius
super duodecimum Aeneidos ibi: Latonæq; du-
plex genus, Ianum (inquit) ritè inuocat, quia
ipse faciundis fœderibus praeest. Nanque post-
quā Romulus & Tatius in fœdera conuenerūt, F
Iano duplicis frontis simulachrum factum fuit,
quasi duorū populorū. Fuit autē factum ex sti-
pite ligneo, vt in fine huius Elegiæ Propertius
dicit

A *dicit. Moyses dicit Genesis capitulo nono deum iniisse fœdus cum Noa, ne amplius immitteret diluuium iratus, & ob id inter duas naturas discordes Ianus est Vertumnus, quia vertit eas ad pacem & concordiam, non solùm homines, sed* B *& arbores, vt patet in insitione arborum diuersarum naturarũ. Eas quia concordes efficit Ianus, atque in fœdera vertit, idcirco & Ianus Vertumnus & ipsi prima insitionis poma dicantur. Et hæc est alia ratio nominis Vertumni, de* C *qua Propertius subinfert dicens:*

Insitor hic soluit pomosa vota corona
Cùm prius inuito stipite mala tulit.

Et subdit quia hæ tres rationes nominis Vertumni, videlicet, quòd Romæ primùm Ianus cœ- D *pit dici Vertumnus, quia præstitit auersionem Tyberis, apud Thuscos verò ab initio, quia semper existimatus est deus rerum vertendarum, vertentísque anni, atque præfectus paci & fœderibus faciundis, vertendísque discordibus in* E *vnum: ipsæ inquam, sunt veræ rationes huius nominis Vertumni, & nullæ aliæ, ita dicens:*

Mendax fama, nocens alius mihi nominis index.
De se narranti tu modo crede deo.

F *Quasi dicat: crede mihi de me narranti hus tres rationes. Addam tibi vltimam, quia dicor Vertumnus, quia verto me in omnem formam, de quo sic dicit:*

Opportuna mea est cunctis natura figuris. A
In quamcunq; voles verte, decorus ero.

Hoc loco natura Iani dicitur eius ingenium, & prudentia qua enituit, & de qua Macrobius in primo Saturnalium dicit, Ianus gemina facie præfertur, quod profecto ad ipsius prudentiã refertur, qui & præterita nouerit, & futura prospexerit. Teste autem Aristotele in Ethicis, prudentia omnes virtutes metitur, quia ipsa est recta ratio agibiliũ. Agibilia autem à nobis sunt multiformia, quia vel ad ciuilitatẽ, vel religionem, vel vitæ sustentationem agibilia ordinantur. Et ideo forma & institutio viuendi dicitur Iani figura pulchra, quia natura iustissimi Iani fuit prudentia, quæ se cõuertit in omnẽ formã & figuram rectè viuendi. Ergo quia (vt suprà diximus) ab his quæ præstant dij nomina accipiunt, rectè Ianus vocatur Vertũnus figurarum, quia præstitit humano generi prudentiam & omnem formã viuendi. Quod profecto significauit Acrõ super illud Horatij: Vertũnis (quotquot sunt) natus iniquis, sic dicens. Deus qui humanis mentibus præest dicitur Vertumnus: quia vertit & mutat humanas mentes ad regimen vitæ, quo pacto qui se nescit regere dicitur natus Vertumnis iniquis. Ergo Ianus rectè Vertumnus dictus est, quia vertit illos priscos rudes homines ad omnes rationes honestè ac religiosè viuendi, dicente Macrobio in primo Saturnalium. Mythici

B C D E F

A *thici referunt sub Iano fuisse omnium domos religione ac sanctitate munitas. Xenophon item tradit Italicum Ianum in Italia dijs templa fecisse, & ritus sacrorum instituisse. Et ob id in omni sacrificio præfationem perpetuam meruisse.*
B *Eadem scribunt Fabius Pictor de origine vrbis Romæ, & Cato in fragmentis. Rationes verò agriculturæ, regiminísq; totius vitæ docuisse Ianum, qui & Cœlum, non solum Diodorus in iiij. libr. vbi loquitur cur Scythæ Libyi & Aphri*
C *imposuerunt prisco regi cognomen cœlum sempiternum omnium regem immortalem, exponit, sed complures alij vt Acron, Porphyrio & Donatus qui regem antiquissimum Etruriæ Vertumnum asserunt docuisse omnes rationes bene*
D *viuendi, serendi, & plantandarũ arborum, & agriculturæ, à qua fortis Etruria creuit in imperium totius Italiæ, vt asserit Seruius exponens in ij. Georgicorũ illud Vergilij, sic fortis Etruria creuit. Sic ergo carmen Propertij exponatur.*
E *Mea natura & prudentia ciuilis est oportuna & idonea cunctis figuris viuẽdi. Verte me Vertumnum in quamcunque voles figuram & institutionem vitæ, decorus ero, quia semper illam institutionem inuenies ad honestatem pertine-*
F *re. Et dat multa exempla, quorum formæ impressæ erant in tota veste Iani. Et primò quidem in veste erat impressa camisia longa quam à loco vbi reperta fuit vocat Coam vel Ceam,*

& similiter era tibi forma togæ impressa, idcirco decorus ibi est, quia nō modo docuit vestes ad honestatem, ne nudi essent, sed etiam ad discernendum sexum, ne promiscui essent. Et hoc est quod dicit: A

Indue me cois, fiam non dura puella: B
Atque toga sumpta quis neget esse virū?

Ergo Ianus dicitur versus in formam viri & puellæ, quia tegumenta illis congruentia præstitit. Et quia præstitit rationem fœnariam & falcem fœnarium sicut Saturnus putatiuam, idcirco fingitur versus iñ formam fœnarij, & in veste forma viri fœnarij impressa erat, de quo sic sequitur. C

Da falcem, & toto frontem mihi comprime fœno,
Iurabis nostra gramina secta manu. D

Et Ouidius in xiiij. Metamorphoseos, de eodē dicit. Tempora sæpe gerens fœno religata recenti Defectum poterat gramen versare videri. Item in veste Iani impressæ erant formæ armati militis, & segetum messoris, & ideo dicebatur Ianus versus in militem armatum, & aliquando in messorem: quia docuit rationes metendi, & corbes, & ventilabrum. Item docuit militiam, & duodecim secures ad continendum bonos in aurea vita, & terrendum noxios, non ad occupandum aliena regna libidine dominādi, vt asserunt Fabius Pictor de origine vrbis E F

Romæ

A *Romæ, & Cato in fragmentis. Vnde & Cranæ dedit sceptrum & album, id est, fasces, vt probauimus super iiij. fragmentum Catonis. De qua virga alba, id est, imperiali, data à Iano Nymphæ Cranæ, tam Ouidius in sexto de Fastis,*
B *quàm Berosus in v. huius meminerint. Ita hæc militiæ ratio laudabilis erat & decora. Et de his sequitur.*

Arma tuli quondam, memini, laudabar in illis:
C Corbis in imposito pondere messor erã.

Et Ouidius de eodem Vertumno in xiiij. Metamorphoseos de forma messoris dicit. O quoties habitu duri messoris aristas Corbe tulit, veriq; fuit messoris imago. Et similiter ibidem de ar-
D *mata forma Vertumni scribit. Rursus in veste Iani erant impressæ formæ sobrij iudicis, & vinosi atque ebrij vinitoris, quia docuit rationes summarias iudicandi, vt Ouidius in primo de Fastis, de regno Iani loquens sic dicit: Proq; me-*
E *tu populum, sine vi pudor ipse regebat: Nullus erat iustis reddere iura labor. Docuit & conficere vinum & vinalia, vt Fabius Pictor, & Cato asserunt, & nos in commentarijs nostris probauimus: Et ob id dicunt ipsum dictum Pri-*
F *scum Oenotrium, id est viniferum. Porrò Moyses de Noa Gene. nono cap. & Berosus in quinto. dicunt eum inuenisse vinũ: & inebriatum fuisse. Et ob id, vt ait Berosus, dictus est Scythis Ia-*

nus, id est, vinosus. Inuenitur nomen Ianus ab A *initio Italiæ, ante omnem linguam Latinam & Græcam, vt probauimus in libro de origine literarum & philosophiæ. Quare Ianus non spectat ad originem Latinam vel Græcam, sed vt ait Bero. Scythicã, qui vti Hebræi vinũ dicũt Iain,* B *& ab eo Ianum. Ergo quem Latini à vino viniferum, & Græci ab œno œnotrium, eundem Scythæ atque Hebræi à Iain, id est, vino vocant Ianum, id est, vinosum, & de his duabus rationibus vitæ subditur his verbis.* C

Sobrius ad lites, sed quum est imposta corona

Clamabis capiti vina subisse meo.

Amplius in veste Iani formabatur sacerdos mitra Lucumonia redimitus, & alba veste D *pontificia, itémque formabatur & philosophus vti Apollo cum cythara, & ita versus dicitur in formam Lucumonis & Apollinis, quia teste Catone & Fabio Pictore, docuit Lucumones duodecim fasces & vestes pontificias, quia Iu* E *cumones Velati infulis & mitris erant, vt docet Dionysius Halicarnasseus in quarto libro. Docuit item primus his religionem & theologiam, & rituales atque aras & ritus vt Macrobius, Xenophon, & Berosus dicunt: Docuit & secre-* F *ta naturæ atq; physicam vt Berosus dicit, inter quæ astronomiam & concentus syderũ ostendit, ob quæ illum physici miris argumentis diui-*

nita

A *nitatis extollunt, vt author est Macrobius. Et quoniam omnia fere carmine ac lyra decantant theologi poëtæ atq; pontifices, quæ Ianus docuit, idcirco dicitur conuerti in formam pontificis & Apollinis, vt in sequenti carmine sic dicit:*

B Cinge caput mitra, speciẽ furabor Achiui.
Furabor phœbi si modo plectra dabis.

Dicitur Achiuus ad similitudinem licentiæ poëticæ, nõ quia Ianus ab Achiuis acceperit regiam & sacerdotalem mitram, sed quia Achiui
C *reges, & sacerdotes Achiui, ab eius Lucumonibus regibus & sacerdotibus acceperunt. Vnde & Bacchi põtifices Turrena siue Lydia mitra vtebantur, vt dixit Propertius in elegia ad Bacchum his verbis, Candida laxatis onerato colla*
D *corymbis Cinget Bassaricas Lydia mitra comas. Item quia docuit ad exercitium ludum Disci, & ad exercitium & victum simul docuit venationem & aucupium, & piscationem, & nauigia, & institoriam, idcirco in veste eius im-*
E *pressa erãt Auriga Funúsq; & retia cũ arundine, & hamus in calamo, & mercator ornatus, & togatus. Et ob id in deum Faunum & Vertumnũ & mercatorũ numerum versus fingitur, & forũ Boariũ, piscariũ, trãsitoriũ, & vænaliũ*
F *illi dicatũ, & breuiter totus vicus Tuscus à summo Argileto vbi est Ianus summus in foro trãsitorio & circo maximo, vsque ad imũ Argiletum, vbi Ianus quadrifrons ad radices capitoli*

erat

erat illi dicatus, qui vicus erat omnibus Romanæ vrbis vicis nobilior & opulentior, plenissimus prædiuitibus mercatoribus, vt significat Hora. lib. epistolarum primo, & epistola prima dicens: O ciues ciues, quærenda pecunia primum est. Virtus post nummos. Hoc Ianus summus ab imo perdocet. Vnde in eodem vico Tusco iuxta ecclesiam sancti Georgij, sunt vestigia arcus triumphalis Boarij fori institorum, vbi sic excisum est. Imperatori Cæsari L. Septimio Seuero pertinaci Aug. Arabic. Adiabenic. Parth. M. Fortissimo, Felicissimo Pont. Ma. Trib. pont. xij. Imperatori xj. Cos iij. Patri patriæ, & imperatori. Cæsar M. Aurelio Antonino pio felici Aug. Trib. Potesta. vij. Cons. iij. Patri patriæ Procos. Fortissimo Felicissimoq; principi. Et Iul. Augustæ matri N. & Castrorum. Et senatus. Et patriæ. Imp. Cæs. M. Aurelij Antonini Pij, Felicis. Augu. Parthici Maximi, Britannici maximi. Argentarij & negotiantes boarij huius loci, deuoti eorum numini, supple Iano Vertumno. Et hoc significatur cum in sequentibus versibus sic dicit Vertumnus:

Est etiã aurigæ species Vertumnus, & eius
Traiicit alterno qui leue pondus equo.
Cassibus impositis venor, sed arundine sumpta
Faunus plumoso sum deus aucupio.
Suppetat hîc pisces calamo p̃dabor, & ibo
Mun

A Mundus dimissis institor in tunicis.

Ergo eadem ratione dicitur conuersus in pomorum patrem, & Syluanū aruorum pecorisq; deum, & deum Pana Thusciæ atque Italiæ, & eiuscemodi, quia instituit rationes pastoralis B *artis, & bubulci, & agriculturæ, & hortorum, & pomariorum, & pratorum, propter quæ in eius veste formata erant, pastor, stimulus, serpiculus, ligo, cucumer, caulis, trifolium, & eiusmodi, de quibus sic ait:*

C

Pastor & ad baculum possum curare, vel idem est
Serpiculis medio puluere ferre rosam.
Nam quid ego adiiciam de quo mihi ma-
D xima fama
Ortorū in manibus dona probata meis?
Cæruleus cucumis, tumidóque cucurbita ventre
Me notat, & iunco brassica vincta leui.
E Nec flos vllus hiat pratis, quin ille decenter
Impositus fronti langueat ante meæ.

Ouidius quoque in xiiij. Metamorphoseos, Mythicè inducens fabulam cœli & terræ siue F *Iani & Vestæ, siue Horchiæ ac Vertumni, siue latinæ Pomonæ ac Pomoni, & scribens sub quo rege ars hortulana & pomaria primū in Latiū ab Etruria deducta fuit, sic laudat Pomonam,*

Rege

Rege sub hoc pomona fuit, qua nulla Latinas A
Inter hamadriadas coluit solertius hortos. Nec fuit arborei studiosior altera fœtus: Vnde tenet nomen, non syluas illa nec amnes, Rus amat & ramos felicia poma ferentes. Et interpositis de alijs Pomónæ amatoribus, mox de pomorum pa- B
tre Vertumno hortulano eius amatore simul & pastore atque bubulco sic subdit. Sed enim superabat amando. Hos quoque Vertumnus: Falce data frondator erat: vitísque putator Induerat scalas: lecturum poma putares: Sæpe manu rigi- C
da stimulos portabat, & illum Iurasses fessos, modo disiunxisse iuuencos. Ergo quia in omnes rationes viuendi transformauit homines, iure Vertumnum Ianum cognominauerunt. Et hoc est quod tandem concludit dicens: D

Sic mihi quod formas æquè vertebar in omnes
Nomen ab euentu patria lingua dedit.

Nomen, inquit, patria lingua Thusca dedit, nomen Vadimona, id est, Latinè Vertumnum, ab E
hoc euentu & effectu, quia æquè ac facilè vertebar, id est, vertebā homines in omnes formas & rationes viuendi Deinde dicit quo tempore, & quo duce Tusco, & quo singulari bello venit Romam, & quo præmio donati sunt sui Tusci. Sa F
nè sciendum est, vt Fabius Pictor de origine vrbis Romæ dicit, cui in pluribus cōcordat Dionysius in ij. lib. & nos copiosissimè probauimus

super

A *super eundem Fabium: quum Romulus imperasset Sabinis implorauit auxiliũ à Lucumonibus. Commissum fuit negotium Galerito Lucumoni Arbani. Qui ex vrbe colonia magna manu veniens, superauit Sabinos, & ad fœdus per-*
B *cutiendum cum Romulo coëgit, diuisit vrbem in tres tribus, prætoria & lictores Romulo statuit, & suis Luceribus vicum Tuscũ tribuit, & Ianum statuit ligneũ. Primò ergo Vertumnus gratias agit, & pollicetur pacem Romanis pro vico*
C *dato suis Tuscis. Secũdò pro forma ærea sibi structa. De primo sic dicit:*

At tu Roma meis tribuisti præmia Tuscis
Vnde hodie vicus nomina Tusc⁹ habet.
Tẽpore quo sociis venit Lucumoni⁹ armis
D Atq; Sabina feri contudit arma Tati.
Vidi ego labentes acies & tela caduca
Atque hostes turpi terga dedisse fugæ.
Sat faciã diuûm sator vt Romana p æuum
Trãseat ante meos turba togata pedes.

E *Verùm quia vt diximus, hæc in commentariis super Fabium Pictorem copiosè explanata fuerunt, vbi & mendacium Dionysij de morte Galeriti deteximus, & similiter eum qui vult vicum Tuscum datum fuisse sub Clusino Porsena,*
F *idcirco vnum hoc loco notandum occurrit, quia solius Iani epithetum est, esse satorem deorũ. Alij enim dei possunt dici patres, vt Mars pater, & pater Apollo, sed non sator, quia solus Ianus ge-*

nuit deos tam maiores quàm minores, vt dicit A
Berosus. Et ideo quia Ianus & Vertũnus idem, iure Vertumnus se appellauit satorem diuũm. His sic expositis, fingit Propert. se festinare à foro transitorio ad forum Romanum ad recipiendum vadimonia, & idcirco nolle se amplius audire, Vertumnum verò iubere, vt audiret alios B
sex versus sequentes, nec se amplius illum detenturum, sic dicens:

Sex superant versus te qui ad vadimonia curris C

Non moror, hæc spatiis vltima meta meis.

Multa nomina Etrusca Romani in linguam suam transtulerunt, vti & aliarum gentium, sicuti in commentarijs aliis ostendimus. Inter ea D
est Vadimonium, id est, Vertumniũ, eo quòd vertit hominum mentem de altero ancipitem & suspectam ad firmitatem & securitatem. Nam Vadimona Etrusci, sed Vertumnum dicunt Romani. Vnde Ianum Vertumnum quasi spõsorem E
securitatis, Romani postea posuerunt in foro transitorio, quo transibatur in forum Romanũ. Vnde Ianum quem vitæ principium & matutinum patrem innocauit Horatius libro secundo Sermonum, eundem vitæ vertendæ Vertumnum F
subiũxit, qui se sponsorem & vadem Romæ caperet, qui vt Ianus principio, & Vadimon siue Vertumnus bene vertendæ finiendæq; vitæ, vadem

A *dem eum caperet atque sponsorem. Sic enim ait: Matutine pater seu Iane libentius audis. Vnde homines operum primos vitaq; labores Præstituunt (sic dijs placitum) tu carminis esto Principiũ, Romæ sponsorem me rapis, scilicet ad sponsiones & vadimonia quibus praes. Ergo dicit*
B *Propertius, fige gradũ, qui ad vadimonia curris in forum Romanum, quia ego sum Vadimon, id est, Vertumnus rei spõdendæ, & lege sex versus sequentes in hunc modum:*

C Stipes acernus erã properanti falce dolatus
Ante Numã, grata pauper in vrbe deus.
At tibi Mamuri formæ cælator ahenæ
Tellus artifici ne terat osca manus.
Qui me tã dociles potuisti fundere in vsus,
D Vnũ opus est, operi nõ datur vn⁹ honos.

In his sex versiculis tanguntur quatuor causæ simulachri, & tempus, & ordo. Primũ est tempus quo factũ est, videlicet ante Numam Pompilium, id est, sub Romulo cõtra eos qui sub exa-
E *ctis regibus & Porsena in principio elegiæ exposuerunt. Teste enim Seruio super duodecimo Aeneid. quũ Sabini fœdus cum Romulo iniussent deuicti, tunc Ianum bifrontem ibi posuerũt, quasi duo populi in vnum coiuissent. Et vt ait in*
F *septimum Aeneidos, fecerũt Ianum in imo Argileto, vbi postea æneum fecit Numa, vt hic ait Propertius. Ergo ante Numam primò factum est. Materia verò ex qua primùm factum est si-*

mulachrum sub Romulo lignea, more antiquo A
ad significandum quòd dij amant paupertatem, in qua inuenitur honestas, & fides, dicente ad deos Tibullo.

Ne pudeat prisco vos esse à stipite factos
Sic veteres sedes incoluistis aui. B
Tunc melius tenuere fidē, cū paupere cultu
Stabat in exigua ligneus æde deus.

Et hoc est quod ait: Stipes acernus eram properanti falce dolatus Ante Numam. Sanè legendum est Stipes acernus eram: nō stipitis acernus, C
vt metrum indicat & sententia. Nam acer nomen est arboris, fœm. gen. faciens huius aceris in genitiuo, habetq; primā breuem quam acer adiectiuum producit. Et inde fit adiectiuum possessiuum acernus a, um, ad acerem pertinens. D
Dicit ergo, stipes acernus eram, sicut apud Horatium in sermonibus Priapus. Olim truncus eram ficulnus &c. Addit grata pauper in vrbe deus. Gratam vrbem appellat, quia ob partam
victoriam auxilio Lucerum ad lacum Vadimo- E
nis initiatorum, ibi venerabatur, vt Fabius Pictor asserit, & nos in eius commentarijs clarè ostendimus. Deinde tangit materiam sub Numa, & artificem Mamurium Oscum, id est, Campuanum, quia vt ait, Numa æreum fecit Ma- F
murio opifice, quod Romulus ligneū dolauerat. Mamurius, vt aiunt authores, fuit peritissimus in arte fusoria, quem euocauit Numa ad

fundend.

A *fundendum duodecim ancilia, & etiam (vt dicitur) fudit æreum Ianum in eodem loco & imo Argileto indicem pacis & belli, vt author est Liuius in primo ab vrbe condita Ab hoc infimo Argileto ad superiorem bifrons translatus est,*
B *& in infimo substitutus quadrifrons de quo Seruius super septimo Aeneidos Simulachrum inquit, hoc Numa instituit circa imum Argiletum iuxta theatrum Marcelli in breuissimis duobus templis. Duobus autem propter Ianum*
C *bifrontem. Et subdit. Postea verò captis Phaliscis vrbe Tusciæ, inuentum est simulachrũ Iani cum quatuor frontibus. Vnde quò Numa instituerat translatum est ad forum transitorium, & templum quatuor portarum ibi substitutum*
D *est. Ex hoc etiam patet, quod Pictor, Cato, & alij dicunt Ianum & Vertumnum eosdem esse, quia Numa idem simulachrũ æreum fecit quod Romulus ligneum. Porrò Romulus Vertumnũ in forum transitorium translatum fecit, Numa*
E *Ianum formauit ad radices capitolij, vbi infimus Argiletus & templum quatuor portarum. Vnde idem Ianus & Vertumnus causa formalis huius Vertumni lignei prius, inde ærei fuit Ianus bifrons, manibus gestans sceptrum, cla-*
F *ues & numerum ccclxv. in veste verò formas omnes fusas à Mamurio, in quas sese vertebat. Finis verò vsus eius plurimus & honor, quia tot formis cælatus erat in vsus dociles, vt docerent*

quas vitæ rationes & beneficia pater Noa siue A
Ianus impendisset humano generi, & ob ea in cũctis honores diuinos exciperet. Et hoc est quod ait. Mamuri hoc opus & simulachrũ est vnũ, à te facile fusum in vsus dociles, id est, in significata B
docentia beneficia Iani sed honos operi non datur vnus, sed tot quot imagines vtiles & dociles continet. Et nota quòd sicut rationes vitæ quas Ianus tradidit, fuerunt ex omni parte honestæ, & suprà dixit, in quancunque formam me vertes decorus ero, ita Mamurius & Tusci quibus C
Deus princeps erat, omnes formas in simulachri veste tam ordinatè ac decorè disposuerunt, vt admirabilis decentia & decor simulachri redderetur, dicente Tibullo. Talis in extremo felix Vertumnus Olympo Mille habeat formas mille decẽter habet. Est autem Olympus non solum cœlũ, D
& mons quisque altissimus, sed & pomœrium, id est, locus augurio primùm in vrbe sacratus, vt docent ex Græcis Xenophon in libro de æquiuocis, & Plutarchus in vita Romuli, dicens. Etrusci sacrant literis & misterijs quibusdam & fossa, quam Olympum diximus. Vertumnus igitur Deus princeps Etruscorum, vt ait Varro de E
lingua latina, habet mille decentes formas in Olympo sacro luco ingenti fanóque Volturnæ F
æterno. Aeternum dicit alludens vocabulo Vol, quod, vt in quæstionibus primis Annijs ostendimus significat priscum, antiquissimũ & æternum

Anum. Vnde si Vol addis ad Turrenam, & dicas per syncopam Volturnam aut sine syncopa Volturrenam à qua Volturreni dicuntur, significat æternam vel priscam antiquissimam Turrenã: Quare quia fani Volturnæ epithetum proprium
B est Vol siue æternum, iure id epithetum pro Volturna & Olympum pro luco & fano eius accipit dicens: Felix Vertumnus & Ianus qui & Noa princeps deus Etruriæ, habet quidem mille formas, sed decentes in Olympo æterno, id est, fa-
C no Volturnæ, ad quod concilia indicebantur xij. populis Etruriæ, vt in pluribus locis ab vrbe condita Liuius asserit. Non enim nisi inaugurato loco consilia habere poterant, vt Seruius author est super Aeneida. Et hic lucus ingens erat reli-
D gione Lucumonum sacer latè, quia communis regibus ciuibus & accolis Etruriæ, vt in octauo Aeneidos Vergilius scribit, & Seruius exponit, & nos in quæstionibus Annijs ostendimus. Hoc fanum vrbémque illius tetrapolim regiam
E Ianus eius Deus princeps Vadimon primam omnium fundauit, vt Cato in secundo fragmento de originibus dicit, & Fabius pictor attestatur, & Myrsilus astipulatur, & nos in commentarijs eorum ostendimus. His ita super Propertiũ
F expositis, facilè intelliguntur quæcunque poëtæ historici, physicíque, ac Berosus tradunt, excepto quòd Berosus falsum scribere videtur, dicens, quòd solùm hæc duo regna Italicum & Scythi-

cum veneratur Noam cognomine Ianum. Nam A *Phœnices illum etiam vt cœlum sempiternum regem & patrem venerantur, cui teste Macrobio in primo Saturnalium ponunt simulacrum draconis in orbem ad modum cœli reuoluti Eundem quia in Aphrica docuit Astronomiam, & be-* B *neficia rationésque vitæ ruralis atque ciuilis eis præstitit, etiam vt cœlum regem sempiternum omniū venerantur, vt Diodorus in quarto perhibet. In Aegypto quoque statuas & templa habuit. Vnde vt author est Plinius in xxxvj. na-* C *turalis historiæ, cap. quinto Ianus pater dicatus ab Augusto in suo templo, ex Aegypto aduectus fuit. Xenophon quoque in libro de Aequiuocis distinguit de Proteis, id est, Vertūnis mutantibus se in diuersas formas. Nam vt diximus* D *in pluribus locis editionum nostrarum, quòd Aegyptij Protho dicebant, hoc Aramei & Etrusci vado. & latini verto. Hinc eadē sunt Protheus, Vadimon, Vertumnus. Dicit ergo postremum Protheū siue Vertumnum fuisse Aegyptiū,* E *qui erat sacerdos magni Vertumni phœnicis, cui consensu totius orbis, templa, statuæ, & aræ dicatæ fuerunt in Europa, Asia & Aegypto. Hæc in commentarijs super Xenophontem latè exposuimus. Non ergo rectè Berosus scribit Ianum* F *patrem venerari solùm in Scythia & Italia, qui principatum deitatis habuit in tōto orbe, id eodē Iano affirmante apud Ouid. in primo de Fastis*

& dicen-

A & dicente: Me penes est vnum vasti custodia mundi, Et ius vertendi cardinis omne, meum est. Hoc dubium soluat quisque eruditus, vt placet, Tenet autem in manibus numerum cursus solis quem docuit, vt etiam Macrob. consentit. Duo-
B decim verò aras tenet sub pedibus ob plures causas. Primum quia xij. pomeria prima, siue xij. Olympos primus xij. populis Etruriæ statuit, qui suberant Iano Larthi & vrbi eius Etruriæ, vt Fabius Pictor & Cato in vndecimo fragmento
C referunt. Secunda causa est, quam Macrobius in primo Saturnalium refert, & Varro in quinto libro diuinarum rerum scribit, Iano xij. aras dicatas pro totidem mensibus. Sceptrum tenet, quia primus fasces imperij iustissimi instituit,
D vt Fabius & Cato exponunt. Similiter vt aiunt tenet claues, quia ad pudicitiam & castimoniã ad religionem tutandam, ostijs patentibus apposuit valuas & seras ac claues. Et ob id à Iano inuentore Ianua, non à Ianua Ianus dictus
E est, vt quidam falsò suspicantur, quia Ianus nomen fuit antè latinam linguam, & idcirco Ianua nomen est Etruscum, ab inuentore origi-
F nem habens.

INDEX
Alterius Tomi

Insignium rerum antea prætermissarum accessione cumulatus ac ordine consequenti dispositus.

A

ABantes Populi Tuscia. pag. 266.e
Abas ibidem
Abdera Hispaniæ oppidum 507.d
Abila mons 57.a
Aboriginum etymon 149.c
Aboriginũ triplex genus 149.b
Acca Larentia 37.c
Acesta Sic opp. 404.a
Acheus Poëta comicus 432.c
Achradina 421.d
Acis 456.b
Acræ 487.b
Acron Agrigentinus 470.d
Adrana Siciliæ oppidum Hodie Aterno 450.e
Adrianum Siciliæ oppidum 462.e
Aedes Siciliæ 416 b
Aegialea Græcia cur dicta 121.d
Aegytharsus Siciliæ oppidum, hodie caput S. Theodori 463.c

Aen

Aeneæ anni 262.a
Aeneus flu. Sicil. 418.e
Aes à quo primùm signatum 114.a
Aesar Deum significat 177.d
Aesar fluu. quare Deus habitus 177.e
Aesculapij ædes 422.e
Aesculapij fanum Agrigenti 467.d
Aetas aurea cur sic dicta 2.b
Aethna 453.a
Aethnæ ignis inundationes 453.e
Aegusa Siciliæ insula 463.e
Affectatio Græcanica 100.d
Agatheria fl. Sic. 486.f
Agathocles 494.b. 416.d
Agilla oppidum 284 a
Agresta, & Agrestes 284 b
Agrigenti opes 466.e
Agrigentum 465.d
Agrigentinorum genera duo 467.a
Aius Deus 109.a
Alba fascis 45.e
Albiana, Alba Iana 129.f
Albianum 130.b
Albula ab albo colore nunc dictus Tyberis 127.d
Albula Tyberis 123.d
Albula vnde dictus Tyberis 123.e
Albulæ etymologia 130.e
Alcala de finari hodie complutum 512.b
Alcamenis ab Alcanio Thrace 404.a
Alcanthara pons 414.b
Almeria Hisp. op. 506.d
Alpes coloniæ Ital. 131.c
Alpheus, & Arethusa 417.c
Alpium diuisio 217.a
Alsium oppid. 162.c
Almitium Sic. op. 481.c
Amastra 481.f
Amnibus præcipuè nomina indebant veteres 143.b

Ana Hisp fl. 503.d
Anapus fl. Sic. 418.a
Anapij, & Amphinomi fratrum pietas in patrem 453.e
Anaxilas Rheginorum Tyrannus 473.c
Andreas Barbatius Iurisc. Messanaus 478.d
Andromachus 413.d
Andronodorus orator 436.d
Angerona silentij Dea 245.c
Animam nullam qui dixit 477.c
Anisinidis fons 410.d
Annia familia 337.d
Annij natiuitatis tempus 350.a
Antipolis 16.a
Antonini Pij Cæsaris pietas 190.b
Antonius Panhormita. 410.f
Anthropophagus dictus Apis 268.d
Anus pro vita Dionysij preces fundens 434.d
Apenini diuisio 221.b
Apis 119.b
A proprietatibus rei nomen imponitur 324.e
Apteras 10.b
Aqua lapidescēs 460.d
Aqua sancta Agrigēti
Ara panicula 14.a
Arates portus 203.f
Aræ Mutiæ 163.d
Arba.i.quatuor 361.e
Arbores olim numinum templa 299.e
Arcennum 163.d
Archeget⁹ Apollo 413.b
Archimedes 436.f
Archippe oppidū 144.d
Aremusa oppidum 22.a
Arethusa fons 417.d
Aretia, est terra 116.e
Aretia familia 418.e
Aretium 116.c
Argentarius mōs 114.c
Argentum Siciliæ promontorium 479.a
Arge⁹ cāpus Romæ 27.b
Argiletū summum & imum 27.b
Argiletū superius 26.f

Arg

Argiletum vnde 26.f
Argo nauis fabulosa 132.a
Argumentũ ineluctable à coniugatis 232.c
Ariminum 142.d
Aryn Iani florent. 115.b
Aryin Ianum 110.e
Aristomacha Dionysij vxor 432.d
Aristoteles mẽdax 183.b
Aristoteles Siculus Messanæus 477.d
Arnienses Tusci 159.f
Arniensis tribus 60.a
Arnus Musarnus 362.f
Artabrũ ꝓmõtoriũ 513.f
Arunda siue Arandis Hisp. oppidum, & flumen 514.d
Aruntini veteres Rullienses fidẽtiores 267.f
Arx Syracusana 415.c
Ascanij anni 262.b
Asina flumẽ Sic. 426.c
Asthenius homo priuatus & diues 486.c
Asturica Hisp. vrbs 514.d
Asylus athleta 430.b
Ater proveſtibulo 114.d
Atrianus fluuius 218.a
Attan 308.e
Auentina rupes 19.d
Auentinus Remo consecratus 360.a
Auentinus collis vnde dictus 52.d
Augustus orbis descriptionem incõmodè tradidit 192.d
Auola opp. Sic. 426.c
Ausones populi 67.a
Auspicia Romæ condenda 245.b
B
Babusa 479.e
Babylonia quo tempore fundata 269.a
Babyloniæ fundator 3.d
Bacanon oppidum 195.c
Baccani 167.d
Baccana sylua 195.c
Bætica Hisp. Regio 504.c
Bætis Hisp. fl. 505.c
Bæturia Bæticæ pars 504.d
Bæda fons 410.d
Baia 244.a.b

Balatiũ pro palatio 36.d
Bantes 267.a
Baracel 45.f
Barbari Græcis antiquiores 141.f
Barbarũ promont. 510.c
Barchinũ Barcel. 519.a
Barra franca 412.d
Bastetani Hisp.pop. 505 f
Batea Hisp.regio 505.f
Beluedere 427.b
Beneuẽtan⁹ ducat⁹ 229.f
Bessula Hisp.fl. 506.e
Bæthis fl. Sic. 403.e
Bianora Gallia dicta Cispadana 136.e
Bianor Parmæ, & Mãtuæ conditor 236.f
Bianorũ oppidul. 236.f
Bibona Sic.opp. 462.
Bideni populi 427.a
Bifarum lacus 441.d
Bilbilis 520.f
Bisamnis 197.e
Bizinis Sic.opp. 442.d
Blanda Hisp.op. 519.f
Blere 172.c
Boarium forum vnde dictum 36.a
Boccherius Sic.op. 441.
Boccherius 442.d
Bodegon Bolmagon 234.d
Bodin comagon 142.d
Bona, & Bonella familia 263.d
Bonifati mons 403.f
Bon riposus 410.e
Bon Vicin⁹ Sic.op. 412.d
Bodigon Padus 137.c
Brachium S. Rainerij 398.e
Bruntes Sic.op. 450.d
Brucca Sic.op. 488.c
Buccutus fons alumen leniens 409.f
Buffaritus Sic.fl. 444.a
Burgos vrbs Hisp. 514 d
Busachin⁹ Sic op. 462.f
Bussentum 180.d
Buthera Sic.op. 465.c

C

C pro s 329.a
Ca 62.d
Caccamus Sic.op. 412.d
Caci mons, Mon cajo in Hispania 502.d
Cacyparis amnis 426.a

Cacyrus opp. Sic. 418.c
Cadmus Cous.
Caduta di Sale Vmbrone 82.f
Cæsaraugusta Saragossa 517.d
Cætaria 412.c
Cagnamares Hispaniæ oppidum 503.e
Caiæ Thermæ 244.a
Calabianũ Sic. op. 456.b
Calatabilota Siciliæ oppidum 462.e
Calatagirona 444.c
Calatagurium op. 520.f
Calatamet opp. 403.e
Calatha sibetta op. 452.e
Calatanissета 412.d
Calauulturus Siciliæ oppidum 487.a
Caligulæ de Liuio, & Vergilio iudiciũ 42.f
Callias historicus 436.b
Calorina via 420.c
Calpe mons 506.f
Calumbum 86.f
Calumbum viride 363.e
Camarata Sic. op. 462.e
Camillus Hetruscis Mercurius 171.e
Campus Pelasgus 94.e
Campos Aethnæis cineribus sparsos fertiliores fieri 453.d
Cantabri 514.b
Cantara Sic. flu. 414.b
Capanianum 195.b
Capena porta Romæ, nũc ostiensis 19.d
Capilia 195.a
Capilli Ianæ 45.a
Capina 163.d. & 168.b
Capitolium vnde dictum 188.f
Capitolij nomina 20.b
Capitolium sæpe nomen mutauit 189.b
Caput bonum 399.c
Caput Etruriæ 194.d
Caput nautis est promõtorium 398.f
Caput Passarum ibidem
Carbarusa 479.e
Cariara 140.f
Cariara vrbs Lunæ 201.c
Carin, & Arin differũt 110.f

Carin

Carin vinea & Carinianum 197.a
Carini Sic. oppid. 412.c
Carmentalis porta, & Pons 20.e
Carranum 420.a
Carthago noua hodie Cartagena 520.a
Casentina regio 177.d
Casperula à Caspijs 228.f
Casibilis amnis 426.a
Castaon hodie Sierra Alcaras 505.b
Castanea opp. Sic. 881.f
Castellana opp. 22.a
Castiglonum opp. 456.d
Castrum formicarum 384.f
Castrum regale 480.e
Catalfarus mons 406.b
Catina vrbs Sic. 445.a
Catoni quæ fuerit scribendi causa 97.a
Ce, & Cen. Aes & argentum 113.f
Cecinna 184.d
Cecinna Susianus & eius genus 355.c
Celle 193.d
Celtiberi 517.e
Centuripis ciuitas hodie Centorbe 457.a
Cephaledus hodie Ciphalu 483.e
Cercinenses 152.b
Cercinum 152.c
Ceres Sicula, Legifera frumentatrix 452.b
Ceres Siculorum Regina 452.e
Cereris stagnum 452.e
Cereris templum in Sicilia 403.f
Cereris fanum Catinæ 445.f
Chaldæi æternitatis assertores 101.e
Charybdis mare Vorticosum 198.d
Charidemum Hispaniæ promontorium 506.e
Chere Agilla 382.e
Chida flu. Sic. 482.b
Chiusa Sic. opp. 462.d
Chronographia quomodo probatur 254.a
Chrysæ fanum 453.a
Chrysas Sic. fl. 447.d

Cifal.

Cifala 413.a
Cimimia Sic.opp. 412.d
Cinga Hispan.flu. 520.c
Ciratana oppid. 488.d
Circus maximus, & Circenses 56.c.& d
Cisapeninæ Italiæ diuisio 240.a
Ciuita Castellana 166.f
Ciuita Vetebia 199.d
Claramons in Sicilia 487.b
Clari Siciliæ viri 436.a
Clauium & serarum inuentio 3.c
Cluere, pugnare 174.c
Clusium à pugna Hannibalis dictum. 177.d
Clusium nouum, & vetus 210.f
Cœlius mõs vnde dictus 52.f
Cœlius Tuscus 28.d
Cœlius Veibenus 193.d
Cola cognomento Piscis Vrinator mirabilis 478.b
Colles septẽ Romæ 53.c
Colonia 333.c
Columbaria Siciliæ Insula 463.d
Comitium locus 37.f
Comitiũ vnde dictũ 38.a
Complutũ Hispaniæ Academia 512.b
Compluti lapides vbi 224.a
Compostella 514.e
Concia Hisp.oppidum
Concilia publica, augurato, & sacro loco haberi solita 297.c
Concordiæ ædes 57.b
Condere vrbem 179.c
Condro opp.Sic.
Conterrana 402.d
Contestania Hispaniæ regio 506.a
Corax Poëta Syra. 431.c
Corduba 504.e
Coritus quid 277.d
Corruptio nominũ ex symbolis literarum 58.b
Cranus, & Crana 43.c
Crimitis Sic.mõs 427.d
Cumæ 242.e
Curcuraci Sic.op. 457.e
Curia 308.a

Curia Hostilia 54.e
Curiæ veteres 54.d
Curis oppid. 228.d
Curis hasta, & Curitis hastata Iuno 189.c
Cursena opp. 204.b
Curtius lacus 29.a
Cyane fons 419.c
Cyanippi incestus 439.e
Cybele & eius gen⁹ 30.d
Cybele meretrix 390.e
Cybeles tres 391.a
Cyclopes fabricæ ferreæ inuentores 410.e
Cyclopes & Lestrygones vnde dicti 401.a
Cyclopum scopuli 455.f
Cynicus campus 268.c
Cyminius lacus 167.e
Cyminius mons 354.b

D

DAgutus 78.e
Damocles ob rerũ copiam Dionysiũ beatum dicebat 433.f
Damonis & Pythiæ amicitia 434.b
Danubi⁹ à Danis 131.e
Dardaniæ regni tempus 264.d
De antiquioribus antiquiori autori credendũ 63.f
Deitania Hispaniæ regio 506.a
Delphini Turreni Domini maris 77.d
Delphinorum res 77.d
Deorum euocatio 250.d
Dertosa, hodie Tortosa 519.
Dextrum, & læuum Tyberis 13.a
Dianæ fons in Si. 488.b
Dicæarchus 477.c
Dictainus Sic. fl. 447.d
Dij Turrenorum 87.c
Dij municipales 88.b
Dimethus Sic. op. 479.d
Dio Helesinus, nobilis et diues 483.b
Diocles legũlator 431.a
Diodor. Sic. vbi, & qua tẽpestate floruerit 444.f
Dion vir illustris 432.d
Dionysius Nysam condidit 390.f
Dionysius Syracusanorum Tyrannus 452.d
Dionysij Tyranni futuri port

ri portenta 433.a
Dionisij Sacrilegia 434.d
Diternia amnis 144.c
Doana 409.b
Doria fl. 236.b
Doria Thuscorum familia 232.b
Draco Sic. fl. 465.f
Depranũ Sic. opp. 463.c
Duces classis Tarcontis 376.b
Duretius Menaninus 494.a
Durius Hisp. fl. 502.e
Dyrim 108.a

E

EAnus dict⁹ Ian⁹ 9.c
Easo His. por. 514.d
Ebal, & Eban 128.b
Echo polyphona 424.e
Egesta 401.e
Elbius vicus 260.d
Electriaa fontana 194.d
Eleutherus fl. 406.b
Elorina Via 420.c
Elymi Erix & Egesta 401.e
Emerita His. vrbs 503.f
Empedocles 470.d
En Enta, & Eber quid significent 384
Engium Sic. oppid. hodie Ganges 448.d
Eniani 68.c
Enises fl. Sic. 478.f
Enna Sic. Vrbs 451.c
Entella arx 385.d
Entellia 196.a
Epicharmus 431.a
Equus æreus 403.c
Eridana dicta Italia Transapenina 233.d
Ermeus fl. Sic. 426.b
Errata in Mela, & Dionysio 334.f
Errata Typographica in Plinio 333.b
Eryx 441.f
Erycis portus in Thuscia. 195.f
Etruriæ origo 335.e
Euhemerus Messaneus 477.b
Exquilinus mons vnde dictus 53.f
Extremandura Hispa. Regio 504.e

F

Fabula de Iani ope explicatio 41.d
Falacriũ Siciliæ promõtorium 479.c
Falconata lacus Siciliæ 465.c
Falconata Sic.fl. 426.c
Famæ quatenus credendum 152.d
Famulatus magistratus 429.f
Fani, & Luci vsus 308.a
Fanum vnde 309.e
Far, & sal Iano oblatum 120.c
Farnesia domus 206.e
Farris & vini vsus 8.b
Fasces 45.f
Fasces pro imperio 129.b
Fasces vnde acceperunt Romani 46.e
Fasces vnde 3.c
La Fauara Siciliæ oppidum 466.d
Faul 298.c
Faula puella 349.d
Faules 349.c
Felsina quæ & Bononia 136.e
Felsina Bononiæ prima appellatio 239.a
Felsinus Bononiæ cõditor 264.a
Feudum 405.f
Figura vestis Iani 539.f
Filias tõdere docuit Dionysius 433.c
Flaminia Italiæ regio 238.e
Flauianum 388.e
Flere & fluere 72.a
Florentia vrbs 115.c
Florentia vua 367.d
Florentini olim Fluentini 68.b
Fluentini populi 115 b
Fons aquæ ferreæ in Sicilia 451.a
Fontana Blanca 426.a
Fontes calidi in Sicilia 444.f
Formicarũ castrũ 384.f
Foro Iulium 219.e
Forum Cassij 206.b
Forum nouem Pagorum 202.d

Forum

Forum Romanum 37.d
Forum transitoriũ 56.d
Franca villa opp. 456.c
Frãcofonte op.Sic.441.b
Fratrum mutua cædes 506.c
Fregellæ 103.c
Fundus Sic.opp. 413.a

G

Gadis insula 507.b
Gaglanum Siciliæ oppidum 449.c
Gaiolæ 361.b
Galatia Hisp.regio 513.d
Galathis 442.a
Galba Etruscus 379.f
Galbæ origo 379.f
Galeoctus Bardaxis gygas fortissimus 446.f
Galeria oppidum Siciliæ hodie Agira 449.d
Galeritus Hetrusc. 38.d
Galeriti dona 47.c
Galermis fons 423.e
Galicia messium sterilis 113.e
Galliatæ interpretes portentorum 432.f
Galli lanigenæ 150.a
Galli veteres 137.f
Galli vnde dicti 138.b
Gallorũ in Italiam traiectio 138.c
Galofares 398.d
Garraphus fons 410.e
Gela oppid.Sic. 464.b
Gela Calego 464.b
Gelliæ magnanimitas 470.b
Geloum stagnum 464.d
Geminæ belli portæ 27.c
Genius 111.b
Genua 157.d
Genuensiũ origo 197.a
Germallia 28.f
Germallia vnde dicta 36.f
Gerona vrbs vnde Gerulenses 516.a
Giartes ager 420.f
Gibillina Sic.op. 403.a
Gigantum vallis 268.b
Glaucus 382.a
Gleppi fons 441.b
Gorgias Leõtinus 442.a
Græci genus nequissimũ & indocile, hircum, & fœtidum 321.a

Græcorũ iactantia 96.d
Græcorũ ignorãtia 25.b
Græcorum autores mendacijs pleni 98.a
Græcorum origo incerta 130.f
Græcus literas aspicere bonũ,nõ pdiscere 101.a
Græcostasis 56.e
Granata Hisp.vrb. 508.c
Grosetum 203.d
Grotta, quæ fauellat 424.e
Grues Ibici 478.a
Gadalaiara 512.c
Guadelemar Hi.fl. 505.e
Guadiana Hisp.fl. 504.a
Gualterius op.Sic. 479.e
Guffera fons 418.b
Gulielmus bonus, & malus Sic.Reges 495.a
Guilla fons 410.e
Gurgalonga 447.e
Gurriga Sic.fl. 450.c

H

Halesina Sic.oppid. hodie Atalesa 482.e
Harbita Sic.opp. 447.f
Hasta pro corona 277.f
Hasta pro sceptro 61.a
Hebrus pro Ibero 516.f
Helerna quid sit 43.d
Heraclea Siciliæ, hodie Terra noua 465.a
Hercules Lybius Tospiadas duxit 164.f
Herc. cognomina 160
Herc.lacus in Sic. 449.a
Herculis portus 156.e
Hercol tot' pellitus 362.f
Herodicus Medicus 442.c
Hesperus Hisp.Rex 24.c
Hetruria vrbs, & prouincia 329.e
Hetrusca historia sacra 375.d
Hetrusci docuerunt lanificiũ tõsurã ouiũ, & tincturam pannorũ 188.c
Hetrusci quadrigarum principes 195.a
Hidra oppid.Sicil.hodie Cadra. 441.b
Heronia lex 429.d
Hieronis regia Prætoriũ Syracusanorum 492.f

Hieronymus fuxa diu si-ne potu durans 406.f
Himeræ speciosa imago 484.f
Hislio Athleta 430.b
Hispalis hodie Siuilia 505.c
Hispaniæ disterminatio 502.f
Hispaniæ situs 501.d
Hispellum 211.f
Historia integra, & certa quo redditur 253.a
Historiæ tres ptes 252.e
Historiæ partes substã-tiales 252.e
Historicorũ Græcorum contradictio, & vanitas 98.a
Histria non dicitur ab istro fluuio 133.b
Homeri patria incerta 5.
Hominũ origo vbi fuerit 103.e
Horchia Pomona 529.b
Horte opp. 70.c
Hospitalitas aurei seculi 3.f
Hybla 458.f
Hyccara. 412.f

I

Iacobus M.ãdocia Infantasciorum Dux 512.c
Iain Aramæa lingua vinum 540.e
Iani plures 24.d
Ianus à Romulo stans 40.b
Ianus cur quadrifrõs 9.b
Ianus, Pan, & Syluanus idem 341.c
Ianus ianuæ inuẽtor 8.e
Ianus introitũ Deus 8.e
Ianus Physicã, & Astronomiam primus docuit 182
Ianus Oenotrius 120.c
Ianus quare vertumnus dictus 344
Ianus primus Deorum 118.e
Ianus quadrifrons 528.c
Ianus Religionum autor 105.a
Iani proles 85.f
Iberus Hisp. fl. 517.b
Ibici grues 477.e

Ilerda Hisp.opp. 520.a
Indigenæ 85.d
Inuectio turpissima contra Græcos 97.b
Inuus, Pan, & Syluanus idem 341.c
Ioannis Gatij memoriæ firmitas 478.c
Isis Viterbi primos panes confecit 325.c
Isidis in Italiam aduentus 303.c
Isola de Marchisi. 427.e
Ispa Siciliæ flu. 489.d
Istria ab Istro non dicitur 133.b
Italia Cisapenina 240.e
Italiæ antiquitas 102.c
Italiæ diuisio 214.b
Italiæ ortus aureo seculo 106.b
Italiæ primi cultores 62.a
Itali græcos vocant hircos 121.e
Itinerarij Antonini corruptio vulgata 190.b & 191.a
Itus Itis, Isus Isis Iupiter Iuno 184.a
Iuga Hetrusca quæ 293.b
Iugarium forum 156.b
Iuliana Sic.opp. 462.f
Iulienses pro Rulliensibus 146.b
Iunonis tēplum in Bætica 507.b
Iupiter iustus 135.
Iouis imperatoris signa tria 422.f
Iouis simulacrum Populoniæ 543.b

K

Kytis 341.e
Kurkius dictus Apis 268.d

L

L pro R in sacris, & Lemuria pro Remurijs 360.b
Labisum Elori hostium 427.a
Labyrinthus quid 347.d
Læuum & dextrum Tyberis 13.a
La Ficarra Sic.op. 481.c
Lago Vico 354.c

Lamon

Lamones 239.c
La motta Sic.op. 483.b
Laodalum arx. 422.c
Lapides compluti 223.e
Larius maior vel princeps 235.c
Larius Lacus ibid.
Laro amnis 145.e
Larth 23.e
Larthemanum 23.c
Larthes quid sit 163.a
Larthes Etruriæ, Rex totius Italiæ 380.c
Latumiæ, Carceres 424.b
Latinas literas quando receperunt Tusci 181.c
Leo insigne Ligurum 159.f
Leoninum mare 215.c
Leonti 427.d
Leontini rei frumẽtariæ Principes 441.a
Leontiscus Messaneus fortis supra hominum vires 477.b
Lestrygonũ cãpi 401.a
Lestrygon Anthropophagus 268.d
Leucopetra 147.f
Lex ab oliue folio 428.f
Liconitargis Hysp. Vrbs, Hodie Brugos 514.d
Liguriæ termini, & partes 157.e
Lylibæum, hodie Marsala 461.a
Limaguni Sic. fl. 488.c
Limites Tusciæ 273.d
Lintini Sic. opp. 440.b
Literæ Etruscæ 88.f
Literæ Chaldeæ sunt certissimæ, & antiquissimæ, Græcæ Verò confusæ 182.f
Littoreum iter 198.e
Liuiæ, domus diruta 54.f
Liuius Verbosus 209.e
Liuij de Thuscorum gloria Liuor 43.a
Loca Plinij emendata 333.b
Locus, & Tempus sunt Historiæ peristases necessariæ 253.a
Lombardia, & Lombardi 138.f
Luca Vetus 316.a

Luca vrbs 203.f
L. Iunius Patiecus 513.a
Lucumones in Etruria 280.d
Lucumo Iusanus 310.d
Lucus quid 295.e
Lucus Vergilio locus sacer ibidem
Luna oppidum 114.e
Luna promontorium 119.e
Luna vrbs deserta 114.f
Lurkij 283.e
Lusitania vnde dicta 509.a
Lyanum petra scissa 385.b
Lybissus campus 26.c
Lycus Historicus 478.a
Lydus dictus Tyberis 127.c
Lygdanus Syrac. 430.b
Ligures montani 222.e
Lygurnus portus 195.e
Lyris fl. finis latij 242.d

M

Macharina Sic. opp. 464.f
Mactorium Sic. oppid. 464.f
Madrid. oppid. 512.a
Madunia mons 486.e
Magnæ vrbes à minutis animantibus deletæ. 385.a
Maimonis fons in Sicilia 451.b
Mali corui malum ouū 431.e
Man, mon meyin Maō, habitatio 237.e
Manto 124.e
Mantua 139.c
Mantua conditur ab Ocno 124.f
Mantua in tres gentes diuidebatur 275.e
Mantuæ Palatiū 275.f
Marbella Hispa. oppid. b5 06.e
Marcellianum 193.e
Marianus mons 594.c
Marker castrū 415.b
Marthenianum quod prius Larthenianū 23.e
Massa oliuere 420.d
Massa opp. 161.e

Mauetania Hispa. Regio 505.f
Mazara 399.f
Mecœnas 185.a
Mecœnas in scribendo mollis 186.f
Mecœnas vix linguæ Latinæ sciens 187.f
Medici Græci Barbarorũ necatores à Catone dicti 97.b
Mediolani denominatio 137.b
Mediolanum 139.d
Mediolani conditor Olanus 266
Megara 458.d
Mercurij promontorium 399.b
Mercurius Camillus Deorum Secretarius 171.d
Mesia sylua 163
Mesium ibid.
Messana Pila insignis 475.c
Messana Siciliæ vrbs. 473.d
Metallarius collis 349.d
Metallij 349.b
Metamorphosis Tyrrhenorũ nautarũ in Delphines expositio 80.c
Methina de Campo nobile emporium 511.f
Mechnifusus oppid. Sic. 413.a
Militellum Siciliæ oppidum 441.c
Minio amnis 294.c
Minius Hisp. fl. 514.a
Miragla. fl. 409.e
Miranda Sic. fl. 426.b
Misilmeli fontis efficacia 409.f
Modica opp. 405.d
Motuca, & Motia ibidem
Modi duo Pliniani in Topographia 333.f
Mominis Philosophus 436.d
Monachus mons vnde dictus 16.f
Monœchus liguriæ portus 16.e
Moneta vetulonia 299.a

Mon

Mongibellus 453.a
Moni quid significet 312.b
Mons Regalis 412.a
Mons Physconum, & Mons Phaliscorũ duo sunt 166.d
Mons rubeus in Sicilia 487.c
Monte Belligi 422.c
Monte sicco 466.d
Moses Hebræorum Legislator 4.d
Mossinæ dicũtur in Asia ædes turritæ 327.a
Motia Sic. opp. 405.c
Motuca opp. ibidem
Mulieres nobiles defessæ 407.f
Munda Hispa. Vrbs 507.e
Mundellum 405.f
Mundi origo 102.d
Murgantium Sic. opp. 442.f
Musarnus dictus Hercules 363.b
Musarna, & Musarni populi 362.e
Musarum fons 446.c
Mutatio s in r 248.c
Mutuca Sic. opp. hodie Modica 489.a
Myla Vrbs hodie Mylaso 480.a
Myrsilo scribendi caussa 62.c

N

Naphthia stagnũ 443.e
Naruia Nechina 211.d
Narus Sic. opp. 477.c
Naustthagnus portus 426.a
Naticare vagitum cohibere 109.d
Nea Sic. Vrbs 443.a
Nesia regio 481.d
Nethus Sic. Vrbs hodie Nothus 426.e
Nicius Larthes 198.c
Nicolai Tudesci Abbatis patria 446.e
Nicoccia, Sicil. oppidum 447.f
Niniades 12.e
Ninus, & Semiramis primi innocentiæ violatores

latores 3.c 266.d
Noa primus holocausta obtulit. 105.a
Nobilissimũ in Natura nõ semel accidit 103.d
Nomina locis imponere Regum est,& ducum 18.c
Nomẽ Romæ ab occulto nomine extractũ 250.c
Nominis definitio 324.d
Nossa 384.b
Nouaria 37.a
Numantia Hispa. Vrbs 509.b
Numantinorũ pertinax fortitudo 509.c
Ni,& No. Mons,& fama 385.c

O

Ocrea opp. 211.d
Ocriculum ibid.
Odyssæ portus 399.a
Oenotria triplex 64.d
Oenotrij plures 64.a
Ogygiana regio 116.b
Ogygianum 116.a
Olanum 137.a
Olanus Tusciæ Dux
Olympias spatium quatuor annorum 259.d
Olympi multi 11.c
Olyssipona. Hispa. Vrbs 510.a
Opiniones de Viterbi interpretatione 317.c
Orbitus pro Orobito 133.e
Oretania Hispan. regio 502.a
Oretus Miragla fluuius 409.e
Orobij Populi 140.e
Oropitum 67.e
Orospeda Hispa. oppid. 507.d
Orpheus ad gratiã mendax. 81.b
Osca 266.a
Oscenses populi quorum ciuitas Huesca 520.d
Oscora familia 153.b

P.

Pacta Siciliæ vrbs 480.f
Pachynus 308.f
Padi origo 142.b

Padi ortus, & lapsus 233.f
Padus, à Pades Picea 234.b
Palæos 312.a
Palatinus mons vnde dictus 54.f
Palatium vnde 36.c
Palatium maius Romæ 19.f
Palatiũ Sic.opp. 462.e
Palia pro Pelia amnis 63.f
Palica oppid.Sic. 443.f
Palicorũ stagnũ 443.c
Pallantia, quæ Palentia 114.e
Panhormum Noæ tempore 407.a
Pantanella 420.a
Par 340.a
Par & Para quid sonẽt Arameis 340.a
Partanna 404.b
ParaZolum 237.f. & 340.a
Parma 236.f
Parma quasi Parama 237.a
Passanito fons 441.b
Patieca domus Hispan. antiquißima 513.a
Patriciarum cum Plebeijs altercatio pro æde Concordiæ 63.d
Patris impij filius iustus 135.e
Peculium aureo seculo, & Patrimonium commune 15.b
Pediculorum ager 144.b
Pelasgus rex 77.c
Pelasgi an ante Atum Turrenos ceperint 67.a
Pelij 68.e
Pelij Pelasgi 173.e
Pelorus Hannibalis nauis gubernator 399.b
Pelorus vnde dictus 398.b
Pentapylum locus vbi Dionysij erat Horclogium 422.d
Penthei fabula Historica 80.f
Pentia Siciliæ vrbs nũc Lipulici

Lipulici 460.d
Pergusa Siciliæ lacus 451.d
Perillus faber Atheniensis 471.d
Petalismus lex 424.a
Petra sancta oppidum 205.e
Petralæa oleum 449.a
Petralcium Siciliæ oppidum ibidem
Phalaris 166.c
Phalaris vrbs 26.b
Phalaris Agrigentinorum Tyrannus 470.f
Phaliscanum 163.c
Phœnices, & Chaldæi, in rerum scientia primi 182.f
Phœnices mundo principium aßignant 102.d
Pheregenæ oppidum 111.b
Pherentinates 151.e
Pheritiana regio 196.f
Phesce 23.e
Phescennium 23.d
Phesulæ 115.a
Philiscus Philosophus 436.c
Phocetrium 176.b
Phocenses 176.c
Phorcus cur Deus maris 78.d
Physcæ vrbs 173.c
Physicam Ianus docuit 182.a
Physcon mons 173.b
Pietas Antonini scribendi causa 190.c
Pilia 67.d
Pisa vrbs 62.b
Piscarium forum 56.a
Pistorium vnde dictum 176.e
Pistoriũ mœnib⁹ cinxit rex Desyderius 177.b
Plãtanus Lacus 441.b
Platina amnis Siciliæ 466.b
Plemmyrium 420.c
Plutia hodie Plaza Sic. vrbs 444.b
Pœninus, & Apeninus non sunt eadem 218.d
Politium Sic. opp. 448.f
Polycletus Messaneus Medic

Medicus 478.a
Polyænus Orator 436.d
Pon vnde 300.e
Pontremuli oppid. 273.e
Pont. Trāſitus Aramæe 300.d d
Pons & Pontus ibid.
Pont Remoli 301.c
Populonij 241.b
Popum puppin dixere Romani 342.c
Porticellæ 341.a
Portillum Sic. opp. 457.d
Poſteri epitheto denominantur paterno 164.d
Prætoria Romæ quis primus poſuit 208.d
Prætoriani milites quot erant 406.a
Priamus, & Theſeus cōtemporanei 125.a
Primi panes 395.d
Principatus Syracuſarum 493.a
Prixis Sic. opp. 462.e
Probatia Siciliæ inſula 463.e
Probus Philoſophus Lilybetanus 462.c
Proſerpinæ raptus 451.e
Prouinciarum nomina à Metropoli 329.f
Pudicitiæ templum Romæ 50.c
Puzellarū Turris Agrigenti 467.f
Pyttan Vallis 309.a
Pyos, & oſtium 304.a
Pyrenei montes 501.f
Pyrgus 162.d
Pyrrhus Rex à Syrac. accerſitus 494.b
Pythagoræ tēpora 225.c
Pythagoram nō docuiſſe primum Tuſcos 225.c

Q

Q literā non habēt Hetruſci 189.c
Quadrifrons Ianus 27.d
Q. fabius pictor 1.c
Quirinalis mons vnde dictus 54.a

R

R pro S 327.e
Ranæ in calidis aquis 330.c
Raſoculmum 479.c
Razenua Turris, & Crypta

pta 6.b
Recalbutum oppidum Siciliæ 456.f
Reges quare dij dicti 2.d
Regis, & Reguli discrimen 34.b
Regni olim finis intra regnum 14.f
Regnum duos non capit 69.d
Regum, & Regnorum anni 262.d
Resulibra 416.b
Rocca 479.e
Roda oppidum Hispaniæ 520.a
Rogerius Siciliæ Rex 494.f
Romani regni diuisio 31.f
Roma à Romulo nequaquam condita 244.f
Roma non à Romulo dicta, & nomen eius arcanum 245.b
Roma condita olympiade septima 246.f
Romani Vernæ Tuscorum à Mithridate dicti 30.e
Romæ facies 16.e
Romæ arcanum nomen 251.d
Romæ origo 154.d
Romæ partes, viæ, & vici 33.a
Romaniola 238.f
Romulus Rex ex Regulo 30.d
Rosulum 163.d
Rosella 117.a
Ruchella oppidum Siciliæ 456.d
Ruminalis ficus 51.f
Rumon Romulus 249.f
Rusellæ 116.f

S

SInr 327.c
Sabatina tribus 59.a
Sabelli 229.d
Sabinorum denominatio 229.b
Sabinorum origo 227.e
Saccari conficiendi modus 411.b
Sacer sulcus 35.c
Sacra Siciliæ insula 463.e

Sacra via vetus 54.d
Sacræ literæ 18.e
Sacrum promontorium 507.e
Saga oppidum Hetruscorum 137.c
Saga, Sagni, Sanctus 228.a
Saga 181.f
Sagalbina 104.d
Saguntum hodie Mon Viedro 519.a
Sal igne liquescens 469.d
Salduba Hispaniæ oppidum 506.d
Salenus Sic.opp. 460.a
Sale Umbrone ubi 81.e
Salinæ Agrigẽti 462.c
Salmantica 511.d
Salsus Hispaniæ fluvius 505.d
Saltatio religiosa 311 a
Samluca Siciliæ oppidum 463.a
Sancta Lucia Siciliæ oppidum 479.f
Sancta Maria in vineis 111.a
Sanctus, id est, expiator & purus 228.b
Sanguis Tuscus quomodo dicatur unius generis, & non Mantuanus 276.c
Saponaria 479.e
Sardiniani 164.a
Saturnia dicta Latium 13.c
Saturnus ad inferos 11.e
Saturnus Apteras eiusq; scelera 121.f
Saturni Apteræ ætas 270.a
Saturnius mons 20.d
Scala Græca turris 422.a
Schera oppidum Siciliæ 403.e
Schison 413.d
Scombraria 502.a
Scopias Mathematicus Syracusanus 436.e
Scutorũ inventio 382.b
Scylla scopulus 308.c
Scythia pars orbis altissima 11.d
Scythiæ Principatus primus

mus post diluuiũ 103.e
Sebastus Pan 431.b
Sedda 345.d
Segobia vrbs diues 511.a
Segorbia, vnde Segerbienses 517.d
Selinis Siciliæ fluuius 459.d
Selinus latro à bestijs laniatus 456.e
Sempronius 212.d
Sena 175.d
Senaculum 56.f
Sententiarum dicendarum mos apud Syracusanos 429.e
Sentinus pons 174.c
Septem montes, aut colles Romæ 17.c
Sepulcra Porphyretica Regum & Episcoporũ 408.a
Serenitas Syracusana 425.d
Serguntia Hispaniæ oppidum 502.e
Setabis Hisp.flu. 517.f
Sica oppidum Sic. 427.f
Sicani prædia 268.a
Sicani primi Siciliæ inhabitatores 401.d
Sicharia fons 410 d
Sicilia aliquando continens 399.d
Sicilia prima Romanorum prouincia 400.c
Sicilia Romæ nutrix 400.c
Siciliæ descriptio 398.a
Sicoris Hispan.flu.hodie Segre 520.a
Sicoris Serga 401.c
Siculorum diuitiæ, & luxus 469.f
Siculos qui leges ac viuendi ritus docuerint 411.b
Siculi à Sicilia expulere Sicanos 404.e
Sierra Morena. 505.a
Signa ad significandum sunt 529.a
Silis flu. 219.c
Sinecchа ager 427.f
Soana 175.b
Solanum 406.a
Soloëus 405.f
Solorius Hisp.mõs 502.b

Sora 175.b
Soracte mons 166.d
Sorani 151.f
Soranus pœnas luit vulgati nominis Romæ. 245.d & 251.d
Sosiphanes Tragicus Syracusanus 432.b
Spaccasurũ oppidum Siciliæ 489.d
Sparlingua Siciliæ arx 448.a
Sparlingua à Gallorum trucidatione dissentiens ibidem.b
Spiretũ Padi ostiũ 136.f
Spoletum vnde dictum 212.b
Spoletum 211.f
Spoletanus Ducatus 230.a
Spurinella Hetruriæ regio 350.f
Stadiũ octaua pars milliarij 23.a
Statuæ inuentæ 397.a
Stellatini in Tuscia 60.b
Stesichori Palinodia 485.c
Stic 342.b
Stincos Florentini carceres dicunt 347.c
Stygianæ thermæ 201.e
Subura 55.c
Suburbanum 55.d
Sucro Hisp flu. 518.a
Suia 110.b
Sulphurearum aquarũ expositio 41.d
Sumsa regio 344.c
Sursena 93.b
Susa pars Vetuloniæ 218.a
Susa 344.d
Sutera Sic.opp. 462.d
Sutrium vnde dictum 388.a
Sutrium 163.d
Syllabarũ truncatio vulgaribus linguis vsitata 116.b
Syllabarum concisiones in proprijs nominibus 158.b.c
Syluanus Augustus 306.b
Symethi fluuij ortus 442.f

Symmac

Symmachus Messaneus 477.a
Syracusæ 414.c
Syracusana vrbs Siciliæ princeps 493.a
Syracusanæ leges 429.a
Syracusarũ ædificia Romam asportata 425.e
Syracusanorum opes 414.d
Syracusanorum potentia 491.c

T

Tages Aruspex 268.a
Tages primus Tuscos Aruspicinam docuit 268.a
Tagus Hispaniæ fluuius aureis arenis 509.e
Tancredus Siciliæ Rex 495.a
Tapsus insula 427.e
Tarcon iunior Larthes Ethruriæ 353.b
Targia 422.a
Tarpeia Rupes 19.c
Tarpeius collis vnde 15.e
Tarraco Vrbs, vnde Tarraconenses 519.c
Tarronẽsis Hispaniæ prouincia 515.c
Taurici populi 135.c
Taurici sunt Norici 135.c
Taurisiũ oppidum, quod Triuisiũ à Noricis conditum 136.b
Tauromenium 413.e
Taurus Perilai 472.a
Taurisium 136.b
Tauromenius amnis 414.a
Taurus Siciliæ promontorium 459.c
Templũ mirabile 412.b
Tenebrion promontoriũ 519.c
Teresia fluuius Siciliæ 486.f
Teria Siciliæ fluuius 447.e
Terra geniti 391.b
Terra pertusa aquas emittens 353.f
Tetrapolis quid 338.d
Thalia nympha à Ioue compressa 443.c

Thelamonis portus 352.c
Themistis fides. 439.d
Themistogenes Historicus 432.c
Theocritus Syrac. 431.a
Theodorus Orator. 432.c
Thermæ Himeræ. 484.e
Thermæ Sancti Philippi. 203.d
Theseus 381.a
Theseus quando regno pulsus. 381.b
Thusciæ diuisio. 139.b
Thuscia sacrificola, & Aruspicatrix. 329.b
Thusciæ, & Tusciæ discrimen. 364.d
Thusci à Curetibus oriundi. 87.d
Thuscorum Imperij autoritas. 226.b
Tibulli Locus 243.d
Tigullia opp. 196.c
Timagoras Gelensis Philosophus. 464.e
Toccū coronariū. 408.e
Toletum Vrbs. 511.a
Torebus 93.e
Tormentina pro Trometina. 58.a
Tosca inaccessa loca. 365.b
Trabina Sic.opp. 449.c
Traianus portus. 194.f
Transitorium forum vnde dictum. 56.d
Tribus vnde dictæ. 47.e
Trimilia fons 423.b
Trinacria. 398.a
Trinacrini à Syracusanis deleti. 492.b
Triptolemi ſ'agnū. 452.d
Triquetra dicta Sicilia. 398.a
Triracium Siciliæ oppidum, hodie Randaciū. 450.c
Trogilum oppidum Siciliæ. 422.a
Troiæ Ruinæ. 63.b
Troita familia. 168.d
Troium Phaliscorum. 163.e
Troitū pro Troilo. 168.c
Trometes campus 58.b
Trometina tribus 59.d
Trossanum oppidū 285.b
Trossuli vnde dicti. 367.e

367.e

Trotilum Sic.opp. 457.e

Tulfa noua. 203.b

Turia Hisp.fl. 518.d

Turina vicus. 285.a

Turrena Augustalis. 110.a

Turreni sedes & Vrbes. 281.c

Turreni indigenæ. 84.c

Turreni vnde. 87.b

Turrenorũ studiũ. 349.f

Turres Viterbi dirutæ. 320.c

Turrena, & Hetruria idem. 326.b

Turreni in Italia Vetustissimi. 85.a

Turreni pelasgos pepulerunt. 389.e

Turrhenia vbi. 69.f

Tursena an Turrita sit Tetrapolis. 91.e

Tuscanella, & Tusca nõ idem. 376.f

Tusculani vnde dicti 151.c.

Tusciæ diuisio 368.a

Tuscus dictus Tyberis. 217.c

Tuscus vicus. 27.e

Tusci vici Turba impia. 50.a

Tuscorum in Gallia imperium, ob adulterium vnius fœmellæ perditum. 138.d

Tyberis nomina. 127.e

Tyberis antiqua nomina non Latina. 125.d

Tycha.Sic.oppid. 422.a

Tylauentus. 219.e

V

Vado pro Verto. 542.e

Vagire Hetruscum Verbum. 109.c

Valẽtia Hisp. vrbs 518.c

Valle Piata. 349.b

Vallisoletũ oppidum magnificum. 511.f

Varennium. 206.e

Varro doctior, & antiquior Liuio. 48.b

Vaticana regio quasi Vagicana. 107.b

Vaticanus Deus. 108.f

Vaticinium Catonis de

Græcis. 97.d
Vatire verbum. 109.c
Veibenus Massus 266.b
Veientes cur dicti Sardiniani 164.a
Veientes. 21.e
Veiochus mons. 269.b
Veiuzi, & Iuzi. 348.b
Velabra vnde dicta. 52.d
Velabrum. 52.e
Velatura. 52.e
Velia oppidum. 188.b
Vellia à lanis vellendis. 188.c
Velliæ vnde dictæ. 36.d
Vellia, & Velia duæ sunt. 188.c
Vellus à Vellendo. 36.d
Vellus Romanum, & Thuscum. 188.d
Venetiæ. 133.f
Venetiarum origo 135.a
Veneris fons in Sicilia 480.b
Veneris templum in Tarraconēsi Hispan. 515.d
Venus Erycina. 402.b
Ver, Verissi, et Veru 337.e
Verbum pro Imperio, & aliis significatis. 312.c
Vercellæ. 139.f
Veritatis historicæ canones. 72.f
Verisci. 337.e
Vernæ Etruscorum Romani. 276.b
Verona. 235.e
Verona, à Verorum familia dicta. 231.d
Vertumnus Ligneus, & æreus. 39.c.d
Vertumnus quare Ianus. 533.e
Veru. 337.e
Vestæ templum quare nō consecratum. 297.a
Veterbum dicendum, non Viterbum. 316.d
Vetuloniæ insignia. 350.d
Vicaris Sic. oppidū. 412.e
Victi à victoribus nomen accipiunt. 94.d
Victoria Hispaniæ oppidum. 516.e
Viculus Limes à Iano positus. 110.d
Vicus longus. 61.c

Vicus

Vicus Thuscus quare Impius dictus.50.& 51.a
Villa franca Siciliæ oppidum. 462.f
Villarta Hisp.opp. 503.e
Vinum & far. 66.a
Virga alba. 105.d
Vergilius sine doctrina Poëta. 42.f
Vergilij Versus expositi. 274.d.
Vergilij locus 44.e
Virium Herculis experiētia 353.e
Viterbi amplißima definitio. 325.e
Viterbi etymologia multiplex.320.& inde
Viterbum regia sedes .294.a
D.Viti fanum. 402.e
Viua Topographiæ argumenta. 300.c
Vlai. 130.c
Vmbria duplex. 82.e
Vmbri Italiæ antiquißimi. 144.f
Vmbri veterum Gallorū proles. 89.f
Vmbri vnde dicti. 108.d
Vmbricum. 163.e
Vmbro fluuius. 70.f
Vol cur præponatur. 280.f
Volaterræ 114.e
Vol cen. 113.d
Volcentarius mons.114 b
Volcentini. 152.b
Volosca. 266.b
Volsina. 117.a
Volturnus Deus, fluuius, oppidū, & vrbs.230.b
Volturrenæ interpretatio. 293.f
Volturreni, non Volaterrani in Plinio legendum. 333.a
Vrbs pro ciue. 284.a
Vrbes antiquæ paruæ, & in locis munitis. 111.b
Vrbes olim monopoles, Dipoles. Tripoles Regiæ. 204.e
Vrbes antiqui non magnas sed locis munitas, & crebras fundabant. 23.a
Vrbes quando condi dican

cantur. 479.d
Vrsa, & familia Vrsinorum. 152.f
Vrsaia regio. 180.d
Vrsaon Hispaniæ oppidum. 508.c
Vrsetini 18.b

X

Xarabus fons. 410.d
Xatina Hispaniæ oppidum. 518.c

Z

ZA. zi. Zo. Consul 340.c
Zancla Siciliæ oppidum 472.e
Zeliæ Alpes 219.b
Ziza Suburbana domus amœnitatis. 410.b

FINIS.

Excudebat Bartholomæus Frein.

1554.